

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 50

Том 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Терешкінас Артурас – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Члени редакційної колегії:

Байша Кіра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

Благуна Наталія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Боровик Людмила Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного технічного університету

Галацин Катерина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Козяр Микола Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної механіки, інженерної графіки та машинознавства Національного університету водного господарства та природокористування

Кочарян Артур Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент, радник Міністра освіти і науки України

Кузьменко Ольга Степанівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізико-математичних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету, старший науковий співробітник Національного центру «Мала академія наук України»

Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пермінова Владислава Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету

Пушкарьова Тамара Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектного управління ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, член-кореспондент НАПН України

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, професор, декан соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету

Шкабаріна Маргарита Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

Алісаускіене Мілда – доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Гражісене Віталія – доктор педагогічних наук, завідувач відділу якості освіти Вільнюської академії мистецтв (Вільнюс, Литовська Республіка)

Конрад Яновський – PhD, ректор Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Варшава, Республіка Польща)

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 8 від 29.08.2022 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта,
013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта, 015 – Професійна освіта
(за спеціальностями), 016 – Спеціальна освіта)
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (додаток 2)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 22897-12797P від 02.08.2017 року)

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.32843/2663-6085>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

Мережко Ю.В., Гмиріна С.В., Киченко Т.О.ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ..... 9**Олендр Т.М., Цар І.О.**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО СЛЕНГУ
МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ..... 14**Пенцак П.В., Рій В.Б.**НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ..... 19**Перебийніс Ю.В.**МОНІТОРИНГ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРАВА
ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ..... 24**Рій В.Б., Пенцак П.В.**МОДЕЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ
З ВОДІННЯ БОЙОВИХ МАШИН..... 30**Румянцева С.В., Леонтієва С.Л., Точкова С.С.**ЗМІСТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ..... 35**Савка І.В., Нанівська Л.Л.**ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК..... 39**Сидоренко Н.І., Гриценко І.В., Денисенко В.В., Борисенко Н.М.**ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОСВІТЯН ПІВДНЯ УКРАЇНИ..... 43**Сухойваненко Л.Ф.**ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»..... 50**Усачова К.С., Косьмій О.М.**НАУКОВА ОСВІТА ТА МОВНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ..... 53**Хуан Юйсі, Го Яньжань**ПІСЕННИЙ ФОЛЬКЛОР В РЕПЕРТУАРІ КИТАЙСЬКИХ СТУДЕНТІВ
ЯК ФОРМА МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ СХОДУ І ЗАХОДУ..... 59**Чен Пен**ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД В ОЦІНЮВАННІ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
СТУДЕНТІВ В УМОВАХ СПОРТИВНОЇ СЕКЦІЇ БАСКЕТБОЛУ..... 63**Черчата Л.М.**ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ
НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)..... 67**Шутак О.С., Конопленко Н.А., Бурковська З.Є.**

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ..... 72

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Пайкуш М.А., Гаврилюк М.В., Джулай Л.І.ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ПРОВІДНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ
У ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ..... 77

Пайкуш М.А., Кушпіт У.В., Чернописька О.І. ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ У ПОЗААУДИТОРНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	82
Савіцька В.В., Білоус І.І., Кричківська О.В. СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРЮВАННЯ ТА ОЦІНКИ ЗАГАЛЬНИХ (УНІВЕРСАЛЬНИХ) КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ.....	87
Сокол Т.Г., Фастовець О.О. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	92
Сущенко Л.О., Андрющенко О.О., Жолудь С.В. ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	96
Теличко Н.В., Теличко Т.В. РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....	101
Трифаніна Л.С., Мірошніченко В.І. МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ.....	104
Tuliakova K.R., Volkova S.G. UKRAINIAN EDUCATION AND ITS SECRET OF SUCCESS.....	108
Цегельник Т.М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУП ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	111
Шевчук П.С. ХУДОЖНЯ ІНТЕГРАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА В РОБОТІ З ФОЛЬКЛОРИМ ВОКАЛЬНИМ АНСАМБЛЕМ.....	117
Щекотиліна Н.Ф., Пільова С.Г. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ – ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ВСЕБІЧНО ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	122
Щур В.А. ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	129
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА	
Бриндіков Ю.Л. ПАТРІОТИЗМ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ.....	137
РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ	
Коблик В.О. ОСНОВНІ ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ.....	142
Цимбрило С.М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ВИХОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	147
РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ	
Davydova Zh.V. STRUCTURE AND CONTENT OF INFORMATION COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL SPECIALTIES.....	152

Нефедченко О.І., Плохута Т.М., Нефедченко В.Ф. ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	158
Парфілова С.Л., Шаповалова О.В., Забара Л.О. ПОСЛІДОВНІСТЬ ТА ЕТАПИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРИЙОМІВ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	162
РОЗДІЛ 6. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ	
Акімова О.В., Сапогов М.В., Гапчук Я.А. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХ.....	166
Алексєєв В.В., Холявчук Д.І. ЗАСТОСУВАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ДЛЯ ІНТЕГРОВАНОГО ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДИ ЗЕМЛІ У ПРИРОДНИЧИХ ШКІЛЬНИХ КУРСАХ.....	173
Візнюк В.В. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	179
Довженко Т.О. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	183
Колеснікова І.В., Орлова О.А. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	188
Корнят В.С., Чередник Л.М., Діра Н.О. ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: ОСОБЛИВОСТІ, РИЗИКИ.....	192
Осадча К.П., Осадчий В.В., Спірін О.М., Круглик В.С., Крашеніннік І.В. ТЕМАТИКА ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО ТА АДАПТИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ТА МАГІСТРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	197
Семеняко Ю.Б., Фонарюк О.В., Чорниш Ю.І. ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗМІШАНОМУ НАВЧАННІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ.....	205
Шелевер О.В., Лисак Г.О., Харлай Л.О. ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ: ПЕРСПЕКТИВИ, ОСОБЛИВОСТІ.....	210

CONTENTS

**SECTION 1. THEORY AND METHODOLOGY OF TEACHING
(IN THE FIELDS OF KNOWLEDGE)**

Merezhko Yu.V., Hmyrina S.V., Kychenko T.O. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR BUILDING OF ETHNOCULTURAL COMPETENCE OF THE FUTURE VOCAL COACHES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	9
Olendr T.M., Tsar I.O. PECULIARITIES OF ENGLISH SLANG TEACHING TO FUTURE JOURNALISTS AT ENGLISH LESSONS.....	14
Pentsak P.V., Rii V.B. SCIENTIFIC-METHODICAL ENSURING THE EDUCATION OF THE CIVIC AND PATRIOTIC POSITION OF FUTURE OFFICERS.....	19
Perebyinis Yu.V. MONITORING OF FORMATION OF FUTURE BACHELORS' OF LAW (LLB) READINESS FOR PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION.....	24
Rii V.B., Pentsak P.V. SIMULATION OF EDUCATIONAL AND TRAINING LESSONS ON DRIVING COMBAT VEHICLES.....	30
Rumiantseva S.V., Leontiieva S.L., Tochkova S.S. THE SUBJECT MATTER OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	35
Savka I.V., Nanivska L.L. INTEGRATED APPROACH TO THE PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF FUTURE OFFICERS OF ENGINEERING FORCES.....	39
Sydorenko N.I., Hrytsenko I.V., Denysenko V.V., Borysenko N.M. THE STATE LANGUAGE AS A DETERMINING FACTOR IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE EDUCATORS OF SOUTHERN UKRAINE.....	43
Sukhoivanenko L.F. FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS DURING STUDY OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE "SAFETY OF LIFE ACTIVITIES".....	50
Usachova K.S., Kosmii O.M. SCIENTIFIC EDUCATION AND LANGUAGE ASPECT OF THE PROBLEM OF FORMATION OF EDUCATION SEEKERS' PROFESSIONAL COMPETENCE IN UKRAINE.....	53
Khuan Yuisi, Ho Yanzhan SONG FOLKLORE IN THE REPERTORY OF CHINESE STUDENTS AS A FORM OF INTERCULTURAL DIALOGUE OF EAST AND WEST.....	59
Chen Pen AN INDIVIDUAL APPROACH IN ASSESSING THE EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE BASKETBALL SPORTS SECTION.....	63
Cherchata L.M. FORMATION OF LANGUAGE-COMMUNICATIVE COMPETENCE STUDENTS OF NON-PHILOLOGY MAJORITIES AT FOREIGN LANGUAGE CLASSES (FOR PROFESSIONAL DIRECTION).....	67
Shutak O.S., Konoplenko N.A., Burkovska Z.Ye. MODERN TRENDS IN THE METHODOLOGY OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE.....	72
SECTION 2. THEORY AND METHODOLOGY OF VOCATIONAL EDUCATION	
Paikush M.A., Havryliuk M.V., Dzhulai L.I. FEATURES OF RELATIONSHIPS OF LEADING METHODOLOGICAL APPROACHES IN FUTURE PHYSICIANS' NATURAL AND SCIENTIFIC TRAINING.....	77

Paikush M.A., Kushpit U.V., Chornopyska O.I. TRAINING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE SKILLS BY MEDICAL STUDENTS DURING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES BY APPLYING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES.....	82
Savitska V.V., Bilous I.I., Krychkivska O.V. SPECIFIC FEATURES OF MEASUREMENT AND ASSESSMENT OF GENERAL (UNIVERSAL) COMPETENCIES OF FUTURE MASTERS IN MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	87
Sokol T.H., Fastovets O.O. PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF LEARNING IN HIGHER SCHOOL IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES	92
Sushchenko L.O., Andriushchenko O.O., Zholud S.V. ASSESSMENT ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL TEACHER OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....	96
Telychko N.V., Telychko T.V. THE ROLE OF PEDAGOGICAL ETHICS IN FORMING THE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER.....	101
Trifanina L.S., Miroshnichenko V.I. AN INTERDISCIPLINARY APPROACH IN FORMING THE PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE BORDER OFFICERS FOR PROJECT MANAGEMENT.....	104
Tuliakova K.R., Volkova S.G. UKRAINIAN EDUCATION AND ITS SECRET OF SUCCESS.....	108
Tsehelnik T.M. THE PECULIARITIES OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FUTURE EDUCATORS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE GROUPS OF PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	111
Shevchuk P.S. ARTISTIC INTEGRATION AS A COMPONENT IN WORKING WITH A FOLK-LORE VOCAL ENSEMBLE.....	117
Shchekotylyna N.F., Pilova S.H. PHYSICAL CULTURE AND SPORTS AS A MEANS OF EDUCATION OF COMPREHENSIVE HARMONIOUSLY DEVELOPED PERSONALITY.....	122
Shchur V.A. JUSTIFICATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS.....	129
SECTION 3. SOCIAL PEDAGOGY	
Bryndikov Yu.L. PATRIOTISM AS A FORM OF SOCIAL CONSCIOUSNESS.....	137
SECTION 4. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION	
Koblyk V.O. MAIN WAYS OF EDUCATION OF VALUE ATTITUDE TO WORK.....	142
Tsymbrylo S.M. PECULIARITIES OF FORMING OF POLICULTURAL DECENCY OF STUDENTS IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT.....	147
SECTION 5. LEARNING THEORY	
Davydova Zh.V. STRUCTURE AND CONTENT OF INFORMATION COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL SPECIALTIES.....	152

Nefedchenko O.I., Plokhuta T.M., Nefedchenko V.F. IMPLEMENTATION OF HEURISTIC EDUCATION TECHNIQUES IN UKRAINIAN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION.....	158
Parfilova S.L., Shapovalova O.V., Zabara L.O. SEQUENCE AND STAGES OF THE PROCESS OF FORMATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S MENTAL ACTIVITY TECHNIQUES.....	162
SECTION 10. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION	
Akimova O.V., Sapohov M.V., Hapchuk Ya.A. DIGITAL TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN GERMAN-SPEAKING COUNTRIES.....	166
Aliksieiev V.V., Kholiavchuk D.I. APPLICATION OF ONLINE RESOURCES FOR THE INTEGRATED TEACHING OF THE EARTH NATURE DEVELOPMENT IN THE EARTH SCIENCE SCHOOL COURSES.....	173
Vizniuk V.V. ACADEMIC INTEGRITY IN THE CONTEXT OF FUTURE TEACHERS' SELF-DEVELOPMENT IN USING DIGITAL TECHNOLOGIES.....	179
Dovzhenko T.O. PECULIARITIES OF THE USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRIMARY SCHOOL.....	183
Kolesnikova I.V., Orlova O.A. DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN AN INSTITUTION OF PRESCHOOL EDUCATION.....	188
Korniat V.S., Cherednyk L.M., Dira N.O. BLENDED LEARNING IN CRISIS SITUATIONS: FEATURES, RISKS.....	192
Osadcha K.P., Osadchyi V.V., Spirin O.M., Kruhlyk V.S., Krasheninnik I.V. TOPICS OF PERSONALIZED AND ADAPTIVE LEARNING IN THE CONTENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF BACHELORS AND MASTERS OF VOCATIONAL EDUCATION.....	197
Semeniako Yu.B., Fonariuk O.V., Chornysh Yu.I. CLOUDY TECHNOLOGIES IN MIXED STUDY: PROSPECTS AND PROBLEMS.....	205
Shelever O.V., Lysak H.O., Kharlai L.O. INTERNET OF THINGS TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION: PROSPECTS, FEATURES.....	210

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR BUILDING OF ETHNOCULTURAL COMPETENCE OF THE FUTURE VOCAL COACHES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті висвітлено сутність наукового поняття «етнокультурна компетентність майбутніх викладачів вокалу», конкретизовано структурні компоненти означеного феномену, обґрунтовано педагогічні умови формування етнокультурної компетентності студентів у процесі фахової підготовки в вищих закладах освіти мистецького спрямування. Дослідження проводилось за допомогою комплексу загальнонаукових (теоретичних) методів, а саме: порівняння, аналізу, узагальнення, дедукції. Автори розкривають сутність етнокультурної компетентності як професійно значущої інтегративної якості особистості, яка включає мотиви пізнання, прийняття та розуміння національної культури в цілому та її специфічних ознак, законів, способів життєдіяльності та розвитку полікультурного світу й уміння їх використовувати на практиці виховання майбутнього учня як людини Культури. На думку авторів, зміст етнокультурної компетентності включає такі компоненти як: етноментальну обізнаність та самосвідомість; культурно-діалогічну спрямованість діяльності; фольклорно-музичну грамотність; етнопедагогічну виховну мотивацію і орієнтацію.

В статті запропоновані педагогічні умови формування етнокультурної компетентності, а саме: спрямованість на формування стійкої мотивації та ціннісного ставлення майбутніх викладачів вокалу до подальшої професійної та фахової діяльності; забезпечення етнокультурного освітнього простору в вищій школі з урахуванням пізнавально-виховного потенціалу національних, культурних, та сімейно-побутових традицій; включення в музично-педагогічний репертуар фольклорних творів, народних пісень; активізація та підтримка творчої самореалізації студентів в процесі їх художньо-творчої діяльності.

Запропоновано організаційно-групові форми роботи з майбутніми фахівцями в процесі аудиторної діяльності: створення ситуації успіху; стимулювання високих досягнень студентів; надання їм можливості самим робити вибір та зазвичай діяти не боячись осуду або негативної оцінки зі сторони викладача вокалу; участь студентів у відборі змісту, форм та методів освітнього процесу на заняттях з сольного співу; передача студентам інструментарію самопізнання і самовдосконалення; забезпечення суб'єкт-суб'єктних (між викладачем та студентом, студентом і студентом) і суб'єкт-об'єктних (між студентом і художнім твором, викладачем

та художнім твором) відносин, реалізація ідеї «діалогу культур», що здійснюється за допомогою включення студентів у міжкультурну комунікацію.

Ключові слова: етнокультурна компетентність, майбутні викладачі вокалу, фахова підготовка, вищі заклади освіти мистецького спрямування, педагогічні умови.

The article highlights the essence of the scientific concept "ethnocultural competence of the future vocal coaches", specifies the structural components of the given phenomenon, substantiates the pedagogical conditions for building of ethnocultural competence of students in the process of professional training in higher educational institutions of artistic direction. The research was conducted by applying a complex of general scientific (theoretical) methods, namely: comparison, analysis, generalization, deduction. The authors reveal the essence of ethnocultural competence as a professionally significant integrative quality of the individual, which includes the motives of knowledge, acceptance and understanding of the national culture as a whole and its specific features, laws, ways of life and development of multicultural world and the ability to use them in the practice of educating a future student as a man of Culture. According to the authors, the subject matter of ethnocultural competence includes such components as: ethnomental awareness and self-consciousness; cultural and dialogic orientation of activity; folkloric and musical literacy; ethnopedagogical educational motivation and orientation.

The article proposes pedagogical conditions for building of ethnocultural competence, namely: focus on building of sustainable motivation and values-based attitude of the future vocal coaches to further professional occupation; provision of ethnocultural educational space in higher education institution with the consideration of cognitive and educational potential of national, cultural, and family traditions; addition of folklore works and folk songs in the musical and pedagogical repertoire; activation and support of students' creative self-fulfillment in the process of their artistic and creative activities.

Organizational and group forms of work with future professionals in the process of classroom activity have been suggested: creation of success situations; stimulation of high achievements of students; giving them the opportunity to make their own choices and act independently without fear of condemnation or negative assessment of the vocal teacher; participation of students in the selection of content, forms and methods of educational process in solo singing classes; giving students

УДК 378.011.3-057.175:784:

[39:005.336.2]

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.1>

Мережко Ю.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри академічного
та естрадного вокалу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Гмиріна С.В.,

ст. викладач кафедри академічного
та естрадного вокалу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Киченко Т.О.,

ст. викладач кафедри академічного
та естрадного вокалу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

tools for self-discovery and self-improvement; ensuring subject-subject (between a teacher and a student, a student and a student) and subject-object (between a student and a work of art, a teacher and a work of art) relations, implementation of the idea of "dialogue of

cultures" carried out by including students into intercultural communication.

Key words: *ethnocultural competence, future vocal coaches, professional training, higher education institutions of artistic direction, pedagogical conditions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Удосконалення етнокультурного компонента фахової підготовки майбутніх викладачів вокалу у вищих закладах освіти передбачає розвиток, збереження та відтворення через нові високохудожні твори музичної культури, надає можливість студентам здійснити художньо-естетичний аналіз, синтез та порівняння різних типів, видів і рівнів художньої творчості; забезпечує більш глибоке вивчення народної художньої культури та підкреслює етнічну культурну цінність співацької спадщини як минулого, так і сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання формування етнокультурної компетентності у майбутніх фахівців-музикантів та хореографів розкривається в наукових працях таких сучасних науковців як В. Нечай-Велкова, В. Симонян, Л. Соляр, Сью Цзяюй, П. Фриз, Чжан Їнь та інших. Проблема професійної та фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та мистецьких дисциплін цікавить С. Бедакову, Л. Бондаренко, Г. Кондратенко, М. Ткаченко, О. Олексюк, Г. Падалку, І. Хмелевська та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нажаль, питання формування етнокультурної компетентності у майбутніх викладачів-вокалу в вищій школі є недостатньо розкритим, тому воно є актуальним та вимагає ґрунтовного вивчення.

Мета статті – визначити сутність етнокультурної компетентності майбутніх викладачів вокалу та її компонентну структуру; обґрунтувати педагогічні умови формування означеного феномену в процесі фахової підготовки студентів у вищих закладах освіти мистецького спрямування.

Виклад основного матеріалу. «Занурення» в інтеграцію мистецтв на заняттях вокалу, проведення паралелей між спорідненими галузями та дисциплінами, оспівування рідної мови та фольклору, детальне вивчення історії та літератури допоможе майбутнім фахівцям цілісно осягнути духовний зміст музичної культури, розкриє цілісну образну систему, універсальне мистецьке знання на основі різних понять, тем та текстів.

Етнокультурна компетентність майбутніх викладачів вокалу, на нашу думку, професійно значуща інтегративна якість особистості, яка включає мотиви пізнання, прийняття та розуміння загального і специфічного національної культури як цінності; знання законів, способів життєдіяльності та розвитку полікультурного світу й уміння їх використовувати на практиці виховання майбутнього учня

як людини Культури. Пізнання унікальності, неповторності своєї культури відбувається через самопізнання, самоактуалізацію особистості в результаті її саморозвитку і самоорганізації, а прагнення долучитися до скарбів світової культури надає можливість вивчати музичну культуру як систему суб'єктивних смислів і ціннісних орієнтацій.

Культура – це явище високогуманістичне, планетарне. І. Т. Фролов, стверджуючи тезу про єдність культури, пише, що воно виражається в загальнолюдських устремліннях, а своєрідність культури виявляється в її індивідуально-людських характеристиках [1]. Різноманіття національних образів світу виявляється у відмінностях стилів, жанрів, індивідуально-творчого почерку кожного митця, художньо-образних ореолах та символах різних представників людських етносів, – «буття культури – це буття культурно значимого жесту в ній» [1]. Але ці «жести культури», її мозаїчні прояви мають своєрідний фактор розвитку – взаємовплив атрибутів культури. Цей фактор найбільш сильно діє в умовах полінаціональних держав, культура яких характеризується «єдністю протилежностей», а саме: розвитком культури кожної етнічної групи, розумінням та повагою до культури один одного. Культура багатонаціональних держав як цілісне явище формується на основі міжнаціонального спілкування. М. Куранова вважає, що люди народжуються із задатками до міжнаціонального спілкування, проте, як і інші здібності, цю здатність потрібно розвивати [2]. Автор виводить дві причини, які спричиняють гальмування розвитку такої здатності. Перша причина – це брак знань про культуру інших національностей, культурний консерватизм, відсутність досвіду спілкування між різними народами. У зв'язку з цим автор підкреслює значущість відомої мудрості: «Хто знає один народ – не знає жодного. Хто знає одну релігію, одну культуру – не знає жодної».

Друга причина – це ефект окремих конкретних соціальних ситуацій, які викликають психологічне невдоволення людей через національний ґрунт. Упереджене ставлення до будь-якої нації формується не одним поколінням людей. Очистити особистісне свідомість від упередженого ставлення дуже важко, і, не витративши на це роки, неможливо звільнитися від стереотипів, займаючись тільки своєю культурою або близькою до неї [2].

Актуалізацію етнопедагогічного підходу автор пояснює наступними причинами: реальною ситуацією відродження національної самосвідомості етносів та національних культур, які призводять

до усвідомлення необхідності подальшого поглибленого вивчення історії та культури народу для ефективного міжнаціонального спілкування; демократизацією та гуманізацією освіти, спрямованих на реалізацію етнокультурного потенціалу педагогіки як навчальної дисципліни у вищому закладі освіти; потребами удосконалювати міжнаціональне спілкування [5]. Автор бачить шлях вирішення задачі в наступному: 1) забезпечення студентів теоретичними знаннями про культуру міжнаціонального спілкування; 2) формування системи цінностей та високоморальної мотивації вчинків і поведінки в процесі спілкування з представниками різних національностей, інтересу до міжнаціонального спілкування; 3) організація позитивного досвіду міжнаціонального спілкування в студентському середовищі.

Виходячи з сутності етнокультурної компетентності майбутніх викладачів вокалу нами були визначені її складові, такі як: етноментальна обізнаність та самосвідомість; культурно-діалогічна спрямованість діяльності; фольклорно-музична грамотність; етнопедагогічна виховна мотивація і орієнтація [3]. Ми вважаємо, що ці компоненти як частини складної системи тісно взаємопов'язані між собою і впливають один на одного.

Так, етноментальна обізнаність та самосвідомість дозволяють виділити в етнокультурній компетентності майбутніх викладачів вокалу пізнавально-орієнтаційний аспект, спрямований на засвоєння знань ними національно-культурної складової держави, регіону, місцевості проживання. Оскільки сфера діяльності викладача вокалу – це мистецтво, доцільно конкретизувати функцію даного компонента в цілісній професійно-якісній освіті. Викладач вокалу повинен добре орієнтуватися в усіх аспектах духовної сфери своїх учнів – представників різних культур: міфології, релігії, народних звичаях, традиціях, національно-культурних символах та обрядах, моральних поглядах і нормах відносин між людьми. Нерідко саме мистецтво стає тим потужним художнім інформатором, через яке відбувається пізнання життя та побуту іншого народу.

З урахуванням вищесказаного, доцільно виділити фольклорно-музичний компонент. Цей компонент у своєму змісті несе фольклорну грамотність, яка допомагає розпізнати і зрозуміти виховну сутність того чи іншого фольклорного дійства. Мова йде про жанри фольклору, словесні метафори, якими наповнений народна творчість.

Культурно-діалогічна спрямованість діяльності викладачів збагачує їх етнохудожній досвід. У нашому дослідженні досвід розуміється як категорія, яка характеризує накопичення навичок і практичних дій у виконавській сфері народної художньої творчості. У педагогіці мистецтва категорія досвіду часто зустрічається в таких

словосполученнях, як: «естетичний досвід» (І. Зязюн), «музично-естетичний досвід» (Т. Завадська, Г. Карась), «досвід художньої творчості» (О. Жукова, О. Мелік-Пашаєв), «досвід музично-виконавської діяльності» (О. Хлебнікова), «досвід сприйняття мистецтва, музики» (Б. С. Мейлах, М. І. Сибірякова-Хіловская).

Ми ж у своєму дослідженні використовуємо поняття «етнохудожній досвід» і інтерпретуємо його як процес та результат практичного, виконавського освоєння художньо-виховної сутності музичного народної творчості в різноманітних формах його національного прояву. Концептуальним положенням для нас тут стає діяльнісний підхід, який ми використовуємо як підтвердження того, що саме через діяльність, практичне засвоєння народної творчості різних етнокультур формується культура міжнаціонального спілкування.

Компетентнісний підхід як нова парадигма освіти характеризується переорієнтацією з освоєння інформації на формування якостей, необхідних для творчої діяльності і постійного засвоєння нової інформації [1]. Як пише О. В. Семенова, компетентнісний підхід до професійної освіти в контексті Болонського процесу дає можливість зберегти культурно-історичні та етносоціальні цінності, якщо компетентності розглядати як особистісні утворення, які містять інтелектуальні, емоційні та моральні складові [1]. Ми погоджуємось з думкою науковця та вважаємо, що етнокультурна компетентність як раз і спрямована на заощадження культурно-історичних, етнічних цінностей всіх без винятку етносів та народів.

При цьому важливим компонентом означеного феномену в нашому дослідженні стає етнопедагогічна виховна мотивація і орієнтація. Мотивація в осягненні різноманіття народної художньої творчості допоможе забезпечити багатоплановість підготовки педагога та його художньо-діялісну професійну мобільність в умовах роботи в поліетнічному мистецькому середовищі. Факторами появи такої мотивації стають: потреба творчого особистісного зростання, художнього самовираження за допомогою засобів народного мистецтва та фольклору, що сприяє більш природньому та гармонійному вокальному розвитку кожного студента з різними здібностями і рівнем підготовки; розуміння необхідності конкурувати в поліетнічних умовах життєтворчості. Якосями, необхідними для етнокультурної компетентності, стають етнохудожня толерантність, ціннісне ставлення до художньої культури, народної творчості, музичного фольклору народів і націй конкретного регіону.

На етапі формувального експерименту в освітній процес студентів вищих закладів освіти були впроваджені наступні педагогічні умови формування етнокультурної компетентності, а саме:

спрямованість на формування стійкої мотивації та ціннісного ставлення майбутніх викладачів вокалу до подальшої професійної та фахової діяльності; забезпечення етнокультурного освітнього простору в вищій школі з урахуванням пізнавально-виховного потенціалу національних, культурних, та сімейно-побутових традицій; включення в музично-педагогічний репертуар фольклорних творів, народних пісень; активізація та підтримка творчої самореалізації студентів в процесі їх художньо-творчої діяльності.

Перша умова передбачає впровадження в освітній процес чітких та доцільних педагогічних установок для студентів, формування їх духовних, національних цінностей, естетичних ідеалів, художніх смаків. Оволодіння засобами та прийомами розвитку мистецької, педагогічної, науково-дослідницької, а також самостійної творчої діяльності у процесі фахової підготовки. Формування мотивації включало перетворення уривчастих, нестабільних спонукань в стійку мотиваційну сферу.

Другою педагогічною умовою є забезпечення етнокультурного освітнього простору в вищій школі з урахуванням пізнавально-виховного потенціалу національних, культурних, та сімейно-побутових традицій; створення атмосфери для самостійної творчості студентів та підтримка в творчій ініціативи особистості кожного студента.

Третя умова – це включення в музично-педагогічний репертуар фольклорних творів, народних пісень. Дана умова має реалізуватися не тільки під час тематичного навчання студентів, але і під час різноманітної мистецької діяльності студентів за межами аудиторії, на концертах, майстер-класах тощо. Врахування розвитку співацького апарату різних вікових категорій студентів; опора на інтеграційні зв'язки в пізнанні простору етнохудожньої культури; спрямованість процесу фахової підготовки на пізнання єдиних витоків художньої культури, розуміння специфіки образної мови національного професійного вокального мистецтва; використання регіональних характерних манер співу, місцевого «говору»; знання пісень календарно-обрядового циклу; поєднання аудиторної та позааудиторної етнокультурної діяльності, – це всі складові ефективного впровадження даної педагогічної умови в освітній процес студентів.

Четверта педагогічна умова формування етнокультурної компетентності майбутніх викладачів вокалу – це активізація та підтримка творчої самореалізації студентів в процесі їх художньо-творчої діяльності. Означена умова реалізується за допомогою організаційно-групових форм освітньої діяльності студентів та поглибленого вивчення народної музичної творчості основного етносу та етноменшин.

До організаційно-групових форм можна віднести: створення ситуацій успіху; стимулювання високих досягнень студентів; надання їм можливості самим робити вибір та самостійно діяти не боячись осуду або негативної оцінки зі сторони викладача вокалу; участь студентів у відборі змісту, форм та методів освітнього процесу на заняттях з сольного співу; передача студентам інструментарію самопізнання і самовдосконалення; забезпечення суб'єкт-суб'єктних (між викладачем та студентом, студентом і студентом) і суб'єкт-об'єктних (між студентом і художнім твором, викладачем та художнім твором) відносин, реалізація ідеї «діалогу культур», що здійснюється за допомогою включення студентів у міжкультурну комунікацію.

Підтримка творчої самореалізації студентів в процесі їх художньо-творчої діяльності відбувається в процесі комунікації між майбутніми фахівцями та викладачем вокалу, визнання різних точок зору думок є необхідною передумовою демократичного вирішення навчальних завдань, які ставляться педагогом на занятті. Створення загальної мистецької платформи для подальшої взаємодії та співпраці між викладачем та студентами, прагнення знайти у висловлюваннях опонента і його поведінці те, що єднає з ним, не роз'єднує – це важливі фактори ефективної реалізації даної педагогічної умови на етапі всього навчання кожного студента.

Висновки. Отже, на нашу думку, етнокультурна компетентність майбутніх викладачів вокалу – це професійно значуща інтегративна якість особистості, до її компонентів можна віднести етноментальну обізнаність та самосвідомість; культурно-діалогічну спрямованість діяльності; фольклорно-музичну грамотність; етнопедагогічну виховну мотивацію і орієнтацію. Ми вважаємо, що запропоновані в статті педагогічні умови ефективним чином вплинуть на формування означеного феномену у студентів вищих закладів освіти мистецького спрямування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абібулаєва Г. С. (2006). Деякі аспекти полікультурної освіти. *Психологія і педагогіка*. № 1. С. 75–85.
2. Нечай-Велкова В. К. Основні напрями формування етнокультурної компетентності як чинника європеїзації України : веб-сайт. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/68/part_2/18.pdf (дата звернення: 14.08.2022).
3. Симонян В. В. Сутність етнокультурної компетентності викладача вокалу у процесі фахової підготовки : веб-сайт. URL: <https://msu.edu.ua/educationandscience/wp-content/uploads/2020/12/Освіта-і-наука-229-2020-112-117.pdf> (дата звернення: 13.08.2022).
4. Соляр Л. Основні принципи та підходи філософської методології до формування етнокультур-

ної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_2_37 (дата звернення: 12.08.2022).

5. Хмелевська І. Структура інтегральної компетентності майбутніх викладачів мистецьких дисциплін : веб-сайт. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/>

bitstream/123456789/8221/1/Khmelevska.pdf (дата звернення: 13.08.2022).

6. Фріз П. Формування етнокультурної компетентності майбутніх хореографів : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2015_2015_58 (дата звернення: 11.08.2022).

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО СЛЕНГУ
МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИPECULIARITIES OF ENGLISH SLANG TEACHING TO FUTURE JOURNALISTS
AT ENGLISH LESSONS

У статті висвітлено проблему навчання англomовного сленгу на заняттях іноземної мови у вищій школі. Визначено, що одним із важливих завдань викладачів іноземної мови є сформувати вміння грамотного застосування англomовного сленгу майбутніми фахівцями у професійній сфері. Описано структуру професійного мовлення журналіста, яка містить такі складові: когнітивний компонент – знання норм сучасної літературної мови; комунікативно-операційний компонент – уміння використовувати мовні засоби відповідно до мети, умов, ситуації спілкування; володіння базовими професійно мовленнєвими уміннями; експресивний компонент – оволодіння екстралінгвістичними засобами спілкування. Актуальність дослідження визначається тим, що професія журналіста передбачає використання фахової лексики з поєднанням англomовного сленгу різних галузей, для доступного висвітлення важливої інформації через ЗМІ з метою її належного розуміння. Виявлено неоднозначність підходів до застосування англomовного сленгу у професійному мовленні та вказано на двоякість його стилістичної оцінки. Запропоновано об'єднати відповідну лексику у дві групи: загальновідому сленгову лексику різного походження, яка має широкую сферу вживання; вузьковживану лексику, зрозуміла представникам незначних соціальних чи професійних груп. Охарактеризовано деякі прийоми та техніки навчання досліджуваного феномену та акцентовано увагу на особливостях їх застосування. Подано приклади вправ навчання фахових сленгових одиниць у різних видах мовленнєвої діяльності, використання яких урізноманітнює навчальний процес, сприяє ефективному та динамічному викладу навчального матеріалу, збагачує іншомовний професійний словниковий запас, активізує пізнавальну діяльність та сприяє вмотивованості до вивчення іноземної мови.

Ключові слова: професійне мовлення, англomовний сленг, журналіст, іноземна мова, прийоми та техніки навчання.

The article deals with the problem of English slang teaching at English lessons in higher education institutions. It has been determined that one of the important tasks for foreign language teachers is to form the skill of competent use of English slang by future specialists in the professional field. The structure of a journalist's professional speech has been described, which contains the following components: cognitive component – knowledge of the modern literary language norms; communicative and operational component – the ability to use linguistic means in accordance with the purpose, conditions, and situation of communication; mastering of basic professional speaking skills; expressive component – mastery of extralinguistic means of communication. The relevance of the study is determined by the fact that the profession of a journalist involves the use of professional vocabulary combined with English slang from different fields for accessible coverage of important information through the mass media in order to understand it properly. The ambiguity of approaches to the use of English slang in professional speech has been noted and the duality of its stylistic assessment has been pointed out. It has been proposed to combine the corresponding vocabulary into two groups: well-known slang vocabulary of various origins, which has a wide scope of use; narrowly used vocabulary, understood by representatives of minor social or professional groups. Certain teaching methods and techniques of the studied phenomenon have been characterized and attention is focused on the peculiarities of their application. Examples of the exercises which can be used in teaching professional slang vocabulary in various types of speech activity are presented, the use of which diversifies the educational process, contributes to the effective and dynamic presentation of educational material, enriches foreign language professional vocabulary, activates cognitive activity and promotes motivation to learn a foreign language.

Key words: professional speech, English slang, journalist, foreign language, teaching methods and techniques.

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.2>

Олендр Т.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Цар І.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми. Нові парадигми якості освіти спонукають, зокрема, до концептуальних змін, зорієнтованих на підготовку освіченого, гармонійно розвиненого конкурентоспроможного фахівця, здатного до постійного оновлення знань, високої професійної компетенції, самореалізації, формування творчої ініціативи. Організуючи свою діяльність заклади вищої освіти мають виходити з того, що вони повинні дати своєму випускнику не лише фахові знання та навички, але й вміння використовувати професійне мовлення у майбутній професії. Це сприятиме розвитку власного потенціалу, кар'єрному зростанню, досягненню особистісного і професійного успіху.

Оскільки нині у професійному мовленні прослідковується значне використання англomовного сленгу, який поступово стає його невід'ємною частиною, тому одним із завдань викладачів іноземної мови є сформувати у майбутніх фахівців вміння грамотно застосовувати його у своїй професії. Як відомо вживання сленгу демонструє обізнаність у професійній галузі, дотепність та виразність мовлення, забезпечує конфіденційність інформації.

Ознайомлення студентів ЗВО на заняттях іноземної мови з нестандартними лексичними одиницями з їхньої професійної галузі урізноманітнює навчальний процес і збагачує іншомовний професійний словниковий запас та сприяє вмотивованості до вивчення іноземної мови.

Однак навчальними планами педагогічних ЗВО України не передбачено вивчення відповідних тем, відтак, актуальною стає проблема навчання фахової лексики у поєднанні з англійським сленгом за рахунок інтегрованих тем та акценту на практичну мовленнєву діяльність студентів під час вивчення ними дисциплін, передбачених навчальними планами.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми дослідження сленгу все частіше привертають увагу сучасних науковців, різні аспекти якого вивчалися в працях В. Балабіна [1], О. Клименко [3], Ю. Ковальчук [4] У. Потятинника [8], Г. Менкена [10], Е. Патріджа [12].

Наукові розвідки лінгвістичної літератури вказують на розходження у стилістичній оцінці сленгу. За твердженнями одних науковців сленг надає мові жвавості та образності, сприяє її збагаченню та вдосконаленню. У словнику Webster навіть у визначенні сленгу наголошено, що сленг робить мову яскравішою і жвавішою [5, с. 97]. Зауважимо, що деякі сленгові одиниці є необхідними, оскільки в стандартній мові відсутні слова з ідентичним значенням, такі як *geek*, *perd* не мають стандартних еквівалентів в англійській мові. Інші вважають, що сленг псує, забруднює літературну мову, що це паразитний шар лексики, з яким необхідно боротися. Сленг дуже часто є вираженням концентрованої життєвої сили (*vitality*) мови [5, с. 96].

Науковець О. Данилевська [2] стверджує, що українські здобувачі освіти, крім двомовності, вживають у повсякденному мовленні й інші групи слів, наприклад, сленг, який має вплив на сучасних молодих людей.

Вагомий внесок у дослідження американського сленгу було зроблено Г. Менкеном [10]. На його думку сленг – це категорія універсального розповсюдження, яка перебуває за межами загальноприйнятих мовних стандартів. У дослідженнях еволюції сленгу Г. Менкену вдалося виокремити певні закономірності його існування. Вчений вважає, що деякі сленгові одиниці «живуть» століттями, а інші зникають, проіснувавши невеликий проміжок часу [10].

Дослідники сленгу запропонували об'єднати відповідну лексику у дві групи: загальнонавчальна і загальновідома лексика різного походження, яка має широку сферу вживання; лексика, що вживається в більш-менш вузькій сфері пов'язана з різними соціальними або професійними групами [7, с. 112]. Часте використання сленгу має тенденцію проникати у фахову сферу, відповідно, лінгвісти укладають словники та підручники для майбутніх фахівців різних професій, так як сленг конкретної професійної галузі, зазвичай, незрозумілий для широкого кола користувачів. Професія журналіста здебільшого передбачає володіння фаховою лексикою у різних галузях, адже його

завдання знаходити важливу інформацію та висвітлювати її через ЗМІ так, щоб кожен міг легко зрозуміти, про що йде мова. Таким чином, актуальною є проблема навчання сленгових лексичних одиниць під час вивчення дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» здобувачами вищої освіти за спеціальністю 061 Журналістика.

Мета: обґрунтувати доцільність вживання англійського сленгу, особливості застосування прийомів та технік навчання англійського сленгу на заняттях з іноземної мови за (професійним спрямуванням) майбутніх фахівців за спеціальністю 061 Журналістика.

Виклад основного матеріалу. Здобувачі вищої освіти повинні володіти загальними та професійно-орієнтованими комунікативними компетенціями з метою забезпечення їхнього ефективного спілкування зі споживачами, діловими партнерами і клієнтами у професійному середовищі. Як стверджує М. Лісовий «одних знань недостатньо для реалізації мовленнєвої діяльності, необхідно вміти їх застосовувати. Про якість підготовки спеціаліста судять не за кількістю й рівнем знань як таких і не за розвитком абстрактного мислення, а за здатністю застосовувати ці знання на практиці, використовувати мислення для вирішення нових професійних завдань. Сучасний фахівець зобов'язаний володіти сучасною літературною мовою, застосовувати фахову термінологію, комунікувати, використовувати різні функціональні стилі у професійному спілкуванні» [6].

Кожна професійна сфера поєднує в собі мовленнєвий етикет, високий рівень культури мовлення, володіння мовними стандартами, свідоме розуміння фахової термінології і правильне користування нею, вміння оформляти відповідну документацію, проте у мові професійного спілкування все частіше простежується використання специфічного професійного сленгу. Поширення такого сленгу можна зустріти у галузі будь-якого фаху, зокрема, журналістиці.

Оскільки професійне мовлення є складовою професійно-орієнтованої комунікативної компетенції, то розуміємо його як процес використання мови в усній та письмовій формах у процесі спілкуванні між людьми для забезпечення різних комунікативних потреб у професійній сфері. Основу професійного мовлення становить термінологічний тезаурус, яким послуговуються усі фахівці у повсякденному професійному спілкуванні, що свідчить про їх духовний, інтелектуальний розвиток та внутрішню культуру. Низка науковців досліджуючи питання структури професійного мовлення виокремили її складові. У своєму дослідженні ми стаємо на позицію М. Лісового [6] та вважаємо, що структура професійного мовлення журналіста передбачає такі складові: когнітивний компонент – знання норм сучасної літературної мови

(орфоепічних, акцентних, лексичних, синтаксичних, морфологічних, стилістичних, орфографічних тощо), фахової термінології; комунікативно-операційний компонент – уміння використовувати мовні засоби відповідно до мети, умов, ситуації спілкування; володіння базовими професійномовними вміннями; експресивний компонент – володіння екстралінгвістичними засобами спілкування (мелодика, фразовий наголос, паузи, ритм, тембр, темп і сила голосу) [6].

Лінгвіст Аллан Белл визначає «професійну мову» як мову тексту, що містить пов'язані з певною професією, правилами, стандарти та побудову речень з відповідним термінологічним тезаурусом чи сленгом, який призводить до того, що він є часто незрозумілим для тих, хто не володіє досконало цим фахом.

Академічний тлумачний словник української мови містить наступну дефініцію сленгу: «Розмовний варіант професійного мовлення; жаргон. Жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення» [13].

Дослідниця Ю. Ковальчук тлумачить поняття «сленг» як слова, або вислови, які використовують люди деяких професій чи класових прошарків [4]. Сленгова лексика, яка виникає здебільшого у певній соціальній чи професійній групі, зазвичай, зрозуміла у вузьких колах фахівців та протистоїть офіційній загальноприйнятій мові. В основі сленгу покладено літературну мову або в багатьох випадках запозичення з англійської мови.

Англійська мова – це офіційна мова міжнародного бізнесу та торгівлі, Інтернету і техніки, науки і мистецтва. 80 % ділового мовного простору займає саме вона. Кожен з нас все частіше стикається з нею у спілкуванні з партнерами по роботі і на відпочинку. Найновіші та найскладніші відкриття і винаходи в науці і техніці робляться в університетах, розташованих у Сполучених Штатах Америки, де англійська мова є засобом наукового дискурсу [9].

Доцільність інтегрування англомовного сленгу на заняттях іноземної мови викликає суперечності та сумніви у викладачів, проте, значна кількість нестандартної лексики у фаховій галузі демонструє, що ця спеціальна термінологія складає невід'ємну частину мови і потребує ознайомлення з нею майбутніх фахівців.

Кожна професійна група має свої особливі слова, які також можуть бути корисними. І, звичайно ж, у журналістиці знаходимо значну їх кількість. Вважаємо за доцільне проаналізувати прийоми та техніки навчання професійної мови з вкрапленнями англомовного сленгу на заняттях з іноземної мови за (професійним

спрямуванням) майбутніх фахівців за спеціальністю 061 Журналістика.

Взаємне читання – це метод або техніка спільної роботи зі змістом тексту в малих робочих групах. Цей метод є елементом кооперативного навчання, що підходить для аналізу адаптованих художніх та фахових зв'язних інформативних текстів різної тематики. Для ефективної роботи викладач робить добірку відповідних текстів, які містять певну кількість фахових сленгових одиниць і складаються з чотирьох логічно завершених пропорційних частин.

Перед студентами ставиться чотири основних завдання: 1) у тексті знайти приклади сленгу, до кожного з яких дібрати літературний еквівалент чи пояснити його значення; 2) поставити запитання до змісту прочитаного уривку тексту; 3) представити короткий виклад змісту тексту; 4) висловити припущення про подальший розвиток подій.

Для виконання цих завдань передбачено поділ студентів на чотири міні-групи (по 4 учасники у кожній). Під час формування груп враховуємо диференційований підхід, де студенти самостійно обирають яке завдання їм виконувати.

Для закріплення виокремлених з тексту сленгових одиниць пропонуємо наступні 5 типів вправ:

1. **Встановлення відповідників:** на маленьких аркушах паперу пишемо сленги одним кольором, а їх відповідники іншим кольором, кожне слово та його визначення на окремій картці. Далі картки рандомно роздаємо студентам. Коли кожен отримує свою картку, повинен пройти по аудиторії та знайти визначення свого сленгового слова або сленгове слово для свого визначення. Коли всі слова та визначення будуть зіставлені, переглядаємо і перевіряємо відповідники разом. Іншим варіантом виконання цього завдання є робота у групах, де кожна отримує набір карток. Потім вони працюють у своїх групах, узгоджують усі слова та визначення. Перемагає група, яка першою правильно встановить усі відповідники. Доцільно на завершення цього завдання придумати речення, використовуючи один із сленгів на вибір.

Таблиця 1

Приклади сленгів та їх відповідники

Сленг	Відповідник
Banger	A notable lie (помітна брехня)
Cackle	Idle talk (пустословство)
Ghoul	A newspaperman chronicling oven the pettiest public and private gossip or slander (журналіст, який розпалює найдрібніші публічні та приватні плітки чи наклепи)
High-stepper	A very fashionably dressed or mannered person (дуже модно одягнена або вихована людина)
Poulderling	An undergraduate in his second year (студент другого курсу)

2. *Перефразування речення.* Після засвоєння певної кількості сленгових слів та виразів студентам роздаємо аркуші з реченнями, які містять сленг, завданням студентів є переписати речення замінивши сленг на відповідник літературною мовою чи фаховим терміном або навпаки.

Це допоможе їм відпрацювати свої знання сленгу, а також навчитися правильно використовувати його у фаховому мовленні. Студентам нижчого рівня доцільно придумати «банк слів», з якого вони зможуть вибрати правильну фразу для використання.

The **buzzers** say the committee that appointed him was divided. (*whisperers of scandals and gossip*).

The **whisperers of scandals and gossip** say the committee that appointed him was divided.

3. *Заповнення пропусків відповідними сленгами.* Цей тип вправ використовується для тренування вивчених сленгових слів та фраз. Викладач заздалегідь придумує або шукає в літературі чи інтернеті текст фахового спрямування. Пропонуємо два способи виконання даного завдання: у тексті виділяємо слова та фрази, які потрібно помітити, перекласти та замінити сленгами, або ж видаляємо з тексту всі сленгові фрази та залишаємо пропуски, які потрібно заповнити. Для кожного з варіантів доцільно мати контрольний текст для перевірки.

Для студентів з нижчим рівнем володіння англійської мови доцільно створити «банк слів», з переліком необхідних сленгів, які зустрічаються у тексті.

Наприклад, у реченні *Pat had to **study** for a biology test before going into medicine*, студенти повинні замінити слово, виділене жирним шрифтом, на "**cram**" або *Pat had to _____ for a biology test before going into medicine*.

4. *Створення власного діалогу.* Цей тип вправ сприяє практикуванню використання засвоєного англомовного сленгу у професійному мовленні майбутніх фахівців у модельованих ситуаціях.

Студенти формують пари або малі групи. Кожна група отримує кілька сленгових слів, які вивчалися на попередніх заняттях. Студенти створюють діалог або коротку сценку, яка містить призначені їм сленгові слова за визначеною темою.

5. *Аудіювання.* Вправи на тренування слухання сприяють впізнаваності сленгових лексичних одиниць. Викладач добирає аудіо- чи відеотексти, які містять достатню кількість сленгових слів та фраз. Це може бути епізод телешоу чи інтерв'ю з фахівцем. Ідея полягає у тому, щоб знайти епізод, який містить багато прикладів сленгу.

Перш ніж розпочати роботу зі слухання, доцільно попередньо навчити або ознайомити студентів із фразами, які вони почують в епізоді. З прослуханого тексту студенти повинні виписати всі приклади сленгу, які з'являються в епізоді. Робота з аудіо- чи відеотекстом складається

з трьох етапів: 1) студенти прослуховують текст та виписують почуті сленгові слова та фрази; 2) у малих групах обговорюють правильність виписаних слів та пояснюють їх значення; 3) всією групою перевіряємо чи усі сленгові слова та фрази були почуті та правильність їх розуміння.

Зазначене свідчить, що застосування охарактеризованих нами прийомів та технік навчання з метою інтегрування англомовного сленгу на заняттях іноземної мови (за професійним спрямуванням) суттєво підвищить якість володіння фаховою лексикою та рівень професійного мовлення майбутніх журналістів.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що навчання англомовного сленгу є одним із важливих завдань викладачів іноземної мови для формування професійного мовлення журналіста. Використання зазначених нами прийомів та технік навчання англомовного сленгу у вивченні професійної мови урізноманітнює навчальний процес, сприяє ефективному та динамічному викладу навчального матеріалу, збагачує іншомовний професійний словниковий запас, активізує їхню пізнавальну діяльність та сприяє вмотивованості до вивчення іноземної мови. Порушена у статті проблема, беззаперечно, має перспективи для подальшого дослідження та експериментальної перевірки ефективності застосування прийомів та технік навчання англомовного сленгу у галузі журналістики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. Київ : Логос, 2002. 313 с.
2. Данилевська О. Шкільні реалії у свідомості українських підлітків (за результатами соціолінгвістичного дослідження). *Українська мова*. 2009. № 1. С. 74–86.
3. Клименко О. Л. Сленг і американський мовний стандарт: особливості взаємодії. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 2. С. 246–252.
4. Ковальчук Ю. А. Сленг як соціокультурний феномен. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Германістика та міжкультурна комунікація*. 2020. № 1. С. 210–215. URL: <https://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj/article/view/547/526>
5. Краснова О. Синтаксичні особливості речень у молодіжному дискурсі (на матеріалі англомовних інтернет-статей). *Наукові записки. Серія Філологічні науки*. Кіровоград, 2009. Вип. 81 (2). С. 95–98.
6. Лісовий М. Структура і рівні сформованості професійного мовлення майбутніх медичних працівників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія Педагогіка*. 2007. № 1. С. 11–16.
7. Пилипей Ю. А. Сленг, етапи його розвитку та місце в сучасному світі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2018. Т. 1, № 36. С. 112–114.

8. Потятинник У. О. Соціолінгвістичні та прагматистичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2003. 246 с.

9. Стифанишин І., Юрко Н., Проценко У., Романчук О. Комунікативні аспекти іншомовної професійної підготовки фахівців сфери туризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія Філологія*. 2019. 6 (74). С. 200–203.

10. Mencken H. L. *The American Language*. N. Y. : A. A. Knopf, 1992. 333 p.

11. Partridge E.A. *dictionary of slang and unconventional english*. London : Routledge, 1984. 1432 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203379981> (date of access: 04.08.2022).

12. Partridge E. *Slang Today and Yesterday*. N. Y. : The Macmillian, 1998. 476 p.

13. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. 1978. С. 350.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ SCIENTIFIC-METHODICAL ENSURING THE EDUCATION OF THE CIVIC AND PATRIOTIC POSITION OF FUTURE OFFICERS

Мета статті полягає в обґрунтуванні науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. Розглянуто досвід та особливості науково-методичного забезпечення. Особливого значення для виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів набуває кваліфіковане управління системою морально-патріотичного забезпечення, яке має відповідати високим професійним і функціональним критеріям. Важливим є перехід до єдиної системи морально-психологічного забезпечення. Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає включення проблематики формування громадянсько-патріотичної позиції до навчальних програм, розробку відповідних навчальних і методичних матеріалів. Інформаційне забезпечення виховного процесу здійснює бібліотека. Важливим напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів виступає розроблення та впровадження в освітній науково-методичного забезпечення інноваційних педагогічних технологій. Ще одним напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є курсантське самоврядування, яке можна розглядати як реальну демократію. Органи самоврядування є важливим компонентом управлінської системи громадянського виховання майбутніх офіцерів. Обґрунтовано, що науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів полягає у: розробці концепції виховання громадянсько-патріотичної позиції; плануванні виховної роботи; громадянській спрямованості викладання навчальних дисциплін; наданні важливого значення у вихованні громадянсько-патріотичної позиції у під час виконання курсантами службових завдань; методичній та практичній допомозі в організації і функціонуванні курсантського самоврядування та громадських структур.

Ключові слова: громадянсько-патріотична позиція, громадянсько-патріотичне виховання, майбутні офіцери, військові заклади

вищої освіти, науково-методичне забезпечення, морально-психологічне забезпечення.

The purpose of the article is to substantiate the scientific and methodological support for the education of the civic and patriotic position of future officers in military institutions of higher education. The experience and features of the scientific and methodological support are considered. Qualified management of the system of moral and patriotic support, which must meet high professional and functional criteria, is of particular importance for the education of the civic-patriotic position of future officers. The transition to a unified system of moral and psychological support is important. Scientific and methodical support for the education of the civic-patriotic position of future officers involves the inclusion of the issues of the formation of the civic-patriotic position in educational programs, the development of relevant educational and methodical materials. The library provides information support for the educational process. The development and implementation of innovative pedagogical technologies in education is an important direction in the education of the civic-patriotic position of future officers. Cadet self-government, which can be considered as a real democracy, is another direction of educating the civil and patriotic position of future officers. Self-governing bodies are an important component of the management system of civil education of future officers. It is substantiated that the scientific and methodological support for the education of the civic-patriotic position of future officers consists in: the development of the concept of the education of the civic-patriotic position; planning educational work; civic orientation of teaching academic disciplines; giving importance to the education of a civic-patriotic position during the performance of official tasks by cadets; methodical and practical help in the organization and functioning of cadet self-government and public structures.

Key words: civic-patriotic position, civic-patriotic education, future officers, military institutions of higher education, scientific and methodological support, moral and psychological support.

УДК 378.6.017
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.3>

Пенцак П.В.,
викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів Національної академії / Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Рій В.Б.,
викладач кафедри водіння бойових машин Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми у загальному вигляді. Єдині підходи до реалізації людського чинника, формування в особового складу стійкого морально-психологічного стану у сучасній війні є сьогодні ключовою стратегією, яка повинна посідати особливе місце в роботі як педагогів, так і командувачів, командирів (начальників), органів управління сил оборони нашої державі. Ефективність системи морально-психологічного забезпечення сил оборони можлива лише на основі загальнодержавних політичних установок, детально розроблених поглядів на цей вид діяльності, відповідних програм і планів із залученням зусиль військових закладів

вищої освіти, органів державного і військового управління всіх рівнів.

Проблемі виховання громадянсько-патріотичних якостей майбутніх офіцерів присвячені праці, які розглядають систему морально-психологічного забезпечення (В. Алещенко, Г. Гозуватенко, В. Стасюк) [1], [3], [5]; індивідуальну роботу з військовослужбовцями (О. Дундук, А. Неурова, А. Романишин) [9]; соціальну відповідальність офіцера (О. Капінус) [10]; інноваційні технології виховання (Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко, В. Плахтєєва) [11], [7]; модернізацію науково-методичного забезпечення системи військової освіти (Г. Фінін) [12]; психологічного консультування (Л. Музичко, Т. Мацевко, А. Неурова) [6]

ін. Важливими для виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є нормативно-правові документи морально-психологічного забезпечення [2].

Основними принципами виховної роботи у військових закладах вищої освіти є «державна й патріотична спрямованість виховного процесу; взаємозалежність змісту, форм і методів виховної роботи; повага до особистості, конституційних прав і свобод військовослужбовця, орієнтація на ідеали демократії та гуманізму, загальнолюдські моральні цінності; безперервність та наступність у виховній роботі, органічне поєднання у виховному процесі національних, історичних та культурних традицій із почуттям нового; конкретність і узгодженість змісту, форм і методів виховної роботи; об'єктивно-науковий підхід до планування, здійснення та оцінки результатів виховної роботи» [13].

Майбутньому військовому фахівцю мають бути притаманні такі характеристики його професії, як: «лідерська – за необхідністю бути авторитетним формальним (за посадою) і неформальним (за загальнолюдськими і професійними якостями) лідером, відігравати головну роль в організації спільної діяльності і регулювати відносини в колективі, вести за собою, приймати відповідальні рішення, впливати на членів військового колективу, досягати поставленої мети; індивідуальна – за формою організації діяльності; самостійна – за способами службової діяльності; полікомунікативна; інформаційно-комунікативна; розумова; динамічна; стресогенна та ін.» [12, с. 125].

Аналіз педагогічних досліджень показав, що у більшості випадків дослідники зосереджуються на процесі морально-психологічного забезпечення, а розробка науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти у публікаціях представлено недостатньо.

Мета статті полягає у обґрунтуванні науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Під час наукового пошуку встановлено, що виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів залежить від кваліфікації педагогів; створення, поновлення та умілого використання ними науково-методичного забезпечення; розроблення і впровадження в життя нових педагогічних методів і форм, а також оснащення новими технічними засобами виховання. Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів реалізується на рівні діяльності колективу, роботи викладачів-предметників, офіцерів-вихователів, кураторів.

Особливого значення для виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів набуває кваліфіковане управління системою морально-патріотичного забезпечення, яке має відповідати високим професійним і функціональним критеріям [1; 3; 5]. Важливим є перехід до єдиної системи морально-психологічного забезпечення. Було розроблено проект Концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони [8]. У ній передбачена «реалізація національно-духовного потенціалу, моральних та психологічних можливостей особового складу сил оборони, поновлення його високого морально-психологічного стану, стійкості свідомості, узгодженості і координованості дій відповідних структур сил оборони держави, їх здатність ефективно виконувати завдання за призначенням» [1, с. 27].

Реалізації громадянсько-орієнтованої комунікативної взаємодії викладачів і курсантів сприяє посилення виховуючої та координуючої функцій викладача, діалогової форми спілкування; організації навчально-виховного процесу на основі доброзичливих, емпатійних, демократичних відносин. Діяльність педагогів у рамках управління системою виховання громадянсько-патріотичної позиції передбачає: формування у майбутніх офіцерів здатності мислити державними категоріями; сприяння набуттю у майбутніх офіцерів соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу; спрямування інтелектуальної активності майбутніх офіцерів на обговорення найбільш актуальних проблем українського сьогодення, залучення їх до роботи у різних сферах наукової діяльності; проведення національно-культурної, просвітницької роботи; забезпечення вивчення української мови та історії України; формування історичної пам'яті, національної свідомості, гідності та чіткої громадянської позиції; забезпечення системно-цільового планування громадянського виховання, спрямованого на формування у майбутніх офіцерів активної життєвої позиції шляхом залучення їх до активної діяльності; постійну співпрацю, співтворчість з органами самоврядування, розвиток ініціативи, творчості, самостійності майбутніх офіцерів, забезпечення набуття ними організаторських знань, умінь та навичок; активне залучення майбутніх офіцерів до управління системою громадянського виховання шляхом передачі їм реальних прав і повноважень для розв'язання різноманітних проблем, посилення демократизації та гуманізації життя закладу, створення здорового морально-психологічного клімату в колективі; сприяння розвитку самоврядування; співпраця з органами самоврядування; постійне здійснення психолого-педагогічної діагностики рівня інтелектуального розвитку, моральної та громадянської вихованості майбутніх офіцерів

і коригування відповідно до результатів аналізу організації виховного процесу.

Своєю практичною діяльністю педагоги допомагають майбутнім офіцерам у самовизначенні, формуванні їхнього духовного обличчя, створюють умови для формування цілісної особистості громадянина України, спрямовують зусилля на формування громадянських якостей.

Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає включення проблематики формування громадянсько-патріотичної позиції до навчальних програм, розробку відповідних навчальних і методичних матеріалів. Наведемо конкретні приклади таких розробок.

Навчально-методичний посібник «Основи психологічного консультування військовослужбовців» відображає сучасні підходи до психологічного консультування військовослужбовців, поєднуючи теоретичні положення та військову практику діяльності офіцерів командного складу та органів морально-психологічного забезпечення [6]. Матеріали навчально-методичного посібника «Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями:» допоможуть майбутнім офіцерам отримати ґрунтовні знання з організації індивідуальної роботи з різними категоріями особового складу. Крім того, вони отримають знання з досвіду практичної організації і проведення індивідуальної роботи з підлеглими, а саме: основних напрямів, принципів, форм та методів її проведення з особовим складом [9]. У монографії «Соціальна відповідальність офіцера» розглянуто питання формування соціальної відповідальності у майбутніх офіцерів Збройних Сил України. Запропонована авторська методика формування соціальної відповідальності майбутніх офіцерів, що базується на практичному використанні інтерактивних технологій, сприяє розвитку моральних прагнень до відповідальних вчинків, здатності самостійно здійснювати усвідомлений вибір й ухвалювати зважені рішення та адекватно оцінювати наслідки своєї професійної діяльності [10]. Навчально-методичний посібник «Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців» відображає сучасні підходи до застосування інтерактивних технологій у навчанні та вихованні військовослужбовців, поєднуючи теоретичні положення соціальної, організаційної та військової психології з методичними рекомендаціями щодо їх застосування у практичній діяльності офіцерів командного складу та органів морально-психологічного забезпечення [11].

Інформаційне забезпечення виховного процесу здійснює бібліотека. Бібліотека, плануючи комплекс заходів з громадського виховання, має чітко орієнтуватись у термінах – громадянин, громадянськість, громадянське суспільство, громадянське

виховання. Сучасна законодавча і нормативна база в нашій державі визначає громадянина як людину, яка живе в демократичній країні і має конституційні невід'ємні громадянські права, свободи і обов'язки. Громадянин реалізує і захищає свої права і свободи, дотримується існуючого порядку і разом з тим вимогливо ставиться до влади, бере активну участь у громадському суспільно – політичному житті держави з метою захисту демократичних цінностей і громадянських свобод. Вихованню саме такого громадянина має сприяти сучасна бібліотека. Актуальними є інформаційні місячники, декади, тижні громадянської тематики, предметні дні, дні нової книги тощо. Бібліотечний фонд необхідно розкривати за допомогою книжкових виставок, тематичних зустрічей, круглих столів. Важливу роль у формуванні громадянина відіграє залучення його до участі у громадських акціях та ініціативах (волонтерська та благодійна допомога, соціальні проекти тощо).

Важливим напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів виступає розроблення та впровадження в освітній науково-методичного забезпечення інноваційних педагогічних технологій, які впливають на активну цілеспрямовану, суспільно корисну діяльність, бажання діяти та проявляти відповідальність, ініціативність, самостійність у суспільному та повсякденному житті. У данному процесі відбувається взаємодія двох структур: організаційно-процесуальної та особистісної. До першої було віднесено комплекс науково-методичного та організаційного забезпечення, форм і методів навчально-виховного процесу у взаємодії з громадськими організаціями. До другої – систему властивостей і якостей особистості, що взаємодіють у процесі її громадянського становлення [4, с. 113–119].

Ще одним напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є курсантське самоврядування, яке можна розглядати як реальну демократію. Органи самоврядування є важливим компонентом управлінської системи громадянського виховання майбутніх офіцерів. Самоврядування – це дієвий метод досягнення широкого спектру виховних завдань – громадської активності, соціальної відповідальності, набуття всебічного морального досвіду. Воно є стрижнем, спрямованим на активізацію людини шляхом створення необхідних умов для прояву її творчого потенціалу. Ось чому сьогодні самоврядування в закладі освіти покликане стати платформою демократії.

Таким чином, науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає:

1. Визначення механізмів та загальнопедагогічних чинників виховання громадянсько-патріотичної позиції (переконування, навіювання, наслідування).

2. Індивідуальний підхід та роль колективу у процесі виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів.

3. Використання у виховному процесі ідентифікаційної та цілеутворюючої функції громадянського виховання.

4. Формування громадянських якостей особистості у процесі навчальної діяльності.

5. Рівень планування виховної роботи.

6. Розвиток самоврядування.

7. Системна організація виховного процесу; використання інноваційних виховних технологій.

8. Цілеспрямована й системна робота бібліотеки.

Особливого значення в контексті вищезазначеного набуло надання можливості курсантам умов для вільного вияву почуттів, зокрема громадянсько-патріотичної позиції; а також для їхнього розвитку (стимулювання до науково-пізнавального пошуку, систематизації матеріалу в контексті громадянського виховання, прийняття рішень, здійснення громадянських вчинків, діагностування і прогнозування громадянської діяльності); застосування прийомів оптимального спілкування: створення на заняттях атмосфери захищеності під час спілкування курсантів з викладачами; схвалення, підтримка; заохочення усних відповідей за власною ініціативою курсантів; демонстрація вербальними і невербальними засобами уваги до курсантів, підтримка їхнього прагнення до участі в діалозі з викладачами; ініціювання активності курсантів; похвала їм за роботу, за ініціативу; критика власних помилок як демонстрація еталону ставлення до них; ігрова провокація; прагнення викладачів створити умови для прояву власного «Я», власної думки, точки зору, оцінки; надання можливостей майбутнім учителям прояву індивідуальних якостей, бажань, прагнень; а також можливості бути самостійним у виборі рішень (проведення диспутів, конференцій, мозкових штурмів, вікторин, написання й обговорення рефератів і доповідей).

Отримувані курсантами знання, навички й уміння в процесі навчання відразу ж застосовуються під час несення бойового чергування, виконанні регламентованих робіт, бойових завдань тощо [13]. Тому важливим є завдання апробування курсантами широкого діапазону соціальних ролей, функцій та альтернатив поведінки; стимулювання творчого саморозвитку курсантів; включення їх у різноманітну навчально-пізнавальну діяльність; застосування таких форм і методів, які «напружують думку, сприяють критичному засвоєнню інформації: участь курсантів у конференціях, зокрема в дистанційних; презентація форм роботи з громадянського виховання й освіти; обговорення рефератів, доповідей; підготовка дидактичних ігор, мозкових штурмів, вільних мікрофонів, круглих столів; виконання творчих самостійних робіт з громадянської проблематики» [7].

Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів полягає у: 1) розробці концепції виховання громадянсько-патріотичної позиції; 2) плануванні виховної роботи; 3) громадянській спрямованості викладання навчальних дисциплін; 4) наданні важливого значення у вихованні громадянсько-патріотичної позиції у під час виконання курсантами службових завдань; 5) методичній та практичній допомозі в організації і функціонуванні курсантського самоврядування та громадських структур.

Висновки. Таким чином, ми розглянули особливості науково-методичного забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції, представили окремі приклади науково-методичного забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в узагальненні досвіду розробки науково-методичного забезпечення громадянсько-патріотичного виховання у військових закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алещенко В. І. Морально-психологічне забезпечення сил оборони держави. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 25–30.
2. Бойові документи морально-психологічного забезпечення виконання службово-бойових завдань : навч. посіб. / О. А. Савченко, В. С. Молдавчук, І. І. Ліпатов та ін. Х. : Акад. ВВ МВС України, 2010. 106 с.
3. Гозуватенко Г. О. Особливості морально-психологічного забезпечення військ (сил) в умовах реорганізації збройних сил України. *Вісник НУ «Львівська політехніка»: Держава та армія*. 2008. № 634. С. 187–190.
4. Ївженко Ю. В. Деякі аспекти формування почуття громадянськості у студентів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* 2016. № 5 (74). С. 113–119.
5. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник: у 2 ч. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ 7БЦ, 2020. Ч. 1. 754 с.
6. Основи психологічного консультування військовослужбовців : навч.-метод. посіб. / Л. Музичко, Т. Мацевко, А. Неурова та ін. Львів : НАСВ, 2021. 297 с.
7. Плахтєєва В. І. *Формування громадянської свідомості в майбутніх учителів у процесі професійної підготовки* : автореф. дис. ... канд. пед.: 13.00.04. Харків, 2008. 24 с.
8. Проект концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони. URL: <https://enigma.ua/articles/proekt-kontseptsii-rozvitku-moralbno-psikhologichnogo-zabezpechennya-sil-oboroni>
9. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями : навч.-метод. посіб. / О. Дундук, А. Неурова, А. Романишин та ін. Львів : НАСВ, 2021. 285 с.

10. Соціальна відповідальність офіцера : монографія /за ред. О. С. Капінус. Львів : НАСВ, 2019. 213 с.

11. Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців : навч.-метод. посіб. / Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко та ін. Львів : НАСВ, 2019. 405 с.

12. Фінін Г. І. Специфіка становлення національної системи військової освіти: модернізація або

реформування. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020 № 1 (44). С. 120–131.

13. Чистякова І., Драга І. Підготовка військово-службовців у закладах вищої освіти України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* Суми : вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 2 (96). С. 196–204.

МОНІТОРИНГ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРАВА ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

MONITORING OF FORMATION OF FUTURE BACHELORS' OF LAW (LLB) READINESS FOR PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

У статті розкрито такий аспект підготовки майбутніх бакалаврів права, як діагностика сформованості їхньої готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування, зокрема йдеться про специфічні критерії та показники, використовувані для моніторингу досліджуваної категорії. Зроблено їхнє теоретичне обґрунтування, зважаючи на структуру готовності, до якої належать мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексійний компоненти. З'ясовано, що її сформованість доречно визначити за ціннісно-орієнтаційним, когнітивно-пізнавальним, комунікативно-практичним і рефлексійно-корекційним критеріями, а шкалу кожного критерію становлять низький, середній і високий рівні. Показниками ціннісно-орієнтаційного критерію є: наявність мотивів і потреб у підготовці до професійно орієнтованого іншомовного спілкування на юридичну тематику завдяки усвідомленню її цінності для майбутньої діяльності; наявність зацікавленості у формуванні готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування не тільки на аудиторних та позааудиторних заняттях, але й самостійно; прагнення до самоудосконалення й підвищення рівня готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування у галузі права у подальшому. Показниками когнітивно-пізнавального критерію уважаються: обізнаність у специфіці спілкування спеціалістів у галузі права; розуміння особливостей юридичного дискурсу, його усного й писемного модусів; сформованість термінологічного апарату, його функціональне використання в продуктивних і рецептивних цілях у процесі усної та письмової комунікації. До показників комунікативно-практичного критерію належать: володіння мовними засобами для поєднання висловлювань у дискурс із метою аргументації власної позиції з правових проблем; уміння аналізувати юридичні документи з використанням адекватних іншомовних лексико-граматичних засобів; здатність користуватися лінгвосоціокультурними знаннями, уміннями й навичками в іншомовній комунікації на юридичну тематику. Сформованість у майбутнього спеціаліста у галузі права рефлексійно-корекційного критерію означає: його уміння визначати рівень готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування у межах фаху; здатність до самооцінки, у тому числі усвідомлення власних помилок та недоліків, допущених у процесі мовленнєвої комунікації; наявність уміння об'єктивно оцінювати комунікативні дії співрозмовника.

Ключові слова: готовність до професійно орієнтованого іншомовного спілкування, іншомовна компетентність, комунікація

у галузі права, іншомовна підготовка, критерії і показники готовності до іншомовної комунікації на юридичну тематику.

The article reveals such an aspect of training of future bachelors of law (LLB) as diagnosis of the formation of their readiness for professionally oriented foreign language communication, in particular, specific criteria and indicators used for monitoring the studied category. Taking into account the structure of the readiness, which includes motivational, cognitive, activity and reflective components, their theoretical justification has been made. It has been found out that it is appropriate to define its formation according to value-oriented, cognitive, communicative-practical and reflective-corrective criteria, and the scale of each criterion consists of low, medium and high levels. Indicators of the value-orientation criterion are as follows: presence of motives and needs for getting ready for professionally oriented foreign language communication on legal topics due to awareness of its value for future activities; presence of interest in the formation of readiness for professionally oriented foreign language communication not only in classroom and extracurricular classes, but also independently; striving for self-improvement and increasing the level of readiness for professionally oriented foreign language legal communication in the future. Indicators of the cognitive criterion are considered to be: awareness of the lawyers' communication specifics; understanding peculiarities of the legal discourse, its oral and written modes; formation of the terminological apparatus, its functional use for productive and receptive purposes in the process of oral and written communication. Indicators of the communicative-practical criterion include: mastery of using linguistic means for combining statements into a discourse in order to argue one's position on legal issues; ability to analyze legal documents using adequate foreign language lexical and grammatical tools; ability to use linguistic, sociocultural knowledge, abilities and skills in foreign language communication on legal topics. Formation of the reflective-corrective criterion means ability of future specialists in the field of law to determine their level of readiness for professionally oriented foreign language communication within the scope of the profession; ability to self-assess, including awareness of their own mistakes and shortcomings made in the process of communication; ability to objectively evaluate an interlocutor's communicative actions.

Key words: future bachelors' of law (LLB) readiness for professionally oriented foreign language communication, foreign language competence, legal communication, foreign language training, criteria and indicators of readiness for foreign language communication on legal topics.

УДК 378.046-021.64:34
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.4>

Перебийніс Ю.В.,
викладач кафедри
теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сьогодення передумовою забезпечення соціально-економічного розвитку країни вважається наявність висококваліфікованих фахівців. Основною метою вищої юридичної освіти є не просто передача її здобувачам певного виду інформації, а формування у процесі навчання фахівця з таким професійним потенціалом, «що забезпечив би йому не тільки можливість розв'язання рутинних практичних завдань на певному рівні посадових обов'язків, але й професійне самовдосконалення, уміння вирішувати нові завдання в галузі професійної діяльності від початку професійної кар'єри до її закінчення» [8, с. 150]. Успішність професійної діяльності правника залежить не лише від наявності спеціальних знань, але й від його уміння користуватися основним фаховим інструментом – мовою, як рідною, так і іноземною. Відтак, саме підвищення ефективності підготовки спеціалістів у галузі права до здійснення іншомовної комунікації у межах фаху є одним із завдань сучасного юридичного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш ніж перейти до розгляду критеріїв і показників діагностики сформованості готовності майбутніх спеціалістів у галузі права до комунікації іноземною мовою на професійну тематику, доречно зазначити, що у структурі цього поняття нами виокремлено такі чотири компоненти: мотиваційний (наявність інтересу до опанування іноземної мови за правознавчим спрямуванням, а також ціннісних орієнтацій, потреб і мотивів, які указують на прагнення до підвищення іншомовної компетентності, взаємодії за допомогою іноземної мови), когнітивний (система лінгвопрофесійних знань, уявлень про специфіку іншомовної комунікації у галузі права, уміння проєктувати результати своєї освітньої діяльності на подальшу діяльність за фахом), діяльнісний (практичні уміння й навички, що уможливають ефективну комунікацію на професійну тематику) і рефлексійний (здатність до адекватної самооцінки, контролю своїх іншомовних комунікативних актів та оцінки комунікативних дій співрозмовника) [10, с. 259–262].

Опис критеріїв сформованості досліджуваної нами категорії був би неповним без відповідної дефіції. Поняття «критерій» тлумачиться дослідниками як ознака, «на підставі якої здійснюється оцінка, означення або класифікація певних об'єктів. При цьому під ознакою розуміють зовнішній прояв, за яким її можна впізнати, визначити або описати» [1, с. 236]. Що ж стосується критеріїв сформованості готовності до виконання певної професійної діяльності, то такими вважаються засвоєння знань, наявність ціннісних орієнтацій, самореалізація, трансформація стосунків між учасниками освітнього процесу та певний вид їхнього мислення [4, с. 77].

Хоча рівень сформованості досліджуваної нами величини є динамічним поняттям, адже на нього постійно впливають такі чинники, як вік, темперамент, характер, когнітивні стилі студентів, слід звернути увагу і на підходи науковців до визначення її рівнів. Дослідники у галузі лінгводидактики розуміють під рівнем володіння іноземною мовою певний ступінь розвитку здатності індивіда комунікувати за її допомогою з представниками іншого лінгвосоціуму, зокрема носіями мови, зважаючи на успішність цього процесу [2, с. 100]. «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти» виділяють таку систему рівнів володіння сучасними нерідними мовами: елементарний користувач (А) (інтродуктивний (А1) і середній (А2)), незалежний користувач (В) (рубіжний (В1) і просунутий (В2)) та досвідчений користувач (С) (автономний (С1) й компетентний (С2)) [14, с. 24]. Л. Гапоненко наполягає на чотирьох рівнях: інтуїтивному (низькому), репродуктивному (нижчому за середній), реконструктивному (середньому) та еталонному (високому) [3, с. 9], як і О. Тинкалюк, яка виокремлює низький (репродуктивний), середній (репродуктивно-реконструктивний), достатній (реконструктивний) і високий (творчий) [13, с. 33].

Поширеним є і триступеневий поділ на високий, середній й низький [11, с. 220–221; 12, с. 116–120; 15, с. 32], або емпіричний, репродуктивний (елементарний) і творчий рівні [9, с. 38–39]. С. Решетник та В. Смелікова, з якими не можемо не погодитися і ми, вважають, що слабкі й поверхові знання, репродуктивність їх засвоєння, незначна зацікавленість студентів свідчить про низький рівень. Розуміння значення почутого, уміння визначати основне, здатність працювати як самостійно, так і зі сторонньою поміччю, розуміння цінності уміння комунікувати іноземною мовою для майбутньої професії виступають ознаками середнього рівня. До характеристик високого рівня відносять міцність, глибину й системність знань, уміння вільно спілкуватися з носіями мови, усвідомлений і стійкий інтерес до застосування вивченого у подальшій діяльності за фахом і високу умотивованість щодо регулярного самоудосконалення [11, с. 220–221; 12, с. 116–120].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас не є повністю вивченим питання критеріїв і показників, які могли б бути використаними у діагностиці рівня сформованості готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування саме майбутніх правників, зважаючи на особливості комунікації у цій галузі, наявність усного і писемного модусів сучасного юридичного дискурсу.

Метою статті є розкриття специфічних критеріїв та показників сформованості готовності майбутніх бакалаврів права до комунікації на професійну тематику, ураховуючи результати аналізу

навчально-методичних джерел і експерименту з упровадження авторської технології іншомовної підготовки студентів юридичного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На підготовчому етапі нашого дослідження ми провели пілотне дослідження з метою аналізу актуальності проблеми іншомовної підготовки у закладі вищої юридичної освіти. Воно полягало у анкетуванні викладачів, потенційних роботодавців та здобувачів освіти. Дані, одержані унаслідок опитування професорсько-викладацького складу (31 особа), свідчать, що 58,1 % респондентів вважає названу готовність однією із ключових професійних компетентностей. І хоча 67,7 % викладачів стверджують, що їхнім студентам притаманний достатній для успішної освітньої й наукової діяльності рівень володіння іноземною мовою, 16,1 % були схильні до опції «швидше так, ніж ні»; така ж кількість переконана у відсутності у них достатньої іншомовної компетентності. Що ж стосується вимог ринку праці, показовими є результати опитування юристів-практиків (56 осіб): 78,6 % респондентів погодились із тим, що випускники сучасного юридичного університету мають вільно володіти іноземною мовою, що на 20,5 % більше, ніж викладачів. Анкетування майбутніх бакалаврів права – студентів 1–4 курсів (163 особи) – показало, що 77,3 % із них також погоджуються з необхідністю наявності у спеціаліста у цій галузі готовності до комунікації іноземною мовою усно й письмово, що майже на 20 % більше, ніж викладачів, і на 1,5 % менше, ніж роботодавців.

Процес формування готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування значною мірою зумовлений особливостями цієї категорії – багаторівневого явища, що піддається трансформації і визначається впливом психічних процесів, особистісних характеристик, наявності у студента першого курсу іншомовної компетентності, набутої у загальноосвітній школі. Беручи до уваги те, що у його структурі ми виокремлюємо мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексійний складники [10, с. 259–262], рівень їхньої сформованості доречно визначати за *ціннісно-орієнтаційним, когнітивно-пізнавальним, комунікативно-практичним і рефлексійно-корекційним* критеріями. Спираючись на трирівневість іншомовної компетентності й пам'ятаючи про те, що до її специфіки відносять тривалість, порівняну стійкість або ситуативний стан залежно від етапів формування, зазначимо, що шкалу сформованості критерію становлять *низький, середній і високий рівні*, кожен із яких містить ознаки попереднього, однак відрізняється ступенем їх прояву, тож для їхнього вимірювання нами було обрано відповідні дослідницькі методики.

Оскільки *ціннісно-орієнтаційний критерій* означає, що здобувачі освіти усвідомлюють

значущість для свого професійного майбутнього іншомовної компетентності, до його показників ми відносимо: 1) наявність мотивів і потреб у підготовці до професійно орієнтованого іншомовного спілкування на юридичну тематику завдяки усвідомленню її цінності для майбутньої діяльності; 2) наявність зацікавленості у формуванні готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування не тільки на аудиторних та позааудиторних заняттях, але й самостійно; 3) прагнення до самоудосконалення й підвищення рівня готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування у галузі права у подальшому.

Діагностику першого показника (див. табл. 1) пропонуємо здійснювати із використанням тесту на визначення спрямованості особи на набуття знань Є. Ільїна та Н. Курдюкової [6, с. 431], що містить 12 питань. Другий показник має вимірюватись за допомогою методів спостереження, анкетування та бесіди. Метою опитування є визначення здобувачами освіти свого ставлення до наявних у бланку положень у балах: від 1 (не погоджуюсь) і 2 (частково погоджуюсь) до 3 (повністю погоджуюсь). Рівні за третім показником ціннісно-орієнтаційного критерію доречно визначати за допомогою методики Ю. Орлова «Шкала оцінки потреби (мотиву) в досягненні» [5, с. 429–430]. У цьому випадку анкета складається із низки питань, що передбачають стверджувальну чи заперечну відповідь.

Таблиця 1

Матриця оцінювання рівнів ціннісно-орієнтаційний критерію сформованості готовності майбутніх бакалаврів права до професійно орієнтованого іншомовного спілкування (у балах)

Показники	Рівні сформованості		
	низький	середній	високий
Наявність мотивів і потреб у підготовці до професійно орієнтованого іншомовного спілкування на юридичну тематику завдяки усвідомленню її цінності для майбутньої діяльності	0–4	5–8	9–12
Наявність зацікавленості у формуванні готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування не тільки на аудиторних та позааудиторних заняттях, але й самостійно	0–10	11–20	21–30
Прагнення до самоудосконалення й підвищення рівня готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування у галузі права у подальшому	0–8	9–16	17–23

Ми розуміємо *когнітивно-пізнавальний критерій* як ступінь опанування змістом навчального курсу іноземної мови за професійним спрямуванням. З огляду на особливості предмету, його показниками є: 1) обізнаність у специфіці спілкування спеціалістів у галузі права; 2) розуміння особливостей юридичного дискурсу, його усного й писемного модусів; 3) сформованість термінологічного апарату, його функціональне використання в продуктивних і рецептивних цілях у процесі усної та письмової комунікації.

Діагностика рівня сформованості показників цього критерію готовності майбутніх правників до спілкування у межах фаху реалізується завдяки спостереженням, бесідам та тестуванню, що містить комплекс завдань на визначення наявності у них лінгвопрофесійних знань й комунікативних стратегій і тактик, а також уявлень про суть спілкування у галузі права. При цьому ми урахували, що програма курсу «Іноземна мова» середньої школи націлена на набуття іншомовної компетентності на рівні незалежного (рубіжного) користувача (B1) за «Загальноєвропейськими рекомендаціями із мовної освіти». Згідно ж із навчальною програмою курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» майбутні бакалаври права мають досягти позначки B2, тобто стати незалежними просунутими користувачами [14, с. 24]. Кількісні показники кожного із критеріїв представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Матриця оцінювання рівнів когнітивно-пізнавального критерію сформованості готовності майбутніх бакалаврів права до професійно орієнтованого іншомовного спілкування (у балах)

Показники	Рівні сформованості		
	низький	середній	високий
Обізнаність у специфіці спілкування спеціалістів у галузі права	0–7	8–11	12–14
Розуміння особливостей юридичного дискурсу, його усного й писемного модусів			
Сформованість термінологічного апарату задля функціонального використання в продуктивних і рецептивних цілях у процесі усної та письмової комунікації			

Успішність застосування системи набутих компетентностей у процесі спілкування пропонуємо вимірювати за *комунікативно-практичним критерієм*, до показників якого відносимо: 1) володіння мовними засобами для поєднання висловлювань у дискурс із метою аргументації власної позиції з правових проблем; 2) уміння аналізувати юридичні документи з використанням адекватних

іншомовних лексико-граматичних засобів; 3) здатність користуватися лінгвосоціокультурними знаннями, уміннями й навичками в іншомовній комунікації на юридичну тематику.

При визначенні рівня сформованості показників третього критерію досліджуваної готовності (див. табл. 3) пропонуємо брати до уваги ступінь наявності (або відсутності) у майбутніх бакалаврів права компетентностей стосовно видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, письмо, аудіювання), що може здійснюватись за допомогою методу експертних оцінок і аналізу практичних дій, як-от виконання індивідуальних проєктів та представлення їхніх результатів перед аудиторією.

Таблиця 3

Матриця оцінювання рівнів комунікативно-практичного критерію сформованості готовності майбутніх бакалаврів права до професійно орієнтованого іншомовного спілкування (у балах)

Показники	Рівні сформованості		
	низький	середній	високий
Володіння мовними засобами для поєднання висловлювань у дискурс з метою аргументації власної позиції з правових проблем	0–8	9–12	13–15
Уміння аналізувати юридичні документи за допомогою адекватних іншомовних лексико-граматичних засобів			
Здатність майбутніх бакалаврів права користуватися лінгвосоціокультурними знаннями, уміннями й навичками в іншомовній комунікації на юридичну тематику			

Рефлексійно-корекційний критерій передбачає наявність у студента уміння здійснювати аналіз результатів власної і чужої комунікативної поведінки й за необхідності корегувати мовленнєву діяльність, тому його показниками є: 1) уміння визначати рівень готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування у межах фаху; 2) здатність до самооцінки, у тому числі усвідомлення власних помилок та недоліків, допущених у процесі мовленнєвої комунікації; 3) наявність уміння об'єктивно оцінювати комунікативні дії співрозмовника.

Перший показник сформованості останнього критерію (див. табл. 4) доречно вимірювати за допомогою таких методів, як спостереження, бесіди й методики А. Карпова «Діагностика рефлексії» [7, с. 45–57]. Використовувана з цією метою анкета складається із 27 запитань. Для моніторингу другого показника розроблено лист самооцінки із 22-ох питань, на які слід

дати стверджувальну або заперечну відповідь. Вивчення рівня сформованості третього критерію доцільно проводити із застосуванням методів спостереження, бесід та листа оцінки готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування. Студенти мають проаналізувати іншомовні комунікативні дії студента на прикріпленому до опитувальника із десяти питань відео, оцінивши рівень його іншомовної компетентності за п'ятибальною системою, після чого їхні відповіді порівнюються із оцінкою викладача.

Таблиця 4

Матриця оцінювання рівнів рефлексійно-корекційного критерію сформованості готовності майбутніх бакалаврів права до професійно орієнтованого іншомовного спілкування (у балах)

Показники	Рівні сформованості		
	низький	середній	високий
Уміння визначати рівень готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування у межах фаху	0–113	114–139	140 і більше
Здатність до самооцінки, у тому числі усвідомлення власних помилок та недоліків, допущених у процесі мовленнєвої комунікації	0–7	8–16	17–22
Наявність уміння об'єктивно оцінювати комунікативні дії співрозмовника	0–10	11–16	17–20

Відтак, нами було встановлено, що свідченням сформованості мотиваційного компонента готовності до професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою є наявність високої внутрішньої мотивації студента-юриста, усвідомлення цінності спеціальної іншомовної підготовки для виконання професійних завдань у процесі комунікації іноземною мовою у майбутньому, прагнення до самоудосконалення під час занять, позааудиторних заходів і самостійно. Когнітивний елемент досліджуваної категорії вважається сформованим за умови наявності у нього лінгво-професійних знань, у тому числі термінологічного апарату, а також комунікативних стратегій і тактик й уявлення про специфіку комунікації у сфері права. Висновки про сформованість діяльнісного складника можна зробити, якщо майбутній спеціаліст у галузі права успішно застосовує отримані уміння й навички на практиці, тобто у комунікативних ситуаціях, наближених до реальних. Показниками сформованості рефлексійного компоненту досліджуваної готовності є його здатність прогнозувати та аналізувати свої та продуктовані співрозмовниками комунікативні дії,

здійснювати самоконтроль задля запобігання недоліків й адекватно оцінювати процес спілкування іноземною мовою на професійну тематику.

Висновки. Зважаючи на актуальність проблеми якісної іншомовної підготовки у закладах вищої юридичної освіти, нами було розроблено теоретичне підґрунтя експерименту з формування готовності майбутніх бакалаврів права до комунікації іноземною мовою, виокремлено її рівні, критерії і показники з метою об'єктивного і неупередженого моніторингу їхнього рівня іншомовної компетентності, набутої унаслідок опанування навчального курсу «Іноземна мова за правознавчим спрямуванням».

Беручи до уваги структуру досліджуваного поняття, що містить мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексійний складники, виокремлено такі чотири критерії: ціннісно-орієнтаційний, когнітивно-пізнавальний, комунікативно-практичний та рефлексійно-корекційний, кожен із яких містить відповідні показники. Шкалу ж сформованості критеріїв становлять три рівні: низький, середній і високий. Обґрунтовано і методику проведення кількісної та якісної характеристики сформованої готовності до іншомовної комунікації у межах права. До подальших перспектив наукових розвідок відносимо аналіз експерименту з формування зазначеної готовності у здобувачів вищої юридичної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вовчаста Н. Я. Теоретичні і методичні засади професійної іншомовної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту : дисер. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Львів, 2019. 591 с.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. линг. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. 3-е изд., стер. М. : Академия, 2006. 336 с.
3. Гапоненко Л. П. Формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кривий Ріг, 2003. 20 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
5. Елисеєв О. П. Практикум по психологии личности : учеб. пособие для бакалавриата и магистратуры. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Юрайт, 2017. 455 с.
6. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. СПб. : Питер, 2002. 512 с.
7. Карпов А. В. Психология труда. Учебник для студ. высш. учеб. заведений. М. : ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003. 352 с.
8. Левитан К. М. Юридическая педагогика: учебник. М. : Норма, 2008. 432 с.
9. Можаровська О. Е. Формування готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування майбутніх фахівців у коледжах технічного профілю : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2016. 278 с.

10. Перебийніс Ю. В. Структура готовності майбутніх бакалаврів права до професійно орієнтованого іншомовного спілкування. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Вип. 191. С. 259–262.

11. Решетник С. М. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України до службової діяльності. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 2 (8). С. 217–223.

12. Смелікова В. Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування

засобами кейс-технологій : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2017. 305 с.

13. Тинкалюк О. Модель формування готовності майбутніх економістів до професійного іншомовного спілкування. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2013. Випуск 29. С. 27–39.

14. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 273 p.

15. Douglas D. Assessing Languages for Specific Purposes. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 328 p.

МОДЕЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З ВОДІННЯ БОЙОВИХ МАШИН

SIMULATION OF EDUCATIONAL AND TRAINING LESSONS ON DRIVING COMBAT VEHICLES

Метою даної статті є обґрунтування моделювання як сучасного інструменту розробки методики навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин у процесі професійно-практичної підготовки курсантів закладів вищої військової освіти. Застосування діяльнісного підходу дозволяє здійснити перехід від системи цілей навчання до узагальненої структури професійної діяльності, а самі цілі навчання сформулювати як формування умінь фахівця виконувати відповідні його виду діяльності типові завдання. Розгляд процесу професійно-практичної підготовки як керованої системи, дозволяє використовувати математичні методи при його моделюванні. Мета навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин спрямована на досягнення високої майстерності водіння штатної техніки в різних умовах. Структура таких занять відображає всі основні елементи цілеспрямованої діяльності командира з управління підрозділом в бою у взаємозв'язку із зовнішніми умовами. Для науково обґрунтованого перетворення структури діяльності командирів підрозділів під час бойових завдань в ієрархічну структуру узагальнених задач може бути використана схема синтезу типових задач діяльності. Заняття з водіння проводяться в такій послідовності: постановка завдання; огляд маршруту; показ техніки водіння машини; навчання на навчальних місцях; розбір заняття, відпрацювання характерних помилок курсантів. Вивчення професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів показало необхідність використання діяльнісного підходу до розробки методик навчання. Виявлено сутність та особливості навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин. Доведено доцільність використання моделювання як інструменту розробки методики навчально-тренувальних занять. Подальшого вивчення потребують проблеми створення типових алгоритмів розробки методик занять різного типу.

Ключові слова: професійно-практична підготовка, навчально-тренувальні заняття,

водіння бойових машин, моделювання, методика навчання.

The purpose of this article is to justify modeling as a modern tool for developing the methodology of educational and training classes on driving combat vehicles in the process of professional and practical training of cadets of higher military education institutions. The application of the activity approach makes it possible to make the transition from the system of learning goals to the generalized structure of professional activity, and to formulate the learning goals themselves as the formation of the skills of a specialist to perform typical tasks corresponding to his type of activity. Consideration of the process of professional and practical training as a controlled system allows the use of mathematical methods in its modeling. The purpose of educational and training classes on driving combat vehicles is aimed at achieving high proficiency in driving standard equipment in various conditions. The structure of such classes reflects all the main elements of the purposeful activity of the commander to manage the unit in battle in relation to external conditions.

For a scientifically based transformation of the activity structure of unit commanders during combat tasks into a hierarchical structure of generalized tasks, a synthesis scheme of typical activity tasks can be used. Driving lessons are conducted in the following sequence: setting the task; overview of the route; showing the technique of driving a car; training at training places; analysis of the lesson, working out typical mistakes of the cadets. The study of professional and practical training of future officers showed the need to use an activity approach to the development of training methods. The essence and features of educational and training classes on driving combat vehicles have been revealed. The expediency of using modeling as a tool for developing the methodology of educational and training classes has been proven. The problems of creating typical algorithms for the development of different types of training methods require further study.

Key words: professional and practical training, educational and training shootings, driving combat vehicles, modeling, training methods.

УДК 37.03:811:355.23
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.5>

Рій В.Б.,

викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів
Національної академії
Сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного

Пенцак П.В.,

викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів
Національної академії
Сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного

Постановка проблеми. Формування практичних умінь з водіння бойових машин буде утворюватися з урахуванням підходів сучасної педагогіки та узагальненні досвіду бойової підготовки. Мета навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин спрямована на досягнення високої майстерності водіння штатної техніки в різних умовах. При цьому вирішуються завдання: закріплення практичних навичок курсантів у виконанні службових обов'язків; формування навичок у забезпеченні та підтримці бойової готовності підрозділів, організації бойової роботи на військовій техніці.

Професійно-практична підготовка буде утворюватися з урахуванням підходів, визначених у результаті

аналізу конкретних методик та ситуації. Саме тому проблема методик навчально-тренувальних занять залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що проблемі методик професійно-практичної підготовки присвятили дослідження Л. Заїка [2], М. Кос [3], О. Маслій, М. Бутник [4], М. Чорний [7], Т. Якимович [8] та ін. Особливості професійно-практичної підготовки з водіння бойових машин представили у своїх працях П. Ткачук, М. Чорний, Р. Долгов, С. Степанов, А. Нілаєв, Ю. Вяткін [1], Р. Кузьменко, А. Кадил'як, С. Степанов [7].

Аналіз стану практики професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів, зроблений нами [6], показав, що розглядаються лише окремі питання професійно-практичної підготовки курсантів закладів вищої військової освіти. Для майбутніх офіцерів курс водіння бойових машин, як правило, уніфікований і не завжди передбачає урахування специфіки сучасної військової техніки. Зокрема, потребують подальшого дослідження методики навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин.

Метою даної статті є обґрунтування моделювання як сучасного інструменту розробки методики навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин у процесі професійно-практичної підготовки курсантів закладів вищої військової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним суперечностями існуючих систем підготовки військових фахівців є протиріччя між вимогами військової практики та практичною підготовкою у закладах вищої військової освіти, що проявляється, насамперед, у відмінності підходів до визначення цілей у системах навчання та бойового використання.

Застосування діяльнісного підходу дозволяє здійснити перехід від системи цілей навчання до узагальненої структури професійної діяльності, а самі цілі навчання сформулювати як формування умінь фахівця виконувати відповідні його виду діяльності типові завдання. При проектуванні процесу навчання перехід від системи цілей діяльності до системи цілей навчання є основоположним: при організації засвоєння необхідно заздалегідь планувати ті вміння (види діяльності), заради яких і отримуються знання [3, с. 139]. Для створення умов моделювання необхідно здійснювати зв'язок теоретичних знань та практичної підготовки з огляду на труднощі, з якими стикаються курсанти під час професійно-практичної підготовки: актуалізація засвоєних знань та умінь, необхідних курсантам для вирішення тих завдань, які перед ними ставляться; придбання курсантами таких знань та умінь, джерелом яких є їхня власна діяльність, тобто знання та вміння, почерпнуті з особистого досвіду. Дід час навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин використовуються вправи, спрямовані на вирішення проблемних ситуацій, у процесі яких курсанти набувають практичних навичок, з метою вироблення вміння вирішувати проблеми, пов'язані з виконанням службових та функціональних обов'язків за посадовим призначенням.

Цілі навчання повинні бути сформульовані у вигляді переліку узагальнених задач, які повинні навчитися вирішувати курсанти. Під узагальненим завданням будемо розуміти модель ситуації, що містить опис конкретних об'єктів, засобів і цілей

діяльності командирів підрозділів з управління підрозділом у бою. З урахуванням цього структурно-логічна схема навчання повинна являти собою цілісну систему ситуацій, що становлять зміст діяльності командирів з управління підрозділами, які на нижчих рівнях досить елементарні, а на вищих представляються як узагальнені комплексні тактичні завдання.

При цьому, якщо профіль фахівця побудований у вигляді набору типових задач діяльності, що припускають орієнтування на конкретні особливості ситуації, то зміст навчання повинна неминуче включати знання про кожну з них. Ці часткові знання та будуть послідовно, одне за іншим, виступати як предмет засвоєння. Але якщо профіль фахівця представляється як система узагальнених задач, то окремі особливості виявляються у варіативній складовій змісту навчання [8]. Таке узагальнене уявлення змісту типових задач дозволяє перейти в навчанні від запам'ятовування великої кількості структур окремих рішень до логічного обґрунтування структури та змісту конкретного рішення на основі інваріантного подання.

Обґрунтованість змісту типових задач означає одночасно обґрунтованість цілей навчання і дозволяє виділити систему типових умінь, а їх аналіз дає можливість визначити систему знань, на які спираються ці вміння.

З точки зору діяльнісного підходу, найважливішим етапом і необхідною умовою є діагностична постановка цілей занять. Така постановка цілей вимагає існування можливості об'єктивної кількісної оцінки ступеня їх досягнення, що в свою чергу передбачає наявність критеріїв і показників якості засвоєння як міри досягнення заданих цілей навчання.

Розглянемо моделювання конкретних методик. Навчально-тренувальні заняття з використанням тренажерів організуються, як правило, на декількох навчальних місцях, тому керівник заняття ділить навчальну групу на декілька підгруп (навчальних відділень). Навчальне місце з виконання вправи водіння на тренажерах є основним, і час заняття на інших навчальних місцях корегується за часом виконання вправи всією підгрупою (навчальним відділенням) на основному навчальному місці [7, с. 68]. Може здійснюватися моделювання всього заняття в цілому. Навчальна підгрупа (відділення), в свою чергу, поділяється на зміни кількістю курсантів відповідно до кількості тренажерів, виділених для заняття [7, с. 70].

Таким чином, вивчення професійно-практичної підготовки з позиції діяльнісного підходу впливає важливий висновок про необхідність переходу від суб'єктивних якісних описів педагогічних явищ і процесів до їх моделювання та об'єктивних кількісних оцінок. Можливість формалізованого опису педагогічних явищ і процесів,

виділення та вимірювання їх кількісних характеристик реалізується при використанні моделювання, що дає можливість здійснити узгодження цілей навчання з функціями, завданнями, процедурами і взаємозв'язками всіх структурних елементів системи.

Розгляд процесу професійно-практичної підготовки як керованої системи, дозволяє використовувати математичні методи при його моделюванні. Такий підхід забезпечує можливість використання методів моделювання, що дозволяють поєднувати якісний опис об'єкта, що моделюється з його кількісними і структурними характеристиками для формалізованого опису навчально-тренувальних занять.

Представлення моделі процесу професійно-практичної підготовки як формалізованого відображення цілісної дидактичної системи дозволяє говорити про відповідність структурних елементів моделі аналогічним елементам реальної системи підготовки, зокрема навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин. Таким чином, моделювання навчально-тренувальних занять пов'язано з фіксацією реального об'єкта діяльності, виявлення його внутрішньої будови – системи елементів і зв'язків між ними, а універсальність підготовки спеціаліста та широта його профілю визначатимуться інваріантністю опису об'єкта (моделі діяльності). Оскільки основу змісту діяльності командира підрозділу за рішенням тактичних задач складає управління підрозділом в бою, а об'єктом діяльності в найзагальнішому його уявленні є загальновійськовий бій, зміст тактичної підготовки курсантів має бути побудовано таким чином, щоб відображати бій як керовану систему.

Представлення показників якості навчально-тренувальних занять як ступеня засвоєння і сформованості властивостей дій з водіння бойових машин дозволяє більш строго і об'єктивно підходити до опису змісту і структури процесу вимірювання ступеня досягнення поставлених цілей навчання, їх діагностичній постановці.

Застосування моделі навчально-тренувальних занять, що відображає основні елементи цілеспрямованої діяльності командира з управління підрозділом в бою, в сукупності з класифікаційними схемами її декомпозиції дозволяє здійснювати відбір, систематизацію та структурування знань з урахуванням їх ролі і місця у вирішенні практичних завдань, а також побудувати процес навчання, спрямований на засвоєння універсальних алгоритмів діяльності, що забезпечує формування умінь по перенесенню засвоєних знань на нові умови діяльності.

Основною метою навчання є прищеплювання особовому складу необхідних навичок у водінні бойових машин. Заняття з водіння машин

організується для відпрацювання підготовчих і навчальних вправ. У період підготовки курсантів відпрацьовуються підготовчі і навчальні вправи, які включають всі питання, необхідні для прищеплювання навичок умілого водіння машини: перевезення машин по залізниці, на великовантажному автомобільному напівпричепі й повітряному транспорті, водіння з начіпним і убудованим устаткуванням, буксирування й самовитягування машин тощо.

Структура навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин відображає всі основні елементи цілеспрямованої діяльності командира з управління підрозділом в бою у взаємозв'язку із зовнішніми умовами.

Для відпрацювання в повному обсязі програми з водіння машин організуються навчальні місця: практичне водіння (основне) – для навчання водінню за умовами вправ Курсу водіння; вивчення основ руху та правил водіння – для надання знань, що забезпечують правильні й свідомі дії при практичному водінні машин відповідно до умов вправ Курсу водіння; тренування на тренажерах – для вдосконалення навичок у користуванні приводами керування й контрольно-вимірювальними приладами відділення керування машини відповідно до умов вправи; навчання завантаженню на залізничну платформу, великовантажний напівпричеп і переправні засоби – для відпрацювання техніки завантаження на зазначені транспортні засоби й вивантаження з них відповідно до вимог нормативів Курсу водіння; навчання самовитягуванню й буксируванню машин – для тренування з виконання нормативів Курсу водіння з буксирування й самовитягування машин різними способами; навчання діям з навісним устаткуванням – для відпрацювання нормативів з навішення тралів, техніки водіння танків із тралами; тренування в спостереженні; навчання водінню по гіронапівкомпасу для вироблення навичок у водінні машин поза дорогами й під водою; відпрацювання нормативів з технічної підготовки – для вдосконалення навичок у виконанні нормативів, передбачених Курсом водіння й Збірником нормативів з бойової підготовки Сухопутних військ; відпрацювання техніки подолання найбільш складних перешкод – для навчання їх подоланню, проводиться на спеціально обладнаних місцях.

Кількість навчальних місць на кожному занятті й питання, що відпрацьовують на них, визначає керівник заняття виходячи зі змісту вправи, навчального часу, кількості курсантів і рівня їхньої підготовки.

До водіння машин курсанти допускаються після вивчення основ руху й правил водіння, заходів безпеки й умов вправи, відпрацювання правильної послідовності дій приводами керування машиною на статичних тренажерах

і виконання на динамічних тренажерах передбачених вправ водіння.

Навчання водінню машин по кожній вправі проводиться на одному або кількох заняттях. Вправи, які передбачено відпрацьовувати вдень і вночі, спочатку виконуються вдень, а потім вночі. Виконання вправ може починатися з навчання техніці водіння машини по елементах (з подолання окремих перешкод і обмежених проходів). Після цього вони виконуються в цілому.

Для науково обґрунтованого перетворення структури діяльності командирів підрозділів під час бойових завдань в ієрархічну структуру узагальнених задач може бути використана схема синтезу типових задач діяльності. Заняття з водіння проводяться в такій послідовності: постановка завдання; огляд маршруту (якщо це потрібно); показ техніки водіння машини (якщо це потрібно); навчання на навчальних місцях (виконання вправи є основним навчальним місцем); розбір заняття.

Під час практичних занять використовуються навчально-тренувальні карти з методики подолання природних і штучних перешкод, операційні карти з порядку виконання нормативів при машині та порядку виконання прийомів з керування бойовою машиною [5]. У таких картах зазначені: тема й навчальна мета заняття; навчальний час, що відводиться на заняття; середня витрата моторесурсів на одного курсанта; організація й порядок проведення заняття (найменування навчальних місць, їхні керівники, склад і порядок переходу змін, маршрут і порядок руху машин); оціночні показники й нормативи по швидкості; характерні помилки, які можуть допустити курсанти при виконанні вправи, і способи їх попередження; заходи безпеки.

Показ техніки водіння здійснюється добре підготовленим механіком-водієм (інструктором) відповідно до вимог вправи. Водіння показується на найбільш характерних ділянках маршруту з подоланням найбільш складних перешкод і загороджень.

Під час показу водіння група курсантів зі зручного й безпечного місця на маршруті або поблизу перешкод спостерігає за рухом машини, а керівник супроводжує показ необхідними поясненнями, звертаючи увагу на правильні й неправильні прийоми водіння й роз'яснюючи, до яких наслідків можуть призвести помилки, що допускаються. У разі потреби показ повторюється. Після показу група розводиться по навчальних місцях.

При навчанні техніці водіння машин по елементах, якщо не було показу техніки водіння машини всієї групі, інструктор спочатку роз'ясняє й показує, як потрібно правильно долати перешкоду, потім дозволяє курсанту подолати перешкоду самостійно, після чого розбирає допущені помилки й вказує, як їх виправити. Так повторюється доти,

поки курсант не почне правильно долати перешкоду. Після відпрацьовування техніки подолання даної перешкоди інструктор разом з курсантами переходить до іншої перешкоди, де навчання проводиться в такому ж порядку.

При відпрацьовуванні вправи в цілому курсанти на основному навчальному місці роблять контрольний огляд машини в обсязі, виконуваному на малому привалі, і стають разом з інструкторами попереду машин. За командою керівника вони займають свої місця в машині й починають рух. У ході водіння інструктор, перебуваючи в машині, стежить за діями курсанта. Якщо курсант допускає грубі помилки, інструктор наказує зупинити машину й дає необхідні вказівки з їх усунення. Після повернення на вихідну лінію він відзначає позитивні дії, а також вказує на допущені помилки й способи їх усунення. Якщо необхідно, заїзд повторюється. Оцінка за водіння машини виводиться за результатами останнього заїзду.

На розборі з усім особовим складом керівник заняття вказує найбільш характерні помилки, які були допущені при водінні машин, їх причини, шляхи й способи усунення; повідомляє індивідуальні оцінки курсантам і загальну оцінку навчальній групі за виконання вправи; повідомляє, яка вправа буде відпрацьовуватися на наступному занятті.

У разі потреби керівник заняття проводить розбір з керівниками навчальних місць та з інструкторами.

Критерії та показники якості засвоєння повинні, з одного боку, повною мірою описувати процес підготовки курсантів, а з іншого боку, дозволяти кількісно оцінити ступінь досягнення поставлених цілей навчання (вміння вирішувати завдання в бою). Контроль засвоєння навчального матеріалу здійснюється в процесі навчання або в ході контрольних занять. Метою контролю є не тільки перевірка, але й подальше закріплення й поглиблення отриманих знань.

Під час моделювання методики навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин необхідно звернути увагу на відпрацьовування характерних помилок курсантів: не враховують зміщення оглядового приладу механіка-водія щодо поздовжньої осі машини, у результаті чого не можуть направити машину по осі проходу або по колії мосту; не вміють вирівняти машину й направити її в потрібному напрямку до підходу до обмеженого проходу, а при виході з перешкоди допускають повороти ривками й різко змінюють подачу палива, що призводить до зачіпання обмежувачів; вмикають нижчу передачу на великій відстані від обмеженого проходу й тривалий час не переходять на вищу передачу після його подолання.

Висновки. Вивчення професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів показало

необхідність використання діяльнісного підходу до розробки методик навчання. Виявлено сутність та особливості навчально-тренувальних занять з водіння бойових машин. Доведено доцільність використання моделювання як інструменту розробки методики навчально-тренувальних занять. Подальшого вивчення потребують проблеми створення типових алгоритмів розробки методик занять різного типу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Водіння бойових машин : навчально-методичний посібник [П. П. Ткачук, М. В. Чорний, Р. В. Долгов та ін.]. Львів : НАСВ, 2016. 300 с.
2. Заїка Л. А. Реалізація компетентнісного підходу у військовій освіті через застосування систем імітаційного моделювання. *Проблеми інформатизації* : тези доп. VI міжнар. наук.-техн. конф. (м. Київ, 11–12 квітня 2016 р.). Київ, 2016. С. 5–9.
3. Кос М. Педагогічні умови використання імітаційного моделювання тактичного рівня у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів. *Professional Pedagogics*. 2018. № 16. С. 136–141.
4. Маслій О. М., Бутник М. А. Методичні аспекти організації практичних занять з майбутніми офіцерами запасу. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2012 № 3. С. 63–69.
5. Навчально-тренувальні та операційні карти з навчальної дисципліни «Водіння бойових машин»: навчально-наочний посібник / Р. Кузьменко, А. Кадиляк, С. Степанов та ін. Львів : НАСВ, 2021. 250 с.
6. Рій В. Б. Різномірне професійно-практична підготовка з тактики водіння бойових машин. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 39. 2021. С. 214–217.
7. Чорний М. В. Методика формування програми навчання водінню бойових машин на тренажерах імітаційним моделюванням. *Підготовка військових фахівців: військово-технічний збірник*. 2017. № 17. С. 66–71.
8. Якимович Т. Д. Основи дидактики професійно-практичної підготовки : навчально-методичний посібник. К. : Педагогічна думка, 2013. 136 с.

ЗМІСТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

THE SUBJECT MATTER OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті уточнено сутність наукових дефініцій «виконавська підготовка», «музичне виконавство», «виконавська художня майстерність» «вокальний голос», «розвиток вокального голосу». Науковці вважають, що виконавська підготовка є основним компонентом професійної майстерності майбутніх вчителів музичного мистецтва. Висвітлено структурні компоненти змісту фахової підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва, серед яких: вокально-виконавська компетентність, ціннісний, рефлексивно-оціночний, вокально-мовний або вокально-комунікативний. Автори підкреслюють, що художня культура яскраво передається за допомогою вокально-виконавської діяльності. У статті окреслюється значення дисциплін вокально-виконавського циклу, а також виробничих практик, серед яких: хорова, ансамблева, практика постановки дитячого голосу, які безпосередньо впливають на формування молодого фахівця педагогічної галузі. Також, групою авторів запропоновані вокальні методи роботи зі студентами у вищій школі: демонстрація, метод аналогій, вербальний метод, метод словесних пояснень.

Автори розділяють думку Б. В. Асаф'єва, який вважав, що в своїй повсякденній роботі педагог-музикант повинен проявляти себе і виконавцем, який володіє інструментом, і керівником хору, і музичним істориком, який добре знає музичну літературу і вільно орієнтується в ній. В статті висвітлено цікаве припущення китайського вченого Цзінь Наня про те, що в основі вокального навчання майбутніх учителів музики покладено органічну єдність особливого, загального і індивідуального. В змісті статті розкривається сутність кожного запропонованого компонента вокального навчання даним науковцем. Вчені підкреслюють значущість формування навичок виразного музичного інтонування у майбутніх вчителів музичного мистецтва, адже завдяки їм відбувається виконавська інтерпретація музичного образу. На думку авторів, музична інтонація – це основа будь-якого музичного мистецтва: композиторської творчості, виконавської і навіть, творчого сприйняття слухачем музичного твору. Дослідження проводилось за допомогою загальнонаукових – теоретичних методів (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення).

Ключові слова: фахова підготовка, майбутні вчителі музичного мистецтва, струк-

турні компоненти фахової підготовки, вищі заклади освіти, вокальні методи.

The article clarifies the essence of the scientific definitions of "performance training", "musical performance", "performance artistry", "vocal voice", "vocal voice training". Scientists believe that performance training is the main component of the professional skill of the future teachers of musical art. The structural components of the subject matter of professional training of the future musical art teachers are highlighted, including: vocal and performance competence, value-based, reflective and evaluative, vocal and linguistic or vocal and communicative competence. The authors emphasize that artistic culture is vividly conveyed with the help of vocal and performing activities. The article emphasizes the importance of the disciplines from the vocal and performance cycle, as well as industry-focused practical training, including: choral, ensemble, children's voice placement practice, which directly affect the making of a young specialist in the field of pedagogy. Additionally, the group of authors have suggested vocal methods of working with students in higher education institutions: demonstrations, analogies, verbal method, method of verbal explanations.

The authors share the opinion of B. V. Asafiev, who believed that in their daily work, a teaching musician must show themselves as a performer who masters an instrument, and a choir conductor, and a music historian who knows musical literature well and can navigate it freely. The article highlights the interesting assumption of the Chinese scientist Jing Nan that the vocal training of the future music teachers is based on the organic unity of the individual, general and special. The content of the article reveals the essence of each suggested component of vocal training by this scientist. Scientists emphasize the importance of developing the skills of expressive musical intonation of the future teachers of musical art, because the performing interpretation of a musical image takes place through them. According to the authors, musical intonation is the basis of any musical art: composer creativity, performance creativity, and even creative perception of a musical work by a listener. The research was conducted with the help of general scientific theoretical methods (analysis, synthesis, comparison, generalization and others).

Key words: professional training, future teachers of musical art, structural components of professional training, higher education institutions, vocal methods.

УДК 378:373.3/5.091.12.011.3-051:78
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.6>

Румянцева С.В.,

ст. викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Леонтієва С.Л.,

ст. викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Точкова С.С.,

викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

XXI століття висуває нові вимоги до якості та змісту освіти в Україні, значно підвищує її роль в українському суспільстві. Освіта стає інтелектуально-духовною основою розвитку особистості, кожного суспільства, держави. Вона «плекає» та відтворює економічний, духовний та інтелектуальний

потенціал держави, формує громадянина-патріота. Особливе місце в системі організації освітньої діяльності займає вокальна освіта як важлива ланка фахової та професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Саме тому актуальність даної теми не викликає сумніву і виступає як вирішальний чинник, який багато

в чому визначає якість вищої освіти у навчальних закладах мистецького спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування фахової майстерності майбутніх фахівців-музикантів висвітлена у різноманітних сферах: психолого-педагогічній (Ю. Азаров, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Киричук, Н. Кузьміна, А. Макаренко, О. Пехота, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Г. Хозяїнов та ін.) та музично-естетичній (Е. Абдуллін, Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Л. Арчажникова, А. Козир, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Шульгіна). У наукових доробках розкриваються різні аспекти виконавської підготовки вчителя музичного мистецтва (І. Мостова, Г. Ніколаї, В. Федоришин, Ю. Цагареллі та ін.), формування професійно-особистісних якостей майбутнього фахівця (Е. Абдуллін, І. Коваленко, О. Рудницька, Л. Рапацька, О. Щолокова). Вокальна складова фахової підготовки вчителів музичного мистецтва висвітлена у працях сучасних науковців: Л. Василенко, Ю. Мережко, Н. Овчаренко, Є. Проворової та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, питання вокального навчання майбутніх фахівців-музикантів у вищій школі є завжди на часі, адже наука «рухається вперед» та потребує оновлення змісту за допомогою нових сучасних методик формування виконавських навичок у студентів.

Мета статті – визначити структуру фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих закладах освіти, конкретизувати вокальні методи та прийоми навчання студентів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи характеристики національної вокальної підготовки, доцільно зазначити, що головні теоретичні та методичні методи окреслюють традиційні знання про звуковидобування за допомогою використання фізіологічних особливостей та вроджених співацьких можливостей людей. Якість формування співацького звуку особистості безпосередньо залежить від правильного використання ним всіх механізмів звуковидобування за допомогою мовленнєвого та дихального апарату, системи резонаторів та ефективності їх координації між собою та звучання самого голосу людини.

Метод демонстрації спирається на показ правильного звуковидобування педагогом студенту. Багато педагогів традиційно використовують цей метод у своїй практиці, однак, деякі вбачають у ньому загрозу бездумної імітації співу, але в цілому цей метод спрямований на розвиток вміння переймати фахову майстерність педагога, розвивати власні здібності вокального слуху, контролювати свій спів. Саме ці набуті вміння, а з часом, і навички, будуть перешкоджати сліпому наслідуванню студентом педагога.

Метод аналогій (наприклад, уявного відчуття «позіхання», співу «в маску» тощо)

використовується в педагогічній практиці для розвитку у студентів творчої уяви. Метафори та порівняння сприяють виникненню у майбутніх учителів музичного мистецтва уявних об'єктів, допомагаючи ним через уявлення розвинути необхідні м'язові тілесні відчуття.

Використовується у вокальній педагогіці і *метод словесних пояснень*. По-перше, для вміння лаконічно і дохідливо педагогу викласти власну думку, мету та зміст заняття. По-друге, сформувати у студентів можливість усвідомити не тільки найближчі, але й «далекі» цілі, перспективи удосконалення власного професійного співу. Дуже наближеним до цього методу, є *вербальний метод*, за допомогою якого відбувається ненав'язливе переконання студента, навіювання йому правильних постулатів, консультування по будь-яким питанням професійного зростання. Однак, занадто часте використання вербального методу може призвести до швидкої стомлюваності студента, до виникненню непорозуміння між викладачем та студентом, і навіть до зниження ефективності роботи на занятті.

Б. В. Асаф'єв вважав, що в своїй повсякденній роботі педагог-музикант повинен проявляти себе і виконавцем, який володіє інструментом, і керівником хору, і музичним істориком, який добре знає музичну літературу і вільно орієнтуються в ній [2].

Виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва по праву вважається основним компонентом становлення професійної майстерності фахівців в галузі педагогіки мистецтва. З точки зору теорії культури, музичне виконавство – це цілісне і відносно самостійне соціокультурне і художнє явище, оскільки є предметом соціальних потреб та інтересів, соціально значущим суб'єктом художнього виробництва (Н. Б. Жайворонок). Домінування художнього початку в виконавській діяльності підтверджується тим, що в науці часто використовується поняття художньої діяльності. Так, В. П. Білоус використовує поняття виконавської художньої майстерності в контексті музичної виконавської майстерності. Автор визначає останнє як властивість особистості, яка сформована в процесі професійної підготовки та виконавської діяльності і проявляється в ній як вищий рівень засвоєних умінь, гнучких навичок і інтерпретаторської творчості [5].

У вокальному мистецтві знаходить своє відображення становлення художньої культури – від самих витоків (фольклору) до романсу, від опери до мюзиклу. Крім того, в самій вокальній діяльності, у найбільш доступному вигляді, поєднується процес активного осягнення всіх стилів, жанрів, напрямків у мистецтві, відбувається «занурення в образ головного героя», розкриваються виконавські можливості для художньо-творчого самовираження артистів.

Вокальна підготовка студентів у вищих закладах освіти здійснюється в процесі вивчення не тільки таких дисциплін як «Постановка голосу», «Вокал», а також і процесі проходження різних видів виробничих практик: хорова, ансамблева, практика постановки дитячого голосу. Нерідко поєднання різних видів вокальної роботи для студента є складним завданням, адже, іноли, складно чоловікам продемонструвати своїм типом голосу жіночу партію, не повна обізнаність в питаннях гігієни співацького голосу сприяє невпевненому проведенню занять з дітьми на практиці постановки дитячого голосу тощо. Практика показує, що активна вокально-хорова діяльність нерідко стає причиною для майбутнього фахівця «хвороби» співацького апарату.

З методологічної точки зору ця проблема знайшла своє пояснення в дослідженні Цзінь Наня. Науковець вважає, що в основі вокального навчання майбутніх учителів музики покладена органічна єдність одиничного, загального і особливого. Спільним є закономірність отримання повної вищої музично-педагогічної освіти. Особливим є наявність специфіки, яка відображена, в компонентній структурі вокального навчання, в змістовому наповненні, в знаннях особливостей психофізіологічного впливу музичного мистецтва на формування особистості вчителя. Одиничним є залежність майбутньої професійної діяльності від індивідуальних особливостей студента, від його професійно-значущих особистісних якостей, від отриманого ним художнього та естетичного досвіду, від уміння використовувати теоретичні та методичні знання на практиці [7, с. 117]. Загальне, особливе і одиничне в сукупності створюють той самий комплекс вокальної підготовки, який є метою вокального навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва і який, з нашої точки зору, може бути покладений в основу структурної моделі фахової підготовки студентів.

У цьому ракурсі спільне – це закономірність формування художньої культури особистості в процесі отримання вищої музичної освіти; особливе – феномен поліхудожнього, притаманний вокальному мистецтву в цілому, що вимагає від студентів обов'язково оволодіння не тільки навичками вокального співу, але і знаннями інших видів мистецтв, супутніх вокальному співу; одиничне – той емоційно-художній досвід, який лежить в основі інтерпретації вокального образу як синтетичного художнього явища. Крім того, слід враховувати, що вокальне мистецтво в культурі кожної країни, як справедливо стверджує Цзінь Нань, співвідноситься з естетичними ідеалами і духовними традиціями народу. У них відображаються релігійні, обрядові, культурні цінності, особливості менталітету кожної нації [7, с. 117].

О. М. Шпортун з цього приводу пише: «Для формування національно забарвленого індивідуального стилю професійної діяльності сучасного вчителя важливим є цілеспрямоване використання у змісті його підготовки факторів, які служать виразниками української національної ідеї, сприяють становленню національної самосвідомості студентів, допомагають досягнути значимість національних цінностей в контексті світової культури. Серед таких факторів важливе місце займає українська народнопісенна творчість, в якій акумульовано не тільки безмежне багатство звукової палітри мистецтва нашого народу, але і могутній виховний потенціал, здатність впливати як на особистісні риси майбутнього педагога-музиканта (чутливість і розум, емоційність і інтелект, рівень духовності), так і на суто професійні, пов'язані, зокрема, зі стильовими особливостями професійної діяльності» [4]. Як точно висловився В. М. Крицький, музичне виконання – трансформація, переведення художнього задуму виконавця в матеріалізовану форму [5, с. 98]. А це вимагає від студента особливої готовності, володіння комплексом спеціальних умінь і навичок, підкріплених необхідними знаннями в галузі теорії та історії мистецтва, знаннями методики та закономірностей виконавського творчого процесу.

З урахуванням того, що виконавська діяльність майбутнього викладача передбачає самостійну траєкторію вдосконалення власного «музичного інструменту» – голосового апарату, обов'язковою професійною вимогою до нього є знання постановки співочого голосу, його будови, здійснення гігієни як дорослого, так і дитячого голосу; уміння ним користуватися.

На основі аналізу наукової літератури з вокальної педагогіки було з'ясовано, що О. М. Прядко охарактеризувала та уточнила зміст таких дефініцій як: «вокальний голос» і «розвиток вокального голосу». Поняття «вокальний голос» авторка трактує як складну психофізіологічну функцію голосового апарату людини, результатом діяльності якого є виникнення музичних звуків, які мають певні акустичні властивості: звуковисотний об'єм (діапазон), динаміку, тривалість звучання, тембральні характеристики (вібрацію, польотність, об'ємність, блиск). Якісні характеристики голосу особистості залежать від фізіологічних, а саме, будови голосового апарату та цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток вокального голосу [3].

Таким чином, володіння власним вокальним апаратом включає і чистоту інтонації, і чітку дикцію, слуховий самоконтроль, резонаторну рефлексію; вміння виконувати в будь-якому стилі (від народного до естрадного, від пісні з дитячого репертуару до партії в хоровій партитурі), використання голосу під час педагогічної праці з дітьми (показ, демонстрація нового музичного матеріалу).

Отже, можна виділити значущість формування вокально-виконавської компетентності у майбутніх вчителів музичного мистецтва: наявність необхідного рівня вокальної освіченості, наявність комплексу знань, які забезпечують технологічну, гігієнічну, педагогічну складову підготовки майбутнього фахівця; професійна придатність вокального апарату майбутнього викладача. Е. Абдуллін і О. Ніколаєва акцентують увагу на тому, що викладач музики має вільно володіти власним співочим голосом. При цьому не обов'язково, щоб голос за силою наближався до голосу професійного співака-соліста. Він повинен бути професійно поставлений, красивий за якістю звучання, гнучкий, виразний [1, с. 183]. Якість співу вчителя є тим фактором, який формує вокально-хорову культуру школярів.

Як пише Е. Абдуллін, виразний, грамотний, технічно точний спів вчителя може стати для учнів тим зразком, до якого вони будуть тяжіти в процесі власної співацької діяльності [1, с. 184].

На нашу думку, на сьогоднішній день дуже важливо виокремити ціннісний компонент фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Ціннісно-орієнтований аспект навчання привертає увагу студентів на вироблення ними власних еталонів звучання, на формування культури виконання тощо. Ціннісний компонент формується на основі глибокого розуміння всіх основ співацької культури особистості як складного інтегрованого та художнього феномену. Вміння критично мислити в галузі вокального мистецтва в процесі створення та сприйняття художньо-синтезованого образу не є вичерпним. Майбутньому вчителю музичного мистецтва необхідно ще під час навчання сформулювати навички рефлексії під час виконавської діяльності, аналізу самовідчуттів, самоконтролю та корекції.

Таким чином, можна окреслити ще один важливий компонент фахової підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва, а саме: рефлексивно-оціночний, який відповідає і за операційні художньо-образні розумові процеси, і за оцінку якості вокального виконавства.

Деякі вчені ще одним значимим компонентом фахової (вокальної) підготовки студентів у вищій школі вважають вокально-мовний або вокально-комунікативний компонент. Так, Л. Г. Азарова визначає вокально-мовну культуру вчителя як комплекс знань, умінь, прийомів, навичок голосоутворення, культури мовлення, логіки і виразності мовлення, ступінь розвиненості мовної та вокальної техніки, навичок переходу від співу до мови і навпаки. Зближує мовну та вокальну техніку інтонація.

В основі інтерпретації музичного образу лежить навик виразного музичного інтонування. Музична інтонація – це основа будь-якого музичного мистецтва: композиторської творчості, виконавської і навіть, творчого сприйняття слухачем музичного твору. В Україні в силу самого музичного сегмента слов'янського мистецтва, виразність інтонації нерідко стає домінуючим завданням під час виконавської підготовки студентів-музикантів. У вокальному мистецтві комунікативна складова спирається на поліхудожність. У своєму прагненні передати експресію почуттів вокаліст вдається і до жестикуляції, відповідної емоції, і до рухів корпусом, і до міміки обличчя, очей. Весь цей арсенал засобів є комплексним атрибутом актерсько-сценічної гри як майбутнього артиста, так і майбутнього викладача музичного мистецтва.

Отже, висвітлені вокальні методи роботи зі студентами є «на часі» та можуть активно використовуватися під час підготовки майбутніх фахівців-педагогів у вищій школі. Запропонована компонентна структура фахової підготовки є важливим аспектом розглянутою проблеми й «надихає» науковців на подальші розвідки у процесі вивчення даної проблематики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абдуллін Э. Б. (1990). Методологической анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования. Москва : Прометей (МГПУ). 188 с.
2. Авдієвський А. Т. (1996). Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження. *Мистецтво в школі*. Вип. 1. Київ : УДПУ. С. 80–83.
3. Антонюк В. Г. (2007). Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Київ : ВІПОЛ, 174 с.
4. Антонюк В. Г. (2001). Українська вокальна школа: етнологічний аспект : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Укр. ідея. 144 с.
5. Крицький В. М. (2004). Педагогічні умови формування інтонаційно-драматургічного мислення студентів у процесі музично-виконавської діяльності. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. № 2. Ніжин. С. 96–99.
6. Мережко Ю. В., Киченко Т. О. (2020). Формування фахової компетентності майбутнього викладача вокалу засобами мультимедійних технологій : Колективна монографія. Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Izdevnieciba "Baltija Publishing", Riga : веб-сайт. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31601/> (дата звернення: 23.08.2022).
7. Цзэн Хун. (2003). Новейшие методы вокального обучения (Шэн юецзяо тай тэ синь). Пекин : КМИ. 210 с.

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК

INTEGRATED APPROACH TO THE PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF FUTURE OFFICERS OF ENGINEERING FORCES

У статті розкрито особливості професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ. Описано деякі проблеми підготовки військовослужбовців у вищих військових навчальних закладах України. Розглянуто деякі аспекти професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ. Представлено методи та засоби формування професійної іншомовної компетентності майбутніх офіцерів інженерних військ засобами інформаційних технологій, яка має забезпечити готовність майбутніх офіцерів до професійної діяльності.

Визначено проблему професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ, запропоновано шляхи її розв'язання, розкрито принципи професійно-орієнтованого навчання (мотивація; комплексний підхід до навчання; професійна спрямованість) та визначено умови, за яких здійснюється успішне навчання професійно-спрямованої іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі.

Визначено, що одним із методів іншомовної професійної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ є інтегроване заняття. Запропоновано форми і методи інтегровані заняття для професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ (ділова гра, дискусія, дебати тощо).

Доведено, що використання засобів інформаційних технологій у іншомовній професійній підготовці майбутніх офіцерів інженерних військ передбачає інформаційно-методичне забезпечення на заняттях; керування процесом навчання та навчальної діяльності; комп'ютеризація процесів контролю тощо. Іншомовна професійна підготовка майбутніх офіцерів інженерних військ за допомогою інформаційних технологій повинна відбуватися за допомогою застосування таких методів як комп'ютеризоване навчання (використання комп'ютерної презентації навчального матеріалу); робота з електронними підручниками, словниками та ресурсами мережі Інтернет, а також комп'ютерний контроль результатів навчання.

Ключові слова: професійна іншомовна підготовка, майбутні офіцери інженерних військ, вищі військові навчальні заклади, проблеми професійної іншомовної підготовки, індивідуалізація навчання, засоби інформаційних технологій, військове середовище.

The article reveals the peculiarities of professional foreign language training of future officers of engineering troops. Some problems of military personnel training in higher military educational institutions of Ukraine are described. The aspects of professionally oriented foreign language training of future engineering troops officers are considered. There are presented the methods and means of formation of professional foreign language competence of future officers of engineering troops by means of information technologies, which should ensure the readiness of future officers for professional activities.

The problem of professionally oriented foreign language training of future officers of the engineering forces is defined. There are proposed the ways to solve it, the principles of professionally oriented training are disclosed (motivation; a comprehensive approach to training; professional orientation) and the conditions under which successful foreign language training is carried out in a higher military educational institution are determined.

It is determined that one of the methods of foreign language professionally oriented training of future officers of engineering troops is an integrated lesson. Forms and methods of integrated classes for professionally oriented foreign language training of future officers of engineering forces (situational game, discussions, debates, etc.) are proposed.

It is proven that the use of information technologies in the foreign language professionally oriented training of future officers of engineering troops involves informational and methodological support in classes; management of the learning process and educational activities; computerization of control processes, etc. Foreign-language professionally oriented training of future officers of engineering troops with the help of information technologies should be carried out by using such methods as computerized training (the use of computer presentation of educational material); work with electronic textbooks, dictionaries and Internet resources, as well as computer control of learning results.

Key words: professional foreign language training, future officers of engineering troops, higher military educational institutions, problems of professionally oriented foreign language training, means of information technology, military environment.

УДК 378.046.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.7>

Савка І.В.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної мови
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Нанівська Л.Л.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри іноземних мов
та військового перекладу
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нині в Україні існує потреба у фахівцях, кваліфікація яких відповідає сучасним вимогам. Процеси Європейської інтеграції, які відбуваються в нашій країні, обумовили зростання важливості вивчення іноземної мови фахівцями різних галузей та зробили іншомовну підготовку студентів немовних спеціальностей, зокрема і майбутніх офіцерів інженерних військ, одним із найважливіших компонентів вищої освіти. Мовна підготовка фахівців має професійно

орієнтовану прикладну спрямованість на основі професійної поведінки фахівця в різних ситуаціях особистісно-ділової взаємодії з використанням новітніх інтерактивних технологій. Іншомовна підготовка фахівців із вищою освітою передбачає поєднання професійної мобільності і вузькоспеціальної підготовки в конкретній галузі знання або практичної діяльності та вивчення іноземної мови.

Професійна іншомовна підготовка зумовлена потребою використання знань майбутніми

фахівцями здобутих під час навчання у професійній діяльності за допомогою іноземної мови. Майбутній офіцер інженерних військ має володіти необхідним фондом актуальних наукових і прикладних знань, спеціальних умінь і навичок, керуватися у своїй професійній діяльності гуманістичними цінностями, утверджувати і захищати ідеї своєї держави, постійно прагнути до творчого пошуку й саморозвитку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми професійної іншомовної підготовки розглядали такі автори, як О. Г. Поляков, Н. Д. Гальскова, А. Waters, Т. Hutchinson, О. П. Биконя, В. Д. Борщовецька та інші. Зокрема питання професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів розглядалося такими вченими як Л. П. Канова, І. В. Виноградова, М. Р. Ванягіна, В. В. Балабін, В. М. Лісовський тощо.

Мета статті. Стаття має на меті теоретичний та практичний аналіз професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ як технології інтерактивного підходу до навчання.

Виклад основного матеріалу. Майбутні офіцери інженерних військ забезпечують міжнародну взаємодію у галузі зовнішньополітичних, економічних та культурних взаємовідносин та пов'язані з різними сферами. Отже для них постає необхідність оволодіння фаховою лексикою в усіх галузях. Формування готовності майбутніх офіцерів інженерних військ до мовленнєвої діяльності зумовило вирішення таких питань, як забезпечення мотивації майбутніх офіцерів інженерних військ до навчання; ефективність використання інтерактивних технологій для вдосконалення іншомовної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ, формування особистісно-розвивального освітнього середовища, а також набуття умінь і навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності. Іншомовна професійна підготовка полягає у забезпеченні взаємозбагачувального обміну інформацією за допомогою використання іноземної мови, набуття комунікативних вмінь для вирішення професійних проблем і завдань [1, с. 210].

Система навчання іноземної мови будується на системі принципів. Особливості іншомовної професійної підготовки формують вимоги до їхніх професійних знань і вмінь. Для професійного спілкування індивіда з носієм мови, яку він вивчає, необхідне не лише знання про те, як, використовуючи ту чи іншу іншомовну лексику, грамотно і правильно висловити свою думку, але й знання, як саме використовувати певні засоби іноземної мови в різноманітних ситуаціях спілкування з іноземцями (як правильно розпочати і закінчити розмову; як звертатися до співрозмовника; які теми слід обговорювати в різних ситуаціях тощо); вміння використовувати прийоми стратегічної компетенції у разі виникнення труднощів у процесі спілкування

й оцінювати виконання акту комунікації. Отже, кінцева мета іншомовної професійної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ повинна відповідати окресленим уявленням студента про його майбутню професійну діяльність, стимулювати потребу студента у вивченні іноземної мови як запоруки стати освіченим, культурним, професійним, конкурентноспроможним та успішним фахівцем. Студент має змогу оволодіти професійною та комунікативною компетенцією, здатністю творчо та ініціативно брати участь у спілкуванні, розвивати професійно важливі якості особистості, що є центральною ланкою сучасної особистісно орієнтованої професійної освіти. Іншомовна професійна підготовка повинна відбуватися одночасно зі спеціальною підготовкою. За умови паралельного навчання іноземної мови і професії студенти мають змогу використовувати іноземну мову для вирішення актуальних професійних завдань. Для іншомовної професійної підготовки необхідно використовувати конкретний професійний контекст, оскільки існує тісний зв'язок мови з конкретними професійними системами та їх особливостями. Потрібно враховувати також і такі теоретичні питання як використання лінгвістичних методів для розуміння певних фахових процедур. Однією з особливостей іншомовної професійної підготовки є те, що студенти, крім загальнонавчальної лексики, вивчають лексику, яка є властивою для певної галузі. Під час перекладу фахових текстів варто брати до уваги певну фахову термінологію тощо [5, с. 74].

Під час іншомовної професійної підготовки варто звернути увагу на три головні принципи: 1) мотивація; 2) комплексний підхід до навчання; 3) професійна спрямованість [3, с. 122].

Таким чином можна стверджувати, що професійна іншомовна підготовка має бути:

- професійно спрямованою (іншомовна професійна підготовка у ВВНЗ має бути підкріплена дисциплінами, які мають обов'язкову професійну спрямованість);
- спрямованою на формування готовності майбутнього офіцера до пізнавальної активності;
- функціональною (моделювати зміст та структуру військової діяльності);
- фундаментальною (майбутній офіцер має оволодіти найсучаснішими основами з основної спеціальності);
- інтегрованою (спрямованою на передачу професійної культури та оволодіння професійною майстерністю, яка допоможе при спілкуванні на міжнародному рівні представникам різних національностей) тощо.

Іншомовної професійної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ будується не тільки на базі загальнонавчальної лексики, але і значною мірою на вокабулярі, який є властивим для

певної професійної сфери, тобто «на тій лексиці, яка використовується в мові людей, які об'єднані спільною професією» в даному контексті військової професії.

Система військової освіти складається з організованої сукупності закладів освіти, що реалізують військову освіту відповідно до вимог національного законодавства, європейських стандартів та стандартів НАТО щодо забезпечення якості освіти. Специфікою підготовки військових фахівців є формування готовності служити своїй країні і народу, що пов'язано з ризиком для здоров'я і життя; залучення до службової, службово-бойової та бойової діяльності; нерозривна єдність виховання і навчання в умовах військового середовища.

Умовами для іншомовної професійної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ є ознайомлення їх із загальною та спеціалізованою терміносистемами, читання аутентичних текстів, формування в них навичок самостійної роботи зі створення індивідуального словника, оволодіння навичками усного професійного спілкування на прикладах найпоширеніших ситуацій повсякденного спілкування, необхідних для професійної комунікації [4, с. 10].

Одним із методів іншомовної професійної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ є інтегроване заняття – міждисциплінарне заняття (поєднує матеріал декількох курсів чи дисциплін). Інтегроване, бінарне заняття – це заняття, у змісті якого поєднуються різні дисципліни навколо вивчення однієї теми. Специфіка таких занять полягає в тому, що вони проводяться спільно викладачами двох або кількох суміжних дисциплін. Під час таких занять студенти-курсанти краще засвоюють матеріал, заглиблюються в окремі моменти змісту.

У ділових іграх закладено потужний потенціал для підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ до іншомовного спілкування, вироблення в них професійно значущих якостей у процесі пошуку виходу із комунікативно-ігрових ситуацій. Під час гри кожен учасник чітко уявляє свої функції й способи їх виконання. У діловій грі моделювання умов професійної діяльності є обов'язковим. Наприклад, під час вивчення тем "COMMANDS" та "RANKS AND GRADES" студентам-курсантам дається завдання:

- а) розіграти ситуацію «Солдат зустрічає офіцера»;
- б) підрозділи залишають плац/майданчик;
- в) офіцер віддає наказ солдатам до проведення певних дій.

Після того як група визначиться з ролями, викладач надає кожній групі завдання.

Під час вивчення таких тем як "The Armed Forces Enlistment Policy of The USA", "US Armed Forces", "State Structure of Ukraine" варто застосувати такий

вид гри як «Заняття-подорож». На такому занятті студенти мають змогу не тільки вдосконалити мовленнєві навички, але і оволодіти краєзнавчим матеріалом і професійній сфері.

Ще одним із інтегрованих занять є дебати як різновид дискусії. Дебати дають змогу продемонструвати знання, поділитися досвідом, ідеями. Використання цієї форми дискусії має на меті навчити студентів висловлювати свої погляди спокійно, у товариській атмосфері. Учасники дебатів повинні вміти подати аргументи «за» і «проти» обговорюваної ідеї, переконати опонентів у правильності своєї позиції за допомогою чіткої логіки. Отже, така форма проведення заняття може застосовуватися під час вивчення теми **TERRORISM**. Студентам-курсантам пропонується обговорити наступні питання:

- а) units for Combating Terrorism in Ukraine;
- б) recent Terroristic Acts and Actions of Combating Them.

Нині актуальним є питання використання ІТ технологій під час іншомовної професійної підготовки. Навчальні заклади забезпечені внутрішніми інформаційними мережами, сучасним навчальним обладнанням: комп'ютерами з відеопроєкторами, лінгафонними класами, інтерактивними дошками, електронними підручниками та посібниками. Їхнє застосування в освітньому процесі ЗВО зумовлено необхідністю наблизити освітню діяльність студентів-курсантів під час іншомовної професійної підготовки до реальних умов практики майбутніх офіцерів інженерних військ. Використання засобів інформаційних технологій у іншомовній професійній підготовці передбачає інформаційно-методичне забезпечення на заняттях; керування процесом навчання та навчальної діяльності; комп'ютеризація процесів контролю.

Іншомовна професійна підготовка майбутніх офіцерів інженерних військ за допомогою інформаційних технологій має на меті використання різних форм організації навчального процесу: аудиторних занять; самостійної роботи під керівництвом викладача та індивідуальної самостійної роботи.

Іншомовна професійна підготовка майбутніх офіцерів інженерних військ за допомогою інформаційних технологій повинна відбуватися за допомогою застосування таких методів як комп'ютеризоване навчання (використання комп'ютерної презентації навчального матеріалу); робота з електронними підручниками, словниками та ресурсами мережі Інтернет, а також комп'ютерний контроль результатів навчання.

Одним із важливих методів іншомовної професійної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ є комунікативний метод для розвитку знань та умінь курсантів, необхідних для здійснення ефективного професійно-орієнтованого

іншомовного спілкування в полікультурному середовищі. Ситуативність навчання є умовою комунікативного методу, оскільки він дозволяє відтворити певну комунікативну реальність.

У процесі іншомовної професійної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ застосовують також аудіолінгвальний та аудіовізуальний методи. Аудіолінгвальний метод полягає у тому, що опанування мовою відбувається на основі засвоєння цілісних мовних структур, поданих у вигляді мовленнєвих зразків (patterns), які необхідно наповнити відповідним професійно-спрямованим мовним змістом.

Аудіовізуальний метод відбувається на основі поєднання звукового й зорового сприйняття. Основною метою цього методу є формування мовленнєвих, рецептивних, структурновимовних і інтонаційних навичок курсантів. Це у свою чергу допомагає розвинути відчуття мови.

Висновки. Отже, іншомовна професійна підготовка є важливою складовою частиною системи підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ у закладах вищої військової освіти. З одного боку, це – оволодіння іноземною мовою як лінгвістичним явищем, а з іншого – використання іншомовних комунікативних актів у певній галузі це – інтеграція лінгвістичної та професійної компетенції. Така підготовка повинна відбуватися паралельно з вивченням профільних дисциплін, оскільки студенти, не знаючи основ спеціальності та базової термінологічної лексики рідною мовою, будуть не готові до іншомовного сприйняття навчального матеріалу, що призведе до неефективності засвоєння матеріалу дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Оскільки іншомовна професійна підготовка майбутніх офіцерів інженерних військ

передбачає процес вивчення іноземної мови та майбутньої спеціальності одночасно, викладачі цієї навчальної дисципліни мають постійно підвищувати свою професійну та педагогічну майстерність з урахуванням галузевої специфіки викладання іноземної мови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабін В. В., Лісовський В. М. Робоча навчальна програма з дисципліни «Основи військового перекладу». – К. : ВІКНУ, 2005. – 15 с.
2. Ванягіна М. Р. Формирование социокультурной компетенции курсантов военных вузов в процессе изучения иностранного языка. *Высшее образование сегодня*: електрон. наук. фахове вид. 2009. URL: <https://rucont.ru/efd/258209> (дата звернення: 17.05.2020).
3. Виноградова І. В. Практичний курс з вивчення іноземної мови (військово-спеціальної мовної підготовки) для курсантів (студентів) (англійська мова) частина 1. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 282 с.
4. Калюжна В. Ю., Кубракова М. В. Англійська мова : [навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України] / В. Ю. Калюжна, М. В. Кубракова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 248 с.
5. Канова Л. П. Інтегрований підхід у формуванні готовності курсантів вищого військового навчального закладу до спілкування на міжкультурному рівні. *Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку* : [зб. наук. праць]. Житомир : ЖДУ, 2006. С. 73–75.
6. Нелюбин Л. Л., Дормидонтов А. А. & Васильченко А. А. Учебник военного перевода: Английский язык. Общий курс / Под ред. Л. Л. Нелюбина. – М. : Воениздат, 1981. – 444 с.

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОСВІТЯН ПІВДНЯ УКРАЇНИ

THE STATE LANGUAGE AS A DETERMINING FACTOR IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE EDUCATORS OF SOUTHERN UKRAINE

Питання функціонування української мови як державної закріплене всіма чинними законами, однак досі залишається площиною нехтування законами держави та байдужості щодо національної ідентифікації освітян як фахівців, які забезпечують національно-патріотичне виховання молоді. Особливим є ракурс важливості державної мови в розрізі професійної діяльності майбутніх освітян півдня України. Майбутніх, оскільки сучасні події на мовному фронті цілком зумовлені тими кроками національного відродження, які вже були здійснені за роки незалежності України, і сучасною ситуацією повномасштабної війни, окупацією багатьох південних областей країни. У світлі цього й досліджень, які демонструють сплеск національної й націємовної свідомості українців півдня надалі передбачається посилення ролі державної мови у сфері освіти з метою розбудови сильної й ідеологічно однорідної щодо національної ідентифікації країни. Ніша освіти відіграє в цьому ключову роль, особливо на початкових етапах навчання, коли формується громадянська основа особистості учня. Тому метою було проаналізувати позиції державної мови як визначального фактору професійної діяльності майбутніх освітян півдня України (з акцентом на етапах дошкільця та початкової школи) на тлі російсько-української війни, активізації процесів формування національної свідомості й функціонування української мови як символу національної ідентифікації й виразника громадянської позиції пересічного громадянина, а надто освітянина – представника української інтелігенції й суб'єкта націєтворення. У першій частині дослідження здійснено ґрунтовний огляд праць, у яких висвітлено проблему державної мови в освітній галузі: у межах підготовки майбутнього вчителя та в межах його подальшої професійної педагогічної діяльності. У другій частині проаналізовано сучасні мовну ситуацію на півдні України, тенденції щодо контролю за використанням державної мови у сфері освіти та заходи з усунення від роботи освітян, які не бажають використовувати державну мову під час виконання службових обов'язків. Передбачено подальший розвиток питання державної мови як чинника професійного самовизначення освітян у бік категоричності й принципності позиції домінування української в усіх освітніх закладах України й поступового позитивного вирішення цього досі проблемного питання для освітян півдня як традиційно двомовного регіону на користь беззаперечності позицій української (державної) унаслідок національного піднесення. Запропоновано низку заходів зі стимулювання свідомого використання майбутніми освітянами державної мови як фактора професійної діяльності.

Ключові слова: державна мова, українська мова, освітяни півдня України, педагогічна діяльність, національна свідомість, національна ідентифікація, патріотичне виховання.

The issue of the functioning of the Ukrainian language as the state language is fixed by all current laws, but it still remains an area of neglect of the laws of the state and indifference regarding the national identification of educators as specialists who provide national-patriotic education of the youth. The perspective of the importance of the state language in terms of the professional activity of future educators of southern Ukraine is special. The future ones, since the current events on the language front are completely conditioned by the steps of national revival that were already carried out during the years of Ukraine's independence, and the current situation of a full-scale war, the occupation of many southern regions of the country. In the light of this and studies that demonstrate the surge of national and language consciousness of southern Ukrainians, the role of the state language in the field of education is expected to be strengthened in the future in order to build a strong and ideologically homogeneous country's national identification. The niche of education plays a key role in this, especially in the initial stages of education, when the civic basis of the student's personality is formed. Therefore, the goal was to analyze the position of the state language as a determining factor in the professional activity of future educators of the south of Ukraine (with an emphasis on the stages of preschool and primary school) against the background of the Russian-Ukrainian war, the activation of the processes of formation of national consciousness and the functioning of the Ukrainian language as a symbol of national identification and an expression of civic position of an average citizen, but also an educator – a representative of the Ukrainian intelligentsia and a subject of nation-building. In the first part of the study, a thorough review of the works was carried out, which highlighted the problem of the state language in the field of education: within the framework of the training of the future teacher and within the framework of his further professional pedagogical activity. The second part analyzes the current language situation in the south of Ukraine, trends in control over the use of the state language in the field of education, and measures to remove from work educators who do not want to use the state language while performing official duties. The further development of the issue of the state language as a factor in the professional self-determination of educators towards the categorical and principled position of the dominance of Ukrainian in all educational institutions of Ukraine and the gradual positive resolution of this still problematic issue for educators in the south as a traditionally bilingual region in favor of the undisputed position of Ukrainian (state) as a result of national elevation is foreseen. A number of measures are proposed to stimulate the conscious use of the state language by future educators as a factor in professional activity.

Key words: state language, Ukrainian language, educators of southern Ukraine, pedagogical activity, national consciousness, national identification, patriotic education.

УДК 35.077.92
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.8>

Сидоренко Н.І.,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету
(м. Івано-Франківськ)

Гриценко І.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету
(м. Івано-Франківськ)

Денисенко В.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету
(м. Івано-Франківськ)

Борисенко Н.М.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету
(м. Івано-Франківськ)

Постановка проблеми. В умовах сьогодення мовний фактор відіграє ключову роль у державній політиці та наскрізно в усіх офіційних сферах функціонування мови, хоча виходить далеко за ці окреслені межі й стає принциповим чинником особистісного світоглядного, політичного, ідеологічного самовизначення в умовах активного процесу формування національної свідомості та національної ідентичності на хвилі російсько-української війни.

Така тенденція позиціонування мови особливо помітна в іноземних публікаціях, де про українську на тлі війни заговорили як про особливу цінність. Наприклад, американський ресурс Daily Pilot, дочірня компанія Los Angeles Times, у публікації, присвяченій українській мові, зазначає, що мова – це культура, і коли мирна країна бореться за своє виживання, трохи дізнатися про мову країни, яка протистоїть ворогу, – жест солідарності [18]. Французький ресурс France 24 зі схожою риторикою окреслює різучі зміни в мовній ситуації на території України з початком війни в публікації «Російськомовні відмовляються від «мови ворога», вивчаючи українську» [20]. Наголошено на провальній меті захисту російськомовних як приводу до війни, адже в результаті ідеологічної маніпуляції отримано цілком зворотний ефект. Щодо ролі української мови в школах сказано, що після Майдану 2014 року та років бойових дій на Донбасі з 2017 року вивчення української мови в школах стало обов'язковим [21]. Ресурс National Public Radio (США) теж висловлює схожі думки, а один із підзаголовків публікації звучить як «Війна зруйнувала визнання російської ідентичності як природної частини українського суспільства» [22]. Після того, як 24 лютого цього року Росія почала насильницьке вторгнення, мову почали розглядати як питання національного виживання. У цьому ж ресурсі наголошено, що Україна була русифікована протягом століть, за Російської імперії, а потім за Радянського Союзу, коли російська мова була обов'язковою мовою в школах [22].

Наявність українського мовного питання в іноземній пресі насправді відіграє значну роль для розуміння революційного масштабу тих процесів, які відбувають наскрізно в українському, досі фактично двомовному, соціумі. У світлі революцій, а тепер і повномасштабної війни 10 стаття Конституції України, до якої – як до найвищої й водночас найпростішої істини – у своїх доповідях постійно апелює І. Фаріон [2, с. 12–14]. Нагадаємо, що 10 стаття закріплює конституційний статус української, а не будь-якої іншої мови, як державної в Україні. Однак, як постійно наголошує І. Фаріон, науковиця й запекла поборниця української мови, процвітання мають ті нації, які вміють жити за Конституцією [2] і яким задля утвердження Головного Закону не треба мати десяток периферійних, які

його намагаються зручно (залежно від провладної політичної сили) інтерпретувати.

Оскільки освіта належить до соціальної сфери й тісно пов'язана з ключовими ідеологічними й політичними віяннями в державі, то питання виховання нових поколінь українців новими поколіннями випускників педагогічних спеціальностей ЗВО належить до проблем принципової державної ваги. Це питання виховання національно свідомих громадян, без яких і сама держава як концепт не мислиться. Як це очевидно з проаналізованих публікацій, ситуації всередині країни, небувалого національного піднесення в період війни, яке, переконані, закріпиться ще більше і в період повоєнної розбудови, Українська держава без української (державної) мови відтепер теж буде немислимою. Звідси виникає аспект функціонування державної мови для професійної підготовки освітян півдня як культурного регіону України, де російська віддавна мала особливий статус серед населення і де значна частина громадян називали її рідною. Тепер же окуповані південні регіони та ті населені пункти, які перебувають під постійними ворожими атаками, демонструють відчайдушний спротив російській політиці й відмежовуються від усього, що собою становить «руський мір», а вибудуваний він насамперед на функціонуванні російської мови. Тому заперечення «руського міра» та відречення від ворожих наративів передусім відбувається через національну ідентифікацію, зокрема свідомий вибір державної мови як мови офіційного й повсякденного спілкування. Складний процес національного й мовного перетворення потребує ґрунтовної аналітичної й перспективної наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розуміння важливості функціонування державної мови на освітньому рівні варто згадати про те, що в англомовному дискурсі є спеціальний термін, який дослівно перекладається як «знання про мову» (англ. knowledge about language – KAL) й трактується як розуміння та здатність правильно використовувати мовні норми, зокрема фонетичні (орфоепічні) правила, правопис, синтаксис і граматику. У контексті національних навчальних програм «знання про мову» зазвичай інтегрується в навчальний процес учня з усіх предметів, а не просто формально викладається через структуровані вправи з граматики державної мови, як це було узвичаєно до середини ХХ століття. Щоб полегшити імплементацію цього інтегрованого підходу, KAL стало є невід'ємною частиною Національної стратегії грамотності (англ. National Literacy Strategy) Великої Британії. Ця стратегія базується на тому, що учень чи студент надалі використовуватиме здобуті знання не тільки для користування рідною (державною) мовою, але також спиратиметься на здобуті знання, коли

почне вивчати нову [20]. Протягом останніх десятиліть у світовій педагогіці значна увага приділялася «знанням про мову» під час викладання та вивчення мови – тобто як для тих, хто вивчає мову, так і для викладачів. Цей інтерес до сприяння рефлексії на тему мови виник ще в 1980-х роках у результаті необхідності досягти балансу між зосередженням на формі та зосередженням на значенні. Подекуди в синонімічному значенні фігурує термін «усвідомлення мови», або «мовна обізнаність» (“language awareness”) [18]. Значення цього терміна широке й охоплює заразом і ціннісне ставлення до мови, і безпосередньо знання про мову. У дослідженнях сказано, що знання офіційної мови освітнього процесу (державної мови) безпосередньо стосується студентів – майбутніх учителів. Учителі несуть пряму відповідальність за мовну освіту цілих поколінь учнів, і у своїй професійній практиці вони проєктуватимуть власні погляди на мову значною мірою під впливом свого власного освітнього досвіду. Через те вкрай важливо сформуванню викладацьким колективом педагогічних ЗВО позитивне ставлення до державної мови [18; 19], що є одним із неодмінних елементів патріотичного виховання.

Питання розгляду державної мови як визначального фактора професійної діяльності освітян, особливо вчителів на ранніх етапах навчання дитини, розглядають такі українські дослідники, як О. Хома [16], О. Б. Мамчич, Л. Г. Райська, О. В. Барнич [4], С. Романюк [8]. Зокрема, наголошено, що володіння державною мовою визначено однією з основних компетентностей учня, тому стоїть питання про підготовку вчителя НУШ до формування в учнів знань і навичок користування державною мовою [15], що досить близько до поняття KAL, яке було обґрунтоване вище. Українська мова в початковій школі позиціонується не тільки як предмет, а й засіб навчання й виховання, зокрема національно-патріотичного [15]. Проблема державної мови в професійній діяльності майбутнього вчителя початкових класів НУШ розкривається з використанням понять «мовна особистість» і «україномовна особистість» [4]. С. Романюк доречно відзначає важливу роль особистості вчителя, його високої професійно-педагогічної підготовки, особистого прикладу в повсякденному спілкуванні державною мовою. Вважаємо слушним пропозицію ввести вивчення майбутніми вчителями предмета «Методика викладання української мови як державної» в регіонах компактного проживання національних меншин [4].

Для розуміння стану розроблення питання державної мови для освітян в українській науці епохальне значення мають наукові й публіцистичні доробки згадуваної вище дослідниці І. Фаріон, особливо останніх років, оскільки їхній контекст найбільш відповідний сучасному стану справ.

Так, 07 квітня 2022 року була прочитана лекція «Соціолінгвальний контекст історії української мови: свідомість і чин» в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка [3]. У ній сказано, що вся освіта і вся трудова діяльність в Україні повинна відбуватися державною, тобто українською мовою. Лекторка навела приклад того, наскільки б недолуго було, якби поляк під час виконання службових обов'язків спілкувався німецькою мовою, бо, мовляв, приїхав із Німеччини до Польщі заробляти кошти. Ідеться про звичайного робітника, який за кордоном не може собі такого дозволити, перш за все – через повагу до держави, у яку приїхав як іммігрант. Натомість в українських навчальних закладах типовою є ситуація, де досі на заняттях з вуст учителів, викладачів вільно звучить російська мова. Це не просто дискредитує в очах такого мовця державу, у якій він працює, а робить його з погляду чинного законодавства правопорушником. Однак здебільшого така поведінка в Україні толерується. Як стверджує І. Фаріон, це все – про брак національного егоцентризму. Натомість виграш на мовному фронті означає, на думку науковиці, перемогу на всіх інших фронтах. Важливою є теза, що «кожен має свою роботу виконувати професійно, саме через навчання мови як світогляду має змінитися наше суспільство». Отже, сьогодні українська – це не просто засіб спілкування, а інструмент творення націєцентричного світогляду. «Мова школи – це передусім світогляд та моделі поведінки її учнів та вчителів» [11]. Тоді як навчання виключно українською мовою – це забезпечення державницької моделі навчання на протиположній гібридній [11].

Проблема функціонування державної мови розкривається в доробку авторки через протистояння російській мові в громадських сферах на теренах України, боротьбу із суржигом, що передбачає не тільки боротьбу з росіянізмами, але також опозицію глобальній англійзації [14], однак у ракурсі поточної розвідки це питання все ж другорядне. Важливо, однак, що проблема чужомовної лексики в тканині мови – це фокус етнопсихологічної, суспільно-політичної і власне мовної проблематики, який показово сигналізує про ідеологічний напрям розвитку суспільства [14]. Питання ж державної мови у сфері освіти (і для того, хто вчиться, і для того, хто навчає) має артикулюватися через закономірність: «якщо людина не опанувала державної мови, вона не рухається у своїй кар'єрі» (не може навчатися у вишах, наприклад, чи працевлаштуватися) [12]. Окрім того, учителі й цілі заклади освіти, які пропагують чи толерують функціонування російської, названо «вогнищами сепаратизму» [12].

Щодо сфери освіти, то нищівної критики зазнав Закон України «Про повну загальну середню освіту» 2020-го року, який означається як факт

«ліберально-гібридної роздвоєності і згубної мовної толерантності», оскільки толерує випадки, у яких мови нацменшин домінують над державною мовою в освітній парадигмі. Це прецедент мовного квотування середньої освіти через паралельний процес навчання державною мовою та мовами нацменшин [12]. Зазначено про безпосередній зв'язок між мовним середовищем і освітньої системою, яка його, власне і формує найбільшою мірою. Тому від міри присутності державної мови в освіті залежить питання розширення українськомовного простору [13]. Натомість І. Фаріон постійно наголошує на тому, що «відбувається свідоме ігнорування» державної мови в більшості державних навчальних закладів України» [13]. А в період війни мова – це особливий пароль, який одразу ідентифікує, по який бік барикад мовець. Звинувачуючи суспільство в амбівалентності, згадується не просто про те, що «на заході України більше хочуть української мови, ніж на сході й півдні», а про амбівалентність окремої людини. Саме тому принциповою позицією авторів цієї статті є те, що кожен окремий свідомий громадянин несе відповідальність за те, щоб бути флагманом державної мови й самоідентифікуватись та виражати свій світогляд через офіційну мову держави, у якій ховається цілий генокод нації. Також ми відстоюємо переконання, що саме освітяни півдня України повинні взяти на себе роль провідників у відстоюванні питань свідомого використання української мови у своїй професійній діяльності та поза нею. Це також суголосно з вимогою І. Фаріон сформувати україноцентричну оптику через нішу освіти [2], цитуючи при цьому Івана Пулюя: «Українська держава буде самостійною лише тоді, коли наука й освіта буде українською мовою» [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча низка наукових статей уже присвячена статусу державної мови в Україні, у парадигмі війни багато з уже опублікованих праць потребують перегляду та доопрацювання в руслі трансформацій на мовному й мовно-освітньому фронтах. Окрім того, наразі ми не виявили наукових публікацій, у яких би аналітично оцінювалася державна мова як фактор професійної діяльності поміж майбутніх освітян Південної України, особливо в ключі майбутньої перемоги та повної деокупації південних областей та повернення до мовних дискусій уже в контексті абсолютно нових реалій і рівня національної самосвідомості й національної ідентифікації через мову.

Метою статті є аналіз позиції державної мови як визначального фактору професійної діяльності майбутніх освітян півдня України на тлі російсько-української війни, активізації процесів формування національної свідомості й функціонування української мови як символу національної ідентифікації й виразника громадянської позиції пересічного

громадянина, а надто освітянина – представника української інтелігенції й суб'єкта націєтворення.

Виклад основного матеріалу. В останні роки в Україні мовна ситуація суттєво змінилася в бік превалювання української. Насамперед цьому сприяли процеси формування національної самосвідомості українців, які збіглися з одночасним відмежуванням та категоричним запереченням російської мови та культури на теренах України. Окрім того, покращенню статусу української мови сприяли й формальні чинники, викликані набранням чинності законів, які безпосередньо стосуються функціонування української мови як державної. Зокрема, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [6; 10]. Серед переліку осіб, які зобов'язані знати державну мову та використовувати її під час виконання службових обов'язків, зазначено керівників закладів освіти всіх форм власності, а також педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників. До того ж окрема стаття 21 присвячена саме державній мові у сфері освіти й визначає українську як мову освітнього процесу в закладах освіти. Тарас Кремень, уповноважений із захисту державної мови, повідомляючи про введення від 16 липня 2022 року нових норм згаданого Закону України, зауважив, що в умовах війни українська мова набуває особливої риторики, а мовний фронт підсилюється [11].

Найбільше питань останніми роками на тлі ухвалення Закону «Про освіту» (2017) та Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) залишається до статусу регіональних мов (мов національних меншин). Так, Закон «Про освіту» говорить, що про гарантоване право осіб, які належать до корінних народів України, на «навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу» [8]. Загрозу функціонуванню державної мови становив закон, що 2012 року визнано неконституційним, «Про засади державної мовної політики». Мається на увазі введення поняття «регіональної мови», яка на місцях могла мати преференції навіть над державною, власне, за що закон втратив чинності після розгляду Конституційним Судом. Відповідно до географічного фокусу статті нас найбільше цікавить ситуація в південному регіоні України, а це Криворізька агломерація, Запорізька, Дніпропетровська, Херсонська, Одеська та Миколаївська області, а також Автономна Республіка Крим і місто Севастополь. Найбільшими містами регіону, окрім згаданих обласних центрів, є Бердянськ, Нікополь, Мелітополь, Сімферополь, Херсон, Ялта. Не складно помітити, що більшість із цих міст станом на серпень 2022 року перебувають в окупації. Решта ж постійно потрапляє під потужні атаки з боку російських військ. Зрозуміло,

що після деокупації та абсолютного звільнення всієї території України від ворога на міста Південної України чекає процес стрімкої ідеологічної перебудови та української проорієнтації, насамперед – через мову. Саме освітні заклади, як очікується, стануть головним плацдармом для того, щоб раз і назавжди закріпити в цих містах і прилеглих селищах статус української мови повсюдно в усіх галузях громадського життя. Треба сказати й про те, що процес націємовного відродження в багатьох із названих населених пунктів розпочався ще до війни – зі скасуванням статусу російської мови як регіональної. 14 грудня 2018 у Херсонській області, 19 серпня 2020 року в Одесі та області, 24 березня 2021 у Запорізькій області, 8 липня 2021 – Миколаївській. Однак тривалий період дії статусу російської мови як регіональної позначився на функціонуванні державної мови в цьому й так складному з погляду мовної ситуації культурно-історичному регіоні України.

У цій розвідці ми рясно цитували І. Фаріон як апологета державної мови. Тому вагомим для нас є її прогнози щодо української мови на півдні України. Так, в одному з нещодавніх інтерв'ю на запитання «Наскільки зараз є важливою боротьба за українську мову в південних областях України?» відповідь була, що така боротьба є визначальною. Позитивним є перехід на спілкування державною мовою ключових політичних діячів регіону. Зокрема, очільників міст. Адже мова провладних осіб – це своєрідний флюгер у позиціонуванні мови на території, яку ті представляють. Наприклад, тут дається взнаки позиція мера Харкова Ігоря Терехова, який, нагадаємо, ще 2021 року відкрито заявляв про бажання повернути регіональний статус російській мові в Харкові, а з початком російського вторгнення й досі спілкується в офіційних ресурсах і медіа мовою окупанта.

Вважаємо за доцільне запровадити в усіх галузях працевлаштування, але насамперед в освітній ніші гасло, яке було запозичене в канадців та наразі активно імплементується, наприклад, у Японії: No English – no job. Однак інтерпретувати його в ракурсі української мови як державної. Це передбачає неможливість отримати місце роботи в школі чи навчальному закладі будь-якого іншого освітнього рівня, якщо претендент на вакансію не знає державної мови чи принципово не спілкується нею під час виконання своїх посадових обов'язків. Маємо нещодавній промовистий приклад, коли викладача Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» звільнили на підставах дискримінації ним державної мови [5], якою за законом і Конституцією має вестися викладання у вітчизняних закладах освіти. Цей прецедент свідчить про те, що на хвилі національного піднесення автоматично актуалізувалося й категорично артикулюється питання

функціонування державної мови й виконання норм чинного законодавства щодо мовних питань. Отже, гасло «Немає української (державної) – немає роботи» уже почало діяти.

За оприлюдненими результатами опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у 2012-му приблизно 40 % українців використовували російську в побуті, наприкінці 2021 – 26 %, а на початку війни – 18 % громадян України [16]. Тому передбачається, що мовне питання як чинник професійної діяльності освітян почне розв'язуватися, а з іншого боку, стояти дуже категорично не тільки через спеціальне законодавче унормування чи використання додаткових стимулів і покарань, але й через природний перехід на державну в усіх регіонах України, навіть тих, які досі вважалися російськомовними.

Водночас показовим є те, що якраз у південній області України, а саме в Одесі, 4 серпня 2022 року, з'явилася перша представниця уповноваженого із захисту державної мови Тараса Кременя. Її завдання полягатиме у захисті прав українських громадян отримувати інформацію й послуги державною мовою всюди, де українська мова законом передбачена як обов'язкова [1]. Під контролем уповноваженої будуть Херсон, Миколаїв та Одеса. Функція полягає в нагляді, контролі й підголовленні відповідних документів для накладення санкцій на порушників мовного закону. Очевидно, що нагляд відбуватиметься й за дотриманням законів про державну мову й у навчальних закладах південного регіону. Такий крок вважаємо доречним та обґрунтованим. Окрім того, це стимулює до законослухняності на мовному фронті тих педагогів, які вперто із власних принципів не бажують дотримуватися приписів законодавства.

Утім, значно важливіше, як ми переконані, планомірно працювати на те, аби державна мова як фактор професійної діяльності майбутніх педагогів півдня закріплювалася на свідомому рівні здобувачів педагогічної освіти й ставала невід'ємною частиною їхнього світогляду й професійної самовизначеності, фахової спрямованості. Тут чільну роль відіграє ідеологічний мовний клімат у ЗВО та увага викладачів до державномовної ідентифікації своєї та своїх студентів. З метою виховання стійкої орієнтації на професійну діяльність державною мовою доречно залучати студентів до активності, творчої й громадської ініціативи, організації флешмобів і рухів за українську мову в українському просторі, діяльність здобувачів освіти на своїх сторінках у соцмережах. Але все це може стати реальністю лише за умови правильного мікроклімату у виші, єдності викладачів та адміністрації ЗВО довкола мовного питання, що означає принципову позицію на боці державної мови у сфері освіти й свідому національну ідентифікацію себе як громадянина України й освітянина засобами державної мови.

Висновки. Отже, державна мова є визначальним фактором професійної діяльності майбутніх і теперішніх освітян півдня України. Однак у представленому аналітичному дослідженні акцент зроблено саме на майбутніх педагогах, оскільки наразі на півдні України відбуваються досі не бачені трансформації в мовному питанні й національному самовизначенні. Амбівалентність щодо державних питань, питань державної символіки й питань мови як ключового чинника держави й нації, яка досі спостерігалася найбільше в жителів сходу на півдня України зараз дедалі більше відходить у минуле. Процес активного пробудження національної свідомості тут розпочався, як зазначають дослідження, після національних українських революцій, а набув особливо категоричної й незворотної форми в період сучасний, який позначений наскрізь російсько-українським протистоянням.

Питання повоєнної розбудови української нації багато в чому залежить від питання ідеологічного наповнення парадигми освіти. Найважливіший чинник у цьому – виключно державна мова як мова української освіти й українського освітянина. У статті підтримано ініціативи щодо заборони здійснення педагогічної діяльності (а на перспективу й будь-якої іншої професійної діяльності) в Україні без послугоування державною мовою, а також щодо введення спеціальних курсів із методики викладання українською мовою як державною.

Подальші дослідження з теми пропонуються організувати емпірично й дослідити особливості функціонування державної мови для викладання шкільних предметів і національно-патріотичного виховання нових поколінь учнів Південної України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зубар Д. Представниця Уповноваженого з мови на Півдні захищатиме права українців на обслуговування державною. 4 серпня 2022 року. URL: <https://suspline.media/267920-predstavnicia-upovnovazhenogo-z-movi-na-pivdni-zahisatime-prava-ukrainciv-na-obslugovuvannazdravnou/> (дата звернення: 20.08.2022).
2. Ірина Фаріон: Ми отримали війну через те, що не змогли захистити своєї мови: розмова Ірини Фаріон та Євгена Букета. 16.07.2019. URL: <https://ua.in.press/interview/iryna-farion-my-otrymalyvijnu-cherez-te-shho-ne-zmogly-zahystyty-svoyeyimovu-1061379> (дата звернення: 20.08.2022).
3. ЛНУ ім. Т. Шевченка. Мова – це дім, у якому живе нація. URL: <http://info.luguniv.edu.ua/?p=956> (дата звернення: 20.08.2022).
4. Мамчич О. Б., Райська Л. Г., Барнич О. В. Формування україномовної особистості майбутнього вчителя початкових класів НУШ. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка*. 2021. Вип. 12 (168). С. 43–49.
5. Миленко В. Мовний скандал у КПІ: викладача, який хотів читати лекції російською, звільнили. 23 липня 2022 року. URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/movniy-skandal-u-kpi-vikladacha-yakiy-hotiv-chitati-lekciji-rosiyskoju-zvilynili-862564.html> (дата звернення: 20.08.2022).
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 20.08.2022).
7. Романюк С. (2021). Сучасні тенденції навчання української мови як державної. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу : збірник тез Всеукраїнської наукової конференції*. Київ, 21 квітня 2021 р. Київ : Педагогічна думка, 2021.
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.08.2022).
9. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.08.2022).
10. Рішення Конституційного суду України від 14.12.1999 № 10-пн/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#n54> (дата звернення: 20.08.2022).
11. Урядовий портал. Тарас Кремень: 16 липня набирають чинності низка нових норм закону про державну мову та запроваджується адміністративна відповідальність за порушення. 15 липня 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/taras-kremin-16-lypnia-nabyraiut-chynnosti-nyzkanovykh-norm-zakonu-pro-derzhavnu-movu-ta-zaprovadzhuietsia-administratyvna-vidpovidalnist-zaporushennia> (дата звернення: 20.08.2022).
12. Фаріон І. Мова освіти – це мова влади. 20 травня 2018. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/5b01c1b774b81/> (дата звернення: 20.08.2022).
13. Фаріон І. Про мовний Вавилон у середній школі (у світлі ухваленого Закону «Про повну загальну середню освіту»). 16 січня 2020. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/5e20b1b9ad55d/> (дата звернення: 20.08.2022).
14. Фаріон І. Д. Соціальний контекст англоварваризації в українській освіті та науці. *Записки з українського мовознавства*. 2020. № 27. С. 173–182.
15. Хома О. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання державної мови в контексті концепції «Нова українська школа». *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. № 23. С. 220–224.
16. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022). Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html?fbclid=IwAR1YP1-8cUbeG6cQpSIbU-3SfOccEVkNXtG3Cwlbt-yekEe19N4F2uvF41Y (дата звернення: 20.08.2022).
17. Як паролъ краще використовувати слово «гробниця» замість «паляниця»: інтерв'ю Ірини Фаріон та Ярини Капітан. Перший західний. URL: <https://1zahid.com/news/yak-parolkrashhe-vykorystovuvaty-slovo-grobnytsya-zamist-palyanytsi-iryna-farion/> (дата звернення: 20.08.2022).

18. Arnó-Macià E. Knowledge about language in English language courses for future language professionals. *Nordic Journal of English Studies*. 2009. Vol. 8. № 1. P. 5–39.

19. Casagrande J. A Word, Please: A few facts about the language of Ukraine, and some words we can use. *Daily Pilot*. March 7, 2022. URL: <https://www.latimes.com/socal/daily-pilot/opinion/story/2022-03-07/a-word-please-a-few-facts-about-the-language-of-ukraine> (дата звернення: 20.08.2022).

20. Oxford Reference. Knowledge about Language. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/>

[oi/authority.20110803100040993](https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100040993) (дата звернення: 20.08.2022).

21. Russian speakers reject the 'language of the enemy' by learning Ukrainian. URL: <https://www.france24.com/en/europe/20220530-russian-speakers-in-ukraine-reject-the-language-of-the-enemy-by-learning-ukrainian> (дата звернення: 20.08.2022).

22. Ukraine agonizes over Russian culture and language in its social fabric. NPR. URL: <https://www.npr.org/2022/06/02/1101712731/russia-invasion-ukraine-russian-language-culture-identity> (дата звернення: 20.08.2022).

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»

FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS DURING STUDY OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE "SAFETY OF LIFE ACTIVITIES"

Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – формуванню здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів, зокрема під час вивчення освітньої компоненти «Безпека життєдіяльності». Наведено приклади різних підходів до тлумачення «здоров'язбережувальна компетентність», зокрема тлумачення зазначеного поняття в освітньо-професійних програмах «Середня освіта (Математика та економіка)», «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини та природознавство)» та у збірнику задач з математики для базової школи. Виокремлено компоненти здоров'язбережувальної компетентності (когнітивний, діяльнісний, ціннісно-змістовий, мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний, здоров'язбережувальний) та шляхи її формування у майбутніх учителів базової школи, зокрема здобувачів освіти факультету природничої і фізико-математичної освіти на заняттях з безпеки життєдіяльності (проведення частини аудиторних занять з безпеки життєдіяльності із застосуванням технології «перевернуте навчання»; складання опорних схем та асоціативних куцїв і ланцюжків до конспектів лекцій та матеріалу, який винесено на самостійне опрацювання; підготовка навчальних проєктів на вище зазначену тематику). Зазначено, що одним із напрямів роботи з формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти є вивчення освітньої компоненти «Безпека життєдіяльності», яка є нормативною в освітніх програмах підготовки вчителів різних спеціальностей і має мету – забезпечення відповідних сучасним вимогам знання студентів про загальні закономірності виникнення і розвитку небезпек, надзвичайних ситуацій, їх властивості, можливий вплив на життя і здоров'я людини та сформувати необхідні в майбутній практичній діяльності спеціаліста уміння і навички для їх запобігання

і ліквідації, захисту людей та навколишнього середовища.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, безпека життєдіяльності, асоціативні куцї, майбутні вчителі.

The article is devoted to the actual problem of today – the formation of health-preserving competence of future teachers, in particular, during the study of the educational component "Life Safety". Examples of different approaches to the interpretation of "health-preserving competence" are given, in particular, the interpretation of this concept in the educational and professional programs "Secondary education (Mathematics and economics)", "Secondary education (Biology and human health and natural science)" and in the collection of problems in mathematics for basic school. The components of health-preserving competence (cognitive, activity, value-content, motivational, substantive, technological, reflective, health-preserving) and the ways of its formation in future basic school teachers, in particular students of the Faculty of Science and Physical and Mathematical Education in classes with life safety (conducting a part of the classroom classes on life safety using the "inverted learning" technology; drawing up reference diagrams and associative bushes and chains for lecture notes and material that is submitted for independent study; preparation of educational projects on the above-mentioned topics). It is noted that one of the areas of work on the formation of health-preserving competence of future teachers in institutions of higher education is the study of the educational component "Life Safety", which is normative in educational programs for training teachers of various specialties and has the goal of – ensuring that students' knowledge of general patterns of occurrence and development of hazards, emergency situations, their properties, possible impact on human life and health, and to form skills and abilities necessary in the future practical activity of a specialist.

Key words: health care competence, life safety, associative bushes, future teachers.

УДК 378.37

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.9>

Сухойваненко Л.Ф.,

канд. пед. наук,

ст. викладач кафедри фізико-

математичної освіти та інформатики

Глухівського національного

педагогічного університету імені

Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сьогодення особливо гостро стоять питання збереження життя людини та особистого фізичного і психічного здоров'я. Здоров'я здобувачів освіти є однією з важливих умов їх активної та результативної участі в майбутній професійній діяльності, будь-які проблеми зі здоров'ям є безумовними перепонами на шляху досягнення професійного успіху та самореалізації, а для цього виникає потреба у формуванні їхньої здоров'язбережувальної компетентності, оскільки більша частина майбутніх

фахівців не володіє знаннями, вміннями та навичками здоров'язбереження.

Тому важливим є питання про вплив педагогічних закладів вищої освіти на формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця, відповідального ставлення до здоров'я, цілеспрямованості на здоров'язбереження та ін. І як наслідок майбутні випускники зможуть належно навчати цьому своїх учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхи і способи розв'язання проблем навчання безпеки життя і діяльності у вищих навчальних закладах освіти окреслені в наукових

дослідженнях таких українських вчених, як В. Березуцького, С. Гвозд'їй, Є. Желібо, О. Запорожця, В. Заплатинського, В. Зацарного, О. Кобилянського, Г. Кондрацької, В. Лапіна, В. Мендерецького, Л. Сидорчук та ін.

Кожен із науковців розглядав проблему безпеки життєдіяльності з різних аспектів її як науки, так і навчальної дисципліни. Зокрема, О. В. Кобилянський присвятив свої дослідження проблемі формування професійної компетентності в процесі вивчення безпеки життєдіяльності фахівців економічного спрямування; С. Гвозд'їй розглянула підготовку майбутніх учителів природничого циклу до навчання школярів основ безпечної поведінки.

Різні аспекти здоров'язбережувальної компетентності розглядали О. Аксьонова, Н. Белікова, Л. Ващенко, Д. Воронін, В. Ірхін, К. Долгош, Г. Мещерякова, І. Ніколаєва, С. Чурюкіна та ін.

Наприклад: Н. Белікова здоров'язбережувальну компетентність тлумачить як інтегративну якість особистості майбутнього фахівця, яка має складну системну організацію і виступає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення мотиваційного, когнітивного і діяльнісного компонентів [1]; Воронін Д. Є. акцентує увагу на тому, що здоров'язбережувальна компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням [6, с. 325].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу і суттєвий внесок науковців до розв'язання зазначеної проблеми, у науково-педагогічній літературі до цього часу залишається недостатньо вивченим питання щодо шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх учителів базової школи, зокрема здобувачів освіти факультету природничої і фізико-математичної освіти на заняттях з безпеки життєдіяльності.

У результаті проведеного аналізу фахової літератури, стає зрозуміло, що визначені основні узагальнені принципи здоров'язбережувальних технологій, відмічена їх виняткова важливість у формуванні здорової нації, проте, немає чітких шляхів, організаційних і педагогічних умов упровадження цих самих технологій в сучасний освітній процес.

Мета статті – проаналізувати проблему формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів педагогічних закладів вищої освіти під час вивчення освітньої компоненти «Безпека життєдіяльності».

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з фахових компетентностей освітньо-професійних програм (ОПП) підготовки майбутніх учителів є здоров'язбережувальна.

Формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає набуття студентами умінь

збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, що досягається під час виконання завдань, зокрема формування у здобувачів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини із природним, техногенним і соціальним оточенням; розвиток мотивації дбайливого ставлення до власного здоров'я, удосконалення фізичних, соціальних, психічних і духовних його чинників; виховання у молоді потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розгортання у повсякденному житті практичної діяльності задля досвіду збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей. Наприклад:

1) у ОПП «Середня освіта (Математика та економіка)» першого (бакалаврського) рівня освіти [4], *здоров'язбережувальна компетентність* визначається як здатність організовувати безпечне освітнє середовище; формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя; зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності; надавати першу медичну допомогу. Реалізується під час вивчення освітніх компонент –

2) у ОПП «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини та природознавство)» першого (бакалаврського) рівня освіти [3] *здоров'язбережувальна компетентність* визначається як здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу, формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя; здатність здійснювати профілактично-просвітницьку роботу та освітню діяльність з питань формування, збереження і зміцнення здоров'я, профілактики шкідливих звичок, неінфекційних та соціально-небезпечних інфекційних хвороб, безпеки життєдіяльності; здатність надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу, зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності.

У збірнику задач з математики для 5–9 класів [2, с. 103] зазначається, що *здоров'язбережувальна компетентність* – це здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Набуття учнями на уроках математики здоров'язбережувальної компетентності сприятиме підвищенню культури здоров'я підростаючого покоління та застереженню шкідливих звичок.

Науковці виокремлюють різні компоненти здоров'язбережувальної компетентності:

– когнітивний, діяльнісний, ціннісно-змістовий (Н. Анікєєва);

– мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний, здоров'язбережувальний (Б. Долинський);

– аксіологічний, інформаційний, фізичний, творчий (Д. Воронін);

– мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний (Т. Осадченко).

Формування здоров'язбережувальної компетентності у педагогічних закладах вищої освіти відбувається під час вивчення нормативних та вибіркового освітніх компонентів, проте на заняттях з безпеки життєдіяльності формування здоров'язбережувальної компетентності відбувається як у явному, так і неявному вигляді.

Формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає набуття здобувачами умінь збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, що досягається шляхом виконання таких завдань: формування у здобувачів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини із природним, техногенним і соціальним оточенням; розвиток у здобувачів мотивації дбайливого ставлення до власного здоров'я, удосконалення фізичних, соціальних, психічних і духовних його чинників; виховання у здобувачів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків; набуття здобувачами власного досвіду зі збереження здоров'я з урахуванням фізичного стану; розгортання у повсякденному житті практичної діяльності задля досвіду збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей [6, с. 314].

Одним із напрямів роботи з формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти є проведення занять з безпеки життєдіяльності.

Освітня компонента «Безпека життєдіяльності» є нормативною в освітніх програмах підготовки вчителів різних спеціальностей, метою якого є забезпечення відповідних сучасним вимогам знання студентів про загальні закономірності виникнення і розвитку небезпек, надзвичайних ситуацій, їх властивості, можливий вплив на життя і здоров'я людини та сформувати необхідні в майбутній практичній діяльності спеціаліста уміння і навички для їх запобігання і ліквідації, захисту людей та навколишнього середовища.

Досягнення цієї мети відбувається за рахунок: 1) визначення небезпечних, шкідливих та вражаючих факторів, що породжуються джерелами цих небезпек; 2) використання нормативно-правової бази захисту особистості та навколишнього середовища, прав особи на працю, медичне забезпечення, захисту у надзвичайних ситуаціях; 3) вивчення правових та організаційних основ охорони праці; 4) визначення основних завдань системи управління охороною праці на підприємстві.

Стосовно проблеми формування компетентностей з безпеки життєдіяльності застосовується діяльнісний підхід, що проявляється через виявлення і опис тих способів діяльності в професійній підготовці, які повинні привести студентів до розкриття ціннісного аспекту навчального змісту. На нашу думку, переведення знань, умінь у відносини і поведінку студентів призведе до закріплення фахової діяльності в галузі безпеки життєдіяльності, оволодіння новими алгоритмами дій, які стануть нормою поведінки майбутнього вчителя. І серед них відношення майбутнього вчителя до своєї освіти як цінності.

На основі аналізу науково-методичної літератури власних спостережень виокремимо наступні шляхи формування здоров'язбережувальної компетентності на заняттях з безпеки життєдіяльності:

– проведення частини аудиторних занять з безпеки життєдіяльності із застосуванням технології «перевернуте навчання»;

– складання опорних схем та асоціативні кушів і ланцюжків до конспектів лекцій та матеріалу, який винесено на самостійне опрацювання;

– підготовка навчальних проєктів на вище зазначену тематику.

Висновки. У сучасних умовах воєнного стану, складної епідемічної ситуації та дистанційного навчання, майбутні вчителі, у яких безпосередньо викладалася навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» повинні чітко знати про правила поведінки у різних надзвичайних ситуаціях. Дані знання мають бути чітко систематизовані і при необхідності правильно застосовані на практиці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белікова Н. О., Сущенко Л. П. Термінологія напряму підготовки «Здоров'я людини»: навч. посібн. К.: ТОВ «Козарі», 2009. 182 с.
2. Васильєва Д. В., Василюк Н. І. Збірник задач з математики. 5–9 класи Наскрізні лінії компетентностей та їх реалізація. К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. 112 с.
3. ОПП «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини та природознавство)». Глухів, 2021. 14 с.
4. ОПП «Середня освіта (Математика та економіка)». Глухів, 2022. 16 с.
5. Лехолетова М. М. Технології при формуванні здоров'язберігальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери як педагогічна умова професійної підготовки у вищих навчальних закладах. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 3 до Вип. 36, Том II (18): Тематичний випуск «V Міжнародні Челпаніські психолого-педагогічні читання». 2016. № 2 (36). С. 62–69.
6. Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи: збірник наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (27–28 квітня 2017 року). Полтава, 2017. 411 с.

НАУКОВА ОСВІТА ТА МОВНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

SCIENTIFIC EDUCATION AND LANGUAGE ASPECT OF THE PROBLEM OF FORMATION OF EDUCATION SEEKERS' PROFESSIONAL COMPETENCE IN UKRAINE

Стаття присвячена розгляду мовних та мовленнєвих аспектів формування професійної компетентності та взаємозв'язку наукової освіти та мовного розвитку людини.

Джерельна база аналізу охоплює західноєвропейські та українські підходи до концепції наукової освіти. Особливу увагу приділено чинному українському законодавству у контексті поєднання науки та освіти, а також щодо формування ключових компетентностей та визначення професійної компетентності. Для характеристики сучасного стану мовної освіти в Україні використано результати міжнародного дослідження якості освіти PISA.

Розглядаючи формування ключової компетентності «вільне володіння державною мовою» в українському освітньому процесі, виділені проблеми з опануванням практичних навичок застосування мови як гнучкої системи засобів для реалізації певної мети. Концептуалізовано модель безперервного мовного розвитку особистості від формування відповідної ключової компетентності до мовного удосконалення як частини професійної компетентності. Проаналізовано роль інтеграції наукової освіти та загального процесу здобуття освіти для забезпечення системності та комплексності вивчення української мови як ключової компетентності та складової професійного розвитку протягом життя.

Взаємодія наукової освіти та мовного розвитку досліджена також з погляду розуміння мови як істотної складової наукової освіти. Розглянуто які вміння та навички мають бути сформовані для можливості повноцінної реалізації наукового типу мислення здобувача освіти. Встановлено, що значна частина необхідних умінь пов'язана з навичками поєднання мови та мислення на всіх рівнях – від базового розуміння інформації до системного та логічного викладу думки, який неможливий без гнучкого практичного володіння мовними засобами, особливо на лексичному та синтаксичному рівнях. Наголошено на важливості цілісності мовної та мовленнєвої діяльності на кожному етапі дослідницької діяльності та подальшої презентації та/або популяризації наукових результатів.

Увага до мовних аспектів наукової освіти відіграє важливу роль і для формування професійної компетентності, адже дозволяє актуалізувати проблему функціонування фахових мов (українська термінологія, переклад фахових текстів українською мовою).

Ключові слова: наукова освіта, професійна компетентність, державна мова, українська мова.

The article is dedicated to the study of the role of science education in the formation of professional competence, namely its language component.

The source base covers foreign and Ukrainian approaches to the concept of science education. Special attention is paid to the current Ukrainian legislation in matters of combining science and education. The formulation of key competencies and the definition of professional competence are considered. To characterize the current state of language education in Ukraine, the results of the PISA international education quality study were used.

The model of continuous speech development of the individual is considered: from the formation of the corresponding key competence to language improvement as part of professional competence. When studying the key competence "fluency in the state language" in the Ukrainian educational process, problems with mastering practical skills of using language as a flexible system of means for realizing a specific goal are highlighted. The role of integration of scientific education and the overall process of obtaining education to ensure the systematic and comprehensiveness of learning the Ukrainian language is analyzed, with emphasis on Ukrainian language as a key competence and component of professional development throughout life.

Knowing the Ukrainian language is understood as one of the important components of science education. The interrelationship of science education and the development of language competence is demonstrated. It is considered what skills and abilities should be formed for the possibility of full implementation of the scientific type of thinking of the applicant for education. It has been established that a significant part of the necessary skills is associated with the skills of combining language and thinking at all levels. This comes from a basic understanding of information to a systematic and logical presentation of thought, which cannot be realized without flexible practical knowledge of language means, especially at the lexical and syntactic levels. The importance of the integrity of language and speech activity at each stage of research activity and subsequent presentation and / or popularization of scientific results is emphasized.

Paying attention to the language component of science education plays an important role in the formation of professional competence. This allows you to pay attention to the problems of professional languages functioning (Ukrainian terminology, translation of professional texts into Ukrainian).

Key words: science education, professional competence, state language, Ukrainian language.

УДК 001:37.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.10>

Усачова К.С.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ

Космій О.М.,

канд. політ. наук, доцент,
ст. науковий співробітник
Державної наукової установи «Інститут
модернізації змісту освіти»
Міністерства освіти та науки України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Концепція наукової освіти належить до однієї з найбільш обговорюваних у сучасній педагогічній науці. В Україні це значною мірою викликано

тенденціями до оновлення всієї системи освіти як відповідно до викликів сучасного цифрового та глобалізованого суспільства, так і для створення специфічно української освітньої практики

незалежної демократичної країни. У цьому процесі Україна може спиратися на досвід країн Західного світу, де наукова освіта вважається одним із важливих факторів формування розвиненої, здатної до критичного мислення та адаптованої до потреб сучасного суспільства особистості, але також виступає ключовим елементом для виховання громадян, здатних використовувати науку для ухвалення рішень, спрямованих на розвиток своєї держави загалом та у специфічних галузях.

Так, у "Science education for responsible citizenship: report to the European Commission of the expert group on science education" виділені шість ключових завдань розвитку наукової освіти:

- впровадження наукової освіти як ключового компоненту безперервного навчання для всіх;
- зосередження наукової освіти на формуванні компетентностей, навчанні через науку та взаємозв'язок з іншими дисциплінами;
- підвищення якості викладання для покращення глибини засвоєння та якості навчальних результатів;
- покращення взаємодії між надавачами формальної, інформальної, неформальної освіти, підприємствами та громадянським суспільством з метою залучення всіх членів суспільства до науки, збільшення кількості наукових досліджень і варіантів обрання наукової кар'єри, поліпшення можливостей для працевлаштування та конкурентоспроможності;
- збільшення суспільного розуміння наукових здобутків і здатності обговорювати їх переваги та наслідки;
- посилення наголосу на взаємозв'язку інновацій та стратегій наукової освіти на всіх рівнях з урахуванням суспільних потреб та світового розвитку [14, р. 8–11].

Інакше кажучи, наука має допомагати людям жити у сучасному світі, але для цього вони мають розуміти важливість науки. Виходячи з названих вище завдань, наукова освіта має забезпечувати обидві частини цього кола. Невід'ємним елементом цього процесу є, зокрема, вплив наукової освіти на розвиток якостей, які сприяють формуванню конкурентоздатності на ринку праці. Усе це робить наукову освіту важливим фактором впливу як на загальний особистісний розвиток та громадянську активність людини, так і на її професійне зростання, тобто формування та вдосконалення професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд підходів до наукової освіти в Україні передбачає врахування відносно широкого спектру поглядів на це явище та його реалізацію, а саме: окреслені вище завдання наукової освіти за документацією Європейської комісії, аналіз сучасних праць українських науковців, чинне національне законодавство в аспектах імплементації

наукової складової до процесу здобуття загальної середньої освіти.

У публікаціях українських науковців осмислення явища наукової освіти залежить від обра-ного фокусу уваги та джерельної бази автора.

На думку Юрія Гоцуляка та Максима Гальченка «наукова освіта є поняттям, яке синтезує підходи до навчання, що об'єднуються за критерієм – самостійне навчання учня» [2, с. 6]. Запорукою цього автори вбачають використання під час навчання методу проблемного викладу, евристичного методу, дослідницького методу, методу проєктів, які об'єднує «науковість діяльності, яку здійснює учень у ході навчального процесу» [2, с. 7].

Лілія Гриневич, Наталія Морзе, Марія Бойко розглядають наукову освіту як «освітній процес, який має сприяти формуванню в людини наукового стилю мислення» за допомогою «освоєння наукових методів і досвіду людства для самореалізації і творчого розвитку особистості та задоволення потреб суспільства» [3, с. 5].

Світлана Бабійчук визначає термін «наукова освіта» як «освітню концепцію націлену на синергію освіти і науки, що базується на цілеспрямованій, головним чином дослідницькій діяльності з метою формування дослідницької компетентності та наукової грамотності учнів» за допомогою «застосування сукупності наукових методів у процесі дослідження, з метою здобуття нових знань, формування наукового типу мислення та розширення і поглиблення наукової картини світу враховуючи вікові та індивідуальні особливості учня» [1, с. 17–18].

Дещо інший підхід до взаємозв'язку освіти і науки зафіксований у чинному законодавстві України.

Відповідно до ст. 6 Закону України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» однією із засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності визначено науковий характер освіти [8]. На рівнях базової та профільної середньої освіти цей принцип реалізується шляхом здобуття спеціалізованої освіти наукового спрямування.

Відповідно до ст. 21 Закону України від «Про освіту» освіта наукового спрямування – це «вид спеціалізованої освіти, що базується на дослідно-орієнтованому навчанні, спрямований на поглиблене вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності» [8]. Слід зазначити, що освіта наукового спрямування визначена як один з чотирьох – поряд із мистецьким, спортивним, військовим – напрямів спеціалізованої освіти, спрямованої «на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності» та «потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей» [8].

Відповідно до ст. 15 Закону України від 22.06.2000 № 1841-III «Про позашкільну освіту» у системі позашкільної освіти поєднання освіти і науки відбувається у межах дослідницько-експериментального напрямку, «який сприяє залученню вихованців, учнів і слухачів до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури і мистецтва, а також створенню умов для творчого самовдосконалення та виявлення, розвитку і підтримки юних талантів та обдарувань» [9].

Таким чином, у сучасному українському освітньому просторі ідея поєднання науки та освіти існує як наукова концепція наукової освіти з фокусом на самостійній дослідницькій діяльності здобувача освіти, яка також частково реалізується у законодавчо закріплених формах організації освітнього процесу. Перспективною є подальша інтеграція наукових методів, наукової грамотності та загального процесу здобуття освіти, незалежно від специфіки професійного спрямування здобувача освіти чи його наміру обрати кар'єру в науці.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Загальний процес здобуття освіти в Україні має структуру, закріплену у Законі України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» (Розділ II), яка передбачає можливість навчання впродовж життя та професійного розвитку для всіх громадян. Відповідно до ст. 12 цього закону, під час здобуття повної загальної середньої освіти в учня мають бути сформовані ключові компетентності, які надалі стануть основою професійної реалізації та громадянської активності. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння: «читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [8]. Істотна частина названих умінь пов'язана з навичками поєднання мови та мислення на всіх рівнях – від базового розуміння інформації до системного та логічного викладу думки, який неможливий без гнучкого практичного володіння мовними засобами, особливо на лексичному та синтаксичному рівнях.

Проте аналіз сучасної освітньої практики в Україні засвідчує суттєві проблеми, зокрема щодо формування мовленнєвих умінь та навичок. Відповідно до результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA 2018 року, «тільки 74,1 % українських 15-річних підлітків досягли базового рівня сформованості читацької грамотності» (Рівень 2) [10, с. 54], тоді як «46,4 % 15-річних підлітків в Україні досягають Рівня 3 та вищих в оволодінні читацькою грамотністю» [10, с. 56]. Виходячи

з характеристики завдань на рівні сформованості читацької грамотності в дослідженні PISA, можна дійти висновку, що понад чверть українських підлітків мають проблеми з опрацюванням простих однозначних текстів, пов'язуванням кількох фрагментів інформації, порівнянням явищ; менше половини українських підлітків здатні працювати зі складними текстами або зіставляти та пояснювати слова і твердження (у тому числі, на основі попередніх знань); невеликий відсоток українських підлітків досягають вищих рівнів читацької грамотності (Рівні 5 та 6), які передбачають роботу з абстрактними текстами, системність та аналітичні аспекти.

Дослідження проводилося серед 15-річних підлітків, оскільки саме у цьому віці здобувачі освіти постають перед вибором майбутньої професійної орієнтації (або, щонайменше, профілю). Тож прогалини, які наявні на цьому рівні, не тільки вказують на проблеми під час здобуття базової середньої освіти, але й істотно впливають на здатність людини отримати якісну професійну та/або вищу освіту.

Варто відзначити, що результати PISA-2018 засвідчують переважно недоліки пострадянської системи освіти в Україні, оскільки оновлення цієї системи є відносно новим процесом (наприклад, чинний Закон України «Про освіту» був прийнятий у вересні 2017 року, він замінив помітно застарілий закон, який діяв від червня 1991 року). Впровадження наукової освіти є однією з тенденцій цього оновлення та може стати важливим чинником забезпечення єдності та системності навчального процесу на всіх рівнях освіти (від початкової загальної до повної вищої). Проте без належної уваги до мовних і мовленнєвих аспектів формування наукового типу мислення окреслені вище прогалини можуть істотно ускладнити реалізацію концепції наукової освіти та якісний розвиток професійної компетентності.

Мета статті. Проаналізувати значення мовних та мовленнєвих аспектів формування професійної компетентності та їх роль у впровадженні концепції наукової освіти в український освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Згідно з офіційним, законодавчо закріпленим, визначенням, компетентність – це «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [8]. Відповідно, основні (ключові) компетентності – «це ті, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування» [12]. Тоді як «професійна компетентність – здатність особи в межах визначених за посадою повноважень

застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку» [6].

Першою з восьми основних (ключових) компетентностей за Європейськими еталонними рамками 2006 року є «спілкування рідною мовою», що включає: комунікативні навички, навички усного та писемного мовлення у різних комунікативних ситуаціях, позитивне ставлення до спілкування рідною мовою [12]. Слід зазначити, що у 2018 році Європейські еталонні рамки були оновлені, попередній варіант формулювань (у дослівному перекладі) «спілкування рідною мовою» та «спілкування іноземними мовами» [12] замінені на “Literacy competence” та “Multilingual competence” [13], тобто наголос перенесений з типу мови на специфіку навичок. Українські державні стандарти освіти (Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти, ухвалені або оновлені 2020 року) адаптують формулювання названих ключових компетентностей під українську специфіку: «вільне володіння державною мовою» та «здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами» [4; 5]. Вільне володіння державною мовою належить також до обов'язкових елементів професіоналізму, побудованому на розвитку та підвищенні професійної компетентності [6].

Таким чином, на законодавчому рівні передбачена безперервна модель мовного розвитку особистості від формування відповідної ключової компетентності до мовного удосконалення як частини професійної компетентності. З цією метою, зокрема, на рівні здобуття повної загальної середньої освіти обов'язковою навчальною дисципліною запроваджена «Українська мова», на рівнях професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти – «Українська мова за професійним спрямуванням» (формулювання назви дисципліни може варіюватися). Проте, зважаючи на окреслені відповідно до міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 проблеми із формуванням читацької грамотності у 15-річних підлітків, досить велика кількість здобувачів освіти, які мають здійснити перехід від вивчення української мови до опанування української фахової мови, не набувають для цього достатніх умінь і навичок.

Однією з можливих причин такого стану речей є недоліки практичної спрямованості вивчення української мови у закладах освіти. Навчальний предмет «Українська мова» охоплює усі етапи здобуття повної загальної середньої освіти: формування навичок читання та письма, усного мовлення на рівні початкової освіти; формування умінь і навичок правильно використовувати мовні засоби у різних життєвих ситуаціях на рівні

базової середньої освіти; узагальнення знань про норми сучасної української літературної мови та загальний мовленнєвий розвиток на рівні профільної середньої освіти (Рівень стандарту) [11]. Курс у закладах вищої освіти «Українська мова за професійним спрямуванням» орієнтований передусім на мову конкретної фахової галузі (терміни та професійна лексика фаху, стилістичні особливості мови фахових текстів, складання документів, ділове усне мовлення, переклад і редагування фахових текстів), на вивчення відводиться від 54 до 108 годин загалом [7]. Таким чином, від засвоєння загальних правил та принципів використання української мови здобувач освіти майже одразу переходить до стислого вивчення особливостей мови конкретного фаху. Як наслідок, за відсутності практичних навичок застосування мови як гнучкої системи засобів для реалізації певної мети, здобувачі освіти не завжди здатні вийти за межі простих синтаксичних конструкцій та побутових значень слів (і на рівні сприйняття, і на рівні використання).

Іншою, пов'язаною з першою, причиною є сприйняття вільного володіння державною мовою як ключової компетентності, значення якої є самодостатнім та символічним, а отже не потребує постійного практичного забезпечення актуальності та доцільності. Відповідно, державна (українська) мова може сприйматися як сума обов'язкових знань, а не зручний та необхідний засіб комунікації у повсякденному та професійному середовищах. Частково це позначається на міждисциплінарності освітнього процесу, коли державна мова не сприймається як важливий елемент опанування інших навчальних дисциплін (за винятком тих, які спрямовані на вивчення літератури). Варто відзначити, впровадження компетентнісного підходу у навчання вже дозволило частини звернути увагу на цей аспект. Так оновлені навчальні програми загальної середньої освіти у частині «Пояснювальна записка» містять стислу конкретизацію внеску кожного курсу у формування ключових компетентностей, зокрема й щодо вільного володіння державною мовою.

Інтеграція наукової освіти та загального процесу здобуття освіти має сприяти системності навчання та професійного розвитку протягом життя шляхом зосередження уваги на формуванні компетентностей, а не запам'ятовуванні готової інформації. Цей підхід дозволяє зсунути фокус уваги під час вивчення державної (української) мови (як однієї з ключових компетентностей та ознаки професіоналізму) із суми наданих знань на якість і самостійність (мовленнєвих) дій, спрямованих на досягнення певної мети.

Не менш вагомою є роль міждисциплінарності як істотного елементу наукової освіти. “Science education for responsible citizenship”, зокрема, вказує на важливість усіх дисциплін

для розуміння наукових принципів, а також на необхідність переходу від STEM до STEAM [14, р. 9]. Мова йде про традиційний фокус наукової освіти на реалізації в галузях Science / Technology / Engineering / Mathematics та необхідність залучення всіх інших галузей знань – “arts and humanities” – заради розвитку творчого потенціалу поєднання мистецтва (arts), наукового дослідження (scientific inquiry) та інновації (innovation) [14, р. 21]. Це дозволяє поєднати на практичному рівні вивчення різних навчальних дисциплін, у тому числі української мови.

Наукова освіта, таким чином, має відігравати важливу роль у розвитку ключових компетентностей з метою полегшення переходу від навчання (education) до формування якостей, що забезпечать працевлаштування (employability) [14, р. 9].

Зміна підходів до вивчення української мови із застосуванням принципів та завдань наукової освіти може стати суттєвим фактором формування ключової компетентності «вільне володіння державною мовою». Проте не менш важливим є розуміння мови (передусім державної, але також іноземної) як істотної складової наукової освіти. У рамках оновлення української освітньої системи особливої уваги потребує не тільки розвиток наукового типу мислення та наукової грамотності загалом, але й більш специфічно – формування здатності сприймати текстову інформацію (не тільки значення слів, але зміну значення у синтаксичних конструкціях, системність лексики, специфіку зв'язності мовних одиниць) та критично підходити до неї (виходячи із засобів її передавання), точно та доступно формулювати власну думку (не підлаштовувати думку під власні мовні можливості), будувати якісну комунікацію (підбирати стилістично доречні мовні засоби, передусім виходячи з мети мовлення), аналізувати та узагальнювати дані (композиція та послідовність викладу для правильного відображення процесу). Інакше кажучи, здобувач освіти під час системної дослідницької діяльності має виробити вміння та навички працювати з явищами на рівні понятійно-категоріального апарату, опрацьовувати й аналізувати тексти різних типів, формулювати теоретичні та практичні висновки. Сформована таким чином ключова компетентність «вільне володіння державною мовою» не тільки дасть змогу повноцінно реалізувати науковий тип мислення, але стане основою професійної діяльності незалежно від обраного фаху.

Наприклад, п'ять етапів діяльності учнів у процесі дослідження за Юрієм Гоцуляком та Максимом Гальченком – це: 1) початок з відкритого питання, що ставиться вчителем; 2) збір відповідей і питань від учнів; 3) організація співпраці учнів у групах з проведення експериментальної діяльності або методах дослідження; 4) збір необхідної інформації

групою учнів для розв'язання питання, проведення експерименту; 5) презентація учнями результатів дослідження у різних формах [2, с. 6]. На кожному з цих етапів передбачається збереження єдності та системності мовлення та формулювань для досягнення несуперечливої мети: формулювання ключового питання допомагає діяльності (а не заплутує чи спрощує її); обговорення відбувається з уживанням точних, однаково для всіх зрозумілих, слів та конструкцій; джерела підбираються відповідно до мети, що потребує аналітичного підходу до викладу інформації в текстах; весь процес фіксується таким чином, щоб мовлення відображало єдність і послідовність думки, дій та висновків; презентація висновків стисло формулює тільки наявне та ключове в дослідженні, без додаткової чи зайвої інформації.

Існують різні варіанти членування етапів дослідницького циклу (короткий огляд, зокрема, міститься у статті Лілії Гриневич, Наталії Морзе, Марії Бойко [3, с. 15–16]), проте загальні принципи мовної та мовленнєвої цілісності під час наукової діяльності залишаються незмінними та потребують розуміння особливостей використання мови у дослідницькому процесі на всіх етапах, а також поза ним – під час популяризації здобутих результатів в усній та/або письмовій формі (мовна адаптація інформації без втрати змісту).

Ще одним аспектом, на який може суттєво вплинути увага до мовного розвитку в межах наукової освіти є функціонування фахових мов, передусім проблеми української наукової термінології та адекватних українських перекладів іноземних наукових досліджень. Ці проблеми пов'язані з освітнім процесом опосередковано, але створюючи суспільний запит на освіту через науку, наукова освіта має формувати прискіпливий підхід до мовного відображення явищ, процесів, послань та результатів, таким чином стимулюючи наукові дослідження у цьому напрямі (фахова мова як об'єкт критичного аналізу).

Висновки. Одним з факторів, що об'єднують наукову освіту та мовний розвиток є їх наскрізний характер для розвитку людини як особистості, громадянина, професіонала. У сучасному світі постійної швидкозмінюваної інформації, вміння орієнтуватися у цьому потоці як реципієнт та комунікант набуває критичної ваги. Таким чином, важливо розуміти наукову освіту не тільки як вміння досліджувати та критично осмислювати навколишній світ, але й вміння будувати адекватну комунікацію навколо цих знань: формулювати наукову проблему та гіпотезу відповідними словами, підбирати та аналізувати джерела, конструювати висновки точними та стислими висловлюваннями, адаптувати наукову інформацію під аудиторію та мету. Формування цих навичок відбувається з перших років навчання, тож має бути єдиним та системним у підходах, щоб забезпечити

формування професійної компетентності, яка витримає виклики часу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабійчук С. М. Педагогічна концепція «Наукова освіта». *Освітній дискурс : збірник наукових текстів*. 2020. № 23 (5). С. 14–21.
2. Гальченко М. С., Гоцуляк Ю. В. Наукова освіта в Україні: теоретичний та нормативно-правовий контекст. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 4. С. 5–11.
3. Гриневич Л. М., Морзе Н. В., Бойко М. А. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 77. № 3. С. 1–26.
4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898: станом на 30.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-p#n16> (дата звернення: 19.08.2022).
5. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87: станом на 06.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#Text> (дата звернення: 19.08.2022).
6. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII: станом на 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 19.08.2022).
7. Про затвердження програм навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2009 року № 1150: станом на 29.03.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1150290-09#Text> (дата звернення: 19.08.2022).
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: станом на 05.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 19.08.2022).
9. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III: станом на 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 19.08.2022).
10. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
11. Освітні програми. Загальна середня освіта. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 19.08.2022).
12. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року: станом на 18.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 19.08.2022).
13. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. С. 189. Volume 61. 4 June 2018. P. 1–13. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) (дата звернення: 19.08.2022).
14. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Science education for responsible citizenship : report to the European Commission of the expert group on science education, Publications Office, 2015. 84 p.

ПІСЕННИЙ ФОЛЬКЛОР В РЕПЕРТУАРІ КИТАЙСЬКИХ СТУДЕНТІВ ЯК ФОРМА МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ СХОДУ І ЗАХОДУ

SONG FOLKLORE IN THE REPERTORY OF CHINESE STUDENTS AS A FORM OF INTERCULTURAL DIALOGUE OF EAST AND WEST

Стаття присвячена одній з актуальних проблем, з якими стикаються китайські студенти під час роботи над фольклорно-пісенним матеріалом, та обґрунтування методів їх подолання у процесі опанування мистецтвом вокального виконавства. Акцентовано на ролі українського репертуару навчання китайських студентів для налагодження культурного діалогу через вміння виконувати на високому художньому рівні українські народні пісні. У вирішенні цих проблем враховується, що в народнопісенних творах відбивається своєрідність світосприйняття, художнього менталітету, типові художня образність, інтонаційна основа і засоби виконавської виразності, властиві кожному народу.

Обґрунтовано головні методи подолання китайськими студентами труднощів інтонаційного характеру, пов'язані із недостатнім розвитком в них ладово-інтонаційного, гармонічного, поліфонічного слуху, проблем артикуляції й вимови вербальних текстів у процесі вокального інтонування, осягнення принципів розкриття динамічного розвитку художньо-образного сенсу українських народних пісень. Розглянуто проблему суміщення навичок виконання китайськими здобувачами своїх народних пісень, спираючись на набуті навички академічного співу.

Схарактеризовано особливості вокально виконавства іноземними студентами китайського репертуару, усвідомлення яких має сприяти ефективному керівництву навчання вокалу їхніми українськими наставниками. До них віднесено подолання навичок «далекого звукоутворення», вирівнювання голосу на всьому діапазоні, активізація артикуляційного апарату, врахування елементів імпровізаційно-сміслового варіювання мелодії, яке в академічному вокалі сприймається як гліссандо, «під'їзд» до звуку, тобто як суттєвий недолік. Визначено, що необхідність саме такого типу інтонування диктується особливостями устрою китайської мови, наданням сенсу ієрогліфам у залежності від висотного варіанта їхнього інтонування, що має враховуватися викладачами вокалу українських мистецько-освітніх закладів.

Ключові слова: пісенний фольклор, китайські студенти, виконання фольклору інокультурного походження.

The aim of the article is to analyze the problems faced by Chinese students while working on folk song material, as well as to substantiate the methods of their overcoming in the course of mastering the art of vocal performance. Emphasis is placed on the role of the Ukrainian repertoire in teaching Chinese students to establish a cultural dialogue through the ability to perform Ukrainian folk songs at a high artistic level. In solving these problems, it is taken into account that folk songs reflect the uniqueness of worldview, artistic mentality, typical artistic imagery, intonation and means of performing expressiveness inherent in each nation.

The author substantiates the main methods of overcoming intonation difficulties by Chinese students related to insufficient development of intonation, harmonic, polyphonic hearing, problems of articulation and pronunciation of verbal texts in the process of vocal intoning, comprehension of principles of revealing dynamic development of Ukrainian folk songs' artistic meaning. The problem of combining the skills of performing Chinese folk songs by Chinese learners based on the acquired skills of academic singing is considered.

The focus is also on the peculiarities of vocal performance of the Chinese repertory by foreign students, the awareness of which should contribute to the effective management of improving the performance process by their Ukrainian mentors. These include overcoming the skills of "distant sound", leveling the voice over the entire range, activating the articulatory apparatus, taking into account elements of improvisational and semantic variation of melody, which in academic vocals is perceived as glissando, a "glide" to the sound, i.e. as essential. It is determined that the need for this type of intonation is dictated by the peculiarities of the Chinese language, giving meaning to hieroglyphs depending on the height of their intonation, which should be taken into account by vocal teachers of Ukrainian art and educational institutions.

Key words: song folklore, Chinese students, performance of folklore of incultural origin.

УДК 378.6:37(510).016:784.4(043.3)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.11>

Хуан Юйсі,

аспірант кафедри музичного і хореографічного мистецтва Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Го Яньжань,

аспіранти кафедри музичного і хореографічного мистецтва Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Постановка проблеми. Глобалізаційні тенденції, процеси інтернаціоналізації, характерні для сучасного світового простору, реалізуються у підвищенні інтенсивності академічної мобільності студентства. Завдяки цьому молодь усього світу все частіше проявляє зацікавленість до навчання за кордоном і долученні до культурних надбань і освітніх традицій різних країн.

Використовуючи можливості реалізації культурного діалогу в межах академічної мобільності, студенти з КНР обирають для навчання за кордоном країни, які відрізняються досягненнями в тій

чи іншій галузі науки й культури, актуальними для вирішення завдань, які постають перед сучасною освітою і культурою. Важливою сферою його налагодження є освоєння світових надбань в галузі музичного мистецтва, зокрема – завдяки можливості долучитися до національно-своєрідного фольклору різних народів і музично-освітніх традицій європейського культурного простору.

Зацікавлене ставлення китайської молоді до навчання музики за межами своєї країни пояснюється і тим, що для китайської музичної культури, яка багато століть стояла осторонь світових

процесів, попри її безперечну художню й історико-культурну цінність, долучення до шедеврів світової музичної культури становить важливе завдання на шляху посилення контактів і взаємодії зі світовою спільнотою. Особливу роль при цьому відіграє вокальне мистецтво, яке спрямоване до почуттів особистості, її естетичної свідомості, є доступним в силу своєї мелодійності й поєднання поетичного й музично-інтонаційного складників, для сприйняття не тільки професіоналами, а широкого кола любителів музичного мистецтва.

Популярність здобуття професії музично-освітнього профілю за межами власної країни у іноземних студентів пояснюється й тим, що, за загальним визнанням, музика як головний об'єкт засвоєння, не визнає кордонів: її мова не потребує перекладу. Як показують опитування, на цьому ґрунтуються уявлення майбутніх студентів, що саме навчання музичному мистецтву, в порівнянні з іншими освітніми напрямками, є більш доступним у іншомовних країнах. Стремління студентів КНР здобувати музичну, зокрема – вокальну підготовку у закладах вищої освіти в Україні зумовлене визнанням досягнень українських музикантів на престижних міжнародних конкурсах і фестивалях, науково-методичної активності і ефективності практичної діяльності випускників означених інституцій. У процесі навчання, відповідно вимогам, закладеним в освітньо-професійній програмі, студенти освоюють і вміння виконувати народні пісні, передусім – твори українського походження. Досить типовим явищем стало і включення до навчальної програми китайських народних пісень, що відіграє позитивну роль для їх культурної самопрезентації та корисне з погляду майбутньої фахової діяльності в рідній країні.

В документах ЮНЕСКО зазначається що культурна самобутність народів оновлюється і збагачується внаслідок контактів з традиціями і цінностями інших народів, в діалозі думок і досвіду, осягненні цінностей і традицій інших культур. Отже, вирішення цих завдань у галузі музичного мистецтва викликає необхідність досягати рівноваги між тенденціями до інтернаціоналізації освіти та важливістю збереження своєрідності національної культури і мистецтва. Ці проблеми постають наразі і перед українською педагогічною спільнотою, при чому – як у підготовці власних національних кадрів, так і у процесі освіти іноземних студентів, метою навчання яких за межами власної країни є якісна підготовка до майбутньої професійної діяльності на Батьківщині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У підготовці матеріалів статті враховувалися праці науковців, присвячені питанням національного світогляду (В. Власова, О. Самойленко, А. Синах), компаративного аналізу питань художнього менталітету Сходу і Заходу (О. Реброва, Сі Даофен, Вей Шупен та ін.), проблемам інтернаціоналізації

освітнього простору (Юй Хенюань, Н. Кьон), характеристикі особливостей художнього мислення українського і китайського народів, які відбиваються на специфіці музичного мистецтва, творчості й вокального виконавства (Ван Бін'бін, І. Ляшенко, Чжоу Є та ін.). Науковці доводять, що саме в творчій діяльності, передусім – у фольклорному мистецтві з найбільшою яскравістю відбиваються найважливіші події в житті й історичному досвіді народу, фіксуються головні віхи руху самосвідомості, тим самим залишаючи помітний слід у його культурі. І, навпаки, як зазначають наковці, лише ті явища культури стають історичною подією в житті суспільства, які відклалися в особливостях свідомості та самосвідомості цього суспільства у певну епоху його розвитку [3; 7].

Узагальнюючи досвід навчання китайських здобувачів у закладах вищої освіти України, зазначимо, що і під час навчання музики, зокрема – вокалу, в студентів виникають певні труднощі, викликані різними чинниками. Натомість, на цей час питання всебічної й цілеспрямованої підготовки китайських студентів до виконання народнопісенного репертуару іншого культурного походження й виконавського стилю в педагогічному аспекті всебічно не досліджувалось.

Мета статті – аналіз проблем, з якими стикаються китайські студенти під час роботи над пісенним матеріалом та обґрунтування методів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пісенна творчість українського та китайського народів завжди посідала одне з найважливіших місць у культурному бутті цих суспільств. Однак культурно-історичний розвиток вокального, зокрема – і фольклорного мистецтва відбувався різними шляхами.

Уяву про багату пісенно-творчу, духовну спадщину китайського народу дає перше в історії людства зібрання 305 пісень та віршів, записаних в 11–8 століттях до нашої ери у славнозвісній «Книзі пісень». Зібрання творів свідчить про глибоку поетичність, щирість і задушевність, різнобарвність художніх образів і людських почуттів та їх художню цінність, яка не загубила своєї значущості до тепер [2, с. 242].

Варто зазначити, що в Китаї довгий час панувала майже виключно саме пісенна творчість. Крім того, починаючи з XVIII століття надзвичайної популярність набув національний музично-драматичний жанр «Пекінська опера», витоки якої корінням йдуть від III століття н. е. Натомість і в цьому жанрі його музична частка базувалася на пісенному фольклорі. Тому цілком природно, що в цих надрах склалися усталена техніка співу і виконавська манера, які підтримувалися діяльністю музичних закладів і державною політикою збереження сталих традицій. Створена методична система стосувалась

національно-вокального мистецтва і являла собою замкнену систему специфічних прийомів і методів підготовки співаків – виконавців фольклору і акторів Пекінської опери як співаків [1; 2]. Сьогодні перед китайським суспільством постало актуальне питання збереження самобутності національної культури в умовах глобалізації мистецького простору та долучення до нових жанрів академічного вокального виконавства – як одноголосного, так і ансамблевого, багатоголосного.

Іншими шляхами відбувалося становлення вокального мистецтва в європейському культурному просторі: крім народного співу впродовж багатьох століть активно розвивались різні жанри і художньо-стилістичні напрями: культовий хоролий спів, світські форми сольного й колективного музикування в різноманітних жанрах, а з цим – вироблялась і відповідна техніка вокального інтонування, та різноманіття виконавських манер [4].

Натомість, незважаючи на те, що в кожного народу, залежно від його способу життя, спілкування, типових способів побутування, складаються свої образні сфери, улюблені теми та жанрові переваги, існує і багато загальнолюдських тем, близьких кожній людині, кожному народу. Споріднюють твори українського і китайського фольклору типові для них властивості. Так, за визначенням Сі Даофена, китайським пісням властиві задушевна співучість, емоційність, повнота живого відчуття, широко представлена ліричних переживань, звернення до природи [6, с. 112]. Характерними рисами українського фольклору науковці також визнають яскраву мелодійність, що зачаровує своєю милозвучністю, мелодійністю, яскравими емоціями ліричного або запального жартівливого характеру. Не випадково в українському суспільстві пісня вважається «душею народу». Варто нагадати й те, що, крім солоспіву, для українського фольклорного мистецтва традиційною є практика багатоголосного ансамблевого, гуртового співу.

Для китайської народної пісні характерним є одноголосся, яке зберігається як у сольній, так і у ансамблевій формах її виконання, зокрема – і сумісно з унісонним інструментальним супроводом. Типовими для китайської мелодики є її пентатонічна основа, яка набуває колористичної виразності завдяки поєднанню плавного та стрибкоподібного руху мелодії в досить широкому діапазоні та ритмовому й подекуди тембровому різноманіттю. Крім того, варто враховувати, що пісенне мистецтво Китаю відбиває ментальність і специфічність світоглядних уявлень, що виражається у відносному зниженні рівня інтонаційної напруженості мелодії завдяки відсутності півтонових, тритонових послідовностей. Це частково пояснюється і тим, що в китайських народних піснях переважає споглядальність, прагнення досягти гармонійності, внутрішнього спокою, тому

від співака потрібна, в першу чергу, здатність володіти технікою темброво-фарбового варіювання, милування барвистістю й динамічним різноманіттям звучання, які мають відігравати головну роль в утриманні уваги слухачів під час неспішного розгортання музичних образів [1].

Варто відзначити і властивий китайському фольклорному музикуванню синкретизм, що сягнув наших днів: значна кількість пісень виконується у відповідних костюмах, із елементами танцю, застосуванням атрибутів – ліхтариків, парасольок, квітів, шарфів тощо, інколи – з додаванням елементів драматизації. З цього погляду доцільно звернути увагу і на пластику виконавця українських народних пісень, яку Ю. Карчова визначає як таку, що «...тяжіє до шляхетної стриманості, насичення атрибутивною специфічною жестикуляцією» наприклад – прикладанням рук до серця, легким нахилом тулуба до слухачів, широким і плавним жестом «...від серця до аудиторії, що створюють міцний емоційний зв'язок між нею та виконавцем як знак їх споріднення, непорушної єдності» [4, с. 65]. Отже, працюючи над втіленням художніх образів під час опрацювання українського пісенного репертуару, китайські співаки мають засвоювати не тільки засоби вокальної, а й пластично-візуальної виразності, що допоможе їм досягти стильової відповідності й природності у відтворенні щирої емоційності й виразності у виконуваних творах.

Звернемо увагу також на те, що в процесі освоєння українського, зокрема – і народно-пісенного репертуару, в китайських студентів виникають специфічні проблеми, пов'язані, по-перше, із мовленнєвими труднощами, які заважають усвідомленню ними глибинного «над-сенсу» художньо-поетичного сенсу твору, який виникає завдяки синтезу його вербально-поетичного й інтонаційно-музичного складників. Крім того, досягнення стильової відповідності потребує від співака високого рівня оволодіння технікою фонаційно-вокальної артикуляції текстів та їх виконавського, осмислено-змістового інтонування.

Питання фонаційно-співочої артикуляції іншомовних текстів не є новим для вокальної педагогіки: загальні особливості формування тих чи інших українських фонем висвітлювали в своїх працях Б. Базилікут, І. Драч, А. Ковбасюк, І. Колодуб, О. Корнієнко та ін. У дослідженнях мовознавців визначається, що українська мова, поряд з італійською, є однією з найбільш сприятливих для вокального інтонування в силу відносної більшості відкритих складів, відсутності складних для вокального звукоутворення гортанних звуків, стабільності (на відміну від російської) вимови голосних, особливої милозвучності (або евфонічності) усного мовлення, яка проявляється в плавності, мелодійності, мінімумі звукосполучень, складних для вимови.

Особливий інтерес для українських викладачів, які працюють із здобувачами з КНР, становлять

дослідження Н. Кьон і Лоу Яньхуа, які вивчали особливості пристосування саме китайських студентів до вимови текстів у вокальних творах. У працях цих науковців узагальнено типові проблеми, пов'язані з фонематичною інтерференцією, виявлено чинники невірної артикуляції, такі, як відсутність слухового досвіду сприйняття іноземної мови та нерозвиненість диференційованого сприйняття незнайомих сполучень, необхідність виокремити і опрацювати незвичні для китайської мови фонемати, багатоскладові слова і складнопідрядні речення, що потребує оволодіння відповідною технікою їх вимови та, зокрема – технікою інтонаційно-виразного вокального інтонування, яке в певній мірі відрізняється від мовленнєвої практики [5, с. 143–144].

Звернемося тепер до питання включення китайський народних пісень в репертуар здобувачів з КНР. Відзначимо, що, на нашу думку, таке збагачення типового навчального репертуару української вокально-освітньої системи в роботі з іноземними студентами є в принципі доцільним. Адже виконання рідних пісень такими здобувачами, по-перше, сприяння їхній самопрезентації і тим самими – психологічній адаптації до інокультурних умов; по-друге, тим самим реалізується важливе для них завдання використання можливостей академічної мобільності з максимальною корисністю для майбутньої фахової діяльності. Крім того, ознайомлення українських викладачів з новим для них репертуаром сприяє розширенню меж їхнього культурного й вокально-мистецького горизонту.

Однак, приступаючи до роботи над китайською народною піснею, викладач має бути готовим до того, щоб усвідомлювати головні особливості китайського фольклорного виконавства, їх своєрідність і специфічність, що дозволить йому надавати належні рекомендації, не відхиляючись від національних виконавських традицій і в той же час – сприяти удосконаленню певних елементів виконання пісні конкретним студентом, з його природними можливостями і набутими навичками вокального інтонування.

Акцентуємо, що у виконанні народних пісень студентами йдеться про наближення вокально-фонаційної техніки до академічної, а не аутентичної манери співу, що є досить поширеним в середовищі сучасних китайських співаків – виконавців нового жанру китайської художньої пісні, побудованої на фольклорних інтонаціях. Тим не менше, викладачі вокалу мають враховувати, що особливість вокалізації мелодії китайських пісень зумовлена принципом інтонування ієрогліфів, яка полягає в тому, що тип висотного напрямку змінює зміст вкладеного в нього сенсу. Отже, виконавець має до інтонування звуку, відображеного в нотному тексті, виконати «підготовчу» інтонацію і взяти його зверху або знизу, обираючи при цьому

самостійно характер «під'їзду»: його швидкість, міру акцентуації, тобто застосування техніки, яка є неприпустимою в академічному вокалі [2]. Отже, викладач, включаючи в репертуар китайську співаків національний репертуар, має слідувати за тим, щоб китайські студенти диференціювали ці різні манери звукоутворення і використовували їх у відповідних виконавських контекстах.

Висновки. Узагальнюючи, зазначимо, що сприяння удосконаленню виконавської майстерності китайських студентів, яка стосується виконання мало відомих українським викладачам особливостей китайського фольклорного співу і відрізняється за естетичними, художніми і технічними особливостями від академічного вокального мистецтва, має відбуватися на засадах уявлення щодо узгодження змісту вокальної підготовки з потребами китайського суспільства і особливостями їхньої діяльності на Батьківщині. Така позиція відповідає вимогам надання академічній мобільності абітурієнтів можливості відчувати суттєву користь у своєму розвитку в різних напрямках їхньої майбутньої діяльності та підвищенню міжнародного іміджу відповідного закладу освіти.

Продовження досліджень в даному напрямку мають спрямовуватися на обґрунтування і впровадження цілісної методичної системи підготовки іноземних здобувачів, здатних виконувати пісенний репертуар різних національних стилів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вей Шупен, Коваленко І. До питання національних особливостей мистецтва Китаю. *Вища освіта у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій*. Збірник наукових праць. Ізмаїл : РВВ ІДГУ. 2020. 11–14.
2. Вей Дзюнь. Особливості розвитку вокальних жанрів традиційної музики Китаю. *Музичне виконавство*. К. : НМАУ. 2003. Вип. 19. 241–251.
3. Бех І. Д. (2013). Діалог культур у психолого-педагогічному осмисленні. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. Суми. № 1 (2), 79–84.
4. Карчова Ю. І. (2016). Українське народнопісенне виконавство в професійній музичній практиці останньої третини ХХ – початку ХХІ століть. Дис. ... канд. Мистецтвознавства. Харків.
5. Кьон Н., Лоу Яньхуа. Досвід формування вокально-орфоепічної культури іноземних магістрантів у процесі підготовки до фахової діяльності. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. Суми. 2018. Вип. 2 (12). 141–149.
6. Сі Даофен. Значення народно-пісенної творчості у виконавському мистецтві Китаю. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 10 (269), Ч. І. 111–115.
7. Yu Hengyuan, Koehn Natalya (2021). Internationalisation for mobility and home (IfMH) as a conceptual basis for reforming music education of Chinese students in Ukrainian pedagogical universities. *AD ALTA JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH*. 12. 2021, Volume 11. Issue 2, p. 127–131. WoS. DOI (& full text). pdf: www.doi.org/10.33543/1102

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД В ОЦІНЮВАННІ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ СПОРТИВНОЇ СЕКЦІЇ БАСКЕТБОЛУ

AN INDIVIDUAL APPROACH IN ASSESSING THE EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE BASKETBALL SPORTS SECTION

Статтю присвячено актуальній проблемі фізичного виховання у закладах вищої освіти, пов'язаної з реалізацією індивідуального підходу в системі педагогічного контролю студентів в умовах секційних занять фізичними вправами на прикладі баскетболу. Розкрито особливості індивідуалізації оцінювання навчальних досягнень студентів, що засновується на вивченні найбільш інформативних морфофункціональних показників, від яких залежить успішність навчання баскетболу та обґрунтуванні математичних моделей належних норм підготовленості тих, хто займається. Показана можливість автоматизації складних обчислень при визначенні індивідуально можливих норм підготовленості студентів та інтерпретації оцінки за бальною шкалою успішності шляхом створення спеціальних комп'ютерних програм і застосування для педагогічного контролю на заняттях у спортивних секціях, що полегшує роботу викладачів та підвищує об'єктивність педагогічного контролю.

Описано математичну процедуру та результати визначення індивідуальних норм підготовленості студентів у баскетболі, представлено математичні моделі належних норм, визначені у результаті кореляційно-регресійного аналізу, що враховують морфофункціональні та рухові предиктори ігрової успішності. Висвітлено суть та принцип роботи комп'ютерної програми «Електронний облік навчальних досягнень здобувачів вищої освіти (спортивна секція з баскетболу), яка передбачає здійснення автоматичного оцінювання індивідуальних навчальних досягнень здобувачів вищої освіти з фізичного виховання під час занять у секції баскетболу на основі морфофункціонального статусу тих, хто займається. Наведено дані про ефективність означеного підходу до педагогічного контролю із застосуванням комп'ютерної програми на основі науково обґрунтованих об'єктивних критеріїв індивідуального оцінювання навчальних досягнень студентів в обраному виді фізичних вправ.

Ключові слова: студенти, фізичне виховання, педагогічний контроль, баскетбол, оцінювання, технічна підготовленість, індивідуальний підхід, морфофункціональні предиктори, належні норми.

The article is devoted to the current problem of physical education in institutions of higher education, related to the implementation of an individual approach in the system of pedagogical control of students in the conditions of sectional classes with physical exercises using the example of basketball. The features of the individualization of the assessment of students' educational achievements are revealed, which is based on the study of the most informative morphofunctional indicators, which depend on the success of basketball training and the substantiation of mathematical models of the appropriate standards of preparation of those who practice. It is shown the possibility of automating complex calculations when determining individually possible standards of student readiness and interpreting the evaluation on the success score scale by creating special computer programs and applications for pedagogical control of classes in sports sections, which facilitates the work of teachers and increases the objectivity of pedagogical control.

The mathematical procedure and results of determining individual norms of students' readiness in basketball are described, mathematical models of appropriate norms determined as a result of correlation-regression analysis, which take into account morphofunctional and motor predictors of game success, are presented. The essence and principle of operation of the computer program "Electronic record of educational achievements of higher education students (basketball sports section)" is highlighted, which provides for the automatic assessment of individual educational achievements of higher education students in physical education during classes in the basketball section based on the morphofunctional status of those who are engaged in. Data on the effectiveness of the specified approach to pedagogical control with the use of a computer program based on scientifically based objective criteria for individual assessment of students' educational achievements in the selected type of physical exercises are presented.

Key words: students, physical education, pedagogical control, basketball, assessment, technical readiness, individual approach, morphofunctional predictors, proper norms.

УДК 378.147:796.323.2(043.3)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.12>

Чен Пен,

аспірант кафедри теорії та методики фізичного виховання
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Спортивно орієнтована форма організації фізичного виховання на основі вільного вибору студентів продуктивної рухової активності забезпечує найбільш оптимальні умови для реалізації рухового потенціалу та особистісного розвитку здобувачів вищої освіти. При організації спортивних секцій контингент тих, хто займається, як правило, має різний рівень

підготовленості, а тому найбільш доцільним є підхід, заснований на застосуванні методів спортивного, загальнокондиційного та оздоровчого тренування, а також об'єктивної системи педагогічного контролю з урахуванням специфічних особливостей обраного виду фізичних вправ та рухових можливостей молоді.

Процедура оцінювання у педагогіці має засновуватися на критеріях, що відповідають завданням освітнього процесу та враховують можливості

тих, хто навчається. Складність оцінювання у процесі навчання фізичних вправ пов'язана з тим, що у практиці фізичного виховання діагностика навчальних досягнень реалізується суб'єктивним експертним, шляхом або використанням нормативів, розроблених на основі середньостатистичних статевих-вікових даних тих, хто займається. Це обґрунтовує необхідність створення особистісно орієнтованої системи педагогічного контролю студентів у процесі занять фізичними вправами, що базується не на традиційному середньогруповому стандартизованому оцінюванні, а на визначенні належних норм рухової підготовленості, що є індивідуально можливими для конкретного студента.

Серед значної кількості різних показників функціонування та розвитку організму найбільший інтерес представляють морфофункціональні характеристики, оскільки прояв рухових здібностей має фізіологічну основу. Саме вони мають лежати в основі критеріїв оцінювання навчальних досягнень в обраному виді фізичних вправ, зокрема у баскетболі, а успішність занять варто розглядати у взаємозв'язку з індивідуальним морфофункціональним статусом тих, хто займається. Практична реалізація індивідуального підходу в оцінюванні навчальних досягнень студентів засновується на вивченні найбільш інформативних морфофункціональних показників, від яких залежить успішність навчання баскетболу та обґрунтуванні математичних моделей належних норм підготовленості тих, хто займається. Можливість автоматизації складних обчислень при визначенні індивідуально можливих норм та інтерпретації оцінки за бальною шкалою успішності обґрунтовує доцільність застосування інфокомунікативних технологій, зокрема створення спеціальної комп'ютерної програми для педагогічного контролю на заняттях у спортивних секціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ігровий результат у баскетболі залежить від успішності виконання технічних дій – кидків, ведення, передач м'яча та ін., що пов'язана зі здатністю одночасного прояву швидкості і координації рухів [5, с. 11]. За даними Л. В. Анікеєнко [1], фізіологічні механізми прояву цих рухових якостей зумовлені розвитком внутрішньом'язової та міжм'язової координації, рівноваги, а також структурою м'язів, властивостями нервової системи, рівнем функціонування сенсорних систем організму. Крім цього, ефективність ігрових дій у баскетболі певним чином залежить і від антропометричних даних гравців: довжинних розмірів тіла, що можуть впливати на траєкторію польоту м'яча та забезпечення контролю над ним [2, с. 56]. Тому морфофункціональні характеристики є прогностичними ознаками (предикторами) успішності занять баскетболом [3].

Педагогічний контроль на заняттях фізичними вправами є обов'язковою складовою освітнього процесу фізичного виховання здобувачів освіти

та має включати моніторинг рухової підготовленості [4]. Науково обґрунтовані технології оцінювання, що використовуються у фізичному вихованні з метою визначення показників фізичного стану тих, хто займається, як правило, засновані на методах багатовимірної статистики та представляють собою інформаційно-аналітичні системи моніторингу, спрямовані на індивідуально орієнтовану оцінку [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку науки і технологій розроблено багато комп'ютерних програм та застосунків для оцінювання фізичного стану, рухової активності, програмування фізкультурно-оздоровчих занять школярів та студентів. Однак більшість їх спрямована на визначення стандартних показників здоров'я, фізичного розвитку й рухової підготовленості тих, хто займається, та порівнянні їх з нормативними статеві-віковими нормами. Водночас комп'ютерні програми, що дозволяли б оцінити рухові можливості студентів в обраному виді фізичних вправ відповідно до персонального морфофункціонального статусу практично відсутні. Порівняно з традиційними підходами до педагогічного контролю, індивідуальний підхід, заснований на застосуванні комп'ютерних технологій має очевидні переваги, пов'язані об'єктивізацією оцінювання навчальних досягнень, можливістю науково обґрунтованого аналізу і прогнозу рухової обдарованості дітей та молоді на основі морфофункціональних предикторів. Засновані на цій ідеї програми дають змогу об'єктивно оцінювати успішність студентів у процесі спортивно орієнтованого фізичного виховання за вибором.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, завдання дослідження – розкрити особливості індивідуального підходу в оцінюванні навчальних досягнень студентів в умовах спортивної секції баскетболу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення індивідуально доступних норм у фізичному вихованні та спорті базується на математичних моделях, що характеризують лінійну залежність результативної ознаки від сукупності незалежних змінних, в якості яких можуть бути певні інформативні параметри.

Для реалізації завдань дослідження проведено пошуково-констатувальний педагогічний експеримент, в якому взяло участь 68 студентів 1–2 курсів НПУ імені М. П. Драгоманова (38 юнаків та 30 дівчат) з різним рівнем ігрової підготовленості у баскетболі. Визначалися рівень засвоєння техніки гри та морфофункціональні показники розвитку організму студентів, що здійснюють найбільший вплив успішність виконання провідних технічних прийомів. Для вивчення ступеня впливу морфофункціональних предикторів на результативну

ознаку – один із показників технічної підготовленості у баскетболі застосовано кореляційний аналіз за методом лінійної кореляції Пірсона, на основі отриманих результатів за допомогою регресійного аналізу визначено математичні моделі належних норм технічної підготовленості.

Обрано такі технічні параметри ігрової результативності у баскетболі: ведення м'яча, швидкість і точність передач, швидкість і точність дистанційних кидків, точність штрафних кидків. У якості змінних, що потенційно можуть впливати на рівень засвоєння техніки гри, обрано наступні морфофункціональні показники розвитку організму студентів: антропометричні (зріст, маса тіла, довжина руки, довжина долоні, довжина стопи); психофункціональні (час простої рухової реакції, час складної рухової реакції), час реакції на об'єкт, що рухається, частота рухів (темп) за одиницю часу, динамічна працездатність нервової системи, рівновага, координованість рухів, координаційна витривалість, швидкість переробки зорової інформації, точність м'язових зусиль, просторова орієнтація, точність відтворення часу); рухові (швидкість, спритність, сила, швидкісно-силові якості).

У результаті кореляційно-регресійного аналізу визначено математичні моделі технічної підготовленості студентів у баскетболі з урахуванням їх морфофункціонального статусу, що мають вигляд регресійних рівнянь, де в якості залежної змінної Y_p представлені окремі технічні параметри (час ведення, точність штрафних кидків, швидкість і точність (швидкострільність) передач, швидкість і точність (швидкострільність) дистанційних кидків), а в якості незалежних змінних величин $X_1 - X_n$ – найбільш значущі морфофункціональні предиктори в успішності засвоєння цих технічних прийомів студентів. Відповідність фактичного результату, що показує здобувач вищої освіти у певній контрольній вправі індивідуально можливий (модельний) нормі, що він здатен показати, виходячи з фактичних параметрів морфофункціонального та рухового розвитку, не тільки характеризує рівень технічних умінь, але й дає інформацію про наявність рухової обдарованості у баскетболі.

Так, для юнаків математичні моделі – рівняння множинної регресії, які характеризують індивідуально можливий результат виконання окремих технічних елементів у баскетболі, мають наступний вигляд.

$$Y_B = 0,744x_1 + 0,22x_2 - 0,09x_3 - 0,005x_4 + 0,23x_5 + 0,08x_6 + 0,367x_7 - 0,003x_8 - 1,9,$$

де Y_B – ведення м'яча 28 м, с; x_1 – біг 30 м, с; x_2 – човниковий біг 4×9 м/с; x_3 – рівновага тіла, бали; x_4 – стрибок у довжину з місця, см; x_5 – координованість рухів, с; x_6 – довжина руки, см; x_7 – час простої рухової реакції, с; x_8 – частота рухів 1 хв, разів;

$$Y_{TK} = 0,784x_1 + 0,02x_2 + 0,198x_3 + 0,594x_4 - 0,782x_5 - 0,053x_6 - 16,14,$$

де Y_{TK} – точність штрафних кидків, разів, с; x_1 – рівновага тіла, бали; x_2 – згинання і розгинання рук в упорі лежачи, разів; x_3 – довжина долоні, см; x_4 – довжина стопи, см; x_5 – точність м'язових зусиль, кг; x_6 – просторова орієнтація, м;

$$Y_{ШТП} = 1,906x_1 - 0,351x_2 + 1,954x_3 - 0,451x_4 + 0,938x_5 - 26,76x_6 + 1,202x_7 - 1,573x_8 + 102,1,$$

де $Y_{ШТП}$ – швидкострільність передач, ум. од., с; x_1 – біг 30 м, с; x_2 – згинання і розгинання рук в упорі лежачи, разів; x_3 – координованість рухів, с; x_4 – довжина руки, см; x_5 – динамічна працездатність нервової системи, ум. од.; x_6 – швидкість переробки зорової інформації, біт/сек; x_7 – точність м'язових зусиль, кг; x_8 – просторова орієнтація, м;

$$Y_{ШТК} = 8,347x_1 + 0,022x_2 - 0,185x_3 - 1,273x_4 + 0,094x_5 + 2,121x_6 + 4,007x_7 - 0,492x_8 - 2,284,$$

де $Y_{ШТК}$ – швидкострільність кидків, ум. од.; x_1 – біг 30 м, с; x_2 – рівновага тіла, бали; x_3 – згинання і розгинання рук в упорі лежачи, разів; x_4 – координованість рухів, с; x_5 – частота рухів 1 хв, разів; x_6 – динамічна працездатність нервової системи, ум. од.; x_7 – точність м'язових зусиль, кг; x_8 – просторова орієнтація, м.

Аналогічні математичні моделі визначено і для дівчат, які займаються баскетболом. Використання цих модельних характеристик технічної підготовленості студентів у баскетболі дозволяє об'єктивно оцінювати успішність здобувачів вищої освіти на основі індивідуального підходу.

Описана математична процедура визначення індивідуальних норм підготовленості у баскетболі лягла в основу розробки комп'ютерної програми «Електронний облік навчальних досягнень здобувачів вищої освіти (спортивна секція з баскетболу), що передбачає здійснення автоматичного оцінювання індивідуальних навчальних досягнень на основі морфофункціонального статусу тих, хто займається.

На початку навчального року викладач здійснює вхідне тестування студентів для визначення інформаційно значущих морфофункціональних та рухових предикторів під час навчання баскетболу на заняттях з фізичного виховання, визначені показники здобувачів вищої освіти вносять в електронний журнал. Таким чином викладач формує список студентів відповідної групи та відповідно до статі вводить усі необхідні параметри. Після цього програма автоматично визначає індивідуально можливий результат виконання технічних прийомів для кожного студента. Наприкінці навчального семестру чи року викладач здійснює тестування рівня технічної підготовленості тих, хто відвідує спортивну секцію, за визначеними контрольними вправами, тобто визначає

фактичний результат, що окремий студент показав у процесі занять баскетболом, і також вносить ці дані до програми. Програма автоматично зіставляє індивідуально можливий (належний) результат із фактичним та за допомогою формули визначає кількість балів, яку кожен студент отримав за виконання того чи іншого технічного прийому за 100-бальною шкалою.

Аналіз ефективності застосування описаної методики оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти під час занять баскетболом за допомогою комп'ютерної програми протягом навчального року показав позитивні зрушення як показниках психоемоційного стану, так і технічної підготовленості здобувачів вищої освіти за рахунок підвищення об'єктивності оцінювання успішності у процесі фізичного виховання на основі науково обґрунтованих належних норм рухової підготовленості. Описана програма зручна, не вимагає громіздких досліджень та дозволяє об'єктивно оцінити успішність студентів, враховуючи їх індивідуальні можливості, а також визначити їх перспективність у цьому виді фізичних вправ.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Отже, на основі проведеного дослідження визначено особливості індивідуального підходу до оцінювання навчальних досягнень студентів, які відвідують секцію баскетболу. Розроблено програмне забезпечення, що представлено у вигляді журналу «Електронний облік навчальних досягнень здобувачів вищої освіти (спортивна секція з баскетболу)», що дає можливість реалізовувати особистісно орієнтовану

систему педагогічного контролю у процесі фізичного виховання здобувачів вищої освіти.

Перспективи подальших розвідок передбачаються у напрямку розробки подібних методик індивідуального оцінювання навчальних досягнень студентів у процесі занять іншими популярними видами фізкультурно-оздоровчої діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анікеєнко Л. В. Особливості ігрової діяльності студенток-баскетболісток. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. № 2 (130) (2021). С. 9–12.
2. Бабушкин В. З. Специалізація в спортивних іграх. Київ : Здоров'я, 1991. 61 с.
3. Безмилов М. М. Критерії відбору кваліфікованих баскетболістів у команду : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.01. Київ, 2010. 24 с.
4. Терещенко О. В. Проблема функціонування системи фізичного виховання студентської молоді України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2013. Вип. 112 (2). С. 281–285.
5. Тимошенко О. В. Розвиток швидкості і точності ігрових дій у дівчаток 10–14 років, які займаються баскетболом : дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Київ, 1999. 159 с.
6. Тимошенко О. В., Марущак М. О. Використання інфокомунікаційних технологій у процесі фізичного виховання учнівської та студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2018. Вип. 3 К(97). С. 544–548.

ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

FORMATION OF LANGUAGE-COMMUNICATIVE COMPETENCE STUDENTS OF NON-PHILOLOGY MAJORITIES AT FOREIGN LANGUAGE CLASSES (FOR PROFESSIONAL DIRECTION)

Умови сучасного життя і зовнішнє глобалізоване середовище, що постійно змінюється, підштовхують до перманентного розвитку і вдосконалення фактично у всіх сферах діяльності. Різностороння ерудиція, розвинене мислення та інтелект, знання норм міжкультурного спілкування стають важливими елементами майбутнього професійного становлення й уможливають безперешкодне спілкування в закордонних поїздках, у тому числі для набуття нових соціальних зв'язків. В статті розглянуто формування мовнокомунікативної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. Метою дослідження є виокремлення особливостей формування мовнокомунікативної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. В процесі дослідження концептуалізовано поняття мовнокомунікативної компетенції в системі формування цілісної особистості майбутнього фахівця; виокремлено психологічні особливості формування мовнокомунікативної компетенції та дидактичні прийоми, які слід використовувати в навчальному процесі студентів нефілологічних спеціальностей; з'ясовано чинники підвищення ефективності навчального процесу завдяки використанню комунікативного підходу. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти розглянуто як базовий в сучасній лінгводидактиці. Дослідницьку увагу зацентровано на розумінні того, що означає бути компетентним користувачем мови. Виокремлено складові формування мовної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей, а саме використання англійської мови у розв'язанні професійних завдань; спілкування у конкретних життєвих ситуаціях; виконання певної соціально визначеної ролі чи функції; моделювання участі в комунікативних ситуаціях; оволодіння мовними функціями для опису, пояснення, переконання чи реалізації поточних завдань; оволодіння поняттями та концептами із професійної сфери студентів; формування уявлення про різноманітність мови, що вивчається; оволодіння граматичним та лексичним змістом або словниковим запасом.

Ключові слова: мовнокомунікативна компетенція, англійська мова, лінгводидактика,

мовна особистість, іншомовна компетенція, професійне навчання.

The conditions of modern life and the external globalized environment, which is constantly changing, push for permanent development and improvement in virtually all spheres of activity. Versatile erudition, developed thinking and intelligence, knowledge of the norms of intercultural communication become important elements of future professional development and enable unhindered communication during foreign trips, including for the acquisition of new social ties. The article examines the formation of linguistic and communicative competence of students of non-philology majors in professional English language classes. The purpose of the study is to highlight the peculiarities of the formation of linguistic and communicative competence of students of non-philology majors in English language classes with a professional orientation. In the process of research, the concept of linguistic and communicative competence was conceptualized in the system of forming a holistic personality of the future specialist; the psychological features of the formation of linguistic and communicative competence and didactic techniques that should be used in the educational process of students of non-philology majors are singled out; the factors of increasing the effectiveness of the educational process are clarified. The communicative approach to foreign language learning of students of higher education institutions is considered as basic in modern linguistic didactics. Research focuses on understanding what it means to be a competent language user. The components of the formation of language competence of students of non-philology majors are singled out, namely the use of the English language in solving professional tasks; communication in specific life situations; performance of a certain socially defined role or function; modeling of participation in communicative situations; mastering language functions for describing, explaining, persuading or implementing current tasks; mastering notions and concepts from the students' professional sphere; formation of an idea about the diversity of the language being studied; mastering grammatical and lexical content or vocabulary.

Key words: linguistic and communicative competence, English, linguistic didactics, language personality, foreign language competence, professional education.

УДК 378.147.016
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.13>

Черчата Л.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри загального
і слов'янського мовознавства
та іноземних мов
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

Постановка проблеми. Умови сучасного життя і зовнішнє глобалізоване середовище, що постійно змінюється, підштовхують до перманентного розвитку і вдосконалення фактично у всіх сферах діяльності. Різностороння ерудиція, розвинене мислення та інтелект, знання норм міжкультурного спілкування стають важливими

елементами майбутнього професійного становлення й уможливають безперешкодне спілкування в закордонних поїздках, у тому числі для набуття нових соціальних зв'язків. Володіння іноземною мовою є одним із найбільш затребуваних умінь у сучасному світі, а тому стає конкурентною перевагою, важливістю якої усвідомлюють

майбутні роботодавці. Зважаючи на це, система професійної освіти повинна включати вивчення іноземних мов, яке є адаптованим для нефілологічних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Комунікативний підхід до навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти, що займає провідні позиції протягом кількох останніх років у вітчизняній лінгводидактиці, у західноєвропейській та американській методології, спрямований на формування особистості студента, який знає іноземну мову та застосовує знання мови для реалізації міжкультурної взаємодії в умовах сучасного глобалізованого світу.

Д. Аксьонова та Ю. Кулінка, досліджуючи формування мовленнєвої компетентності фахівців сфери обслуговування, акцентують увагу на тому, що вона є результатом досвіду спілкування та соціальної взаємодії [1]. О. Гриджук виокремлювала складові мовної компетентності, а саме лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний [2]. О. Заїка, О. Старинець, О. Шестель вважають однією із запорок формування іншомовної компетентності занурення в мовне середовище шляхом використання в навчанні закордонних стажувань [4]. І. Малецька розглядала іншомовну компетентність у контексті професійного спілкування, що передбачає систему творчого, аналітичного діяльнісного та мовнокомунікативного компонентів.

Виділення раніше невирішених частин проблеми. Оскільки комунікативний підхід у навчанні іноземної мови є спробою наблизити процес навчання до процесу реальної комунікації, то проблема підготовки у вищій школі спеціалістів, здатних до міжкультурного спілкування в соціальній та професійній сферах, визначила площину розгляду наукових досліджень у плані визначення терміну «компетенція» (competence), зокрема «мовна компетенція» (language competence), та віднайдення способів моделювання мовної компетенції до виконання комунікативних інтенцій. У цій статті не ставиться завдання запровадити новий термін чи модель формування компетенції. Наш науковий інтерес сфокусований на розумінні того, що означає бути компетентним користувачем мови і як в умовах аудиторної взаємодії студентів організувати іншомовну комунікацію, наближену до ситуацій реального повсякденного чи професійного життя. З огляду на увагу до проблеми формування мовної компетенції особистості в рамках комунікативного підходу стає очевидною актуальність дослідження у плані як організації навчальних занять на формування бази знань, і забезпечення умов використання мови у комунікативному досвіді студентів під час вирішення завдань соціальної та професійної спрямованості.

Формулювання мети дослідження. За мету статті вбачаємо виокремлення особливостей

формування мовнокомунікативної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей на заняттях з іноземної мови (за професійним спрямуванням) (англійської). Для досягнення мети нами було окреслено коло дослідницьких завдань, а саме: концептуалізувати поняття мовнокомунікативної компетенції в системі формування цілісної особистості майбутнього фахівця; виокремити психологічні особливості формування мовнокомунікативної компетенції та дидактичні прийоми, які слід використовувати в навчальному процесі студентів нефілологічних спеціальностей; виокремити чинники підвищення ефективності навчального процесу завдяки використанню комунікативного підходу.

Виклад основного матеріалу. Під компетенцією розуміємо здатність особистості за допомогою дій виконувати завдання та ролі відповідно до очікуваних результатів, що визначають ефективність соціальної активності [7]. На думку вчених міжнародної групи з Норвегії, Німеччини та США, цей процес здійснюється як сприйняття та інтерпретація конкретної ситуації разом із прийняттям рішення, що можуть бути посередниками між диспозицією та виконанням дії [1]. Водночас розглянуті визначення терміна «компетенція» не дають повного уявлення про особистість, компетентну в плані мови як системи, а також стратегії використання знань суб'єктом для спілкування в сучасному мультикультурному суспільстві. В контексті сказаного важливо розглянути концепцію американського лінгвіста Н. Хомського, за словами якого, мовна компетенція є «внутрішньою мовою» особистості, що розуміється як система інтелектуальних здібностей індивіда, система знань і переконань, яка у взаємодії з багатьма іншими факторами визначає види мовної поведінки особистості. Формування мовної компетенції у розумінні Н. Хомського ґрунтується на тому, що ті, хто говорять і слухають, спілкуються в природних умовах, чудово знають мову, і на спілкування не впливають такі граматично несуттєві стани, як обмеження пам'яті, відволікаючі фактори, зміщення уваги та інтересу, і помилки (випадкові чи характерні) щодо застосування знання мови [7]. Зрозуміло, що Н. Хомський важливу роль відводить універсальним і розумовим здібностям особистості, відтак його розуміння мовної компетенції не відображало реальну діяльність учасників спілкування. Американський антрополог і соціолінгвіст Д. Хаймс виступив проти такої ідеалізованої концепції, оскільки вона суперечила умовам, у яких відбувається спілкування у реальному житті. Критикуючи Н. Хомського, як лінгвіста, що розглядає термін «компетенція» в надто вузькому розумінні, а тих, хто говорить і ситуацію, в якій вони спілкуються, як надто ідеальні, Д. Хаймс запропонував свою соціолінгвістичну теорію, що стосується неоднорідності мовного співтовариства, представники якого

мають володіють різною компетенцією, і важливе значення приділяється соціокультурним особливостям. Д. Хаймс сформулював термін «комунікативна компетенція», яка передбачала граматичні та соціолінгвістичні знання та здатність застосувати їх включно з непостійними (мовна ситуація, зовнішні обставини, час та місце комунікації) та афективними факторами (психологічні стани мовців, їх настрої, емоцій, психоемоційний фон розмови). Граматична складова комунікативної компетенції була визнана вченим пріоритетною, проте він уважав її марною у випадку, якщо та не співвідносилася з правилами вживання словесних формул у конкретному культурному середовищі. На думку О. Гриджук, важливо виокремлювати такі складові мовної компетентності як лінгвістичну, соціолінгвістичну та прагматичну. При цьому в кожному з цих компонентів закладені конкретні компетенції. Так, у лінгвістичному існують орфоепічна, орфографічна, граматична та стилістична компетенції; у соціолінгвістичному – соціокультурна та ціннісно-смилова; в прагматичному – термінологічна, мовленнєва, текстова, культуромовна та лексикографічна [2]. Під особистістю, що володіє мовною компетенцією, нами розуміється суб'єкт з індивідуальними когнітивними та психологічними особливостями, який володіє знаннями та здатний до свідомої комунікативної діяльності, що визначається системою суспільних відносин та культурою, внаслідок методично грамотної організації навчального процесу. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови спрямований на формування здатності студентів використовувати мову у різному контексті, тому необхідно розглянути мову як інструмент міжкультурної взаємодії у суспільстві. Подібне трактування дозволяє підкреслити соціальну значущість мови, яка, на думку французького соціолога П. Бурдьє, забезпечує зв'язок між мовною компетенцією, застосуванням мови на практиці та мовною нормою соціальної взаємодії. Відповідно до теорії вченого, мова не може бути відокремлена від того, хто говорить, мовна норма соціальної взаємодії стосується відносин між мовними ресурсами і соціальною позицією того, хто говорить, а також його здатності здійснювати комунікацію в різних соціальних колах [6]. Таке розуміння мовної компетенції розуміється нами як успіх студентів у виконанні своєї соціальної ролі. Відповідно успіх участі особистості в комунікації іноземною мовою, що вивчається, безпосередньо залежить від зусиль, докладених нею у процесі навчання. І навпаки, несформованість чи недостатньо добре сформовану мовну компетенцію студента можна пояснити відсутністю його особистих старань із оволодіння мовою. Причина такої неуспішності, на наш погляд, полягає насамперед у недостатній мотивації студентів опанувати іноземну мову для

вільного міжкультурного спілкування в умовах глобалізації.

Д. Аксьонова та Ю. Кулінка вказують на те, що мовна компетентність постає результатом досвіду спілкування між людьми, тому що формується в умовах соціальної взаємодії, в якій люди досягають цілей, поставлених конкретною мовленнєвою ситуацією, та вирішують проблеми засобами мови. При цьому структура мовленнєвої компетентності охоплює вміння та навички у говорінні, аудіюванні, читанні та письмі [1].

У зв'язку з цим формування мовної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у світлі комунікативного підходу є реалізацією впорядкованого, систематизованого та взаємоповіднесеного навчання на заняттях англійської мови як засобу іншомовної комунікації в умовах модельованої мовленнєвої діяльності як невід'ємної складової формування професійної компетентності. З позицій комунікативного підходу мовна компетенція особистості загалом ґрунтується на власній суб'єктивній картині світу студента та передбачає реконструкцію мовної моделі світу. Більшість студентів немовних спеціальностей виявляє високу зацікавленість у оволодінні іноземною мовою, а також докладає зусиль для застосування отриманих знань у реалізації міжкультурної комунікації щодо запропонованих ситуацій соціальної та професійної спрямованості.

При формуванні мовної компетенції студентів необхідно акцентувати на реалізації в навчальному процесі кількох важливих складників, а саме: використання англійської мови для розв'язання професійних завдань; спілкування у конкретних життєвих ситуаціях; виконання певної соціально визначеної ролі чи функцій; моделювання участі в комунікативних ситуаціях; оволодіння мовними функціями для опису, пояснення, переконання чи реалізації інших поточних завдань; оволодіння поняттями та концептами із сфери майбутнього фаху студентів; формування уявлення про різноманітність мови, що вивчається; оволодіння граматичним та лексичним змістом або словниковим запасом. Прикметно, що формування мовної компетенції студентів на комунікативній основі передбачає забезпечення не тільки власне знання мови, але й здатність виявляти ці знання в конкретних життєвих чи професійних обставинах.

Мовна компетенція дозволяє реалізувати знання системи мови, що вивчається, для розуміння і конструювання іншомовного висловлювання в процесі міжкультурного спілкування відповідно до стилю і типу іншомовної взаємодії, тобто як свідоме або інтуїтивне знання особистості самої системи мови для продукування певних смислів в акті комунікації. При цьому мовна особистість розуміється як особистість, що виявляється в мові, що має здатність сприймати у процесі своєї

предметно-пізнавальної діяльності тексти інших людей і продукувати власні тексти, а також вільно переходити в дискурсі як від знань до значень, так і від значень до знань.

Формування мовної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у контексті комунікативного підходу передбачає формування їх здатності самостійно висловлювати думки мовою, що вивчається, що можливо за умови повної та оптимальної систематизації компонентів програмного змісту та наближення мовної поведінки в умовах сучасного освітнього процесу до моделі комунікації типового носія мови. Подібний підхід забезпечує оволодіння сукупністю таких систем як система спільної діяльності; система мовної діяльності; система мовного спілкування; система іноземної мови; системне співвідношення рідної та іноземної мов (їх свідомо-порівняльний аналіз); система мовленнєвих механізмів; система структурно-мовленнєвих утворень (різні мовні висловлювання та повідомлення типу діалогу, монологу, монологу в діалозі тощо). Отже, в ході навчання іноземної мови удосконалюється компетентність використання рідної мови та формується компетентність спілкування іноземною мовою, оскільки їх зіставлення дає змогу усвідомити глибинні першооснови кожної з них.

Комунікативна стратегія організації навчальних занять з англійської мови для студентів нефілологічних спеціальностей покликана сформувати систему володіння мовою і використовувати її як засіб міжкультурної комунікації. У зв'язку з цим пріоритетна організація комунікативної моделі навчання видається найбільш логічною та обґрунтованою і пояснюється комунікативною функцією мови як ключової. Формування мовної компетенції крізь призму комунікативного підходу спрямовано на розвиток здатності використовувати мову у різних соціальних ситуаціях, які імітують спілкування в реальному житті, спонтанно й адекватно. Комунікативний підхід передбачає можливість спрямувати студентів на відображення з допомогою іноземної мови їх власних ідей, досвіду, думок, адже особисті асоціації допомагають запам'ятовувати та використовувати шаблони та структури більш ефективно, ніж висловлювання, які не мають відношення до реального життя студентів. Інакше кажучи, процес навчання має вибудовуватись з урахуванням комунікативних завдань, які спонукають студентів говорити, оскільки іншомовне спілкування – частина життя сучасного суспільства.

Формування комунікативної компетенції передбачає іншомовну взаємодію щонайменше двох комунікантів, один з яких має інтенцію повідомляти, а інший, реагуючи на отриманий меседж тим чи іншим чином, – розвиває думку партнера з іншомовного спілкування. З-поміж складових комунікативного навчання іноземної мови

необхідно виокремити методично грамотне забезпечення студентів комплексом таких вправ, які на основі автентичності англійської мови дозволяють повністю реалізувати початкові комунікативні наміри. Розроблення подібних комплексів вправ має бути зорієнтованим на врахування особливостей структури, а також функціонування механізмів породження та сприйняття сенсу мовленнєвих висловлювань, що забезпечують повноцінну для навчання іншомовному спілкуванню систему. Отримуючи такі завдання, студенти стають більш активними, оскільки за допомогою мови передають власний соціальний досвід, оцінюють учасників подій, а тому формується компетентність навчатися протягом життя.

Шестель О., Старинець О., Заїка О. наголошують на тому, що важливим елементом навчання іноземної мови є проблемне навчання, в основі якого творчий характер виконуваних завдань, фактично не піддається жорсткій регламентації і передбачає вільний творчий пошук студентів [4].

У сучасних умовах іноземна мова превалює як засіб, що стимулює процес пізнання, а не лише як інструмент комунікації. Пріоритет віддається комунікативності, інтерактивності, автентичності спілкування, вивченню мови у культурному контексті, автономності та гуманізації навчання [5]. Ці принципи уможливають розвиток міжкультурної компетентності як компонента комунікативної спроможності.

Викладач допомагає студентам не просто вивчити текст у його лінгвістичних параметрах, він активізує життєвий досвід студентів у певній предметній галузі, в такий спосіб стимулюючи процес породження вторинного тексту, що є важливим навчальним завданням. Важливо підготувати студентів до міжкультурної взаємодії, основою якого є знайомство з культурою країни мови, що вивчається, і вміння поважати її прояви, формування культурних універсалій, адже це дає змогу краще усвідомити свою культуру та відобразити її у процесі спілкування, досягти взаєморозуміння під час співпраці з представниками іншомовної культури, відтак у студентів формуються соціальна та громадянська компетентності.

Задля ефективного формування мовної компетенції варто створювати такі умови, за яких когнітивна діяльність студентів спрямовувалася б на усвідомлення того, що вони роблять і для чого, з подальшим тривалим зберіганням лексико-граматичних конструкцій у пам'яті та використанням їх у мовленні. Тому студентам пропонуються завдання висловити своє особисте ставлення. Практика доводить, що це одне із найулюблених завдань студентів, оскільки воно залучає їх до порівняння цінностей, думок і переконань як у парній роботі, так і в обговоренні проблеми малими групами. Використання таких завдань у навчанні

стимулює розвиток умінь, скажімо вираження згоди з опонентом або заперечення думки інших, а головно, спонукає студентів до переконливого обґрунтування свого висловлювання іноземною мовою, а також розвиває здатність вести діалоги на побутові та професійні теми, перемови з майбутніми колегами та партнерами. Вважаємо, що у такий спосіб формуються компетентності ініціативності та підприємливості, що відіграють важливу роль в майбутньому професійному становленні студентів.

Навчання іноземної мови (за професійним спрямуванням) (англійської) у контексті комунікативного підходу повинно відбуватись з урахуванням творчого характеру та взаємодії різних аспектів мовної діяльності студентів у навчальному процесі, даних когнітивної лінгвістики щодо механізмів оброблення, зберігання та передачі інформації. Найбільш пріоритетними положеннями когнітивної лінгвістики є уявлення про когнітивну активність людини в процесі породження мови та її розуміння, єдність граматики та лексики, граматики та семантики.

Висновки і пропозиції. Таким чином, під час навчання іноземної мови основним завданням викладача є розвиток комунікативних здібностей. У сучасних умовах розв'язання цього завдання потребує запровадження нових методів навчання, спрямованих на розвиток усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності, формування лінгвістичної, соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій, а також розроблення нових навчальних матеріалів та впровадження інноваційних педагогічних технологій з урахуванням позитивних сторін традиційних методик та технологій навчання. Глобальні зміни у політичному та економічному житті сучасного суспільства висувають необхідність вивчення іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування. В ідеалі студенти повинні не тільки навчитися розуміти іноземну мову, але й використовувати її для власних життєвих та професійних потреб. Саме мовна діяльність студентів сприяє оволодінню мовним матеріалом, а тому необхідно формувати активне освітнє середовище. Сучасний освітній процес має використовувати не лише нові технічні засоби, а й нові форми та методи викладання, нові підходи до організації процесу навчання. Комунікативний підхід – стратегія, що моделює спілкування, спрямована на створення психологічної та мовної готовності до спілкування,

свідоме осмислення матеріалу, усвідомлення вимог до ефективності висловлювання. Комунікативний підхід, інтегрований з традиційними елементами викладання, передбачає максимальне занурення студента у мовний процес. Основна мета цієї методики – формування комунікативної компетенції студентів, а тому в навчальному процесі переважають вправи, що розвивають не тільки пам'ять, а й логіку, вміння мислити аналітично і образно, оцінювати інформацію, тобто навчання розвиває пізнавальні психічні функції суб'єкта навчання, на заняттях використовуються ігрові ситуації, робота в парах або малих групах, завдання на пошук помилок. Сформованість іншомовної соціокультурної компетенції відіграє особливу роль у сучасному полікультурному світі, де часто загострюються міжнаціональні відносини, оскільки передбачає готовність та вміння жити в ньому, бути толерантними, поважати інших людей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аксьонова Д., Кулінка Ю. Теоретичний аспект формування мовної та мовленнєвої компетентностей фахівців сфери обслуговування. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.16.2021.246625> (дата звернення: 31.08.2022).
2. Гриджук О. Специфіка компонентів мовнокомунікативної компетентності студентів ВНЗ лісотехнічного спрямування. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1462/1/Гриджук%20О.%20Є..pdf> (дата звернення: 31.08.2022).
3. Малецька О. О. Підходи до проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у сфері інформаційних технологій. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/8/12.pdf> (дата звернення: 31.08.2022).
4. Шестель О., Старинець О., Заїка О. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців сфери обслуговування. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2979/1/Стаття%2029.pdf> (date of access: 31.08.2022).
5. Blömeke S., Gustafsson J.-E., Shavelson R. J. Beyond Dichotomies Competence Viewed as a Continuum. URL: <https://doi.org/10.1027/2151-2604/a000194>
6. Bourdieu P. The economics of linguistic exchanges. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/053901847701600601> (date of access: 31.08.2022).
7. Chomsky N. Aspects of a theory of syntax. URL: <https://www.tadkiroatun.id/wp-content/uploads/2020/09/Chomsky-Aspects-of-the-theory-of-syntax.pdf> (date of access: 31.08.2022).

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

MODERN TRENDS IN THE METHODOLOGY OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

Мета статті полягає у відстеженні й аналізі, наданні комплексної інформаційно-ціннісної оцінки сучасним тенденціям навчання української мови як іноземної у парадигмі сучасного соціокультурного та історичного контексту, а також у руслі процесів націєтворення та формування української національної самоідентифікації, інтеграції у світове співтовариство та розширення мережі зв'язків із країнами світу. Насамперед звернено увагу на низку нелігвальних чинників, які безпосередньо впливають на напрямки формування методики навчання української як другої мови. Унаслідок цього можна відстежувати наявну й прогнозувати подальшу еволюцію методологічних здобутків та розвиток попиту на методичне забезпечення в окресленому полі. Окрім того, треба взяти до уваги, що методика навчання української як іноземної є органічною частиною загальної методики навчання іноземних мов, тому розвивається відповідно до світових тенденцій у цій ніші лінгвопедагогіки. Авторами окреслено об'єктивні передумови зростання попиту на вивчення української мови іноземцями та діахронний зріз становлення методики навчання української мови як іноземної. Відзначено розширення асортименту електронних ресурсів для опанування української мови, акцент на самостійній роботі охочих вивчати мову, мотиваційних установках до вивчення мови. Помічено зростання ефективності навчання української мови як іноземної у результаті вивчення її специфіки через включення до курсів (онлайн, офлайн) компонентів міжкультурної освіти. Якісні й кількісні показники інтенсифікації знання української мови як іноземної зростає з використанням педагогічних технологій активізації та інтенсифікації діяльності учнів, відмовою від застарілих методів зазубрювання лексичного й граматичного матеріалу, акцентом на комунікативній компетенції. Значна увага приділяється дослідженню ефективності способів вивчення української мови іноземцями із залученням сучасних цифрових технологій, соціальних мереж та інтернет-комунікації. Оглядом подано й загалом проаналізовано тенденції в розробці друкованих видань із вивчення української мови. Запропоновано подальші кроки удосконалення методики викладання української як іноземної. Зокрема, через залучення напрацювань порівняльного мовознавства, експериментальних дослідженнях, де б референтними групами виступали іноземці, які вивчають українську в той чи той спосіб, створення онлайн-платформ живого спілкування мовою з її носіями.

Ключові слова: методика вивчення української мови, українська мова як іноземна, тенденції лінгвопедагогіки, комунікативний підхід, електронні ресурси для вивчення мови.

The purpose of the article is to track and analyze, provide a comprehensive informational and

value assessment of modern trends in teaching the Ukrainian language as a foreign language in the paradigm of the modern socio-cultural and historical context, as well as in the course of the processes of nation-building and the formation of Ukrainian national self-identification, integration into the world community and the expansion of the network of relations with the countries of the world. First of all, attention is drawn to a number of non-lingual factors that directly influence the directions of formation of the methodology of teaching Ukrainian as a second language. As a result, it is possible to track the existing and forecast the further evolution of methodological achievements and the development of demand for methodological support in the defined field. In addition, it should be taken into account that the method of teaching Ukrainian as a foreign language is an organic part of the general method of teaching foreign languages, therefore it develops in accordance with world trends in this niche of linguistic pedagogy. The authors outline the objective prerequisites for the growth of demand for the study of the Ukrainian language by foreigners and the diachronic section of the formation of the methodology of teaching the Ukrainian language as a foreign language. The authors pointed out the expansion of the range of electronic resources for mastering the Ukrainian language, emphasis on independent work of those willing to learn the language, motivational attitudes to language learning. An increase in the effectiveness of teaching the Ukrainian language as a foreign language as a result of studying its specifics through the inclusion of intercultural education components in the courses (online, offline) has been noticed. Qualitative and quantitative indicators of the intensification of knowledge of the Ukrainian language as a foreign language are increasing with the use of pedagogical technologies for the activation and intensification of student activity, the rejection of outdated methods of cramming lexical and grammatical material, and the emphasis on communicative competence. Considerable attention is paid to the study of the effectiveness of methods of learning the Ukrainian language by foreigners with the involvement of modern digital technologies, social networks and Internet communication. Trends in the development of printed publications on the study of the Ukrainian language are presented and generally analyzed. Further steps to improve the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language are proposed. In particular, through the involvement of the developments of comparative linguistics, experimental studies, where the reference groups are foreigners who study Ukrainian in one way or another, the creation of online platforms for live communication in the language with native speakers.

Key words: Ukrainian language learning methodology, Ukrainian language as a foreign language, trends in linguistic pedagogy, communicative approach, electronic resources for language learning.

УДК 801.357;378.147.016
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.14>

Шутак О.С.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Конопленко Н.А.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Бурковська З.Є.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Постановка проблеми. Українська мова є не просто засобом спілкування, а одним із наріжних каменів у культурному й навіть політичному самовизначенні України та її громадян. Еволюція функціонування та законодавчої позиції української мови є показником характеру становлення України як суверенної та в усіх сенсах незалежної від ідеологічних нашарувань десятиків і сотень років втрати незалежності. Національна ідентифікація насамперед приходить через розуміння необхідності наскрізного домінування мови в суспільному житті й захисту позицій мови в усіх громадських парадигмах, де досі допускалася мовна невизначеність. З атрибутів національної ідентичності, включених в опитування Pew Research Center, саме мова стала найважливішою для національної ідентичності. Більшість у кожній із 14 опитаних країн вважає, що для того, аби вважатися автентичним представником нації, дуже важливо знати рідну мову [9]. Залежно від позиції мови спершу всередині українського соціуму, по-перше, ростуть вимоги зі знання мови щодо іноземців, які планують у будь-який спосіб інтегруватися в національний український соціум (з метою здобуття освіти, ведення бізнесу тощо), по-друге, до тих, хто має іншу національність, однак хоче отримати українське громадянство. По-третє, зі зміцненням позицій мови в країні міцніше й чіткіше окреслюється національний код ідентичності, унаслідок чого кожен, хто цікавиться українською культурою, історією, сучасними трендами націєтворення, однаково мусить актуалізувати потребу вивчати й мову. На хвилі українських революцій останніх десятиліть, а тепер і воєнного вторгнення російського агресора на територію України інтерес до української айдентики стрімко зростає. Авторитетні світові видання зазначають, що необґрунтоване вторгнення, замість знищити українську ідентичність, мало протилежний ефект й експоненціально підвищило інтерес міжнародної спільноти до України, її культури та мови [10]. Так, тільки на Duolingo, електронній платформі вивчення різних мов світу, у квітні 2022 року на 577 % зростає кількість охочих вивчати українську мову [10].

Наразі українська мова є однією з 20 найпоширеніших мов світу з аудиторією знавців мови понад 45 мільйонів (згідно з даними Ukrainian Institute). Треба прогнозувати, що після здобуття Україною перемоги процес культурного обміну між державою та світом активізується до досі небачених масштабів, як і кількість тих іноземців, які захочуть із власної ініціативи або будуть вимушені (через виконання законодавчих вимог) вивчати українську мову як іноземну. Від того суттєво зростає попит на розробку методики й власне методичних матеріалів для вивчення української мови як іноземної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на зростання попиту на вивчення

української мови як іноземної постійно розширюється коло науковців, які займаються питаннями методики навчання української для іноземців. Частина праць зосереджена навколо загальних питань мовної адаптації іноземних студентів до навчання в українських ЗВО [13, с. 143–159; 11, с. 48–56]. Наголошується, що полікультурні групи з різним рівнем комунікативних навичок вимагають від викладачів української мови як іноземної диференційованості завдань та винахідливої, пластичної організації успішної педагогічної взаємодії [4, с. 232–234].

Як свідчать сучасні дослідження [8, с. 335], проблемою є те, що викладачі української мови як іноземної значну частину програмового матеріалу подають у стандартній формі, що призводить до механічного засвоєння лексичного матеріалу та граматичних правил. Такий спосіб викладання мови не є ефективним з практичного погляду. Як наслідок, виникає комунікативний вакуум, коли людина, наполегливо вивчаючи мову, усе ж не спроможна нею спілкуватися. Тому дедалі частіше в дослідженнях ідеться про те, що насамперед іноземці повинні повністю мати спроможність зрозуміти новий мовний матеріал і всі пояснення викладача, а вже потім свідомо вивчати мову на рівні теорії, засвоєння мовних норм й одночасного удосконалення практичних навичок [4, с. 232–234; 7, с. 112–116; 11].

На часі дослідження, у яких розглядається ефективність застосування електронних ресурсів, які призначені для викладання української мови як другої [3, с. 39–48; 5, с. 234–245; 6, с. 399; 12, с. 276–285]. Виділяють інформаційні, освітні та контролювальні ресурси [5, с. 234–245]. Наголошується, що електронні навчальні засоби не можуть замінити комунікативні ситуації, під час яких учні активно використовують лексику та опановують живі мовленнєві конструкції, а отже, набувають лексичної компетенції [5, с. 236].

Отже, у дослідженнях із питань методики навчання української мови як іноземної відбувається активне формування ефективних алгоритмів навчання іноземної мови й відсіювання тих, які наразі є застарілими та перешкоджають формуванню комунікативних компетенцій.

Постановка завдання. Метою статті є відстеження сучасних тенденцій навчання української мови як іноземної, що дає змогу простежити мейнстрім у цій досить новій ніші вітчизняної лінгвометодики та вплив на неї нелінгвальних чинників (наприклад, державної політики щодо опанування української мови іноземцями, які прагнуть інтегруватися до українського соціуму).

Виклад основного матеріалу. *Об'єктивні передумови зростання попиту на вивчення української мови іноземцями та діахронний зріз становлення методики навчання української мови*

як *іноземної*. На рівні законодавчих ініціатив, які вже імплементовані або ж на часі імплементації в чинний правовий простір країни є чимало таких, які безпосередньо впливають на зростання актуальності вивчення української мови як іноземної. Так, 16 липня 2021 року стартували іспити на рівень знання державної мови серед аудиторії держслужбовців (оскільки Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зобов'язав публічних діячів, державних службовців, співробітників Національної поліції, прокурорів, суддів, керівників закладів освіти, наукових та педагогічних працівників, інших посадових осіб засвідчувати рівень знання державної мови відповідним сертифікатом; цим же Законом засвідчено необхідність здійснення комунікації в офіційному державному та публічному просторі державною, тобто українською, мовою [2]). Окрім того, Законом України «Про громадянство України» передбачено, що іноземець, який заявив про намір отримати громадянство України, повинен вільно знати українську мову чи розуміти державну мову в обсязі, що достатній для здійснення спілкування [1]. За найновішими громадськими ініціативами на сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України зареєстровано й підтримано достатньою кількістю підписантів петицію № 22/140008-еп «Ввести обов'язковий іспит для отримання громадянства України». Наразі прем'єр-міністрові доручено забезпечити законодавче врегулювання цієї ініціативи, однак що стосується мови, то пропонується всім іноземцям-претендентам на українське громадянство складати тест з української мови у форматі ЗНО з прохідним балом 140.

Щороку зростає кількість іноземних студентів в Україні, які проходять обов'язкову мовну підготовку, тим самим також суттєво збільшуючи попит на ефективні методики навчання української для іноземців, що є вихідцями з різних країн світу. Так, за даними Українського державного центру міжнародної освіти, станом на 2022 рік в Україні навчається 76 548 іноземних студентів зі 155 країн світу.

Треба сказати, що держава не тільки зареєструє ритм у зростанні необхідності вивчати українську мову іноземцям, але й створює умови для того, аби українську вивчали на добровільних засадах, безкоштовно і в зручному онлайн-форматі: під егідою Міністерства інформаційної політики України державою пропонується безкоштовний онлайн-курс «Розмовляй українською» (сайт <https://speakukraine.net/>). Серед доступного інтерфейсу на сайті є низка онлайн- та офлайн-ресурсів, корисних мобільних застосунків, довідників та спеціальний розділ, призначений для підвищення комунікативних навичок іноземців. Як заявлено на сайті, цей ресурс – не нудний і сухий навчальний інструмент, а повністю інтерактивний і призначений для

того, щоб бути простим і приємним у використанні для користувачів будь-якого віку та з різним стартовим рівнем знання мови. Хоча офіційно платформа SpeakUkrainian категоризується як Національна платформа для вивчення української мови англомовними людьми, матеріали, акумульовані тут, корисні й для носіїв інших мов, окрім англійської. Окрім того, багато ресурсів, ретельно відібраних і посортованих за тематичними блоками, пропонує сайт Ukrainian Institute.

Велику роль відіграють офіційні ресурси на телебаченні та в мережі на кшталт каналу UATV – міжнародного мовника, який працює 24/7 і орієнтується на широку аудиторію в усьому світі. Незважаючи на те, що цей ресурс англійськомовний, він націлений на пробудження інтересу до української айдентики, зокрема до мови, серед іноземних користувачів.

У розрізі відстеження тенденцій до підтримки ініціатив з вивчення української мови іноземцями треба згадати про Ukrainian Catholic University й засновану ним Школу української мови та культури (School of Ukrainian Language and Culture), ідея якої виникла ще 2002 року на запит від групи студентів із Канади, які хотіли вивчати українську мову. Завдяки багаторічній практиці з навчання української мови іноземців UCU створили рівневі посібники YABLUKO (рівні Elementary, Intermediate, Advanced), основою яких стала новітня комунікативна методика вивчення української мови як другої. З методологічних акцентів простежується наголос на практичному підході, культурологічній змістовій лінії, увазі до особливостей української лексики. Навчальний план побудовано комплексно (рівні читання, слухання, говоріння, письма) й універсально щодо аудиторії охоплення. Кожен блок має чітке структурування, словникове наповнення й граматичний матеріал детерміновані живими комунікативними ситуаціями сьогодення для використання як усного, так і писемного мовлення. Регулярна діяльність з аудіювання, що часто є однією з найбільш складних частин опанування нової мови й безпосередньо впливає на комунікативні потенції мовця. Велику роль приділено самостійній роботі під час опанування мови. Вивчають українську мову в UCU люди різних професій і з різних куточків світу. Багато з них є дипломатами. За 16 років існування програми студенти були дипломатами США, Канади, Польщі, Великої Британії, Франції та Японії. Це є свідченням якості пропонованої підготовки, достатньої для виконання навіть дипломатичної служби. Особливістю методики UCU є поєднання аудиторного вивчення лінгвістичного матеріалу з життєвою практикою, що відбувається через тісну інтеракцію між учасниками в межах позааудиторної активності, що також супроводжується використанням української мови, інтегрованої в конкретні життєві ситуації.

Популяризаторську й практичну роль у розширенні кола охочих вивчати українську мову як

іноземну відіграють спеціальні центри при провідних вишах світу. З найбільш значущих – програма «Українознавство» (Cambridge Ukrainian Studies) у Кембриджському університеті (директор-засновник – Рорі Фіннін), що надає можливість студентам вивчати українську мову, культуру та історію. Пілотування програми відбулося ще 2008 року, і тепер цей академічний центр Кембриджського університету також має свої здобутки у методиці навчання української мови як іноземної.

Актуальні тенденції методики навчання української мови як іноземної. Із запуском згаданої вище платформи SpeakUkrainian найбільш дискусійною для викладачів-практиків видалася методика формування навичок українського фразового мовлення в іноземців. Учні засвоюють спочатку не лексику, а репліки діалогу, які, перебудовуючи і правильно розташовуючи, графічно відтворюючи, передають через живий запис усного мовлення. Один із авторів сайту, мовознавець і поліглот Віталій Зубков, наполягав на превалюванні саме таких методів у вивченні мови та її розвитку. Причиною цього стала спроба зацікавити іноземного студента, навчити його думати українською, а не просто підбирати слова. Отже, одним із головних трендів, який уже можна окреслити з наведеного вище контексту, є тенденція вивчати українську мову онлайн (з належним і комплексним ІКТ-супроводом) із домінантою комунікативного підходу й акцентом на самостійну роботу охочих вивчати мову як іноземну.

Серед представлених ресурсів для вивчення української мови як іноземної бракує диференційованого підходу. Йдеться про первинне тестування потенційних кандидатів на вивчення мови на визначення їхнього вихідного рівня знання української мови й розуміння їхніх запитів і наявних мотиваційних установок, які відіграють значну роль під час вивчення іноземної мови, особливо коли йдеться про мову, яка не є в топі найпоширеніших мов міжнародного спілкування. З онлайн-ресурсів таку можливість надає, наприклад, мовна школа “Language Life”.

Доведено, що неодмінною умовою сучасного вивчення мови має бути принцип новизни, а кожен наступний урок має бути системно вибудованим так, щоб відрізнитися від попереднього і водночас доповнювати його. Через це часто онлайн-платформи для вивчення мови показують себе вкрай слабкими методологічно й можуть від того використовуватися більше як допоміжний ресурс у повноцінному вивченні мови під керівництвом наставника, який би міг організувати всі релевантні потоки інформації й тренажери. Принцип новизни забезпечується уроками-іграми (діловими іграми), уроками-змаганнями або традиційними уроками з нестандартними методичними елементами. Однак усяка ігрова діяльність повинна бути

пов'язана з серйозною наполегливою роботою, не повинна відволікати увагу учнів від навчання, а натомість має активізувати когнітивні процеси. Така техніка допомагає іноземцям краще зрозуміти складні аспекти вивчення мови.

Використання електронних ресурсів у процесі викладання та навчання української мови сприяє розвитку активного словникового запасу та критичного мислення іноземних студентів, лексичної та лінгвістичної компетенції, інтенсивному вивченню фонетики, орфографії, граматичних особливостей мови, урізноманітненню навчального матеріалу. процес. Значний ефект цих ресурсів у вивченні іноземної мови пов'язаний із цифровізацією та тим, як вона вплинула на сучасне молоде покоління, яке не уявляє свого життя без різноманітних гаджетів. Мобільні застосунки, які можна завантажити на будь-який пристрій, створені для засвоєння учнями лексичного мінімуму, формування правильної вимови, удосконалення орфографії та словникового запасу, а також тренування у складанні речень. Водночас використання електронних ресурсів під час вивчення української мови як другої потребує від студентів ґрунтовної самоорганізації та мотивації. Вони запрограмовані лише на відтворення певного лексичного чи граматичного поля, не мають зворотного зв'язку «учень-викладач» чи «учень-учень», спрямованого на перевірку рівня засвоєння знань на певному етапі. Електронні ресурси використовувати під контролем викладача як тренажер для засвоєння лексичного мінімуму та граматики.

Окрім стрімкого зростання онлайн-асортименту методичних матеріалів для вивчення української, за останні роки суттєво збільшилася кількість друкованих видань для вивчення мови іноземцями. Серед них посібники й цілі навчальні комплекси, створені іноземними авторами, що становлять особливий інтерес, оскільки пропонують бачення мови й алгоритмів її вивчення тими, для кого українська не є рідною. Наприклад, на авторитетному ресурсі Amazon можна придбати англійські книги Robert Flahaven (2021), Concetta Busby (2021), Lynn Christon (2021) Jimmie Besendorfer (2022), Jeanett Przepiora (2022). Автори звертають увагу на те, що у відкритому доступі не так багато корисної інформації про те, як саме вивчити українську, а українська мова окреслюється як «нелегка для вивчення». З українських авторів значний внесок у розвиток книгодрукування й розробку методики вивчення української мови як іноземної належить І. Ющук, Ю. Бондарчук, О. Мушкудіані (автори двомовного англо-українського довідника), С. Дугіна, Н. Ворони, О. Антонів, Д. Мазурик, Н. Зайченко, З. Терлака та ін. З тенденцій укладання посібників треба відзначити модульну побудову, візуалізацію, тематико-комунікативну логіку організації матеріалу, компонування вправ і теоретичного матеріалу

відповідно до базових чотирьох комунікативних практик, завдання для самоперевірки тощо.

У межах теми розвитку методики навчання української як іноземної треба звертати увагу на здобутки порівняльного мовознавства. Так, ресурс УКМА пропонує одинадцять уроків, що містять базову українську лексику та граматику і надають вичерпний огляд основ української мови. В організації ресурсу позитивними в цьому векторі є те, що автори зупинилися на основних мовних елементах, які є чужими структурі англійської мови, через що їх важче зрозуміти новачкам. Натомість вказується на схожість української мови з іншими європейськими мовами (німецькою, французькою тощо).

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумки представленої розвідки, треба сказати, що методика навчання української мови як іноземної розвивається в руслі навчання інших світових мов як іноземних. Великий вплив на методику сучасного опанування української чинить наявна практика навчання провідних мов міжнародного спілкування (насамперед англійської, німецької як найпоширеніших на теренах України). Простежують активні процеси пошуку рівноваги між використанням електронних ресурсів вивчення мови, традиційних і нетрадиційних методик навчання. Загальними методичними рекомендаціями з проведення уроків української мови для іноземців є сприяння всебічному розвитку учнів за допомогою сучасних методик, а поглиблення їхніх знань та вдосконалення навичок відбувалося за посередництва розмовної практики. У процесі навчання іноземців важливо не лише працювати над формуванням конкретних умінь і навичок загальномовного плану, а й формувати вміння на рівні міжкультурної комунікації, соціокультурні та лінгвокультурні знання та вміння. У процесі навчання слід також звертати увагу на особливості національних систем освіти, гендерні й вікові особливості, системи оцінювання й стимули (зовнішні, внутрішні, оскільки вони безпосередньо впливають на мотиваційну складову) вивчати українську як іноземну.

Робота над методикою навчання української мови як іноземної потребує постійного вдосконалення, оптимізації та відбору тих навчальних підходів і методів навчання, які б отримали позитивну оцінку насамперед студентів. Через те зростає роль емпіричних експериментальних досліджень щодо тестування ефективності підходів до вивчення української мови як іноземної. Це може стати перспективним полем для подальших досліджень із теми. Окрім того, у світлі комунікативного підходу як домінуючого у сучасній методиці вивчення іноземних мов доцільною є організація платформ з української мови на кшталт ресурсу Cambly: Speak English Online, що дає можливість вивчати мову за власним розкладом 24/7 з індивідуальними уроками із носіями мови, які часто не

є професійними філологами, проте навчають алгоритмів живої комунікації на актуальні теми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 01.08.2022).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 01.08.2022).
3. Azarova L., Pustovit T., Radomska L., Horchinska L. Use of information technologies in studying phraseology in the course of Ukrainian as a foreign language. *Advanced Education*. 2020. Vol. 7. № 16. P. 39–48.
4. Levenok I. S. The Question of Quality of Teaching Ukrainian Language for Foreign Students in the Context of Intercultural Communication. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 23–24 листопада 2017 р. Суми : СумДУ, 2017. С. 232–234.
5. Marchenko N. V., Yuzkiv H. I., Ivanenko I. M., Khomova O. M., Yanchytska K. M. Electronic Resources for Teaching Ukrainian as a Second Language. *International Journal of Higher Education*. 2021. Vol. 10. № 3. P. 234–245.
6. Ojo Olajide J., Zaitseva S. S. Ukrainian Platforms For Learning The Ukrainian Language: Tips And Prospects For Foreigners. *Перший крок у науку* : матеріали XIII студентської конференції, м. Суми, 9–13 травня 2022 р. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 399.
7. Sheremeta L. P. Formation of orphoepic students'skills at the classes of the Ukrainian language as foreign. *Медична освіта*. 2020. № 1. P. 112–116.
8. Shleneva M. G. Methods to increase students' interest in Ukrainian as foreign language. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*. 2018. Ч. IV. С. 335.
9. Stokes B. Language: The cornerstone of national identity. 2017. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2017/02/01/language-the-cornerstone-of-national-identity/> (дата звернення: 01.08.2022).
10. Ukarainer. Where can I learn Ukrainian? July 19, 2022. URL: <https://ukrainer.net/learn-ukrainian/> (дата звернення: 01.08.2022).
11. Vasetska L. I., Chernovol O. H. Organizational and methodological model of teaching the Ukrainian language to foreigners at the preuniversity stage of language training (from the experience of the Preparation Center for Foreign Citizens of ZSMU). Karlsruhe : ScientificWorld-NetAkhatAV, 2021.
12. Vykhreshch A., Fedchyshyn N., Khvalyboha T., Drach I., Rudenko M. Development of Students-Foreigners' Communicative Competence by Means of Information Technologies under the Conditions of the Medical University. *International Journal of Higher Education*. 2020. Vol. 9. № 6. P. 276–285.
13. Zaichko V. Language Policy for International Students in Ukrainian Higher Education Institutions. *Studia Warmińskie*. 2021. № 58. P. 143–159.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ПРОВІДНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ

FEATURES OF RELATIONSHIPS OF LEADING METHODOLOGICAL APPROACHES IN FUTURE PHYSICIANS' NATURAL AND SCIENTIFIC TRAINING

У статті проаналізовано роль природничо-наукової складової професійної підготовки майбутніх медиків. Доведено, що базова освіта з природничих наук є основою для вивчення клінічних дисциплін. Показано, що опанування природничо-науковими знаннями ще й досі не є ефективним інструментом для фахової діяльності медичних фахівців. Акцентовано, що стабільний зміст підготовки з природничих дисциплін майбутніх медиків неможливо визначити на тривалій період часу, оскільки цей чинник потребує щорічного оновлення як робочих навчальних програм дисциплін, так і нових дисциплін, що виникли на межі наук і пов'язані з використанням природничих дисциплін у професійній діяльності медиків. Показано, що оновлення змісту природничої підготовки не повинно переобтяжуватись інформаційно, а базуватись на принципі оптимального співвідношення обсягу і якості природничо-наукових й спеціальних знань, використовувати методологічне підґрунтя. Для реалізації інтегративної функції циклу природничо-наукових предметів і взаємозв'язку з метою фахової підготовки медиків дієвий синергетичний підхід. Він який забезпечує формування у студентів ґрунтовної відкритої системи знань і вмінь, які, окрім ефективного застосування у фаховій діяльності, можна оперативного перебудувати й оновлювати згідно із змінами в сучасній медицині. Обґрунтовано доцільність комплексного використання інтегративного, синергетичного та компетентнісного підходів до природничо-наукової підготовки майбутніх медиків. Показано, що кожен з підходів може використовуватись для забезпечення якості природничо-наукової освіти у професійній підготовці майбутніх медиків як самостійно, так і в комплексному поєднанні з іншими підходами. Зроблено висновок, що оптимальне поєднання підходів дозволяє ширше розкривати впливи кожного з них: компетентнісний підхід реалізується на базі інтегративно-синергетичного підходу та дає змогу оптимізувати співвідношення обсягу і якості природничо-наукових й спеціальних знань; інтегративний підхід стає більш дієвим при підсиленні його синергетичним підходом, який забезпечує формування ґрунтовної відкритої системи знань і вмінь оперативного оновлення медичних знань протягом усієї практичної діяльності; синергетичний підхід передбачає перетворення складу і структури змісту природничо-наукової підготовки медиків, а також виокремлення інтегративних природничо-медичних понять у курсах природничих наук.

Ключові слова: методологічні підходи, природничо-наукова підготовка медика, інтегративний синергетичний підхід, компетентнісний підхід, зв'язки, базова медична освіта, професійна підготовка.

The article analyzes the role of natural and scientific component of future physicians professional training. It has been proven that basic education in natural sciences is the basis for studying clinical disciplines. However, it is shown that the acquisition of natural and scientific knowledge is still not an effective tool for the professional activity of medical specialists. It is emphasized that the stable content of future physicians training in the natural sciences cannot be determined for a long period of time, since this factor requires an annual update of both the curricula of the disciplines and new disciplines that have arisen on the border of the sciences and are associated with the use of natural sciences in physicians' professional activities. It is shown that updating the content of natural science training should not be overloaded with information but based on the principle of the optimal ratio of the volume and quality of natural, scientific and special knowledge by using a methodological foundation. An effective synergistic approach is used to implement the integrative function of the cycle of natural and scientific subjects and their relationship with the purpose of effective physicians' professional training. It provides students with the formation of a thorough open system of knowledge and skills, which, in addition to effective application in professional activities, can be quickly restructured and updated in accordance with changes in modern medicine. The expediency of the comprehensive use of integrative, synergistic and competence approaches to the natural and scientific training of future physicians is substantiated. It is shown that each of the approaches can be used to ensure the quality of natural science education in future physicians professional training both independently and in a complex combination with other approaches. It was concluded that the optimal combination of approaches allows to more widely reveal the effects of each of them: the competence approach is implemented on the basis of an integrative-synergistic approach and makes it possible to optimize the ratio of the volume and quality of natural, scientific and special knowledge; the integrative approach becomes more effective when it is strengthened by a synergistic approach, which ensures the formation of a thorough open system of knowledge and the ability to quickly update medical knowledge during all practical activities; the synergistic approach involves the transformation of the composition and structure of integrative natural and medical concepts in natural science courses.

Key words: methodological approaches, natural and scientific training of a physician, integrative synergistic approach, competence approach, connections, basic medical education, professional training.

УДК 378.016:50:61
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.15>

Пайкуш М.А.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри біофізики
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

Гаврилюк М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Джулай Л.І.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри анатомії,
фізіології та патології
Товариство з обмеженою
відповідальністю
«Львівський медичний інститут»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Досягнення сучасної медицини вимагають змін у практичній діяльності медиків різних рівнів підготовки та кваліфікації. Це, своєю чергою, обумовлює перегляд уявлень про зміст природничо-наукової освіти та шляхів її засвоєння. Методологічною основою розвитку сучасної медичної освіти є комплексний підхід до вирішення проблеми формування професійної готовності майбутніх медиків в єдності філософських, педагогічних, соціологічних, психологічних наук.

Базова освіта з природничих наук – основа для вивчення клінічних дисциплін та важлива складова фахової підготовки майбутніх медиків. На сучасному етапі природничо-наукова підготовка фахівців медицини забезпечує належну кількість знань, умінь і навичок, утім досі не є ефективним інструментом у фаховій діяльності. Природничо-наукова освіта майбутніх медиків, дотримуючись вимог до діяльності сучасних спеціалістів, має бути фундаментом фахової діяльності, оскільки природничо-науковий цикл дисциплін не тільки охоплює значну частину медичної освіти, а й забезпечує майбутніх фахівців потрібними знаннями та навичками для практичного застосування. Зміст природничо-наукової освіти студентів медичного фаху становить науково обґрунтовану систему навчання з дидактично й методично обґрунтованим матеріалом. Цей матеріал містить природничо-наукову підготовку фахівця медичного профілю та наслідок опанування спеціально обраними знаннями, вміннями, навичками й цінностями, необхідними для якісного здійснення майбутньої фахової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підвищення ролі методології у процесі підготовки фахівців є незаперечним фактом. Аналіз праць низки вчених показує, що в освіті зростає кількість досліджень, присвячених використанню методологічних підходів у процесі підготовки фахівців: основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності (Гавриш І. В. [3]), інтеграційних процесів освіти (Козловський Ю. М. [5]), Козловська І. М., Цюприк А. Я. [6]; Јасинта А. Орага [15]), проєктної компетентності викладачів (Н. Андрійчук [1]), компетентнісного підходу (Сагач О. М. [11]), синергетичного підходу (Свідзинський А. В. [13]), гуманізму як освітньої доміанти педагогічної дії (Самодрин А. П. [12]). Проблему природничої підготовки майбутніх медиків висвітлювалась у дослідженнях Лісної-Міських Н. Є. [9]), Макаренко О. В. [10], Щульги Н. В. [14] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з тим використання методологічних підходів у їх взаємозв'язку для підвищення ефективності природничо-наукової підготовки майбутніх медиків розкрито недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – обґрунтувати роль і взаємозв'язки провідних методологічних підходів у формуванні природничо-наукових знань майбутніх медиків.

Виклад основного матеріалу. Завданнями підготовки з природничих дисциплін майбутніх медиків у закладах вищої освіти є:

- всебічний розвиток особистості майбутніх медиків з урахуванням рівня навчальних досягнень, можливостей і здібностей кожного;
- формування цілісної професійно спрямованої системи теоретичних знань, спеціальних умінь, практичних навичок, досвіду й ерудиції з природничих дисциплін з метою досягнення відповідного рівня готовності до професійної професійно-практичної діяльності;
- становлення гуманної, творчої, активної, відповідальної та ініціативної особистості, яка б гармонійно поєднувала в собі духовний, психічний, інтелектуальний та інформаційний розвиток;
- становлення особистості, здатної до перекваліфікації й адаптації до нових соціально-економічних умов ринку праці;
- формування мотиваційних чинників неперервного учіння з природничих дисциплін, професійно значущих якостей, розвиток інтелекту й стилю мислення, здатності до самонавчання, професійного розвитку та саморозвитку впродовж життя.

Виокремимо рівні реалізації формування змісту природничо-наукової підготовки медичних фахівців, а саме: обрання навчального матеріалу з метою виявлення можливостей інтеграції у природничо-науковій підготовці медиків; структурування змісту на базі інтегративного підходу і фахове орієнтування на медичні знання й уміння, без порушення логіки вивчення предметів, що підлягають інтеграції; дослідження перспектив застосування синергетичного підходу за формування змісту природничо-наукової підготовки майбутнього лікаря; формування інтегрованої синергетичної системи сутності природничо-наукової підготовки медика в межах компетентнісного підходу.

Окрім того, ми дотримуємося постулату, що в сучасних умовах зростання обсягу інформації та миттєвого її старіння, знання сьогодні не є гарантом успіху, особливо у сфері медицини. Тому основна увага в процесі підготовки з природничих дисциплін майбутніх медиків приділяється не стільки наповненню їх певним обсягом інформації, як формуванню в них пізнавальних стратегій самонавчання, саморозвитку і самореалізації.

Організаційно-методичні умови підготовки з природничих дисциплін майбутніх медиків мають функціонувати у закладах вищої освіти з урахуванням пріоритетності суб'єкт-суб'єктних відносин, інтерактивного характеру професійної

підготовки, індивідуалізації й диференціації навчання, атмосфери взаємодопомоги в колективі, виховання в душі гуманізації, справедливості, чесності і моральних цінностей [12], що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та формуванню свідомої, розвинутої та інтелектуальної особистості.

Індивідуалізація навчання підготовки з природничих дисциплін майбутніх медиків реалізується завдяки впровадженню комп'ютерно-орієнтованих підходів, методів, засобів та форм навчання, здатних адаптуватися до індивідуальних особливостей кожної особистості; спрямуванню професійної підготовки на подальший всебічний розвиток особистості, забезпеченню індивідуально орієнтованої підтримки майбутнього фахівця в рефлексії; одержанню бажаного результату професійної підготовки з урахуванням здібностей, можливостей та навчальних досягнень кожного студента [7].

Саме інтегративні процеси відтворюють системний підхід до розвитку і професійної підготовки майбутніх медиків, формують у них міжнаукові знання, розкривають гносеологічні проблеми, без яких неможливе комплексне засвоєння інформації, сприяють формуванню єдності знань. «Розвиток як процес виникнення нових якостей, які суттєво відрізняються від попередніх, є однією з найсуттєвіших ознак інтеграції, зокрема інтеграції знань. У побудові інтегративних систем спостерігається багатоманітність форм переходу від старого до нового» [6, с. 95]. Тому державний стандарт підготовки з природничих дисциплін майбутніх медиків у закладах вищої освіти необхідно розробляти з урахуванням особливостей професійної діяльності майбутнього фахівця.

Зміст підготовки з природничих дисциплін у закладах вищої освіти має постійно оновлюватися в таких напрямках: відбору змісту відповідно до потреб ринку праці в конкурентоспроможних лікарях з високим рівнем готовності до професійної професійно-практичної діяльності; наскрізного планування змісту навчання упродовж усього терміну професійної підготовки; осучаснення, науковості, системності й інтегративності знань, раціонального відбору та дозування змісту навчального матеріалу; підвищення мотивації змісту, інтересів та потреб майбутніх фахівців в оволодінні новими знаннями, навичками, уміннями та забезпечення самореалізації, самовираження і самоствердження їх особистості; спрямування змісту на активізацію пізнавального, творчого, інтелектуального, інформаційного, комунікативного тощо видів діяльності студентів, формування в них інформаційного стилю мислення; цільової установки формування змісту на неперервність професійної підготовки майбутніх фахівців.

Побудова інтегративної системи природничо-наукової підготовки майбутнього медика

здійснюється на засадах системного, синергетичного, інтегративного та компетентнісного підходів.

Компетентнісний підхід до забезпечення якості природничо-наукової освіти у професійній підготовці лікарів реалізується на базі інтегративно-синергетичного підходу та дає змогу оптимізувати співвідношення обсягу і якості природничо-наукових й спеціальних знань. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, згідно з нею необхідно адаптувати всі складові навчального процесу. Багаторівневість природничо-наукової освіти у професійній підготовці медиків забезпечується рівневою диференціацією змісту навчання. Рівні формуються шляхом структурування і відбору змісту відповідних наук з урахуванням взаємодії цілей природничо-наукової, загальномедичної та спеціальної у навчанні студентів.

Зокрема, Н. Андрійчук наголошує на значущості «проектної компетентності викладачів щодо їх участі у розробці та впровадженні проектів та програм як важливої складової професійної діяльності, коли відбувається налагодження та розширення аспектів взаємодії освітніх закладів задля активізації громадської активності викладачів і студентів» [1, с. 26].

Перспективи проектування природничо-наукової освіти майбутніх медиків пов'язані з використанням методології синергетики через доповнення навчального матеріалу про складні самоорганізовані системи та закономірності їх розвитку з використанням термінології синергетики для аналізу розвитку штучних систем. Синергетичний підхід до змісту освіти майбутніх медиків полягає у розробці методологічних зв'язків між предметами та формуванням методологічної культури студентів, що сприятиме становленню професійної компетентності та розвитку творчого професійного мислення.

Реалізація синергетичного підходу до формування змісту природничо-наукової підготовки медиків передбачає перетворення складу і структури такого змісту, а також виокремлення інтегративних природничо-медичних понять у курсах природничих наук [13, с. 101].

Інтеграція природничо-наукових та медичних знань і вмінь студентів спрямована на забезпечення цілісності навчання [5]. Її у професійній підготовці майбутніх медиків доцільно здійснювати на основі системотвірних, базових для медицини, природничих науках.

На практиці реалізація інтегративного підходу відбувається на рівні змісту циклів предметів за двома напрямками: внутрішня інтеграція змісту природничо-наукової підготовки майбутніх медиків; зовнішня інтеграція природничо-наукового навчання з основами клінічних предметів [6]. Орієнтуючись на природничо-наукові знання,

необхідно їх переструктурувати згідно з потребами підготовки медиків, і це – основа для розроблення критеріїв відбору змісту природничо-наукової підготовки медиків. До таких, зокрема належать: застосування у формуванні змісту навчання сучасних досягнень природничо-наукових та медичних наук, іноземного й вітчизняного досвіду створення освітніх програм; відповідність складності змісту та обсягу природничо-наукової підготовки реальним навчальним можливостям студентів медичних спеціальностей; науковість та практичне значення навчального матеріалу з природничих предметів для майбутніх медиків; послуговування загальнопедагогічними та методичними можливостями реалізації навчального матеріалу під час викладання та навчання; оптимізація обсягу змісту природничо-наукових предметів, враховуючи особливості фахової підготовки майбутнього медика.

Водночас, формування змісту природничо-наукової підготовки майбутніх медиків вимагає дотримання низки вимог, зокрема: однозначності наукових термінів, уживаних при вивченні клінічних та природничо-наукових дисциплін; відповідності професійно спрямованого змісту природничо-наукових дисциплін галузевим стандартам підготовки фахівців медичного профілю; забезпечення мотивації вивчення природничо-наукових дисциплін з метою їх використання у професійній діяльності; оптимізації обсягу й рівня теоретичної складності змісту природничо-наукової підготовки для сприйняття його майбутніми медиками; оновлення змісту навчання сучасними науковими досягненнями, адаптованими до рівня навченості і можливостей засвоєння студентами; збереження логіки побудови навчальних предметів природничого та професійного циклів на основі фундаментальних понять та теорій; опертя на природничо-наукові знання й уміння у вивченні клінічних дисциплін; природничо-наукові знання забезпечують основу вивчення загальномедичних дисциплін; інтегровані медико-природничі знання і вміння забезпечують основу вивчення спеціальних дисциплін тощо.

Висновки. Природничо-науковій освіті майбутніх медиків відводиться роль фундаменту фахової діяльності, оскільки природничо-науковий цикл дисциплін забезпечує майбутніх медиків потрібними знаннями та навичками для практичного застосування. Зміст природничо-наукової підготовки має постійно оновлюватись та оптимізуватись завдяки широкого підведення під ці процеси методологічного підґрунтя. До провідних методологічних підходів у природничо-науковій підготовці майбутніх медиків відносимо системний, інтегративний, синергетичний, компетентнісний підходи. Кожен з підходів може використовуватись для забезпечення якості природничо-наукової освіти у професійній підготовці майбутніх медиків

як самостійно, так і в комплексному поєднанні з іншими підходами. Доцільне поєднання підходів дозволяє більш широко розкривати впливи кожного з них: компетентнісний підхід реалізується на базі інтегративно-синергетичного підходу та дає змогу оптимізувати співвідношення обсягу і якості природничо-наукових й спеціальних знань; інтегративний підхід стає більш дієвим при підсиленні його синергетичним підходом, який забезпечує формування ґрунтовної відкритої системи знань і вмінь оперативного оновлення медичних знань; синергетичний підхід до формування змісту природничо-наукової підготовки медиків передбачає перетворення складу і структури такого змісту, а також виокремлення інтегративних природничо-медичних понять у курсах природничих наук.

Подальші перспективи в цьому напрямі вбачаємо у комплексному використанні методологічних підходів та обґрунтуванні зав'язків між ними під час підготовки майбутніх медиків різних рівнів підготовки та кваліфікації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук Н. Проєктна компетентність викладача як забезпечення якості освітньої діяльності. Європейська проєктна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 травня 2020 р., м. Запоріжжя. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 25–27.
2. Бальоха А. С. *Формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами трисуб'єктної дидактики* : дис. ... д-ра філософії: 015. 01 / Педагогіка. Херсон, 2021. 257 с.
3. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... докт. пед. наук. Луганськ, 2006. 572 с.
4. Козловський Ю., Козловська І., Білик О. Формування дидактичних систем у контексті інтегративного підходу. *Педагогічний альманах*. 2019. Вип. 44. С. 37–42.
5. Козловський Ю. М. Інтеграційні процеси в професійній освіті: методологія, теорія, методика : монографія. Львів : Вид-во Львівська політехніка, 2018. 420 с.
6. Козловська І. М., Цюприк А. Я. Інноваційні методики в контексті інтегративного навчання: теоретико-методологічний аспект: теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (дидактичні основи) : монографія. Львів : Світ, 1999. С. 93–96.
7. Костікова І. І. Сучасні методологічні підходи професійної підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. праць. Харків : ХДА дизайну і мистецтв, 2008. № 8. С. 79–83.
8. Купенко О. В. Система формування проєктної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у процесі професійної підготовки. Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Сумський держ. ун-т; Хмельницька

гуманітарно-педагогічна академія. Суми; Хмельницький, 2021. 392 с.

9. Лісна-Міських Н. Є. Праксеологічні засади підготовки майбутніх медичних сестер до професійної діяльності. Дис. д-ра філософії: 015. 01. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія Національний університет «Львівська політехніка». Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія Національний університет «Львівська політехніка». Хмельницький-Львів, 2021. 279 с.

10. Макаренко О. В. Методика формування дослідницької компетентності майбутніх лікарів у процесі вивчення природничих дисциплін : навч. посіб. Полтава : Шевченко Р. В., 2017. 104 с.

11. Самодрин А. П. Гуманізм як освітня домінанта педагогічної дії. Гуманізація – найкоротший шлях до особистості : матеріали Всеукр. наук.-практ. май-

стерні, м. Кременчук, 13 вересня 2019 р. Кременчук : Методичний кабінет, 2019. С. 9–13.

12. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 696 с.

13. Шульга Н. В. Формування структурних компонентів правової культури магістрів медицини. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2021. Серія: Педагогічні науки, 1, 365–374. (Shulga N. V. (2021).

14. Jacinta A. Opara. Bajah's Model and of the Teaching and Learning of Integrated Science. *Journal of Basic & Applied Sciences*. 2011. No. 3 (1). P. 01–05.

15. Сагач О. М. Компетентнісний підхід у світлі парадигми неперервної педагогічної освіти. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 178. С. 168–173.

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ЛІКАРЯ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

TRAINING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE SKILLS BY MEDICAL STUDENTS DURING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES BY APPLYING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

У статті обґрунтовано можливості формування професійної іншомовної підготовки майбутнього лікаря у позааудиторній діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Визначено, що розвиток фахової іншомовної компетентності майбутнього лікаря передбачає формування й уміння застосовувати знання для виконання фахових завдань в іншомовній практиці; неодмінну знучність системи знань за оптимального співвідношення предметного й проблемного підходів до змісту навчального процесу; застосування навчально-методичного забезпечення для продуктивного опанування іншомовної кваліфікації лікаря; неухильний розвиток змісту фахового навчання й опанування знань іноземної мови на основі інтегративності; формування вмінь і навичок самостійного опрацювання фахових іноземних джерел; постійне використання інформаційно-комунікаційних технологій та активне залучення позааудиторної діяльності до підвищення рівня іншомовної компетентності студентів. Визначено, що вимогами до знань, умінь і навичок з іноземних мов для майбутнього лікаря у контексті послугоування іншомовними інформаційними джерелами у фаховій практиці є встановлення та забезпечення рівнів іншомовної компетентності, а також готовність перекладацької практики фахівців, враховуючи особливості галузі. Розглянуто формування іншомовної компетентності майбутнього лікаря в умовах позааудиторної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Виходячи з специфіки дистанційного навчання, обрано форми організації, які спрямовані на формування іншомовної компетентності засобами інформаційно-комунікаційних технологій, серед них: робота клубів та наукових гуртків; студії за різними спеціалізаціями; творчі гуртки, які передбачають постановки та вистави іноземних авторів; клуби за інтересами, що засновані на інтересі та захопленні студентів іноземними мовами. Встановлено, що розвиток фахової іншомовної компетентності майбутнього лікаря буде ефективним, якщо дотримано певні умови, зокрема забезпечення мотивації іноземної підготовки майбутнього лікаря; оптимальне поєднання фахової, інформаційної та іншомовної компетентності майбутнього лікаря; активізація позааудиторної діяльності у формуванні іншомовної компетентності майбутнього лікаря; розробка відповідного науково-методичного забезпечення.

діяльність, засоби, інформаційно-комунікаційні технології.

The article gives substantiation of the opportunities of training foreign language competence by future doctors during extracurricular activities by applying information and communication technologies. It is determined that development of professional foreign language skills of medical students suggests formation and training of knowledge while performing professional tasks in the foreign language practice; necessary flexibility of the system of knowledge under optimal correlation of the subject and problem approaches to the training process content; application of the educational and methodic supply to assist effective mastering of the foreign language qualification of physicians; continuous development of the content of professional training and learning foreign language on the base of integrity; formation of competences and skills of independent work with professional foreign sources; permanent use of information and communication technologies and active focus of extracurricular activities on improvement of students' foreign language competence. It is identified that requirements to knowledge, skills and competences of foreign languages for future doctors in context of using foreign information sources in their professional practice include determination and provision of the levels of foreign language competences, as well as specialists' readiness to make translation with consideration of the branch peculiarities. The author of the work studies formation of the foreign language competence of medical students in the conditions of extracurricular activities by applying information and communication technologies. Considering specificity of distance learning, some forms of organization, which are focused on formation of foreign language competence by applying ICT are chosen, particularly clubs and research groups; studios by different specializations; creative groups of students interested and involved in learning foreign languages. It is confirmed that development of professional foreign language competence of future doctors will be effective if some conditions are satisfied, in particular motivation of medical students to learn the foreign language; optimal combination of professional, information and foreign language competence of medical students; activation of extracurricular activities in formation of the foreign language competence of future doctors; development of the corresponding scientific and methodological supply.

Key words: foreign language training, medical students, future doctor, development, extracurricular activities, means, information and communication technologies.

УДК 378:37.011.33:53
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.16>

Пайкуш М.А.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри біофізики
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

Кушпін У.В.,

докт. філософії,
асистент кафедри іноземних мов
для природничих факультетів
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Чорнописька О.І.,

канд. пед. наук,
заступник директора з навчальної
роботи
Державного навчального закладу
«Вище професійне училище № 8
м. Стрия»

Постановка проблеми. Іншомовна фахова компетентність передбачає формування у фахівців досвіду спеціальної комунікації та

різноманітної діяльності у професійній сфері. Зокрема, володіння іноземними мовами для сучасного лікаря характерне тим, що «іноземна

мова розглядається не лише як засіб гуманізації, що впливає на особистісний розвиток майбутнього фахівця, а і як частина його професійної підготовки. Опанування іноземною мовою позитивно впливає на вдосконалення перекладу наукової статті, складання реферату, написання доповіді для виступу на конференції чи міжнародному симпозіумі тощо» [1, с. 144].

Водночас, на практиці часто «студенти зорієнтовані на засвоєння певного обсягу знань, передбаченого навчальним планом і навчальними програмами. Традиційна форма організації занять включає головним чином бездумне заучування тем і механічний переклад нецікавих текстів, що обмежує розвиток ініціативи, самостійності, творчості та, зрештою, мотивації з боку студента» [8, с. 408]. Не маючи якісної іншомовної підготовки, лікар буде обмежений у доступі до іншомовної інформаційної літератури, роботи з комп'ютерними іншомовними програмами і редакторами тощо.

Відтак виникає чимало суперечностей між об'єктивними вимогами до фахової іншомовної компетентності майбутнього лікаря та дійсною ситуацією із навчанням іноземної мови у вищій школі, можливостями використання іншомовної фахової інформації в електронних мережах та недостатнім рівнем знання іноземної мови лікарем для якісної фахової діяльності.

Послугування ІКТ та Інтернетом дає змогу оптимізації освітнього процесу, залучення до нього студентів як суб'єктів цього простору, розвитку самостійності, творчості і критичного мислення. Адже для цього створено всі умови: аудіо-й відеоряд – для відтворення клінічних ситуацій, занурення в певні психологічні стани спілкування лікаря і пацієнта. Власне такий механізм – емоційне занурення – покладено в основу сучасних можливостей. Завдяки комп'ютерним технологіям інформація стає стислою й водночас яскравою. А якщо врахувати ще й інтерес студентів до комп'ютерів, – одержимо емоційну сферу формування особливого ставлення до світу.

Важливою умовою для саморозкриття та проектування реальних ситуацій іншомовної підготовки лікаря є позанавчальна діяльність студентів, яка передбачає формування розвинутої особистості, здатної до адаптації в різних складних соціальних умовах, та активного використання особистого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розмаїття аспектів досліджуваної проблеми показано у працях низки науковців. Професійну іншомовну підготовку майбутніх медиків в контексті міжнародної взаємодії досліджувала А. Буровицька; дистанційне навчання на засадах білінгвального підходу – І. Вергун. Теоретичні засади концепції професійної іншомовної підготовки майбутніх

фахівців розробила Н. Вовчата; модель формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців із стоматології розроблені у наукових дослідженнях В. Захарової та Я. Кульбашної. Інтеграційні процеси в професійній освіті проаналізував Ю. Козловський; формування творчих умінь студентів у позааудиторній виховній роботі покладено в основу наукових досліджень О. Медведєвої. Про опрацювання іншомовної фахової літератури студентами медичних вишів писав О. Мирошниченко. Л. Русалкіна широко досліджувала специфіку іншомовної професійної підготовки майбутніх лікарів в умовах закладів вищої освіти; сутність поняття «англомовна професійно орієнтована компетентність» трактувала у своїх працях Х. Цимбровська та ін. Проте питання розвитку фахової іншомовної компетентності майбутнього лікаря у позааудиторній діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій сьогодні досліджене недостатньо [1–10].

Мета статті – обґрунтування можливостей формування професійної іншомовної підготовки майбутнього лікаря у позааудиторній діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Професійно зорієнтована іншомовна підготовка «здійснюється на основі моделювання майбутньої професійної діяльності фахівця, її ціннісного навантаження, що сприяє підвищенню мотивації діяльності. Майбутні лікарі можуть продемонструвати на практиці знання мовленнєвих структур і моделей, а також умінь ними користуватися на високому рівні» [9, с. 280]. Внаслідок фахової діяльності низка особистісних рис перетворюється на єдине ціле, встановлюючи важливі напрями фахової спеціалізації.

Зокрема, професійно орієнтована англомовна компетентність майбутнього лікаря розглядається як «інтегративна якість фахівця, яка виражається в інтеграції мовних, мовленнєвих, соціолінгвістичних, професійних знань, умінь, навичок, здатності досягати комунікативної мети у процесі професійно орієнтованого англомовного спілкування» [10, с. 273].

Розвиток фахової іншомовної компетентності забезпечує дисципліна «іноземна мова за професійним спрямуванням» обсягом десять кредитів. У навчальних планах третіх-четвертих курсів вивчення іноземної мови не передбачено, і це призводить до неналежного рівня розвитку фахової іншомовної компетентності.

На наш погляд, розвиток фахової іншомовної компетентності майбутнього лікаря передбачає: формування й умінь застосовувати знання для виконання фахових завдань в іншомовній практиці; неодмінну гнучкість системи знань за оптимального співвідношення предметного й проблемного підходів до змісту освітнього процесу;

застосування навчально-методичного забезпечення для продуктивного опанування іншомовної кваліфікації лікаря; неухильний розвиток змісту фахового навчання й опанування знань іноземної мови на основі інтегративності; формування вмій і навичок самостійного опрацювання фахових іноземних джерел; *постійне використання інформаційно-комунікаційних технологій та активне залучення через позааудиторну діяльність до підвищення рівня іншомовної компетентності студентів.*

Зокрема, вимогами до знань, умінь і навичок з іноземних мов для майбутнього лікаря у контексті послуговування іншомовними інформаційними джерелами у практичній діяльності є встановлення та забезпечення рівнів іншомовної компетентності, а також готовність перекладацької практики фахівців, враховуючи особливості медичної галузі.

Від формування іншомовної компетентності може залежати не лише правильне встановлення діагнозу при з'ясуванні симптомів у чужоземного пацієнта, але й можливість навчання впродовж усього життя. Медицина – галузь, де потік інформації збільшується лавиноподібно. Щоразу з'являються нові діагностичні методики, сучасні лікарські засоби, новітня медична апаратура, нові виклики по боротьбі із сучасними недугами. Тому міжнародна співпраця, участь лікарів у міжнародних конференціях та стажуваннях для обміну досвідом, вивчення нових методик лікування, аналіз непередбачуваних ситуацій, які мали місце у лікарській практиці колега стає життєво необхідною потребою сучасного медика.

Крім того, іншомовна компетентність, сформована у студентські роки, робить можливим у майбутньому спілкування з лікарями інших країн для уточнення діагнозу, для консультування пацієнтів, для проведення лікування по відеозв'язку, комунікацію із страховими фірмами, клієнтами яких можуть бути іноземці, а також вивчати роботу сучасного медичного устаткування.

Загалом час, у якому ми проживаємо, інформаційно перенасичений, утім кожна людина має власну межу сприйняття інформації. Кожен викладач хоче, аби його студенти володіли й уміли опрацьовувати цю інформацію. Комп'ютер не є панацеєю у здобутті інформації, а радше помічником, що допомагає студентам розкривати власні здібності. Він аж ніяк не має нехтувати ні студентом, ні викладачем. Усе має свої межі, як застосування традиційних методів навчання, так і впровадження новітніх засобів поза межами закладів вищої освіти. І таку межу не можна зводити до якогось чіткого загальностатистичного рівня. Освітню діяльність із формування іншомовної компетентності майбутнього лікаря, з одного боку, може проводити викладач, залежно від рівня свого

самовдосконалення, а, з іншого, – вона зумовлена різним рівнем володіння студентами азами комп'ютерної грамоти. Тож у питанні застосування комп'ютера на занятті вкрай гострою є проблема проведення діагностики вихідного рівня знань для диференціації студентів.

Формування іншомовної комунікативної компетентності залежить від знання мови та можливості її використовувати. Тому це формування «доцільно проводити послідовно у три етапи: наочної та мовної семантизації лексичних одиниць, автоматизації навичок використання лексичних одиниць на рівні абзацу, автоматизації навичок використання лексичних одиниць на текстовому рівні» [6, с. 142].

Розглянемо формування іншомовної компетентності майбутнього лікаря в умовах *позааудиторної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій*. Виходячи з екстремальних умов сучасності, провідне місце тут займає дистанційна освіта.

Дистанційна освіта – «це сукупність методів навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, де існує постійна комунікація між учнями та їхніми вчителями. Це означає, що вчитель і учень, можуть працювати за різним графіком і не спілкуються наживо. Асинхронне навчання, яке іноді називають незалежним від місця розташування, дає освіті України у такі складні часи можливість працювати» [2, с. 57].

Вища школа живе традиціями. Втім, аби їх підтримувати, нині необхідні нові форми, зміст і технології роботи. Тож до форм організації освітнього процесу (зокрема, традиційних) стрімко входять інформаційні технології. Завдання аналітико-прогностичної функції іншомовної підготовки – вивчити індивідуальні особливості студентів та їхній розвиток. У цьому викладачу допоможуть інформаційно-комунікаційні технології. Завдяки комп'ютерній програмі можна проводити тестування та підраховувати результати. Застосування ІКТ в організації ефективного взаємозв'язку обґрунтовано потребою відповідати нормам новітнього інформаційного суспільства. Інформувати про життя закладів вищої освіти на сайті навчального закладу – звична справа.

Використання ІКТ при формуванні іншомовної компетентності майбутніх лікарів має низку переваг, зокрема: зручний час навчання, можливість змін плану відповідно до індивідуальних потреб студента, функціональна мовна практика, організація англомовного середовища при роботі в групі тощо. Проте є й недоліки використання цих технологій, до яких віднесемо залежність від якості інтернету, при роботі в групі можливий різний вихідний рівень знання іноземної мови, а також необхідний великий рівень мотивації і дисципліни та значні витрати часу на пошук необхідної інформації.

Для формування особистості медика, його професіоналізму важливе значення має рівень загального розвитку студента, мотивація, здатність до саморозвитку, знайомство з фаховою літературою, що забезпечує вивчення іноземної мови. Використання ІКТ при вивченні майбутніми медиками іноземної мови має різні можливості, що забезпечує індивідуальний підхід до студента, залежно від його можливостей і потреб. Це й анімовані діалоги, і граматичні завдання, спрямовані на вивчення професійної мови, відео з діалогами носіїв мови з госпіталів тощо. Завдяки інтернету спростилися пошук інформації для бесід, тренінгів та семінарів.

У вищій медичній школі створюють об'єднання студентів і викладачів, для яких інформаційно-комунікаційні технології слугують не лише технологією, а цілим світом, з неабиякими можливостями розвитку. До них належать студентські наукові гуртки. Перебування майбутніх лікарів у такому об'єднанні вимагає глибоких знань іноземної мови для здійснення наукового пошуку фахової інформації. Студенти не лише переглядають матеріали, відеоконтент, запропоновані викладачем, а й самі шукають інформацію, внаслідок чого з'являються творчі та дослідницькі роботи студентів.

Застосування ІКТ у вивченні іноземної мови професійного спрямування майбутніми лікарями нині не лише надзвичайно актуальне, а й має чималий попит. Унаслідок реалізації зазначених напрямів у ЗВО істотно зросли інтерес викладачів у використанні новітніх технологій, зацікавленість студентів в олімпіадах, конкурсах та проєктах, активізувалась робота зі створення студентами мультимедійних презентацій.

Активніше застосування можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у позааудиторній діяльності доцільне:

для студента як: індивідуальні розвиток і виховання; засіб додаткової мотивації до певного виду діяльності; інший вид наочності; засіб інтерактивної організації діяльності; ефективний засіб здобуття досвіду оперування здобутою інформацією; засіб формування навичок;

для викладача як: новий діапазон форм, методів, прийомів, засобів освітнього та виховного впливу на студента; інструмент контролю, обліку, моніторингу навчального процесу тощо.

Утім результативність застосування інформаційних технологій неабияк залежить від чіткого уявлення про місце, яке вони мають посідати у надскладному комплексі взаємозв'язків, котрі виникають у системі взаємодії «викладач – студент». Окрім того, значущі й інші методи і механізми освітнього процесу, адже це лише засіб, який має узгоджуватися з ключовими цілями й завданнями.

Виходячи з специфіки дистанційного навчання, вибираємо форми організації такого процесу

здобуття знань студентів, які спрямовані на формування іншомовної компетентності засобами ІКТ, серед них круглі столи з певної медичної проблеми, робота наукових гуртків; студентські конференції, олімпіади тощо.

Розглянемо ці форми детальніше.

Круглий стіл передбачає обговорення певної проблематики, обмін інформації, висловлення своєї думки. Мета круглого столу – не лише проінформувати, а й подискутувати, поставити запитання із теми, висвітлити невідомі факти того чи іншого явища, показати соє відношення до проблеми.

Бесіди у рамках роботи студентського наукового гуртка зазвичай проводяться на задану тематику. Вони включають у себе доповіді учасників із використанням мультимедійних презентацій, на основі яких здійснюється обговорення обраної теми всіма учасниками.

Тематичні конференції є дуже поширеною формою дистанційного навчання вищого навчального закладу. Із практики відомо, що для розвитку у майбутніх лікарів навичок наукової діяльності важливу роль відіграє інформація, отримана в результаті наукового пізнання. Тому отримання та представлення на конференції наукової інформації є засобом до стимулювання творчої активності студентів.

Культпоходи у процесі дистанційного навчання передбачають віртуальне відвідування театрів, кінотеатрів, музеїв, художніх виставок тощо. Взаємодія із закладами культури – важлива ланка естетичного виховання. Відвідування театральних вистав, перегляд цікавих кінокартин, зустрічі з артистами, композиторами, письменниками, поетами, художниками, відвідування нових експозицій у музеях, картинних галереях, відвідування концертів органної, класичної та сучасної естрадної музики ввійшли у практику.

Висновки і пропозиції. Глобалізація світу і необхідність обміну інформацією вимагають від фахівця володіння іноземними мовами. Нині, в умовах трансформації і розвитку вищої медичної освіти, іншомовна компетентність майбутніх лікарів займає одне із провідних місць у формуванні конкурентоздатного фахівця. Знання іноземної мови дає можливість лікарям спілкуватися, розуміти один одного та розв'язувати комплексні проблеми професійної діяльності.

Особливості професійної компетентності майбутнього лікаря та курсу іноземної мови полягають у формуванні й розвитку його вмій і навичок застосовувати знання через виконання фахових завдань під час іншомовної діяльності. Крім того, формування іншомовної компетентності у майбутнього лікаря впливатиме на його конкурентоздатність через можливість постійного оновлення

своїх знань під час стажування, участі у різного рівня міжнародних конференціях чи при читанні фахових наукових джерел.

Розвиток фахової іншомовної компетентності майбутнього лікаря буде ефективним, якщо дотримано певні умови, зокрема забезпечення мотивації іноземної підготовки майбутнього лікаря; оптимальне поєднання фахової, інформаційної та іншомовної компетентності майбутнього лікаря; активізація позааудиторної діяльності у формуванні іншомовної компетентності майбутнього лікаря; розробка відповідного науково-методичного забезпечення.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків є використання дослідження можливостей впроваджувати курси для розвитку професійної іншомовної компетентності лікаря.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буровицька А. Професійна іншомовна підготовка майбутніх медиків в контексті міжнародної взаємодії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 38, том 1. С. 141–145.
2. Вергун І. В. Дистанційне навчання фізики на засадах білінгвального підходу. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48. Т. 1. С. 55–59.
3. Вовчаста Н. Я. Теоретичні засади концепції професійної іншомовної підготовки майбутніх фахівців. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2017. № 49. С. 42–45.
4. Захарова В., Кульбашна Я. Модель формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців із стоматології. *Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: педагогіка)*. 2018. № 4 (63). С. 50–56.
5. Козловський Ю. М. Інтеграційні процеси в професійній освіті: методологія, теорія, методика. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018.
6. Кульбашна Я., Захарова В. Значення іншомовної комунікативної компетентності майбутнього лікаря та етапи її формування. *Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: педагогіка)*. 2018. № 1–2 (60–61). С. 139–145.
7. Медведєва О. Р. Формування творчих умінь студентів у позааудиторній виховній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2008. 20 с.
8. Мирошниченко О. А. Опрацювання іншомовної фахової літератури студентами вищих медичних навчальних закладів. *Young Scientist*. 2017. № 12 (52). С. 406–410.
9. Русалкіна Л. Специфіка іншомовної професійної підготовки майбутніх лікарів в умовах закладів вищої освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 3 (62), Т. 2. С. 278–283.
10. Цимбровська Х. І. Сутність поняття «англомовна професійно орієнтована компетентність в усному мовленні майбутніх лікарів-педіатрів». *Вісник ЛДУ БЖД*. 2015. № 12. С. 268–274.

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРЮВАННЯ ТА ОЦІНКИ ЗАГАЛЬНИХ (УНІВЕРСАЛЬНИХ) КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

SPECIFIC FEATURES OF MEASUREMENT AND ASSESSMENT OF GENERAL (UNIVERSAL) COMPETENCIES OF FUTURE MASTERS IN MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Статтю присвячено проблемі вимірювання та оцінки загальних (універсальних) компетентностей майбутніх магістрів з управління закладами освіти. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю аналізу особливостей оцінки загальних компетентностей з огляду на затвердження та введення в дію нових Стандартів вищої освіти. У нових Стандартах вищої освіти значну увагу зацентовано на формуванні у студентів загальних компетентностей, які характеризуються певною універсальністю для всіх профілів підготовки. Основною метою статті є розгляд сутності та змісту загальних компетентностей у нових Стандартах вищої освіти загалом та у Стандарті вищої освіти України другого (магістерського) рівня, галузі знань – 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності – 011 Освітні, педагогічні науки з урахуванням змін та доповнень, а також вивчення проблем, пов'язаних з вимірюванням та оцінкою сформованості загальних компетентностей студентів в межах освоєння освітніх програм магістратури. Здійснено аналіз основних підходів, технік та процедур оцінювання загальних компетентностей майбутніх магістрів з управління закладами освіти. Запропоновано здійснювати оцінювання сформованості загальних компетентностей майбутніх магістрів з управління закладами освіти за допомогою методу кейсів, який дає змогу отримати якісну оцінку досліджуваних компетентностей. Охарактеризовано трирівневий процес роботи над кейсом для оцінки сформованості загальної/універсальної компетентності майбутніх магістрів з управління закладами освіти «Системне та критичне мислення»: завдання кейсу, оцінка кейсу, коментарі та корекція. Узагальнено, що використання методу кейсу як діагностичного засобу оцінки рівня сформованості загальних компетентностей студентів дає змогу оцінити їхні можливості адекватно застосовувати теоретичні знання та навички, особистий практичний досвід, соціальні можливості у вирішенні практичних завдань. **Ключові слова:** загальна компетентність, Стандарти вищої освіти, майбутні магістри з управління закладами освіти, заклади вищої освіти, оцінювання, вимірювання.

The article is devoted to the problem of measuring and evaluating general (universal) competencies of future masters in the management of educational institutions. The relevance of the problem is determined by the need to analyze the features of the assessment of general competencies because of the approval and implementation of the new Higher Education Standards. In the new Higher Education Standards, considerable attention is focused on the formation of students' general competencies, which are characterized by a certain universality for all training profiles. The main purpose of the article is to consider the essence and content of general competencies in the new Standards of higher education in general and in the Standard of Higher Education of Ukraine of the second (master's) level, fields of knowledge – 01 Education/Pedagogy, specialties – 011 Educational, pedagogical sciences, taking into account changes and additions, and as well as the study of problems related to the measurement and assessment of the formation of general competencies of students within the framework of master's educational programs. An analysis of the main approaches, techniques and procedures for assessing the general competence of future masters in the management of educational institutions was carried out. It is proposed to evaluate the formation of general competencies of future masters in the management of educational institutions using the case method, which makes it possible to obtain a qualitative assessment of the studied competencies. The three-level process of working on a case for assessing the formation of the general/universal competence of future masters in the management of educational institutions "Systemic and critical thinking" is characterized: by case tasks, case evaluation, comments and correction. It is summarized that the use of the case method as a diagnostic tool for assessing the level of development of students' general competencies makes it possible to assess their ability to adequately apply theoretical knowledge and skills, personal practical experience, and social capabilities in solving practical tasks. **Key words:** general competence, Standards of higher education, future masters in management of educational institutions, institutions of higher education, evaluation, measurement.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.17>

Савицька В.В.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри освітології
і педагогіки
Західноукраїнського національного
університету
Білоус І.І.,
канд. екон. наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного
університету
Кричківська О.В.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри освітології
і педагогіки
Західноукраїнського національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні трансформаційні процеси в системі вищої професійної освіти безпосередньо пов'язані із затвердженням Стандартів вищої освіти (бакалаврського та магістерського рівнів), які, згідно з Наказами Міністерства освіти і науки України [7; 8] були змінені і доповнені. Стандарти вищої освіти є сукупністю обов'язкових вимог у реалізації основних професійних освітніх програм вищої

освіти і відображають вимоги щодо структури, результатів освоєння та умов реалізації програми. Особливу актуальність у сучасних Стандартах вищої освіти набувають загальні компетентності. Зміна і доповнення загальних (універсальних) компетентностей є одним із суттєвих доповнень, відредагованих Стандартів вищої освіти. Варто відзначити, що кількість загальних (універсальних) компетентностей не остаточна, вона буде

збільшуватися і видозмінюватися в майбутньому з урахуванням сучасних реалій та вимог ринку праці до молодих фахівців. Таким чином, з урахуванням того, що загальні компетентності постійно оновлюються залежно від спеціальності, цей чинник зумовлює необхідність удосконалення освітнього процесу та можливої розробки системи вимірювання та оцінки загальних компетентностей у студентів, зокрема майбутніх магістрів з управління закладами освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування загальних (універсальних) компетентностей не є новою, тому розглянемо детальніше поняття загальних (універсальних) компетентностей. Категорія «загальні компетентності» формує предмет дослідження В. Муромець, яка розглядає загальні/універсальні компетентності студентів як особистісні якості, що характеризуються мотиваційними, сенсовими та регуляторними складниками, поряд з когнітивними (знанням і досвідом). Загальними компетентностями, які найефективніше формуються у закладах вищої освіти (ЗВО) авторка визначає соціально-психологічні, соціально-комунікативні, соціально-особистісні, інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні, індивідуально-творчі (креативні), організаційні здібності та вміння, самостійно-пізнавальні [3, с. 125]. Досить дотичною є позиція Я. Олексієнко та співавторів, які вказують на те, що загальні компетентності є надпрофесійними вміння або здібностями особистості, які дають змогу творчо самореалізуватися, соціально взаємодіяти й адаптуватися до мінливих умов сучасності. Загальні компетентності забезпечують успішну діяльність особистості в соціумі, вони застосовуються в найрізноманітніших професійних та соціальних сферах [5, с. 182]. Універсальні компетентності Н. Сарновська розглядає як загальні компетентності, які характеризують особливості діяльності будь-якого фахівця і розподіляються на соціально-особистісні, загальнонаукові, інструментальні [9, с. 539]. Натомість С. Шевчук розглядає загальні/універсальні компетентності як здатність особистості встановлювати зв'язки між знанням і реальною ситуацією, здійснювати прийняття вірного освітнього напрямку і виробляти алгоритм дій з його реалізації в умовах невизначеності, що є основою для інших, конкретніших і предметно зорієнтованих складників [11, с. 11]. Тобто загальні/універсальні компетентності є своєрідним значущим інструментом уніфікації освітніх результатів та забезпечення наступності рівнів вищої освіти, що відображають очікування сучасного суспільства щодо соціально-особистісного позиціонування випускників освітньої програми відповідного рівня освіти та потенційної готовності до самореалізації та саморозвитку. Варто також відзначити, що загальні/універсальні компетентності

присутні скрізь, у всіх модулях освітньої програми та в різних видах діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Донедавна загальні/універсальні компетентності (кількість та формулювання) були абсолютно однакові для всіх напрямків підготовки. Вони замінили загальнокультурні компетентності. Це компетентності широкого спектра використання, які характеризуються певною універсальністю, що зумовлює необхідність їхнього формування протягом усього освітнього процесу. Відтак, існує об'єктивна потреба у фахівцях, які володіють сформованими на високому рівні загальними/універсальними компетентностями, необхідними для реалізації професійних функцій, сформованими високому рівні. Водночас існує проблема, пов'язана з вимірюванням та оцінкою сформованості загальних компетентностей студентів під час освоєння освітніх програм магістратури.

Основний бар'єр пов'язаний з відсутністю концептуальної ясності у визначенні загальних компетентностей та інструментів їхнього вимірювання. Незважаючи на те, що загальні компетентності відображені у Стандартах вищої освіти, їхнє формулювання недостатньо конкретне, а науковому та освітньому співтовариству не вистачає єдиної загальноприйнятої теоретичної основи, яка б відображала перелік вимірюваних показників, що має вирішальне значення для розвитку та оцінки загальних компетентностей.

Мета статті полягає в обґрунтуванні специфічних особливостей вимірювання та оцінки загальних (універсальних) компетентностей майбутніх магістрів з управління закладами освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасній дидактиці найгострішим та найдискусійнішим залишаються питання оцінювання сформованості загальних компетентностей студентів. Стандарти вищої освіти вимагає, щоб ЗВО самостійно встановлювали в програмі магістратури індикатори досягнення компетентностей, планували результати навчання з дисциплін (модулів) та практик, які необхідно співвідносити зі встановленими у програмі магістратури індикаторами досягнення компетентностей. Таким чином, перед викладачами ЗВО постає проблема: яким чином формувати, розвивати компетентності, а найголовніше – як змінювати та оцінювати? На думку О. Онопрієнко, у сучасних умовах розробка методик та критеріїв оцінювання рівня сформованості компетентностей є пріоритетним завданням всіх викладачів [6, с. 17].

Нові Стандарти вищої освіти ґрунтуються на компетентнісному підході, згідно з ним використовуються фонди оцінних засобів, які допомагають оцінити рівень універсальних, професійних та спеціальних компетентностей всіх напрямків підготовки студентів. Водночас вибір найефективніших

методів, прийомів та технологій вивчення рівня сформованості цих компетентностей є досить складним завданням для науково-педагогічної спільноти. З одного боку, це пов'язано зі складним змістом компетентностей, що охоплює індикатори (ключові для компетентності структурні елементи, у яких виявляється діяльність) і дескриптори (демонстровані вияви (дії, поведінка), що доводять оволодіння компетентністю. З іншого боку, у структурі компетентності присутні не лише знання, вміння та навички, а також особистісні та метакогнітивні якості, значну кількість з яких в умовах освітнього процесу сформувати досить складно та тим більше складно діагностувати їхній генезис [4, с. 157], однак вони кардинально відрізняються від тих знань, умінь і навичок, які були потрібні раніше [12, с. 108].

Доцільно перелічити деякі підходи, які є в основі оцінки та вимірювання результатів освіти, що пропонуються різними науковцями: виробничий, етичний, соціально-педагогічний, антропологічний, інформаційно-констатувальний, діагностико-навчальний, соціометричний, рефлексивний, кваліметричний, конструктивний, інтегративний підходи, математичні моделі, Assessment-Center. Така різноманітність підходів щодо оцінювання результатів освітньої діяльності свідчить про те, що досліджувана проблема є однією з найобговорюваних, спірних і невирішених проблем з огляду на вимоги мінливого суспільства до результатів освіти, розвиток педагогічної та психологічної наук.

Водночас багатовимірний (цілісний) підхід до трактування та оцінювання компетентностей стає поширенішим, оскільки забезпечує розширення можливостей для синхронізації освітнього процесу з вимогами суспільства та ринку праці [13, с. 96]. Найкращий спосіб виміряти та оцінити рівень сформованості загальних/універсальних компетентностей у студентів ЗВО – це дати їм можливість приймати рішення, аналізуючи ділові ситуації [12, с. 220], тобто за допомогою кейс-стаді.

Сутність проблеми, що стоїть перед сучасною вітчизняною вищою освітою, полягає у необхідності нового підходу до визначення цілей, результатів та, відповідно, критеріїв якості вищої професійної освіти. Основним освітнім конструктом, найважливішим показником якості освітнього процесу у ЗВО є компетентнісна модель випускника.

Оцінювання та вимірювання результатів освітнього процесу є одним із найскладніших питань у сфері освіти. Насамперед це пов'язано з мінливими вимогами результатів освіти. Нині викладачі ЗВО використовують різноманітні оцінні засоби для вимірювання та оцінки рівня сформованості компетентностей студентів. Рівень та якість освоєння тієї чи іншої компетентності оцінюються за принципом «освоєно/неосвоєно», «високий, достатній, задовільний, недостатній рівні» [2, с. 100].

Основними поняттями для оцінювання результатів навчання Н. Зуєнко та С. Коваль визначають [1, с. 167]:

1) заплановані результати навчання відображаються трьома компонентами у межах компетентнісного підходу: знати, вміти, володіти;

2) освоєння сукупності знань, умінь та навичок – результат навчання з дисципліни. Досягнення результатів вимірюється як сформованість необхідних компетентностей «знає», «вміє», «володіє»;

3) виокремлюють трирівневе освоєння кожної компетентності.

З огляду на це, оптимальний спосіб виміряти та оцінити рівень сформованості загальних/універсальних компетентностей у майбутніх магістрів з управління закладами освіти – це надати можливість знайти рішення, а точніше, проаналізувати певну ділову ситуацію. Для детальнішого прикладу розглянемо використання методу кейсу як діагностичного засобу оцінки рівня сформованості універсальних компетентностей студентів. Метод кейс стаді дає змогу оцінити сформованість загальних/універсальних компетентностей студентів шляхом адекватного застосування теоретичних знань, навичок, індивідуального практичного досвіду, соціальних можливостей вирішення практичних завдань; самостійність мислення, вміння вислухати та враховувати альтернативну позицію, аргументовано висловлювати власну думку; виявляє аналітичні та оцінні навички, навички роботи в команді, та інші компоненти практичного інтелекту [13, с. 122].

Спосіб оцінювання сформованості загальних компетентностей майбутніх магістрів з управління закладами освіти за допомогою методу кейсів дає змогу отримати якісну оцінку досліджуваних компетентностей. Ця процедура не потребує громіздких розрахунків в обробці результатів. Розглянемо детальніший приклад кейсу для оцінки універсальних компетентностей майбутніх магістрів з управління закладами освіти, відображених у Стандарті вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки [10]. У зоні аналізу – загальна компетентність «Системне та критичне мислення» (магістр ЗК-1 та ЗК-2 – здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел). Основною метою кейсу є визначення рівня вияву у студентів здібностей пошуку та критичного аналізу інформації та системного вирішення поставлених завдань.

До кожного кейсу додається інструкція. Так, студентам пропонувалося уважно прочитати статтю з газети, дослідити ситуацію та її контекст, а далі виконати завдання кейсу (табл. 1).

Після виконання завдання та заповнення таблиці, наступним етапом є заповнення

викладачем оцінного листа, який відображає індикатори, які спостерігаються та передбачувані варіанти відповідей, а також бали за кожен індикатор. Зразок оцінного листа подано в таблиці 2.

Таблиця 1

Завдання до кейсу з метою оцінки загальної компетентності «Системне та критичне мислення»

Здійснить реферування статті та виконайте завдання		
№	Завдання	Поле для відповіді
	Сформулюйте ключову проблему статті	
	Окресліть складові ключової проблеми (вказіть всі можливі варіанти)	
	Що в тексті статті заважає розумінню ключової проблеми (вказіть усі можливі варіанти відповіді)?	

Завершальний етап оцінки кейсу – коментарі викладача, студентів та корекція відповідей студентів. Таким чином, запропоновано трирівневий процес роботи над кейсом для оцінки сформованості загальної/універсальної компетентності «Системне та критичне мислення»: завдання кейсу, оцінка кейсу, коментарі та корекція.

Таблиця 2

Оцінний лист кейсу оцінки сформованості загальної компетентності «Системне та критичне мислення»

№	Індикатори, які спостерігаються	Зразкові варіанти виконання завдання	Бали
1.	Аналіз завдання, визначення її основних моментів	Визначення ключової проблеми статті: визначення головної проблеми, всіх складових компонентів статті	3
		Визначення не менше трьох чинників	2
		Відповіді мають один факт чи не/вказуються факти	1
		Відсутність варіантів виконання завдання	0

Подібний спосіб оцінювання загальних/універсальних компетентностей дає змогу створити навчальну проблемну ситуацію, за допомогою якої студенти вирішують проблему на основі власної пізнавальної та дослідницької активності. Використання методу кейсу як діагностичного засобу оцінки рівня сформованості загальних компетентностей студентів дає змогу оцінити їхні можливості адекватно застосовувати теоретичні знання та навички, особистий практичний

досвід, соціальні можливості у вирішенні практичних завдань.

Висновки. Оцінювання та вимірювання компетентностей, зокрема загальних, є досить складним завданням. ЗВО встановлюють у програмі магістратури індикатори досягнення компетентностей самостійно. Стандарт вищої освіти надає ЗВО повну «академічну свободу» у проектуванні змісту навчання та шляхів реалізації. ЗВО самостійно планують результати навчання з дисциплін (модулів) та практик, які повинні співвідноситись зі встановленими в програмі магістратури індикаторами досягнення компетентностей. Сукупність запланованих результатів навчання з дисциплін (модулів) та практик має забезпечувати формування у випускника всіх компетентностей, встановлених програмою магістратури.

Незважаючи на відносно нещодавно активізований інтерес до формування та оцінювання складних конструктів у системі освіти, в Україні та світі вже накопичено деякий досвід їхнього оцінювання. З практики стає очевидно, що для оцінки складних конструктів особливо необхідний якісний інструментарій: валідний, надійний, із завданнями, наближеними до реального життя студентів. Комплексний вимір та об'єктивна оцінка загальних компетентностей студентів – це нове освітнє завдання, яке не завжди вирішується лише традиційними методами контролю та інструментами оцінки. Особливого значення набувають підходи прямого навчання, які здійснюються з допомогою різних практик.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зуєнко Н. О., Коваль С. В. Діагностика сформованості рівнів міжкультурної комунікативної компетентності студентів-філологів. *Національна ідентичність в мові і культурі*. 2021. Вип. 1. С. 166–169.
2. Лутченко Л. І., Пасічник Н. О. Основи педагогічного оцінювання : навчально-методичний посібник. Кіровоград : «Лисенко В. Ф.», 2012. 298 с.
3. Муромець В. Г. Розвиток загальних компетентностей студентів магістратури як об'єкт наукових досліджень. *Освітологічний дискурс*. 2016. Вип. 1 (13). С. 121–130.
4. Огнівчук Л. М. Оцінювання навчальних досягнень студентів вищих навчальних закладів на основі компетентнісного підходу. *Освітологічний дискурс*. 2014. Вип. 3 (7). С. 154–165.
5. Олексієнко Я. І., Субота В. В., Головатенко О. М. Формування загальної компетентності у студентів закладів вищої освіти на заняттях з фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 70. С. 180–185.
6. Онопрієнко О. В. Інструментарій оцінювання результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 72 с.
7. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки Укра-

їни № 26 від 13.01.2022 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty_Vyshchoyi.Osvity/Nakaz-26-13.01.22.pdf (дата звернення: 11.08.2022 р.).

8. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України № 593 від 28.05.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 11.08.2022 р.).

9. Сарновська Н. І. Проблеми формування загальних та професійних компетенцій студентів у навчально-професійній діяльності. *Молодий вчений*. 2017. Вип. 10 (50). С. 538–542.

10. Стандарт вищої освіти України. Другий (магістерський) рівень, галузь знань – 01 Освіта/Педаго-

гіка, спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки: Наказ Міністерства освіти і науки України № 520 від 11.05.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 12.08.2022 р.).

11. Шевчук С. С. Розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти у позааудиторній навчальній діяльності ЗП(ПТ)О : спецкурс. Біла Церква : БІНПО, 2020. 84 с.

12. Ahmed V., Opoku A., Aziz Z. *Research Methodology in the Built Environment: A Selection of Case Studies*. Abingdon-on-Thames, England : Routledge, 2016. 308 p.

13. Padgett D. K. (2016). *Qualitative Methods in Social Work Research*. (3rd edn.). Thousand Oaks, CA, Sage, 304.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF LEARNING IN HIGHER SCHOOL IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Стаття присвячена змінам підходу до підготовки фахівців сфери туризму та гостинності у військових та після військових умовах. Зазначено, що з початком повномасштабних військових дій на території України за дистанційною формою навчання закріпилося лідерство. Для дистанційного навчання характерні гнучкість, модульність, економічна ефективність. Впровадження дистанційного навчання у закладах вищої освіти суттєво вплинуло на зміст і принципи викладацької роботи. Підвищення значення самостійної роботи студента, можливості отримання знань з інтернет-джерел та інформаційних платформ, вимагає від викладача уміння мотивувати і організувати аудиторію на освоєння теми.

В першу чергу, війна вплинула на сам зміст контенту навчальних програм, зокрема в галузі туристичної освіти. До навчальних планів профільних ЗВО варто включити тематику туристсько-екскурсійної роботи в умовах воєнного та післявоєнного стану, де слухачів ознайомлять з темами «Туризм і війна», «Післявоєнне відновлення туристичної діяльності», «Відновлення системи туристсько-екскурсійної роботи» (зокрема на прикладах світового та вітчизняного досвіду). Підвищеного значення набувають питання безпеки туризму, які варто врахувати також у предметах, пов'язаних з наданням послуг гостинності.

На території України перспективним є розвиток так званого «темного (dark)» туризму, що являє собою подорожі до місць, які ототожнюються із смертю, сумом, стражданнями. Але такі тури Україною вже нині набувають нового змісту – «Країна незламних». Подібні тури мають розповідати людям про війну, мають стати частиною історичної та культурної пам'яті країни. При створенні подібних маршрутів необхідно враховувати міжнародний досвід у сфері «темного» туризму, використовувати відповідні інструменти, напрацьовані міжнародними науковими інституціями, з урахуванням етичних моментів та з повагою до загиблих та постраждалих.

При здійсненні підготовки фахівців сфери туризму перспективним є використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема сучасним методам та засобам освіти: методу проєктів, що дозволяє активізувати відповідальність та формує партнерські стосунки; дискусійного методу навчання в процесі проведення колоквиумів. Використання дистанційної форми навчання, що набула поширення ще з початку пандемії, дозволяє використати ігрові елементи у процесі проведення навчального заняття. Проблемний метод також успішно використовується в умовах форми навчання он-лайн.

Ключові слова: підготовка фахівців туризму, педагогічні технології,

The article is devoted to changes in the approach to the training of specialists in the field of tourism and hospitality under war and post-war conditions. It is noted that with the beginning of full-scale military operations on the territory of Ukraine, the leading role of the distant form of education has been established. Distant learning is characterized by flexibility, modularity, and economic efficiency. The implementation of distant learning in higher education institutions affected significantly the content and principles of teaching. The increased value of the student's independent work, the possibility of obtaining knowledge from Internet resources and information platforms, requires the teacher's ability to motivate and organize the audience for mastering the topic.

First of all, the war influenced the very content of educational programs, particularly in the field of tourism education. The curricula of specialized higher education institutions should refer to the topics within tourism and excursion work relevant to wartime and post-war conditions. Considering the examples of the world and domestic experience such topics as "Tourism and war", "Post-war recovery of tourist activity", "Restoration of the system of tourist and excursion work" are to be introduced to the students. As the issues of tourism security are becoming increasingly important, it should also be taken into account in subjects related to the provision of hospitality services.

On the territory of Ukraine, the development of the so-called "dark tourism" which is travel to places identified with death, sadness, and suffering, is becoming promising. Notably in Ukraine such tours are acquiring a new meaning under the name of "The Land of the Unbreakable". The tours should tell people about the war, and become the part of the country's historical and cultural memory. When creating such routes, it is necessary to consider international experience in the field of "dark tourism", using appropriate tools developed by international scientific institutions, as well as take into account ethical aspects, respecting the dead and victims.

When training specialists in the field of tourism, it is prospective to use innovative pedagogical technologies and modern methods of teaching. In particular, the project method activates responsibility and forms partnership relations, while the discussion method is efficient in conducting colloquia. The use of distant education techniques, which have become widespread since the beginning of the pandemic, allows to use game elements during the educational session. The problem-based method is also successfully used in online education.

Key words: training of tourism specialists, pedagogical technologies,

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.18>

Сокол Т.Г.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри спеціальних
туристичних дисциплін
Академії праці, соціальних відносин
і туризму

Фастовець О.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри туризму
Національного університету фізичного
виховання і спорту України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Останні три роки були чи не найтяжчими в історії сучасної української держави. Війна, яка точиться

на території нашої країни, серед інших проблем, висуває серйозні виклики до національної системи вищої освіти. За деякими даними

26 000 українських викладачів виїхали за кордон, частина з них знайшли роботу в новійкраїніпроживання. Через війну 670 000 учнів покинули Україну, значна частина їх почали відвідувати навчальні заклади в країнах Європи та переключились на адаптацію до життя там [1]. Ще в умовах пандемії переважною формою навчання стало дистанційне он-лайн навчання. З початком повномасштабних військових дій на території України за цією формою навчання остаточно закріпилося лідерство. Деякі вчені вважають дистанційне навчання технологією навчання XXI сторіччя, для якої характерні гнучкість, модульність, економічна ефективність, координаційна роль викладача, спеціалізований контроль якості освіти, використання спеціалізованих форм і засобів навчання [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми дистанційного навчання широко розглядалися в роботах українських вчених Андрусенко Н., Кучеренко Н., Бикова В., Штихно Л., Прибилової В. Також чимало авторів такі, як Дичківська І., Ігнатенко М., Химинець В. зверталися до тематики використання інноваційних педагогічних технологій. Серед них дослідники Розлуцька Г. [2], Єгорова В. та Голубева М. [4] розглядали їх використання у вищій школі. До висвітлення проблем сучасної туристичної освіти останні роки зверталися в своїх статтях Бучко Ж. І., Любіцева О. О., Ткач В., Проценко О., Балабанов Г., Поколодна М., Гункевич М. У дослідженнях Миронова Ю. та Миронової М. значна увага приділялася ролі дистанційного навчання як ефективної форми організації самостійної роботи в процесі підготовки фахівців туризму [5]. Також важливим є внесок Скляра Г., Карпенко Ю., Миронова Д. А. у висвітлення інноваційних методів та технологій викладання в процесі підготовки магістрів з туризму.

Але з початком війни серйозних розвідок змісту і організації навчального процесу в сучасних екстремальних умовах практично не проводилося. Натомість подальший розвиток вищої освіти в сучасних умовах вимагає пошуку інноваційних підходів до змісту і форм навчання як в часи війни, так і після її закінчення.

Метою даної статті є розгляд змін у змісті та організації навчального процесу в закладах туристичної освіти у воєнних та післявоєнних умовах.

Виклад основного матеріалу. В першу чергу, війна вплинула на сам зміст контенту навчальних програм, зокрема в галузі туристичної освіти. Вже зараз до навчальних планів профільних ЗВО варто включити тематику туристсько-екскурсійної роботи в умовах воєнного та післявоєнного стану, де слухачів ознайомлять з темами «Туризм і війна», «Післявоєнне відновлення туристичної діяльності», «Відновлення системи туристсько-екскурсійної роботи» (зокрема на прикладах світового та вітчизняного досвіду). Підвищеного

значення набувають питання безпеки туризму, які варто врахувати також у предметах, пов'язаних з наданням послуг гостинності.

В період післявоєнного відновлення України поряд з традиційними видами туризму, такими як рекреаційний, пізнавальний (екскурсійний), активний туризм, підвищеного значення набуватимуть туризм медичний та інклюзивний, для людей, які отримали фізичні і психологічні травми. Включення цієї тематики до навчальних планів підготовки фахівців туризму має сприяти відновленню та залученню до активного життя людей з фізичними (в т. ч., після поранень) та розумовими вадами, порушеною психікою через стресовий стан (участь у військових діях, перебування на окупованій території тощо) засобами туристсько-екскурсійної роботи.

На території України перспективним є розвиток так званого «темного (dark)» туризму, що являє собою подорожі до місць, які ототожнюються із смертю, сумом, стражданнями. Під час цих турів відвідують кладовища, поховання, здійснюють поїздки до місць катастроф, масової загибелі людей. Зацікавленість у відвіданні об'єктів темного туризму пояснюється бажанням отримати нові емоції, уславити пам'ять загиблих, почуттям патріотизму. «Темний» туризм включає декілька різновидів: тури з відвіданням місць катастроф; танато-туризм, що обумовлює відвідування місць з трагічною історією; містичний туризм, пов'язаний з відвідуванням аномальних місць; некропольний або цвинтарний туризм. Подібні тури мають розповідати людям про війну, мають стати частиною історичної та культурної пам'яті країни. При створенні подібних маршрутів необхідно враховувати міжнародний досвід у сфері «темного» туризму, використовувати відповідні інструменти, напрацьовані міжнародними науковими інституціями з урахуваннями етичних моментів та з повагою до загиблих та постраждалих. Гіди, які будуть залучені для супроводу екскурсантів на подібних маршрутах, повинні мати відповідну підготовку. Так тури «темного» туризму в Україні матиме нове звучання – «Країна незламних». Активно розвиватимуться й інші види туризму, серед яких такі як волонтерський туризм і етичний туризм, нові інноваційні види туризму, появу яких зумовила війна.

Також до навчальних планів підготовки фахівців туризму варто включити предмети, які розкривають тематику відновлення української державності засобами туризму, відновлення пам'яток історії та культури України на туристичному ринку. В першому розкривається, як через функції туризму як соціального явища, сприяти відновленню здоров'я нації, її економічному зростанню, укріпленню політичного іміджу та відновленню культури і екологічного благополуччя. Другий предмет має ґрунтовно знайомити студентів з принципами збереження

пам'яток історії і культури в світі та в Україні, з пам'ятками історії і культури на території України (зокрема, з тими, що входять до списку Світової спадщини ЮНЕСКО) та завданнями і методами їх відновлення після шкоди, нанесеної військовими діями (в т. ч. з використанням світового досвіду).

З іншого боку, впровадження переважно дистанційного навчання у закладах вищої освіти, суттєво впливає на зміст і принципи викладацької роботи, змінюючи саму роль викладача. Зараз, коли підвищується значення самостійної роботи студента, розширюються можливості отримання знань з інтернет-джерел та інформаційних платформ, для викладача важливим стає не просто цікаво і змістовно розкрити тему, а мотивувати і організувати аудиторію на її освоєння, фактично стати для учнів опорою в набутті необхідних компетентностей.

Це особливо необхідно в часи війни, коли мотивація до навчання послаблена невизначеністю ситуації, постійними загрозами, але також має лягти в основу педагогічного процесу після її завершення. І тут ми маємо звернутись до пошуку і впровадження інноваційних педагогічних технологій.

За визначенням ЮНЕСКО педагогічна технологія – це системний метод створення, застосування й визначення всього процесу викладання та засвоєння знань із урахуванням технічних та людських ресурсів та їхньої взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти. Сучасні педагогічні технології включають низку теоретичних та практичних проблем, що стосуються організації та управління навчальним процесом, методів та засобів навчання [3].

Основна увага дослідження приділена сучасним методам та засобам освіти та їх використанню у підготовці майбутніх фахівців туризму. Як зазначають дослідники Єгорова В. і Голубєва М., у більшості випадків метод «Навчання визначається як спосіб взаємопов'язаної діяльності педагогів і тих, хто навчається, для досягнення певних навчально-виховних цілей. Інноваційні педагогічні технології мають доповнити, а, в деяких випадках, замінити традиційні підходи до навчання та виховання» [4].

В умовах сучасної освіти, зокрема і дистанційної, добре себе зарекомендували проблемний метод, дискусійний метод, метод проектів. Так в предметах «Екскурсознавство» («Організація екскурсійної діяльності та надання екскурсійних послуг») студенти розробляють екскурсії і проводять їх віртуально у вигляді презентацій або коротких навчальних фільмів, самостійно вивчають екскурсійний ринок і знайомлять аудиторію навчальної групи з діяльністю суб'єктів цього ринку, знову таки у вигляді підготовлених ними презентацій.

В предметах «Організація туристичної діяльності» та «Туроперейтинг» студенти розробляють проекти туристичних фірм і пакети турів на реально існуючому матеріалі. При цьому віддається перевага внутрішнім турам Україною, в т. ч. турам нових видів туризму.

Використання методу проектів дозволяє реалізувати диференційований, індивідуально-творчий та активно дієвий підходи в навчанні. Проект може мати дослідницький, пошуковий, творчий (креативний), прогностичний, аналітичний, ігровий характер. Як правило проект планується та реалізується студентом або самостійно або в групі. Метод забезпечує сприятливі умови для активізації відповідальності, формування партнерських стосунків.

При дискусійному методі навчання в процесі проведення колоквиумів студенти заздалегідь готуються до дискусій, отримуючи від викладача проблемні питання. Метод взаємонавчання передбачає підготовку проблемних питань самими студентами. Вони задають їх аудиторії для вирішення, попередньо маючи своє рішення цих питань, яке вони в свою чергу озвучують. В даному випадку викладач грає роль головного експерта, оцінюючи і самі питання, і варіанти відповідей.

Серед сучасних методів навчання вже закріпився ігровий. При дистанційній формі навчання, позбавленої повноцінного інтерактивного спілкування, буває важко організувати ділову гру, але використати ігрові елементи у процесі проведення навчального заняття цілком можливо. Натомість, проблемний метод успішно використовується в умовах форми навчання он-лайн.

До переліку навчальних технологій відноситься і технологія портфоліо для вимірювання рівня навчальних досягнень. Дана технологія є прикладом оцінювання, спрямованого на акцентування позитивних освітніх результатів та посилення мотивації студентів щодо навчальної діяльності, переорієнтації з зовнішньої оцінки на самооцінку. Це сприяє формуванню комунікативної, дослідницької та міжкультурної компетентності.

І ще одна проблема, що потребує свого рішення. Війна поставила під сумнів використання російської мови у навчальному процесі. Влада має намір включити викладачів вищої школи в коло осіб, які повинні володіти крім української, також англійською мовою. Але не всі успішні педагоги поки що вільно володіють англійською. Керівникам закладів вищої освіти варто подбати про мовну підготовку своїх кадрів шляхом організації підготовчих курсів інтенсивного навчання англійської. Це є вимогою часу.

Висновки. Отже, можна констатувати, що військові дії вплинули на зміст контенту навчальних програм у сфері туризму. Вважаємо, що вже зараз до початкових планів профільних

ЗВО варто включити тематику туристсько-екскурсійної роботи в умовах воєнного та післявоєнного стану.

В період післявоєнного відновлення України поряд з традиційними видами туризму, такими як рекреаційний, пізнавальний (екскурсійний), активний туризм, підвищеного значення набуватимуть туризм медичний та інклюзивний, для людей, які отримали фізичні і психологічні травми, «темний “dark” туризм. Включення цієї тематики до навчальних планів підготовки фахівців туризму має сприяти відновленню та залученню до активного життя людей з фізичними (в т. ч., після поранень) та розумовими вадами, порушеною психікою через стресовий стан (участь у військових діях, перебування на окупованій території тощо) засобами туристсько-екскурсійної роботи.

При здійсненні підготовки фахівців сфери туризму перспективним є використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема сучасних методів та засобів освіти: методу проектів, що дозволяє активізує відповідальність та формує партнерські стосунки; дискусійного методу навчання в процесі проведення колоквиумів. Дистанційна форма навчання, що широко використовується з початку пандемії, дозволяє використати ігрові елементи у процесі проведення навчального заняття. Проблемний метод також

успішно використовується в умовах форми навчання он-лайн.

Особлива увага в подальшому буде приділятися володінню викладачами англійською мовою. Тому, необхідно здійснити заходи, щодо організації підготовчих курсів інтенсивного навчання англійської для освітян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Навчатись завжди: як зміниться українська освіта після війни. URL: <https://mind.ua> > openmind > 20242872-navchatis-zavz
2. Розлуцька Г. М. Інноваційні технології в педагогічному процесі вищої школи. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> > jsui > handle > lib
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Х. : Вид. Група «Основа», 2009. 176 с. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar>
4. Єгорова В. В., Голубева М. О. Інноваційні педагогічні технології в сучасному навчально-виховному процесі ВНЗ. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua> > handle
5. Миронов Ю.Б, Миронова М. І. Дистанційне навчання як ефективна форма організації самостійної роботи у процесі підготовки фахівців сфери туризму. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Викладання економічних дисциплін в умовах глобалізаційних та інтеграційних перетворень (м. Харків, 1 червня 2018 р.)». Харків : ХНАДУ, 2018. С. 118–120.

ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИASSESSMENT ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL TEACHER
OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

У статті висвітлено актуальність проблеми організаційно-методичного оновлення оцінювальної діяльності вчителя початкових класів у Новій українській школі. Зазначено, що система оцінювання навчальних досягнень молодших школярів є важливою складовою освітнього процесу, яка має певні функції: стимулювально-мотиваційну, діагностико-корективну, навчальну, розвивальну, виховну, функції контролю та управління перебігом навчання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури узагальнено наукові погляди щодо визначення сутності поняття «оцінювальна діяльність учителя», яка розглядається як процес, що вимагає від педагога планування та спостереження за перебігом освітньої діяльності та розвитком учнів; сприяє будівництву діалогу та зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу в тривалій перспективі. Зазначено, що оцінювальна діяльність учителя початкових класів полягає в прогнозуванні, виявленні прогалин і корегуванні навчального плану, забезпеченні ефективного розвитку пізнавальних умінь, формуванні рефлексії та позитивної самооцінки кожного школяра. Розглянуто методичні аспекти впровадження формувального та підсумкового оцінювання в освітній процес початкової школи. Наголошено, що оновлення системи оцінювання потребує розробки та активного використання дієвих прийомів та інструментів. Визначено підходи та критерії для обрання вчителем сучасного інструментарію. Схарактеризовано особливості застосування інструментів формувального оцінювання, а саме: технології портфоліо та спостереження. Акцентовано увагу на важливості систематичного використання прийомів самооцінювання та взаємооцінювання в освітньому просторі початкової школи.

Ключові слова: оцінювання, оцінювальна діяльність учителя початкових класів, формувальне та підсумкове оцінювання, інструменти оцінювання, само- та взаємооцінювання здобувачів початкової освіти.

The article highlights the relevance of the organizational and methodological problem updating the assessment activities of a primary school teacher in the New Ukrainian school. It is noted that the system of assessment educational achievements of younger schoolchildren is an important component of the educational process, which has certain functions: stimulating and motivational, diagnostic and corrective, educational, developmental, control and management function the course of educational process.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature scientific views on the definition of the essence of the concept of "assessment activity of a teacher" are summarized, which is concerned as a process that requires the teacher to planning and monitoring the course of educational activities and development of students; contributes to the construction of dialogue and feedback between the participants of the educational process in the long run. It is noted that meaningful assessment activity of primary school teachers arises in forecasting, identifying gaps and adjusting the curriculum, providing effective development and educational cognitive skills, formation of reflection and positive self-esteem of each student. Methodological aspects of the introduction of formative and final assessment in the educational process of primary school are concerned. It is emphasized that updating the assessment system needs development and active use of effective techniques and tools. Approaches and criteria for choosing of modern tools by a teacher are defined. Features of the use of formative assessment tools are described, namely: portfolio technologies and observation. Authors emphasize on the importance of systematic use of self-assessment techniques and mutual evaluation in the educational space of primary school.

Key words: assessment, appraisal activity of a primary school teacher, formative and final assessment, assessment tools, self and mutual assessment of primary school applicants.

УДК 373.3.091.26(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.19>

Сущенко Л.О.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Андрющенко О.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Жолудь С.В.,

студентка II курсу кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Початок третього тисячоліття в Україні ознаменовано новими соціально-економічними умовами розвитку та докорінними освітніми реформами, що викликали зміну вимог до професійної діяльності педагогів. Впровадження з 2017 року концептуальних ідей Нової української школи характеризується оновленням організаційного та методичного забезпечення освітнього процесу, зокрема контрольно-оцінювальної діяльності вчителя початкових класів.

Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів є важливою складовою освітнього процесу, що виконує такі функції, як: стимулювально-мотиваційна, діагностико-коригувальна,

навчальна, розвивальна, виховна, функції контролю та управління перебігом навчання [7]. Виходячи з цього, Міністерством освіти і науки України рекомендовано запровадження формувального та підсумкового оцінювання, яке спрямоване на моніторинг індивідуального розвитку кожного учня, оволодіння досвідом та співвіднесення здобутків з обов'язковими / очікуваними результатами навчання, визначеними Державним стандартом початкової освіти та іншими нормативними документами відповідно [10].

Зазначимо, що ключові принципи Концепції НУШ передбачають впровадження особистісно орієнтованого та компетентісного навчання

на засадах взаємоповаги, співпраці та діалогу, що сприяють побудові довірливих відносин між учнями, педагогами та батьками. Оскільки монументально змінити національну освіту без перегляду підходів до вимірювання результатів засвоєння знань, умінь і навичок школярів молодшого віку неможливо, актуальною є проблема визначення сутності та змісту оцінювальної діяльності вчителя в Новій українській початковій школі.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій доводить, що питанню оцінювання досягнень школярів присвячено багато наукових праць, зокрема роботи Р. Барро, В. Беспалька, В. Бочарнікова, Д. Гехта, С. Докінза, У. Древса, М. Єрецького, М. Лещенка, Е. Льюїса, В. Мадзігона, Т. Маррей, С. Різниченка, Л. Романишина, О. Романовського та ін. Окремі педагогічні аспекти цієї проблеми досліджували Ш. Амонашвілі, С. Близняк, К. Делікатний, В. Паламарчук, В. Полонський, П. Сікорський та ін.

Сутність та зміст формувального оцінювання, що є засобом ґрунтовного аналізу індивідуальних здобутків молодших школярів, вивчали як вітчизняні (О. Барна, Н. Бібік, І. Булах, Л. Варяниця, В. Вембер, Н. Дементієвська, О. Локшина, Н. Морзе, О. Онопрієнко, О. Полякова, О. Пометун, О. Савченко, А. Степанова-Камиш, О. Фідкевич та ін.), так і зарубіжні дослідники (П. Блек, Б. Блум, Д. Вільям, Г. Голуб, Б. Коуві, Р. Марцано, Ф. Перрен, М. Пінська, І. Фішман, Л. Фоміна, Дж. Хатті, Р. Шакірова та ін.).

Проте аналіз науково-методичної літератури та педагогічної практики засвідчив наявність проблеми щодо свідомого та ефективного використання вчителями контрольно-оцінювальних знань та умінь в освітньому процесі початкової школи.

Мета статті: розкрити сутність оцінювальної діяльності учителя, висвітлити особливості впровадження дієвих інструментів оцінювання в Новій українській початковій школі.

Насамперед зазначимо, що в численних наукових дослідженнях оцінювання розглядається як процес взаємодії між педагогом та учнем, під час якого вимірюють кількісні результати освітньої діяльності, що є показником ступеня досягнення цілей. Так, О. Ляшенко, Т. Лукіна, Л. Ващенко, П. Полянський, Ю. Жук та ін. трактують оцінювання навчальних здобутків учнів як процес, що «визначає рівень успішності та містить два компоненти: оцінювання, хід якого відбувається на всіх етапах навчання, і бал, який фіксує підсумки перевірки знань, умінь, навичок» [9, с. 70–71]. Дослідниця С. Луців вважає оцінювання «процесом встановлення рівня навчальних досягнень учня в опануванні змістом предмета відповідно до вимог чинних навчальних програм. Його результатом є педагогічна оцінка, яка відображається в оцінювальних судженнях і висновках учителя вербально або в балах» [6].

Отже, процес оцінювання є складним і багатограним педагогічним явищем, що має забезпечити вирішення таких завдань:

- продемонструвати учням, яким чином вони досягли мети заняття;
- мотивувати здобувачів освіти до навчання й отримання сучасних знань;
- виявити рівень здібностей школярів;
- визначити за результатами найкращих;
- з'ясувати, чи є необхідність у додатковому навчанні;
- поставити оцінки кожному учневі [4, с. 215].

Для нашого дослідження важливими є наукові погляди щодо визначення поняття «оцінювальна діяльність учителя». Зокрема, нам імпонують положення, розроблені П. Блеком і В. Вільямом, у яких оцінювальна діяльність педагога характеризується як процес планування та спостереження за перебігом освітньої діяльності й розвитком учнів, ознайомлення їх з цілями та критеріями навчання, встановлення зворотного зв'язку, надання конструктивних рекомендацій у разі виникнення певних труднощів. На думку авторів, необхідно враховувати емоційний вплив на школярів, формувати позитивну мотивацію, впевненість і самостійність для досягнення вищих результатів. Дії вчителя мають бути спрямовані на всебічне оцінювання та вчасне інформування учнів стосовно їх здобутків [1].

Слід зауважити, що модернізація оцінювальної діяльності в Новій українській початковій школі відбувається, зокрема, на підставі переходу учнів на позицію суб'єкта здобуття власної освіти. Це призводить до змін у розумінні ролі вчителя: замість використання тактики диктату та опіки, постійного контролю та перевірки (авторитарний підхід) вона передбачає зорієнтованість на розвиток активності самих учнів, необхідності побудови довірливих партнерських відносин з дітьми.

З огляду на це, влучним є тлумачення оцінювальної діяльності вчителя як такої, що сприяє будуванию діалогу та зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу в тривалій перспективі.

Важливі підходи до системи оцінювання навчальних здобутків молодших школярів у своїй праці висвітлила О. Онопрієнко, яка, наголосила, що:

- знання, уміння та навички учнів підлягають аналізу та оцінюванню педагогом на підсумковому етапі;
- рівнева диференціація школярів має ґрунтуватися на результатах індивідуальної діагностики розвитку кожного учня;
- важливим є врахування чинників впливу на ефективність навчання, формування адекватної самооцінки дитини щодо власної роботи;
- застосування безбального та формувального оцінювання;

– сприяння формуванню мотивації, самостійності, навчально-пізнавальної активності шляхом рейтингового підходу [8].

Таким чином, оцінювальна діяльність учителя початкових класів полягає в прогнозуванні, своєчасному виявленні недоліків та корегуванні навчального плану, забезпеченні ефективного розвитку навчально-пізнавальних умінь та формуванні позитивної самооцінки кожного школяра.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів» від 13 липня 2021 р., отримання та аналіз даних про досягнення молодших школярів здійснюються в процесі формувального та підсумкового оцінювання.

Формувальне оцінювання за своєю суттю є постійним джерелом відомостей про перебіг навчання через зворотний зв'язок, який забезпечує школярам аналіз власної освітньої діяльності; передбачає систематичне спостереження вчителя за динамікою індивідуального розвитку учня. Таким чином, формувальне оцінювання підтримує процес навчання та допомагає молодшим школярам усвідомлено та ефективно вчитися [7].

Саме тому цілком поділяємо позицію О. Фідкевич, що оцінювальна діяльність учителя при формувальному підході має складатися зі спланованих послідовних дій, а саме:

- формулювання чітких і зрозумілих освітніх цілей для дітей;
- визначення критеріїв оцінювання, які обов'язково узгоджуються з учнями;
- проведення доцільної рефлексії, забезпечення ефективного зворотного зв'язку;
- сприяння активній участі школярів у навчально-пізнавальному процесі;
- корегування освітньої діяльності задля покращення результатів [13, с. 12].

З огляду на вищезазначене, впровадження формувального оцінювання в освітній процес початкової школи забезпечує: діагностику успішності на кожному етапі навчання; вчасне виявлення та корекцію прогалин у формуванні предметних і ключових компетентностей; розвиток рефлексії, підвищення рівня мотивації до освітнього процесу, досягнення максимально можливих результатів відповідно до індивідуальних потреб розвитку кожної дитини.

Підсумкове оцінювання в Новій українській школі розглядається як процес, метою якого є оцінення якості знань та умінь учнів відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти; узагальнення та підведення результатів у межах розділу або циклу навчальних тем освітнього процесу.

Варто зазначити, що впровадження в освітній процес оновленої оцінювальної системи, дотримання ролі сучасного вчителя-модератора

потребує розробки та використання дієвих прийомів та інструментів оцінювання.

Значний внесок у вивчення цього питання зробила О. Онопрієнко, яка зосереджувала увагу на створенні інструментарію оцінювання, керуючись таксономією навчальних цілей Б. Блума та метою й відповідними їй обов'язковими / очікуваними результатами до системи уроків. Виходячи з досліджень автора, таксономія цілей охоплює шість ієрархічно взаємопов'язаних навчальних процесів: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінювання. Вчена уточнює, що зазначені розумові дії вміщують у собі стимули до діяльності, які притаманні інструментам вимірювання результатів учня за:

– процесами нижчого порядку – пригадування та просте відтворення вивченого по пам'яті («перекажи», «назви» та ін.); усвідомлення його суті («проілюструй», «добери» та ін.); відтворення алгоритму дій у навчальних ситуаціях («знайди значення», «визнач» тощо);

– процесами вищого порядку – творче застосування освітнього досвіду в життєвих ситуаціях («вияви відмінності», «класифікуй», «створи» та ін.); оцінювання поняття чи явища («надай оцінку», «перевір» тощо) [8].

Вагомою, на наш погляд, є думка українських авторів І. Булах, М. Мруги та ін. про обрання вчителем того чи іншого інструменту оцінювання. Серед критеріїв, що впливають на вибір, дослідники визначають такі: валідність (відповідність здобутків меті та вимогам навчання); надійність (незалежність результатів від випадкових чинників); об'єктивність (мінімізування впливу суб'єктивних факторів); точність (врахування похибки в обчисленні) [2, с. 13].

Особливої уваги потребують методи, прийоми, інструменти формувального оцінювання, що створюють цілісну картину розвитку дитини та є підставою для ґрунтовного аналізу індивідуальних відмінностей дітей та їхніх здібностей, які виявляються під час навчання. Так, О. Фідкевич однією з таких інструментів вбачає технологію портфоліо як «колекцію робіт учня, що демонструє його процес у навчанні та докладені ним зусилля за певний період здобуття освіти» [13, с. 51]. Для ефективного впровадження цієї технології дослідниця рекомендує вчителю дотримуватись наступних положень: орієнтація на запити кожного учня індивідуально; створення ситуації успіху; самостійність школяра в систематизації власних навчальних здобутків та укладанні портфоліо; фасилітативна роль учителя.

Дещо схожим до попередньої технології формувального оцінювання є педагогічне спостереження. Як запевняє Н. Вайдич, винятковість цього методу полягає в неупередженій систематичній фіксації явищ, що здійснюється за допомогою накопичення, класифікації даних (записів, фото та відеозйомки) задля майбутнього узагальнення та встановлення закономірностей [3, с. 2].

Як уже зазначалося, концепція початкової освіти зосереджена на різносторонньому особистісному розвитку школярів через опанування ними ключових і предметних компетентностей. Щоб цей процес був успішним, надзвичайно важливим є формування в учнів ініціативності, відповідальності, уміння самостійно оцінювати свою діяльність і діяльність однокласників, аргументувати та відстоювати власні думки під час роботи в команді. Такий підхід потребує від учителя обов'язкового використання прийомів само- та взаємооцінювання, що сприятиме формуванню позитивної самооцінки та усвідомленню кожним учнем його ролі в процесі навчання [11].

Так, поняття «самооцінювання» О. Савченко трактує як оцінювання суб'єктом самого себе, своїх здобутків і перспектив, порівняно із поставленою метою. Формування умінь самооцінювання можливе за процесу, що «має системний характер і забезпечує взаємозв'язок мотиваційного, процесуального і вольового компонентів уміння вчитися. Це передбачає: 1) усвідомлення дітьми мети діяльності; 2) формування потреби якісно виконувати й перевіряти будь-яке навчальне завдання; 3) використання спеціальних прийомів самоконтролю та самооцінки» [12, с. 1].

Доречним з цього приводу є переконання І. Дунець, яка, опрацюючи досвід сучасних педагогів у втіленні формульованого підходу, відзначає, що самооцінюванню має передувати така ж діяльність щодо робіт однокласників. За таких умов взаємооцінювання задовольняє усвідомлення цілей і критеріїв успішного аналізу досягнень. Дослідниця виокремлює такі особливості оцінювальної діяльності вчителя в застосуванні інструментів взаємооцінювання:

- забезпечення розуміння школярами взаємооцінювання як партнерської взаємодії, що спрямована на підтримку один одного, а не на зіставлення своїх результатів з іншими;

- націлювання на дотримання визначених критеріїв під час проведення взаємного оцінювання;

- підтримка доброзичливої атмосфери в класі шляхом вираження поваги, коректного висловлювання коментарів тощо [5].

Отже, серед інструментів формульованого та підсумкового оцінювання кожен з них є ефективним за умови доцільного й правильного використання в освітньому процесі. При наявності достатньої кількості інструментів само- та взаємооцінювання в педагога залишається можливість втілення творчих ідей: розроблення власних інструментів або модифікація вже існуючих.

Висновки. Оцінювальна діяльність учителя початкових класів згідно з вимогами сучасного суспільства і Нової української школи – це процес систематичного планування та спостереження за перебігом навчання та розвитку учня / учениці,

який характеризується одержанням зворотної інформації про хід освітньої діяльності, кількісним вимірюванням здобутків, що свідчать про стан досягнення обов'язкових / очікуваних результатів, встановлених Державним стандартом початкової освіти. Застосування технології портфоліо, методу спостереження, прийомів само-, взаємооцінювання сприяють розвитку навчальної самостійності, осмисленню молодшими школярами загальних та індивідуальних освітніх цілей, а також власному об'єктивному баченню стану сформованості ключових і предметних компетентностей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної теми, а відкриває можливість для подальших пошуків, зокрема щодо конструювання власного інструментарію формульованого оцінювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Black P. Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment. Phi Delta Kappan. 1998. Vol. 80, No. 2 (October). P. 1–12.
2. Булах І. Є., Мпура М. Р. Створюємо якісний тест : навч. посіб. Київ : Майстер-клас, 2006. 160 с.
3. Вайдич Н. Педагогічне спостереження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. № 2. С. 5–9.
4. Гончаров С. М., Гурін В. А. Методи та технології навчання в кредитно-трансферній системі організації навчального процесу : навч.-метод. посіб. Рівне : НУВГП, 2010. 451 с.
5. Дунець І. Р. Методи та інструменти формульованого оцінювання молодших школярів у Новій українській школі. Тернопіль. 2020. URL: https://school3.com.ua/userfiles/file/dilumos_dosvidom/paradigma_2020_dunec_sayt.pdf (дата звернення: 09.07.2022).
6. Луців С. Оцінювання першокласників на уроках навчання грамоти в умовах впровадження нового змісту початкової освіти. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2017. С. 434–440.
7. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формульоване оцінювання: від теорії до практики: інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6. С. 45–57.
8. Онопрієнко О. В. Інструментарій оцінювання результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 72 с.
9. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : монографія / за заг. наук. ред. О. І. Ляшенко. Київ : Педагогічна думка, 2011. 160 с.
10. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчання учнів 1–4 класів. [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2021 р. № 813. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf> (дата звернення: 07.07.2022).
11. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 85–98.

12. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів умінь самоконтролю і самооцінки. Початкова школа. 2015. № 4. С. 1–5.

13. Фідкевич О. Теорія і практика формувального оцінювання у 1–2 класах: закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза. 2019.

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

THE ROLE OF PEDAGOGICAL ETHICS IN FORMING THE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER

У статті висвітлено нагальну проблему вищої школи – підвищення якості сучасної освіти, що передбачає не лише її зміст та інноваційні освітні технології, а й гуманістичну спрямованість освітнього процесу, педагогічну етику сучасного педагога, як кодекс його професійної поведінки.

Обґрунтовано, що для ефективного підготовки майбутніх педагогів, у процесі формування їх особистості, важливою є роль педагогічної етики в контексті його гуманітарної культури. Стаття містить аналітичний огляд літератури, присвяченої висвітлююню таких аспектів, як педагогічна мораль та її принципи, моральні проблеми педагогічної діяльності та педагогічних взаємовідносин, нормативні етичні та педагогічні вимоги до педагога. Визначено чинники морального виховання, соціальних умов морального розвитку особистості, еталони та мотиви діяльності педагога, його особливі моральні якості. Розглянуто сутність поняття «педагогічна етика», її завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції. Педагогічну етику майбутнього педагога визначено інтегральною якістю, завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції якої, окреслюють соціально значущу діяльність педагога; визначають морально-етичні проблеми виховання та освіти, спілкування педагога з його вихованцями; моральні цілі виховання, моральну допустимість тих чи інших способів досягнення педагогічної мети. Визначено, що професія педагога виокремлюється найвищим рівнем єдності професійного та морального складників, кожен з яких, в свою чергу, характеризується конкретними аспектами його виявлення і розглядається в контексті здійснення педагогічної діяльності.

Основними завданнями педагогічної етики визначено норми і принципи моралі в педагогічній сфері людської діяльності; етичні проблеми педагогічної діяльності; усвідомлення і окреслення вимог, що ставляться соціумом до морального образу педагога; змісту його морального ідеалу – формування моральних цінностей педагогічного фаху, певних якостей педагога, його етичної культури на рефлексивній основі, спонукання до рефлексії своїх вчинків.

Ключові слова: педагогічна етика, педагогічна справедливість, педагогічна мораль, моральний розвиток особистості, педагогічні вимоги.

The article touches upon the urgent problem of higher education – improving the quality of modern education, which involves not only its content and innovative educational technologies, but also the humanistic orientation of the educational process, the pedagogical ethics of a modern teacher, as a code of his professional behavior.

It is substantiated that for the effective training of future teachers, in the process of forming their personality, the role of pedagogical ethics in the context of its humanitarian culture is important. The article contains an analytical review of the literature devoted to the coverage of such aspects as pedagogical morality and its principles, moral problems of pedagogical activity and pedagogical relationships, normative ethical and pedagogical requirements for the teacher. The factors of moral education, social conditions of moral development of the personality, standards and motives of the teacher's activity, his special moral qualities are defined. The essence of the concept of "pedagogical ethics", its tasks, substantive structural components, categories and functions are considered. Pedagogical ethics of the future teacher is determined by the integral quality, tasks, content structural components, categories and functions of which outline the socially significant activity of the teacher; determine the moral and ethical problems of upbringing and education, the teacher's communication with his pupils; moral goals of education, moral permissibility of certain ways of achieving the pedagogical goal. It was determined that the profession of a teacher is distinguished by the highest level of unity of professional and moral components, each of which, in turn, is characterized by specific aspects of its detection and is considered in the context of the implementation of pedagogical activity.

The main tasks of pedagogical ethics are defined as norms and principles of morality in the pedagogical sphere of human activity; ethical problems of pedagogical activity; awareness and delineation of the requirements that society applies to the teacher's moral image; the content of his moral ideal – formation of moral values of the pedagogical profession, certain qualities of the teacher, his ethical culture on a reflective basis, encouragement to reflect on one's actions.

Key words: pedagogical ethics, pedagogical justice, pedagogical morality, moral development of the individual, pedagogical requirements.

УДК 371.211.24:371.15
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.20>

Теличко Н.В.,

докт. пед. наук,
професор кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання
Мукачівського державного університету

Теличко Т.В.,

канд. пед. наук,
асистент кафедри дошкільної освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Передача духовного, соціального та виробничого досвіду нащадкам є найактуальнішою умовою існування та розвитку людського суспільства та однією з основних завдань освітньої політики. Забезпечення якості сучасної освіти передбачає не лише її зміст та інноваційні освітні технології, а й гуманістичну

спрямованість освітнього процесу, педагогічну етику сучасного педагога, як кодекс його професійної поведінки.

Визначені пріоритетні проблеми тісно пов'язані з реалізацією Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років [3], упровадженням Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [7], які

спрямовують вищу школу на нові результати – формування нових ідеалів педагога, як мудрої, освіченої особистості, тактовного, вимогливого педагога, з власними міцними переконаннями та моральними принципами, талановитий вихователь, майстерний фахівець, вільна й незалежна людина, яка здатна викликати повагу й симпатію у колі колег і студентів [4, с. 23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи аналіз наукової літератури з проблеми дослідження визначено, що формування компонентів професійної компетентності педагогів студіюють Н. Бордовська, Н. Гузій, О. Кучерявий, Л. Хоружа та ін.

Сучасні дослідники Р. Апресян, А. Зеленкова, В. Малахов, В. Наумчик, Л. Попов значну увагу приділяють розгляду моралі як суспільного феномена, обґрунтовують питання щастя, справедливості, сенсу життя тощо, аналізують ряд сучасних етичних проблем.

У наукових працях Г. Васяновича, В. Писаренко, Є. Савченко, Л. Шевченко, А. Шемшуриної, В. Чернокозової та інших висвітлюється педагогічна мораль та її принципи, моральні проблеми педагогічної діяльності та педагогічних взаємовідносин, велика увага приділяється обґрунтуванню нормативних етичних та педагогічних вимог до педагога.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак проблема ролі педагогічної етики у формуванні особистості майбутнього педагога, в контексті його гуманітарної культури висвітлена в недостатній мірі.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні ролі педагогічної етики у формуванні особистості майбутнього педагога, визначенні чинників морального виховання, соціальних умов морального розвитку особистості, обґрунтуванні еталонів та мотивів діяльності педагога, його особливих моральних якостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі поняття «педагогічна етика» розглядається як наука, завданням якої є формування моралі майбутнього педагога в умовах педагогічного процесу, норм і правил його поведінки [5, с. 211]. Разом з поняттям «педагогічна етика» розглядаються її завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції.

Необхідно зазначити, що науковці велику увагу приділяють визначенню завдань педагогічної етики, серед яких виокремлюють дослідження теоретичних засад проблем педагогічної моралі, моральних аспектів педагогічної діяльності; окреслення вимог до морального іміджу педагога; визначення специфіки моральної свідомості педагога; дослідження проблем морального виховання та самовиховання. Серед прикладних завдань педагогічної етики науковці виділяють, зокрема формування гуманістичної

спрямованості; визначення факторів, що впливають на процес моральної стійкості особистості; механізму взаємозв'язку, гармонізації моральних і фахових якостей педагога [5; 6].

Достатньо цінним у проблеми педагогічної етики є дослідження науковців, які спрямовані на визначення функцій педагогічної етики, таких як: нормативно-регулююча, моральна регламентація, субординація, координація, що забезпечують регуляцію поведінки людини у всіх сферах діяльності. В наукових дослідженнях гносеологічна функція педагогічної етики характеризується як така, що дає людині нові знання про світ і виступає формою суспільної свідомості. Програмуючу функцію вбачають в спрямованості на моральну перспективу; ціннісну – на створення специфічної ієрархії цінностей; виховна функція спрямована на формування моральних норм, оцінок, мотиваційних чинників. Функцію педагогічного корегування забезпечується, на думку науковців, методами навчання, моральної оцінки і самооцінки, корегування дій і вчинків, діяльність педагога і студентів; продукування моральних знань, генерування комплексу знань про мораль; вироблення протидії моральним спотворенням; моральний самозахист тощо.

Не менш важливу увагу дослідники цього феномена приділяли визначенню категорій педагогічної етики, таких як: педагогічна справедливість, моральна відповідальність, професійна честь, совість, обов'язок, чесноти, гармонія тощо.

Аналізуючи структурні компоненти педагогічної етики, дослідники виокремлюють моральну свідомість, яка передбачає професійний обов'язок, вимогливість, совість, справедливість, погляди, честь, любов до вихованців, знання, ціннісні орієнтації, ідеали, тощо.

Моральну діяльність визначають цілі, потреби, стимули, засоби, результати, самовиховання та досвід. Моральні відносини окреслюють відносини між педагогом та учнями, педагогом та іншими педагогами, педагогом і колективом, педагогом і батьками, педагогом та керівництвом закладу.

Педагогічна справедливість має специфічні риси, будучи своєрідною мірою об'єктивності вчителя, рівня його етичної вихованості (доброти, принциповості, людяності), що виявляється в його оцінках вчинків учнів, їх ставленні до навчання, проявах суспільно корисної діяльності тощо. Справедливість – це моральна якість вчителя і оцінка міри його впливу на учнів, що відповідає реальним заслугам перед колективом. Специфіка педагогічної справедливості полягає у такому: оцінка дії (відповідна реакція на неї) знаходиться у педагога і учня на різних рівнях етичної зрілості; визначення об'єктивності залежить здебільшого від педагога; загальній моральній оцінці піддається взаємодія сторін з нерівним самозахистом;

педагогічно необхідне, запрограмоване педагогом, може не усвідомлюватися учнями [1].

Розглянемо більш детально деякі з категорій педагогічної етики. Вважаємо, що педагогічний обов'язок є однією з найголовніших категорій педагогічної етики. Це поняття визначає уявлення про сукупність вимог і моральних установок, що ставляться суспільством до педагога, а також виконання педагогом своїх професійних обов'язків. Ці вимоги передбачають здатність здійснювати конкретні професійні функції, здебільшого інтелектуальні, грамотно будувати взаємовідносини з учнями, їх батьками, колегами по роботі, відповідально ставитись до обраної професії, педагогічного та учнівського колективу. Професійний обов'язок педагога передбачає творче ставлення до своєї діяльності, вимогливість, в першу чергу, до себе, бажання поповнювати професійні знання, підвищувати свою педагогічну майстерність, поважне ставлення до учнів та їхніх батьків, здатність розв'язувати складні психологічні конфлікти [8, с. 88].

Щодо професійної честі – це поняття, що передбачає усвідомлення педагогом своєї значущості, суспільне визнання, пошану його моральних якостей. Розвинуте усвідомлення особистісної честі й гідності у професії педагога чітко визначається. Якщо педагог у поведінці та міжособистісних відносинах не дотримується вимог, що ставляться соціумом до ідеалу педагога, таким чином він демонструє зневагу до професійної гідності й честі, як суспільної оцінки його реальних фахових гідностей, що простежуються у виконанні ним професійного обов'язку.

Важливою категорією педагогічної етики вважаємо, також, педагогічний авторитет педагога, як моральний статус серед учнів і колег, форма дисципліни, за допомогою якої авторитетний педагог, впливає на поведінку своїх вихованців, на їх переконання. Педагогічний авторитет залежить значною мірою від попередньої морально-етичної і психолого-педагогічної підготовки педагога, від глибини фахових знань, всебічної ерудиції, високого рівня майстерності, ставленням до професійної діяльності тощо [2, с. 89].

У структурі педагогічної етики майбутнього педагога виокремлюють моральну самосвідомість, яку характеризують честь, гідність та совість особистості. Головними функціями моральної самосвідомості є усвідомлення, контроль, критичний аналіз моральних установок та настанов. Честь і гідність розкривають ставлення особистості до самої себе і ставлення до неї соціуму, слугують проявом моральної цінності особистості.

Разом з тим, між ними є значні відмінності. Моральна цінність особистості, яка визначається поняттям «честь», пов'язана з певним суспільним станом людини, з характером її діяльності, яку виконує людина. Поняття «гідність» також передбачає моральну цінність педагога, але разом

з тим керується принципом рівності всіх людей. Це ширше поняття, ніж честь, позаяк воно передбачає оцінку людини незалежно від суспільних ролей, функцій тощо.

Висновки. На основі здійсненого теоретичного аналізу визначаємо, що педагогічна етика майбутнього педагога є інтегральною якістю, завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції якої, визначають соціально значущу діяльність педагога; розглядають морально-етичні проблеми виховання та освіти, спілкування педагога з його вихованцями; окреслюють моральні цілі виховання, моральну допустимість тих чи інших способів досягнення педагогічної мети. Професія педагога виокремлюється найвищим рівнем єдності професійного та морального складників. Кожен складник, в свою чергу, характеризується конкретними аспектами його виявлення і розглядається в контексті здійснення педагогічної діяльності.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що особливе місце в формуванні особистості майбутнього педагога відіграє педагогічна етика, яка має бути невід'ємною частиною професійної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
2. Злишков В. Л. Професійна ідентичність та особистість педагога : навч. посібник. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 132 с.
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npra/prozatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 14.03.2018).
4. Кузь В. Г. Нова освітня парадигма – нові освітні технології. *Педагогіка і психологія*. 2011. Вип. 2. С. 28–35.
5. Лозовой В. О. Філософія. Логіка. Етика. Естетика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. О. Лозовой, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – Харків : Право, 2009. – 578 с.
6. Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 4 (76). С. 85–88.
7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Постанова Каб. Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 14.03.2018).
8. Садова Т. А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності: сутність і взаємозв'язок. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. 2010. Вип. 1. С. 86–90.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ

AN INTERDISCIPLINARY APPROACH IN FORMING THE PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE BORDER OFFICERS FOR PROJECT MANAGEMENT

Стаття присвячена обґрунтуванню між-дисциплінарного підходу у формуванні професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління. Міждисциплінарний підхід розглядається авторами як чинник об'єднання різних форм та методів вивчення конкретної дослідницької проблеми. Комплексне використання знань з різних навчальних дисциплін сприяє формуванню загальної методології формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління.

Автори звертають увагу на особливу роль навчальних дисциплін, які формують прикладні компетентності, створюють можливості критичного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників. Підготовка майбутнього фахівця до певної діяльності розуміється як процес формування готовності до продуктивної участі в цій діяльності. Професійна діяльність офіцерів-прикордонників складається з багатьох аспектів. Одним із них автори вважають проектне управління. Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління є важливою складовою їх фахової підготовки.

Авторами запропоновано використання міждисциплінарного підходу формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління у межах комплексного практичного заняття з курсантами, які навчаються за спеціальністю «Безпека державного кордону». За часом такі заняття тривають три доби. Курсанти першого курсу за розробленим проектом (сценарієм) виконують професійні завдання на навчальних місцях. Курсанти другого та третього курсів виступають у ролі їх керівників. Причому самі завдання мають міждисциплінарний характер, оскільки для їх виконання курсанту необхідно виявити знання, уміння та навички, отримані під час вивчення різних навчальних дисциплін.

Наголошується на сприянні комплексного використання знань з різних навчальних дисциплін формуванню загальної методології формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління. Особливу роль відіграють ті навчальні дисципліни, які формують прикладні компетентності, створюють можливості критичного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: міждисциплінарний підхід, формування професійної готовності, май-

бутні офіцери-прикордонники, проектне управління, освітні компоненти, фахова підготовка, професійні компетентності.

The article is devoted to the justification of an interdisciplinary approach in the formation of professional readiness of future border guards for project management. The interdisciplinary approach is considered authors as a factor of combining various forms and methods of studying a specific research problem. The complex use of knowledge from various educational disciplines contributes to the formation of a general methodology for the formation of the professional readiness of future border officers for project management.

The authors draw attention to the special role of educational disciplines that form applied competences and create opportunities for critical thinking of future border guards. Preparation of a future specialist for a certain activity is understood as the process of formation of readiness for productive participation in this activity. The professional activity of border guards consists of many aspects. The authors consider project management to be one of them. Formation of readiness of future border guards for project management is an important component of their professional training.

The authors proposed the use of an interdisciplinary approach to the formation of the professional readiness of future border officers for project management within the framework of a complex practical session with cadets studying in the specialty "Security of the State Border". Sometimes such classes last three days. First-year cadets perform professional tasks at educational sites based on a developed project (script). Second- and third-year cadets act as their leaders. Moreover, the tasks themselves are interdisciplinary in nature, since in order to perform them, the cadet needs to reveal the knowledge, skills and abilities acquired during the study of various educational disciplines.

Emphasis is placed on promoting the integrated use of knowledge from various educational disciplines in the formation of a general methodology for the formation of professional readiness of future border officers for project management. A special role is played by those educational disciplines that form applied competences and create opportunities for critical thinking of future border guards.

Key words: interdisciplinary approach, formation of professional readiness, future border guard officers, project management, educational components, professional training, professional competencies.

УДК 378.355.23.356
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.21>

Трифаніна Л.С.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Мірошніченко В.І.,
докт. пед. наук, професор,
начальник кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми. У педагогічній літературі міждисциплінарний підхід більш вивчений стосовно методики навчання майбутніх фахівців. Але кожен заклад вищої освіти, зокрема вищий військовий навчальний заклад, має «конкретну

мету освіти» – підготовку фахівця для певної галузі. Так, в Національній академії Державної прикордонної служби України здійснюється підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників. Міждисциплінарні зв'язки синтезують знання,

переконавання та практичні дії на різних етапах підготовки.

Аналіз останніх досліджень. Питанню формування професійної готовності майбутніх фахівців до певних видів діяльності присвячено низку праць сучасних вчених. Різноманітні характеристики поняття «готовність» досліджували А. Войченко, А. Ліненко, Н. Мойсеюк, В. Моляко, О. Г. Мороз та ін. Загальнотеоретичні питання підготовки до майбутньої професійної діяльності досліджували С. Заскалета, Н. Ничкало, І. Мельничук, Н. Теличко та ін. Дослідники зупиняються на таких підходах до тлумачення готовності, як функціональний та особистісний. За функціонального підходу «готовність є особливим станом, проміжним між психічними процесами та властивостями особистості. Відповідно до особистісного підходу психологічна готовність розглядається як зв'язок з особистісними передумовами до успішної діяльності [1, с. 37–38]. У сучасному освітньому просторі поняття «готовність» розглядається у таких контекстах: готовність до праці, готовність до навчання, готовність до педагогічної діяльності, готовність до професійної діяльності, готовність до виконання певних видів діяльності, готовність до управлінської діяльності тощо.

Щодо готовності особистості до професійної діяльності О. Сиротюк вважає «по-перше, готовність є системним, інтегративним феноменом, який формується у майбутнього фахівця упродовж професійного навчання у вищому навчальному закладі; по-друге, складається з певних компонентів; по-третє, критерієм готовності особистості до професійної діяльності є усвідомлення нею всіх складових, цілеспрямований їх розвиток» [2, с. 149].

Цікаву думку щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон висловлює О. Лемешко. Дослідниця наголошує, що професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон сприяє успішній адаптації військовослужбовців до служби в підрозділах прикордонного відомства та є передумовою якісного виконання службових обов'язків з охорони державного кордону [3, с. 6].

Системний аналіз матеріалу у галузі управління проектами та ризиками здійснює О. Яковенко. Автор надає характеристику менеджменту та ризиків проектної діяльності, обґрунтовує організаційну структуру управління та розкриває основи оцінювання ефективності проекту [4].

Нами було враховано наукову позицію В. Бабаєва щодо системного підходу як елемента проектного управління. Система, на його думку, є «комплексом компонентів, які залучені до взаємодії

вибірково, а характер їх взаємовідношення орієнтований на певний корисний результат» [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки проектне управління можна вважати одним із пріоритетних напрямів підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, у формуванні готовності до нього доцільним є використання компетентнісного, системного, міждисциплінарного та інших підходів. Щодо компетентнісного та системного підходів вони є досить поширеними серед дослідників. Так, В. Бабаєв, О. Крайнік, В. Морозов присвятили низку праць вивченню готовності саме до проектного управління. Дослідники Л. Довгань, Г. Мохонько, І. Малик систематизують матеріал щодо предметної сфери управління проектами, здійснюють аналіз принципів, методів та інструментів проектування, вивчають особливості планування, контролю та організації в межах проекту. Але у зазначених та інших наукових працях не акцентується увага на застосуванні міждисциплінарного підходу у формуванні професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування міждисциплінарного підходу у формуванні професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як слушно зазначають науковці [6, с. 87–91] сучасне тлумачення терміну «міждисциплінарність» вживається у різних значеннях: «як комплексну методіку навчання, за якої проблема вивчається більш ніж однією дисципліною» [7, с. 157]; «як процес вирішення проблем, що є досить складними для однієї навчальної дисципліни і посилюється іншими; як науково-педагогічна новація, яка демонструє зростання взаємодії методів та шляхів для формування нових наукових знань» [8, с. 18]. Міждисциплінарний підхід є чинником об'єднання різних форм та методів вивчення конкретної дослідницької проблеми. У нашому випадку такою дослідницькою проблемою є формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління.

Зарубіжні автори міждисциплінарний підхід в освіті поділяють за видами:

інтердисциплінарний – розуміння однієї дисципліни крізь призму іншої, наприклад «історія воєн та військового мистецтва», «військова дидактика»;

мультидисциплінарний – зіставлення декількох дисциплін, які акцентують увагу на подібних проблемах, без їх поєднання наприклад «прикордонна служба» та «прикордонний контроль»;

плюридисциплінарний – зіставлення споріднених дисциплін, наприклад «англійська мова» та «німецька мова»;

трандисциплінарний – відхід від змісту окремих дисциплін, зосередження на знаннях та

вміннях у конкретній галузі, наприклад «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування» [9, с. 7].

Зупинимось детальніше на можливостях міждисциплінарного підходу у формуванні професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління. До ознак проектів як явищ професійної діяльності можна віднести: 1) спрямування їх на досягнення певної мети, яка і виступає рушійною силою; 2) ієрархія цілей, тобто наявність основної цілі та підцілей; 3) взаємозв'язок між усіма складовими проекту; 4) наявність обмежень по часу; 5) наявність матеріальних, кадрових, інтелектуальних та інших видів ресурсів. Матеріал вказаних навчальних дисциплін певною мірою пов'язаний з розкриттям особливостей цих та інших явищ. Комплексне ж використання знань з різних навчальних дисциплін сприяє формуванню загальної методології формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління. Особливу роль відіграють ті навчальні дисципліни, які формують прикладні компетентності, створюють можливості критичного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників.

Підготовка майбутнього фахівця до певної діяльності є процесом формування готовності до продуктивної участі в цій діяльності. Професійна діяльність офіцерів-прикордонників складається з багатьох аспектів. Одним із них є проектне управління. Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління є важливою складовою їх фахової підготовки. Фахова підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників, метою якої є формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, передбачає оволодіння ними усіма компонентами освітньо-професійної програми. Розглянемо їх на прикладі спеціальності «Безпека державного кордону». Структура плану освітнього процесу містить обов'язкові освітні компоненти (до них віднесено загальнонаукову – 35 кредитів ЄКТС та фахову компоненти – 145 кредитів ЄКТС) обсягом 180 кредитів ЄКТС та вибіркові освітні компоненти в обсязі 60 кредитів ЄКТС.

Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління відбувається у процесі вивчення дисципліни «Управління проектами». До мети навчальної дисципліни «Управління проектами» віднесено формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь і навичок практичного застосування теоретичного досвіду для впровадження компетентних рішень щодо управління персоналом у різних проектах для досягнення надійної службової діяльності. Завдання навчальної дисципліни «Управління проектами» передбачають вимогу засвоїти теоретико-методичні засади проектного управління;

методи проектного на різних етапах проекту; ознайомитися з потенціалом найбільш актуальних в сучасних умовах програм забезпечення управлінських проектів; брати участь у створенні системи інформації проектного управління у середовищі MS Project; отримати досвід організаційної, планувальної та контрольної-регулювальної управлінської діяльності ІТ-проектами тощо. Змістом програми навчальної дисципліни передбачено ознайомлення з концептуальними основами проектного управління, організаційними засадами системи проектного управління, техніко-економічним обґрунтуванням проектів, формуванням і розвитком командного складу проекту, основами планувально-контрольних аспектів проектів, розробленням змістової, структурної, часової та маркетингової складових проектів, проведенням експертизи проектів, а також сучасними підходами до керування проектами.

Детальне вивчення потенційних можливостей кожної з тем навчальної дисципліни щодо формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління надало можливість дійти висновку про доцільність комплексного використання різних форм навчання з урахуванням базового рівня знань та умінь курсантів, педагогічного досвіду науково-педагогічного складу, особливостей змісту окремих тем тощо. Але оскільки навчальну дисципліну «Управління проектами» віднесено до блоку вибіркових, то у разі, якщо курсанти її не обирають, вони не мають змоги скористатися її потенційними можливостями щодо формування професійної компетентності загалом і готовності до проектного управління в подальшій професійній діяльності зокрема. Але, як було з'ясовано під час дослідження, готовність майбутніх офіцерів до проектного управління відіграє значну роль у формуванні професійної компетентності та готовності до професійної діяльності загалом. Тому є необхідність використовувати можливості інших освітніх компонент. Зокрема, це такі навчальні дисципліни, як «Основи управління персоналом та повсякденною діяльністю підрозділів», «Морально-психологічне забезпечення». Їх віднесено до обов'язкових освітніх компонент. Також «Етика професійної діяльності прикордонника», «Основи діяльності дільничних інспекторів прикордонної служби», «Психологія екстремальної діяльності», «Управління підрозділом охорони кордону в умовах кризових ситуацій», «Основи безпеки інформації», «Економіка, організація та планування забезпечення ПММ», «Аналіз ризиків у пунктах пропуску через державний кордон», «Системи та комплекси зв'язку прикордонних підрозділів». Теоретико-методологічна основа вивчення вказаних нами навчальних дисципліни містить знання загальних положень і концепцій

управління персоналом, професійного кадрового менеджменту.

Автори проекту «Міждисциплінарний підхід до проектно орієнтованого навчання в рамках системи вищої освіти» [10] наголошують на доцільності «організації та реалізації комплексних міждисциплінарних проектів студентами різних курсів». У цьому контексті нами було запропоновано використання міждисциплінарного підходу формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління у межах комплексного практичного заняття з курсантами, які навчаються за спеціальністю «Безпека державного кордону». За часом такі заняття тривають три доби. Курсанти першого курсу за розробленим проектом (сценарієм) виконують професійні завдання на навчальних місцях. Курсанти другого та третього курсів виступають у ролі їх керівників. Причому самі завдання мають міждисциплінарний характер, оскільки для їх виконання курсанту необхідно виявити знання, уміння та навички, отримані під час вивчення різних навчальних дисциплін.

Висновки. Отже, проектне управління є одним із аспектів професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління є важливою складовою їх фахової підготовки. Сукупність системних знань з дисциплін загальнонаукової та фахової компоненти є виявом міждисциплінарного підходу. Комплексне ж використання знань з різних навчальних дисциплін сприяє формуванню загальної методології формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління. Особливу роль відіграють ті навчальні дисципліни, які формують прикладні компетентності, створюють можливість критичного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників. Детальне вивчення педагогічного потенціалу цих навчальних дисциплін становить **перспективу** подальших наукових пошуків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Малинівська Л. І., Васильєва Р. Ю., Семєнець Л. М. Психолого-педагогічні аспекти формування готовності до професійної діяльності фахівців з охорони праці та цивільного захисту. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. № 4. 2018. С. 36–38.
2. Сиротюк О. А. Психолого-педагогічні аспекти формування готовності до професійної діяльності фахівців із охорони праці. *Молодий вчений*. № 9.1 (49.1). 2017. С. 147–150.
3. Лемешко О. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Хмельницький, 2018. 20 с.
4. Яковенко О. І. Управління проектами та ризиками : навчальний посібник. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 196 с.
5. Бабаєв В. М. Управління проектами : навчальний посібник для студентів спеціальності «Управління проектами». Харків : ХНАМГ, 2006. 244 с.
6. Гуменна І., Нахаєва Я., Шацький В. Використання міждисциплінарного підходу до формування академічної комунікативної компетенції студентів медичних закладів вищої освіти. *Медична освіта*. 2021. № 3. С. 87–91.
7. Сура Н. А. Міждисциплінарність навчання: нові завдання в умовах модернізації вищої професійної іншомовної освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2014. Вип. 3 (62). С. 156–164.
8. Колот А. М. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти. *Вісник КНУ імені Т. Шевченка. Серія «Економіка»*. 2014. Вип. 5 (158). С. 18–22.
9. Meeth L. R. Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience. *Change*. 1978. № 10. P. 6–9.
10. Саєр Л. Ю., Сигида Л. О. Міждисциплінарний підхід до проектно орієнтованого навчання в рамках системи вищої освіти. URL: <https://crkp.sumdu.edu.ua/uk/ped-innovations/2-uncategorised/265-mizhdistsiplinarnij-pidkhid-do-proektno-orientovanogo-navchannya-v-ramkakh-sistemi-vishchoji-osviti>.ht

UKRAINIAN EDUCATION AND ITS SECRET OF SUCCESS

УКРАЇНСЬКА ОСВІТА ТА ЇЇ СЕКРЕТ УСПІХУ

Ukrainian education faced the difficult challenges. The article deals with solutions to problems of teaching English for Specific Purposes in wartime. Attention is drawn to the content of training future specialists in the field of mediation, social workers, administrative management. The necessity of self-assessment is confirmed. It is noted that scientists classify the term "individualization" differently, however, all of them believe that individualization in education allows foreign language teachers in higher education institutions to meet modern requirements of today, and to carry out sufficient educational process.

The author examined the emotional state of students from the National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", the Faculty of Sociology and Law and proposed the Individual-Situational Study. The Individual-Situational Study includes activities, attitudes, affect, knowledge, and resources devoted to supporting students' development, including confidence and motivation. Although the author convinced that the level of motivation and atmosphere are a necessary condition for successful learning. The importance of the independent mistakes correction is pointed out, its relevance in the light of reforming pedagogical education is proved. Emphasis is placed on the role of English language teachers as a key figure in the formation of friendly atmosphere in English classes.

The results indicate that students, who were involved in learning process based on Individual-Situational Study, become more confident and motivated. It is concluded that Individual-Situational Study is an important aspect in education. The use of this study provides opportunities to improve the speaking and listening skills, to increase the confident.

Key words: Individual-Situational Study, state of health, motivation, problem solving strategies, mistakes correction.

Українську освіту спіткали складні труднощі. Стаття розкриває рішення проблем

навчання англійської мови для професійних потреб під час війни. Увага приділяється змісту навчання майбутніх фахівців у галузі медіації, соціальної сфери, адміністративного менеджменту. Обґрунтовано необхідність самооцінювання. Зазначається, що вчені класифікують термін «індивідуалізація» по-різному, однак усі вони переконані, що індивідуалізація в освіті дозволяє викладачам іноземної мови у ЗВО працювати відповідно до вимог сучасності та здійснювати процес навчання на високому рівні.

Автори дослідили емоційний стан студентів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», факультет соціології і права та запропонували індивідуально-ситуативне навчання. Індивідуально-ситуативне навчання включає діяльність, відносини, вплив, знання та ресурси, які спрямовані на підтримку розвитку студентів, включаючи впевненість та мотивацію. Також автор переконує, що рівень мотивації та атмосфера є необхідною умовою для успішного навчання.

Виокремлено важливість самостійного виправлення помилок та доведено їх ефективність крізь призму реформування педагогічної освіти. Наголошено на значущості ролі вчителя англійської мови як ключової домінанти, яка забезпечує дружню атмосферу.

Результати засвідчили, що студенти, які були задіяні в індивідуально-ситуативному навчанні, показали вищий рівень впевненості та вмотивованості. Було зроблено висновок, що індивідуально-ситуативне навчання є важливою складовою освітнього процесу. Використання цього виду навчання дає можливості для вдосконалення навичок говоріння та аудіювання, підвищує рівень впевненості.

Ключові слова: індивідуально-ситуативне навчання, стан здоров'я, мотивація, стратегія вирішення проблем, виправлення помилок.

UDC 378.147:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.22>

Tuliakova K.R.,

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor at the Department of English Language for Humanities National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Volkova S.G.,

Senior Teacher at the Department of English Language for Humanities National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Introduction. How to teach those who are frightened by the heat of war? How to bring the educational material to those who have lost their homes, their relatives?

The Ukrainian education system faced the difficult challenges that caused the war, and proved to the world that it could cope with them. The war made us to rethink of the principles of the learning process. Now it is necessary to focus attention on the ability to motivate to gain knowledge, to help to reveal your potential, your talent. These skills were extremely necessary during the war and helped the students to get what seemed forever lost. These skills are extremely important in the future.

Analysis of recent researches and publications. The analysis of literature on pedagogy and psychology conducted by us shows that the problem of individualization of education has always been given due attention. The term "individual study"

can be considered as synonymous with "single", independent study or alone with a teacher [3, p. 8–13].

Also Volodko V. (1996) emphasizes on the individual learning in universities. He notes the development of individual opportunities of a particular personality.

Among a number of educational approaches we choose the "Differentiated", because it is better describes the content of the concept of Individual – Situational Study (ISS), which is introduced by us.

Thus, the Differentiated approach is aimed to achieve the students' common goal, but in different ways. The essence of the Differentiated approach consists of a set of different independent students' activity, the purpose of which is to facilitate the mastering of educational material in accordance with individual mental abilities and the level of knowledge of students [2, p. 11–12].

The aim of the article is to outline some features of the experience of using Individual-Situational Study and substantiate the need to use this method in English classes. A set of theoretical methods were used: analysis, generalization and systematization.

Results. Taking into account the conditions of the military situation in Ukraine, we have selected Individual-Situational Study. Firstly, the main content of individualization is the influence of individual peculiarities of the participants of the educational process on its effectiveness. Secondly, realization the individual peculiarities of each participant during the course of the study are taken into account.

Therefore, Individual-Situational Study in the conditions of war is training that includes individual students' needs, which are caused by the situation in a certain region (Figure 1).

Situations: Fighting, lack of the Internet connection, state of health, etc.

Needs: Psychological support (selection of educational content, which reduces emotional tension); knowledge acquisition (selection of materials for processing complex grammar topics: Tables, schemes, algorithms).

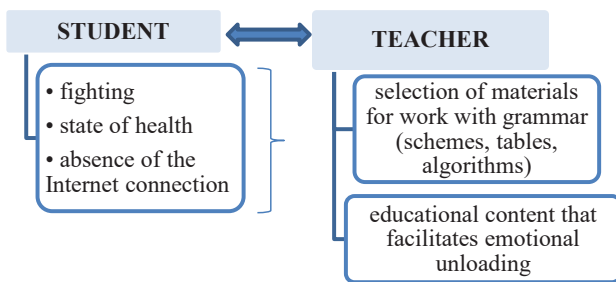

Figure 1. Individual-Situational Study.

Students in hospitals should have the opportunity to continue their education if their state of health allows. Teachers have to remember that students carry the baggage of their traumatic experiences and become used to live under their burden, as a result – despondency, depression and loss of motivation. It is good to tell students do not waste time imagining the “*What ifs*” and “*could have*”; it would lead them nowhere, furthermore all negative emotions can affect their confidence and trap them in a circle of worry and fear. Carrying your emotional baggage from the past can have a negative impact on your present experiences [4].

Most of the causes of stress are issues that we cannot avoid or escape. The best solution is to find a solution to the tension that these issues cause. Students should also embrace problem solving strategies so that when they are faced with conflict they can be able to solve the issue. There are many ways of stress management depending on the cause of the tension, the level, the environment and the available resources but those that are mentioned

above are general and therefore apply to people of all kind [6].

Psychological support is an important component of Individual-situational Study. In our opinion, every lesson, especially in the conditions of war, should start and end with positive emotions. For this purpose we use:

1) Jokes in English/Puns:

An elementary school teacher sends this note to all parents on the first day of school.

“If you promise not to believe everything your child says happens at school, I will promise not to believe everything your child says happens at home” (by: Willaim Greaves. Jokes in English).

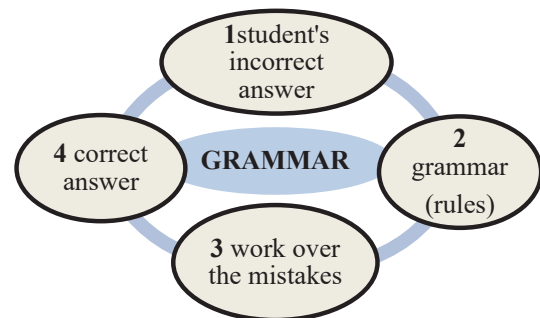
2) Logic puzzles/Riddles:

Q: What starts with E, ends with E and only has one letter? A: An envelope. (Submitted by: Eric Stein. Jokes in English).

Q: What is the longest word in the English language? A: SMILES: there is a mile between the first and last letters! (Submitted by: Kevin Penner. Jokes in English).

Indeed, such short waves of humor in the classes relieve tension, create a positive atmosphere and develop speaking and listening skills. We recommend using this type of work in English classes.

The situations and needs are interrelated. A certain situation will lead to a certain need. If students do not have access to the Internet, they cannot join a lesson (distance learning) or download videos to work on certain topics. In this case, teachers should prepare a brief audio message with an explanation in advance, or educational materials such as diagrams and tables. As soon as the Internet appears, students will not need to spend time searching for materials (sometimes students need additional explanations). There is an example of work of students of the National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, the Faculty of Sociology and Law (Figure 2).

Topic/Lesson	My answer	My mistake

Figure 2. Independent mistakes correction

Students independently perform certain tasks, send to the teacher for testing. The teacher records errors and sends the task to the students for self-examination.

Students check themselves with the help of the training material, which was previously received from the teacher. They fill in the tables, note the topic of the lesson or the number of the lesson, write their answers and comment on their mistakes. Send their answers again.

Thus, students improve their writing skills, develop logical and critical thinking. This type of work motivates process of learning, because students feel confident in their knowledge. It is known that creative students prefer unusual work. In this case we can propose them different platforms such as <https://app.bookcreator.com/certification>; <https://www.bookrix.com>, on these platforms, students can experiment with their ideas, choose the form of expression and develop their creative potential. It increases student motivation and self-efficacy [5].

Figure 3 demonstrates the students' emotional level at the beginning of the lesson and at the end of the lesson after work with the platforms and activities, that were mentioned above.

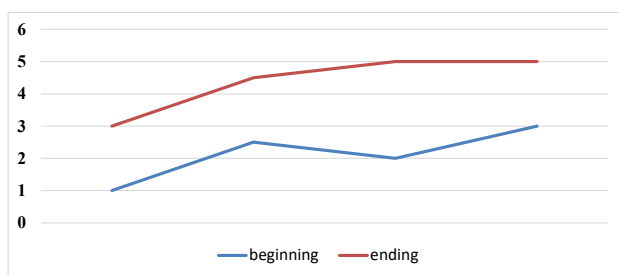

Figure 3. Emotional state

Students assess their mood at the 6-point numeric scale at the beginning of the class and at the end of the class (we do not take the standard – 10 points, so the brain does not associate such kind of self-analysis as something steel). For example, we analyzed the answers of thirty students of the second year of study and presented them with a graph. It should be noted, that other answers from the students of other courses are the similar. The outcomes of these activities are that they could be offered to students of 1–4 courses.

Mood has been systematically studied by psychologists. Mobile technology creates interesting options to make mood self-assessment more intuitive. We can propose our students to use the Mobile Mood Scales (MMS) app is the use of visual effects such as color, changing brightness, animation, visual effects, sounds and photos. It can make mood self-assessment more engaging for users than numerical rating. Moreover, MMS provides a platform for psychological studies of mood and emotion in real-life settings and for comparative studies of various mood scales [8].

Conclusions. This paper proposes to introduce Individual-Situational Study into the process of education. We contend that the education (mixing online and face-to-face, several types of technology and educational methods) should be enriched by also including the mix of learning contexts based on individual needs. However, while adding a new element makes it more complex, it is also more rewarding.

The results suggest that students produce more collaborative communication that reflects on strengths and opportunities as well as challenges and weakness.

We investigated the specific of the independent mistakes correction and found that the teacher's instructions are the key elements of this type of activity.

Practical implications. Our study offers a few practical implications. First of all, it is clear that using Individual-Situational Study it is crucial to motivate students. This may appear as extra work but, if well done, it would help a smooth progression of the activities. Furthermore, students feel themselves more confident. To support students to develop the necessary levels of digital skills, it is advisable to allow time for students to become familiar with the technologies adopted within the course.

A second recommendation concerns choosing which digital technologies will best support the Individual-Situational Study.

REFERENCES:

1. Володько В. М. Нормативне забезпечення індивідуалізації процесу навчання в вузі. *Педагогіка і психологія*. 1996. Вип. 1. С. 61.
2. Годованюк Т. Л. Індивідуальне навчання у вищій школі : монографія. Київ : НПУ імені Драгоманова, 2010. 160 с.
3. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті : навч. посіб. / за заг. ред. С. П. Бондар. Рівне : Тетіс, 2003. 200 с.
4. Bhargava D. How to upload your emotional baggage. Retrieved: July 25 2020 from URL: <https://www.soulveda.com/wellbeing/how-to-unload-your-emotional-baggage/>
5. Dima A., Shehadeh A. The effect of using blended learning method on students' achievement in English and their motivation towards learning it: Blended learning, achievement, and motivation. *Int. J. Virtual Pers. Learn. Environ.* 2020. Vol. 10, p. 83–96.
6. Gordon J. S. Stress Management 21st century health and wellness. Dublin : Chelsea House Publishers. 2020.
7. Jokes in English. Retrieved: July 25 2022 from URL: <http://iteslj.org/c/jokes.html>
8. Le Minh Khue, Eng Lieh Ouh & Stan Jarzabek. Demonstration Paper: Mood Self-Assessment on Smartphones. Retrieved: July 25, 2022 from URL: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2811780.2811921>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУП ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

THE PECULIARITIES OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FUTURE EDUCATORS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE GROUPS OF PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті розкрито особливості професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивних груп закладів дошкільної освіти. Авторкою зазначено, що професійна діяльність майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти в умовах інклюзії потребує спеціальної освіти, тобто оволодіння системою знань, умінь, навичок, необхідних для виконання трудових функцій з урахуванням специфіки зазначених умов. Задля розуміння специфіки професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивних груп ЗДО представлено найбільш актуальні трактування науковцями дефініцій «інклюзія», «інклюзивна освіта», «діти з особливими освітніми потребами», «інклюзивна група». Зазначено, що саме інклюзія уможливує ефективну орієнтацію освітнього процесу на особистість дитини, сприяє визнанню її самоцінності, унікальності, свободи, рівності, права на вибір, а також підвищує якість шкільного навчання для всіх дітей з урахуванням їхніх освітніх потреб і можливостей. Акцентовується увага на значущих якостях вихователя інклюзивної групи ЗДО – людських, духовних, професійних, практичних. Професійні якості вихователя характеризуються комплексом знань, умінь та навичок, здобутих під час вивчення теоретичних дисциплін психолого-педагогічного циклу і передбачають знання основ інклюзивної освіти, технології роботи з різними категоріями дітей з ООП. Функції вихователя інклюзивної групи ЗДО умовно поділено на функції, що відображають сталі підходи до навчання, та специфічні функції, спрямовані на роботу в інклюзивних групах ЗДО; представлено їх характеристику. Авторкою визначено організаційні умови фахової майстерності вихователя, що забезпечують безпосередню участь в освітньому процесі дошкільників з ООП. Представлено інформацію, що стосується специфіки інклюзивної групи, якою повинні володіти майбутні вихователі закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: майбутні вихователі закладу дошкільної освіти, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна група, інклюзія, інклюзивна освіта, професійна діяльність.

The article has revealed the peculiarities of the professional activity of future educators in

the conditions of inclusive groups of preschool educational institutions. The author has stated that the professional activity of future preschool teachers in the conditions of inclusion requires special education, i.e. mastering the system of knowledge, skills, and abilities necessary for the performance of labor functions, taking into account the specifics of the specified conditions. In order to understand the specifics of the professional activity of future educators in the conditions of inclusive groups of preschool educational establishment, the most relevant interpretations by scientists of the definitions "inclusion", "inclusive education", "children with special educational needs", "inclusive group" have been presented. It has been noted that it is inclusion that makes it possible to effectively focus the educational process on the child's personality, promotes the recognition of his self-worth, uniqueness, freedom, equality, right to choose, and also increases the quality of schooling for all children, taking into account their educational needs and capabilities. Attention has been focused on the significant qualities of the educator of the inclusive group of preschool educational establishment – human, spiritual, professional, practical. The professional qualities of an educator have been characterized by a complex of knowledge, abilities and skills acquired during the study of theoretical disciplines of the psychological and pedagogical cycle and involve knowledge of the basics of inclusive education, technologies for working with different categories of children with disabilities. The functions of the educator of an inclusive group of preschool educational establishments have conventionally been divided into functions reflecting constant approaches to learning, and specific functions aimed at work in inclusive groups of preschool educational institution; their characteristics have been presented. The author has determined the organizational conditions of the educator's professional skills, which ensure direct participation in the educational process of preschoolers with special educational needs. The information related to the specifics of the inclusive group, which future teachers of the preschool education institution should possess, has been presented.

Key words: future educators of preschool educational institution, children with special educational needs, inclusive group, inclusion, inclusive education, professional activity.

УДК [378:373.2.011.3-051]:376.22/24
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.23>

Цегельник Т.М.,
докт. філософії,
викладач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької
гуманітарно-педагогічної академії

Постановка проблеми. Сучасні тенденції у суспільстві, динамічний розвиток дошкілля, поставили перед вітчизняною системою освіти нові завдання, серед яких – підготовка майбутніх вихователів до здійснення професійної діяльності в умовах інклюзії. Ця діяльність потребує спеціальної освіти, тобто оволодіння системою знань, умінь, навичок, необхідних для виконання трудових функцій з урахуванням специфіки зазначених

умов. Відповідно, постає необхідність розуміння особливостей професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивних груп закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО), що зумовить її високу ефективність та результативність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями досліджено широке коло питань, пов'язаних з професійною діяльністю педагогів (О. Дубасенюк, І. Зязюн, С. Мартиненко,

Т. Поніманська, Л. Рибалко, В. Семиченко та ін.). Наукові здобутки Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, Л. Зданевич, Н. Гавриш, І. Дичківської, К. Крутій та ін. розкривають специфіку фахової підготовки майбутніх вихователів, шляхи формування їхньої готовності до здійснення професійної діяльності у закладі дошкільної освіти тощо. Оскільки інклюзія є одним із сучасних викликів сьогодення, то актуальними для нашого дослідження є напрацювання Т. Бондар, І. Садової, А. Колупаєвої, І. Кузави, Н. Софій, З. Удич та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Здійснюючи ґрунтовний аналіз вітчизняних досліджень, що стосуються проблем фахової підготовки майбутніх вихователів, інклюзивної освіти, звертаємо увагу на їхню ґрунтовність і різноаспектність. Враховуючи високу затребуваність якісних освітніх послуг для дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами вважаємо, що дослідження професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивних груп закладів дошкільної освіти потребує постійної уваги науковців і практиків.

Мета статті – обґрунтувати особливості професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивних груп закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сенс педагогічної професії – в діяльності. Цілком погоджуємося з С. Мартиненко, що професійна діяльність педагога є складною, багаторівневою, динамічною й розвивальною системою, яку він планує заздалегідь, пов'язує із власними внутрішніми потребами, аналізує та підбирає активні методи навчання і виховання, що будуть не тільки забезпечувати відчуття вдовolenності самих дітей, а й підвищувати професійний рівень педагога [7, с. 105]. Професійна діяльність, на наш погляд, має характерні особливості, які визначаються мотивацією потреб особистості, дозволяють визначати продуктивні цілі та діяти в конкретному напрямі шляхом реалізації психологічних умов діяльності на засадах обґрунтування конкретних цілей та визначення способів досягнення продуктів діяльності. Ця структура формується відповідно до закладених продуктивних якостей особистості та буде безпосередньо впливати на якість виконання поставлених завдань [15, с. 69].

Мета професійної діяльності, згідно із Професійним стандартом «Вихователь закладу дошкільної освіти», полягає в організації навчання, виховання та розвитку вихованців під час здобуття ними дошкільної освіти шляхом формування ключових компетентностей через спільні уміння на рівні дошкільної та початкової освіти [11]. Стандарт визначає загальні компетентності та перелік трудових функцій, професійних компетентностей (за трудовою дією або групою трудових дій, що входять до них). Як стверджує О. Ковшар, професійна

діяльність вихователя закладу дошкільної освіти передбачає комплексну взаємодію різних форм та методів роботи, що загалом визначають цілісність заходів освітнього процесу та утворюють єдину систему професійних умінь педагога [5].

Задля розуміння специфіки професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивних груп ЗДО зупинимось на розкритті дефініцій «інклюзія», «інклюзивна освіта», «діти з особливими освітніми потребами», «інклюзивна група».

Інклюзія, за визначенням Г. Давиденко, – це нова філософія не тільки освітньої сфери, а й системи суспільства загалом, яке, зважаючи на його сучасну високотехнологічну й інформаційну структуру, може і має забезпечити повноцінну участь усіх членів незалежно від їхніх можливостей у соціальному й культурному житті, комунікативному діалозі й усебічній реалізованості. Філософія інклюзивності, на думку дослідниці, будується на низці принципів, найголовніші серед яких – нова гуманітарна соціальна модель інвалідності, принцип включення, принцип відкритої невизначеної особистості, концепція «нормалізації», принцип еволюційності й тотальних реформ на всіх рівнях суспільства. Це передбачає поступову перебудову всієї системи людських стосунків на мікро- (сім'я, колектив) та макрорівні (соціальна група, держава), впровадження політичних, соціальних та економічних реформ у сучасному демократичному й гуманістичному руслі [2, с. 27].

Основний принцип інклюзивної освіти полягає в тому, що:

1. Усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними.

2. Заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання.

3. Забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами.

4. Діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання. Вони є найбільш ефективним засобом, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками [4].

Саламанська декларація метою інклюзії визначає уникнення соціальної сегрегації, яка стосується не тільки інвалідності та інших типів нозологій, а й її відмінностей у соціальному класі, культурі, расі, національності, релігії тощо [14]. Тобто поняття «неповноцінність», «обмеженість», «інакшість» замінюються універсальним поняттям

«особливість», яка, за умови повного або часткового збереження когнітивних та соціальних функцій, вважається варіантом норми. Окрім цього, індивідуальні особливості вважаються виходом за середньостатистичний показник, а відтак – базою для розвитку особливих здібностей.

Державна політика стосовно дітей з особливими освітніми потребами (ООП) спрямовується на реалізацію їхніх прав щодо освіти та повноцінної взаємодії в соціумі. Інклюзія уможливіє ефективну орієнтацію освітнього процесу на особистість дитини, сприяє визнанню її самоцінності, унікальності, свободи, рівності, права на вибір, а також підвищує якість шкільного навчання для всіх дітей з урахуванням їхніх освітніх потреб і можливостей.

Нові концептуальні засади суспільного облаштування, визнання різноманітності та рівноправності людської спільноти, поступ світової педагогічної науки у напрямі гуманізації та освітньої демократизації, на думку А. Колупаєвої, зумовили появу нової понятійної термінології, яка поступово стає загальноновживаною та зрозумілою. Так, у міжнародних правових документах, державних законодавчо – нормативних актах соціального спрямування у багатьох країнах загальноновживаний термін «діти з особливими потребами» (“Children with Special Needs”). Цілком погоджуємося, що це термінологічне означення передбачає зміщення акцентів з недоліків і порушень у дітей, відхилень від норми до фіксації їхніх особливих потреб [6, с. 11].

Нам імponує класифікація М. Порошенко, у якій, окрім загальноприйнятих порушень, розглянутих попередніми науковцями, включено обдарованих дітей, які в силу розумових та/або творчих здібностей можуть опановувати прискорено зміст усіх або окремих галузей, а також дітей, які є внутрішньо переміщеними особами, проживають на території, яка є тимчасово окупованою, дітей національних меншин, дітей, які проживають у малозабезпечених сім'ях, у сім'ях, які ведуть аморальний спосіб життя, втратили працездатність та ін. До окремої категорії дітей дослідниця зараховує й тих, хто перебуває на довготривалому стаціонарному лікуванні або потребує посиленої уваги лікарів у зв'язку з особливостями здоров'я (кардіостимулятори, імпланти тощо) [8].

Акцентуємо увагу на тому, що в Законі України «Про охорону дитинства» категорія «особливих потреб» узгоджена з тлумаченням Конвенції ООН «Про права дитини» та виокремлені такі категорії: «дитина-сирота», «діти, позбавлені батьківського піклування», «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», «дитина, яка перебуває в складних життєвих обставинах», «дитина, розлучена із сім'єю», «безпритульні діти», «дитина-інвалід», «дитина-біженець»,

«дитина, яка потребує додаткового захисту», «діти, які потребують тимчасового захисту».

Вагомим є те, що інтеграційний процес надання освітніх послуг дітям з особливими потребами передбачає навчання таких дітей у звичайних закладах освіти, без спеціально створених умов закладом освіти. Особливість організації освітнього процесу для таких дітей полягає в тому, що вони самостійно повинні адаптуватися та пристосуватися до умов, що є сталими в типових закладах освіти [8].

Сучасна освітня програма дозволяє створювати в закладах дошкільної освіти умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Навчання передбачено в групах інклюзивного значення. Мета створення таких груп зорієнтована на повне забезпечення дітей освітніми послугами, що будуть реалізувати їхнє право на здобуття освіти та сприяти формуванню в них певних соціальних потреб, а також розвитку інтелектуальних умінь та накопиченню теоретичних знань, набуттю практичних умінь і навичок, що дозволять згодом здобувати освіту та отримати належні умови для життєдіяльності в суспільстві на рівні з іншими людьми [12].

Відповідно до ЗУ «Про дошкільну освіту» інклюзивні групи створюються з метою задоволення потреб (освітніх, соціальних) та надання необхідних корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП [9]. У постанові КМУ «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладі дошкільної освіти» наголошується на тому, що інклюзивні групи у ЗДО створюються з метою забезпечення необхідних умов дітям з ООП, зокрема і дітям з інвалідністю, для розвитку і навчання спільно зі своїми однолітками [10]. Інтеграційний процес надання освітніх послуг дітям з особливими потребами передбачає навчання таких дітей у звичайних закладах освіти, без спеціально створених умов закладом освіти. Особливість організації освітнього процесу для таких дітей полягає в тому, що вони самостійно повинні адаптуватися та пристосуватися до умов, що є сталими в типових закладах освіти [8].

Ключовою фігурою організації освітнього процесу в інклюзивній групі ЗДО є вихователь. Його завдання – сприяти соціалізації дитини з ООП, допомогти налагодити стосунки в колективі однолітків, активно сприяти формуванню знань, умінь та навичок, потрібних для подальшого життя, розвитку слабких сторін дитини з ООП, використовуючи потенціал сильних сторін. Як правило, дитина з ООП потребує спеціальних технологій та методів подачі інформації, що відображено в індивідуальній програмі розвитку [1, с. 38].

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що значущими якостями вихователя інклюзивної групи ЗДО є людські, духовні, професійні,

практичні. Ці якості формуються в процесі здобуття майбутнім вихователем майбутньої спеціальності. У формуванні людських якостей у професійній діяльності головну увагу приділяють цінності дитинства та розвитку соціальних навичок кожної дитини, незважаючи на її індивідуальні особливості та наявність різних особливих освітніх потреб. Педагог завжди має бути готовим до захисту прав та свобод дитини згідно з чинним законодавством [15]. Духовні якості вихователя передбачають дотримання етичних норм та правил взаємодії з учасниками освітнього процесу, формування гуманного світогляду, духовного потенціалу в дітей дошкільного віку, зокрема з ООП. Професійні якості вихователя характеризуються комплексом знань, умінь та навичок, здобутих під час вивчення теоретичних дисциплін психолого-педагогічного циклу і передбачають знання основ інклюзивної освіти, технологій роботи з різними категоріями дітей з ООП. Практичні якості полягають в умінні застосувати знання в практичній діяльності з дітьми дошкільного віку, зокрема виявляються в умілому створенні інклюзивного середовища, комфортного для всіх дітей, з огляду на їхні індивідуальні потреби.

У процесі організації інклюзивного освітнього процесу одним із важливих чинників є організація корекційно-розвиткових послуг. Як вважають науковці, для успішної соціалізації дітей з ООП важливим є надання таких послуг не тільки індивідуально, але й у колективі однолітків. Це буде корисним і для інших дітей, адже під час такої співпраці в них формуються навички толерантного ставлення та вміння співпрацювати з усіма учасниками соціуму. Дітям з ООП це допомагає засвоїти належні знання та сформувати вміння і навички спілкування в колективі. Погоджуємося з авторами, що вихователь неодмінно повинен оволодіти такими методиками організації інклюзивного середовища, передбачити та відпрацювати такі практичні ситуації, які забезпечили б продуктивну діяльність кожного вихованця [13, с. 249].

Без сумніву, саме це розкриває специфіку роботи вихователя в інклюзивних групах ЗДО, яка передбачає створення відповідних передумов для забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості дитини дошкільного віку. Підтримуємо відомого американського науковця J. Katz, який стверджує, що під час організації освітнього процесу в інклюзивній групі ЗДО, вихователь повинен уміти розв'язати суперечності між суспільною та індивідуальною формами організації навчання дітей. Педагог зобов'язаний орієнтуватись на роботу з усіма дітьми дошкільного віку, але й опиратися на їхні індивідуальні особливості та потреби [16].

Зазначимо, що саме організаційні умови фахової майстерності вихователя забезпечують

безпосередню участь в освітньому процесі дошкільників з ООП:

- не робити акценту на вадах дітей та визнавати їх спроможними до виконання завдань освітнього процесу;
- активна діяльність таких дітей має бути спрямована на діяльність загального колективу, однак мати певні змістові відмінності;
- ефективність групової діяльності допоможе у вирішенні освітніх завдань;
- використання активних та інтерактивних методів навчання сприятиме всебічному розвитку дітей з ООП.

Функції вихователя інклюзивної групи ЗДО умовно поділяємо на функції, що відображають сталі підходи до навчання, та специфічні функції, спрямовані на роботу в інклюзивних групах ЗДО. Розглянемо їх детальніше.

Так, оздоровча функція спрямована на забезпечення умов, зорієнтованих на збереження життя та здоров'я учасників освітнього процесу ЗДО, пропедевтику різних захворювань та пропаганду здорового способу життя.

Освітня функція реалізується за участю систематизованих знань та сформованих умінь та навичок вихователя, полягає в передачі набутого досвіду дітям дошкільного віку. Також вона передбачає наявність організаційних та змістовно-методичних знань щодо здійснення виховного та освітнього процесу.

В основі виховної функції лежать накопичені духовні цінності, мотиви та переконання, які вихователь використовує для формування в дітей дошкільного віку морально-етичних еталонів взаємодії з соціумом та навколишньою дійсністю. Ця функція спрямована на формування цінності усього живого та неживого й спрямована не тільки на дитину, але й на вихователя.

Реалізація розвивальної функції відбувається в комплексі знань, умінь та навичок вихователя для організації всебічного гармонійного розвитку особистості дитини.

Нормативна функція пов'язана з реалізацією педагогічних усталених норм діяльності вихователя, знання та виконання яких скеровані на розв'язання різних конфліктів та непорозумінь, що виникають у співпраці з дітьми, колегами, батьками та керівництвом. Ця функція при правильній її реалізації надає вихователям упевненості в силах та формуванню професійних пріоритетів.

Просвітницька функція полягає в активній пропаганді щодо забезпечення активного накопичення знань особистості дитини.

Важливою є комунікативна функція у роботі вихователя ЗДО. Вона забезпечує процес спілкування, під час якого відбувається передача досвіду народу дітям, а також обґрунтування знань, умінь та навичок педагога [3, с. 126].

Інформаційна функція спрямована на вміння сприймати, аналізувати, диференціювати та доносити інформацію до вихованців, а також володіти інформаційними технологіями організації інклюзивного освітнього процесу, уміння користуватись різними носіями інформації.

Також однією з важливих функцій є функція рефлексії, пов'язана з чітким розумінням професійної діяльності, переосмисленням особистісних якостей, емоційних станів, а також розвитком когнітивних здібностей. Вихователь повинен уміти аналізувати власну діяльність, визначати труднощі та помилки, працювати над їхнім усуненням.

Діагностико-прогностична функція полягає в умінні використовувати діагностичні методики в роботі з дітьми, зокрема з ООП, при оцінюванні їхнього розвитку та потреб, а також прогнозувати можливі результати своєї діяльності.

Планувальна функція пов'язана з умінням дотримуватись стратегічного плану освітнього процесу та перспективних завдань у розвитку дітей, зокрема з ООП.

Контролююча функція пов'язана з постійним моніторингом набутих знань та сформованих умінь і навичок дітей дошкільного віку, зокрема з ООП, а також їхньою оцінкою.

Координувальна функція передбачає гнучкість змістового наповнення освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО та свободу вихователя у виборі форм та методів подачі матеріалу. Ця функція тісно пов'язана з засобами вдосконалення власної професійної діяльності та набуття професійної компетентності [15, с. 88].

Висновки. Досліджуючи особливості професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивних груп закладів дошкільної освіти приходимо до висновку, що мета діяльності інклюзивного ЗДО відрізняється від звичайного ЗДО, адже, окрім забезпечення якісної освіти для дітей дошкільного віку та активної партнерської співпраці з батьками щодо надання освітніх послуг, потрібно ще й створити таке інклюзивне освітнє середовище, яке сприяло б розвитку кожної дитини, зокрема з ООП, та забезпечити освітній процес відповідними фахівцями, які надали б кваліфіковану допомогу дитині з ООП. Важливими також є реалізація функцій вихователя інклюзивної групи ЗДО, професійна майстерність і розвиток особистісних якостей.

Переконані, що майбутні вихователі, які готуються до здійснення професійної діяльності в умовах інклюзії повинні бути обізнані з такими важливими моментами, що стосуються інклюзивної групи, а саме: вона створюється за письмовою заявою батьків адміністрацією ЗДО. Особливостями діяльності такої групи є надання освітніх послуг дитині дошкільного віку з ООП. Обов'язково створюється команда психолого-педагогічного

супроводу, до якої входять постійні та залучені фахівці. При потребі, відповідно до комплексної оцінки розвитку дитини з ООП вводиться посада асистента вихователя, до професійних обов'язків якого входить не тільки допомога в організації освітнього процесу всіх дітей, включаючи дитину з ООП, але й щоденне спостереження за дитиною з ООП та фіксація в журналі спостереження. Важливим також є створення індивідуальної програми розвитку для дитини з ООП, над якою працює команда психолого-педагогічного супроводу. Для гармонійного всебічного розвитку дитини з ООП важливою є взаємодія вихователя з батьками, налагодження позитивних стосунків тощо [15, с. 91–92].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аргіропулос Д., Тарнавська Н. Інклюзивна педагогіка : навч. посіб. для навч.-пед. пр., студентів закл. дошк. освіти. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 248 с.
2. Давиденко Г. В. Моделювання сучасного інклюзивного навчання як нелінійного процесу з відкритим діапазоном навчальних цілей. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія, 2015. № 43. С. 418–423.
3. Зданевич Л. В., Цегельник Т. М. Формування готовності майбутнього вихователя до розвитку мовлення дошкільників із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*, 2020. 22 (1). С. 126–130.
4. Інклюзивна освіта. URL: http://ispukr.org.ua/?page_id=331#.YSY1FWWhR3cs
5. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. 244 с.
6. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : моногр. Київ : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
7. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : моногр. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. 434 с.
8. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агенство Україна», 2019. 300 с.
9. Про дошкільну освіту. № 2628-III, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
10. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти. № 530, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>
11. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». Наказ Мінекономіки № 755-21 від 19.10.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
12. Про освіту. № 2145-VIII, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

13. Романишина Л., Бопко І., Лоїк Г. Шляхи удосконалення підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі. *Педагогічні науки: теорія, історія, педагогічні технології*, 2021. 5 (109). С. 245–251.

14. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, 1994. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94

15. Цегельник Т. М. Формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 2021. 327 с.

16. Katz J. The three block model of universal design for learning (UDL): Engaging students in inclusive education. *Canadian Journal of Education*, 2013, 36 (1). P. 153–194.

ХУДОЖНЯ ІНТЕГРАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА В РОБОТІ З ФОЛЬКЛОРНИМ ВОКАЛЬНИМ АНСАМБЛЕМ

ARTISTIC INTEGRATION AS A COMPONENT IN WORKING WITH A FOLK-LORE VOCAL ENSEMBLE

Стаття присвячена художній інтеграції як складова в роботі з фольклорним вокальним ансамблем. В статті розглянуто особливості розвитку сучасного фольклорного вокального ансамблю, розглянуто особливості жанрового різноманіття сучасних колективів, а також розглянуто вплив на розвиток та становлення ансамблю, через призму художньої інтеграції суміжних видів мистецтва до роботи із ансамблями. Автор, дослідивши специфіку використання інтеграції в музичному мистецтві крізь призму досліджень різних сучасних науковців з даної тематики дає власну характеристику сучасним інтеграційним процесам в процесі мистецького розвитку індивіда. Окрім цього, в роботі охарактеризовано специфіку керування сучасними фольклорними ансамблями, та можливості інтегрування в роботу із ними різних видів мистецтва, а також дано характеристику сучасній художній інтеграції в мистецтві та особливості її використання в різних мистецьких жанрах. На основі проведеного дослідження, автор вказує на важливість художньої інтеграції не тільки в фольклорному вокальному ансамблі, але і в будь-якому мистецтві в цілому, адже це має великий вплив на формування різних сучасних течій мистецтва, які набирають популярності сьогодні. Залученість в мистецтво різних жанрів дає змогу перейти мистецтву на новий рівень власного розвитку, чим користуються сучасні естрадні співаки, хористи, тощо. Варто зауважити, що в статті подано також специфіку інтеграції не тільки в процесі створення музичного твору, але і в процесі навчання учнів та студентів, зокрема, автор наводить приклади сучасних способів художньої інтеграції в фольклорних ансамблях, вказує специфіку застосування тих чи інших варіантів інтеграції в сучасні ансамблі різних жанрів мистецтва, що формує нові жанри в ансамблі. Також автор зазначає особливості застосування інтеграційних засобів у школі, інших середніх навчальних закладах, а також дає їм оцінку та варіанти покращення інтеграційних засобів.

Ключові слова: інноваційна педагогічна діяльність, інтеграція, художня інтеграція, фольклор, ансамбль.

The article is devoted to artistic integration as a component in work with a folk vocal ensemble. The article examines the peculiarities of the development of a modern folk vocal ensemble, examines the peculiarities of the genre diversity of modern collectives, and also examines the influence on the development and formation of an ensemble, through the prism of the artistic integration of related art forms to work with ensembles. The author, having studied the specifics of the use of integration in musical art through the prism of the researches of various modern scientists on this subject, gives his own characterization of modern integration processes in the process of artistic development of an individual. In addition, the work describes the specifics of managing modern folklore ensembles and the possibility of integrating different types of art into work with them, as well as the characteristics of modern artistic integration in art and the peculiarities of its use in various artistic genres. Based on the conducted research, the author points out the importance of artistic integration not only in the folklore vocal ensemble, but also in any art in general, because it has a great influence on the formation of various modern trends in art that are gaining popularity today. Involvement in art of various genres makes it possible to move art to a new level of its own development, which is used by modern pop singers, choristers, etc. It is worth noting that the article also presents the specifics of integration not only in the process of creating a musical work, but also in the process of teaching pupils and students, in particular, the author gives examples of modern methods of artistic integration in folk ensembles, indicates the specifics of the application of certain integration options in modern ensembles of different genres of art, which forms new genres in the ensemble. The author also notes the characteristics of the use of integration tools in the school and other secondary educational institutions, and also gives them an assessment and options for improving integration tools.

Key words: innovative pedagogical activity, integration, artistic integration, folklore, ensemble.

УДК 37.015

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.24>

Шевчук П.С.,

аспірант кафедри теорії та методики постановки голосу імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У розвитку вітчизняної культури величезну роль відіграє музичне мистецтво, яке підносить і окрилює людину, збагачує її духовний світ, допомагає формувати її світогляд та естетичний смак. Музичне мистецтво тісно пов'язане з життям людей, воно має великий вплив на розвиток ідентичності. Особливий інтерес до музики виявляє молодь. Проте свої переваги молоді люди віддають, переважно, популярній музиці, яка завжди позитивно впливає на психоемоційний і моральний розвиток особистості.

Водночас, сьогодні у вітчизняній музичній культурі залишається актуальною традиція вокального ансамблевого виконавства, яка особливо підтримується в останні роки державою через популяризацію української культури, та що позитивно впливає на музичне виховання молоді зокрема.

В сучасних умовах, звернення до традицій, звичаїв, фольклору є дуже важливим та актуальним. Важливим аспектом розвитку особистості є соціалізація людини. Коли мова йде про національну свідомість та національне виховання, то,

безперечно, що це проявляється у вивченні і збереженні народного фольклору.

Організаційна та змістовна робота з вокальним колективом в умовах функціонування культурно-освітніх центрів будується на основі досягнень таких наук, як: музичний менеджмент, музикознавство, естетика, психологія, педагогіка, методика музичного виховання та вокального навчання. Вокальні ансамблі, будучи малою формою спільного музикування, займають значне місце у широкій концертній практиці. При цьому вони можуть бути різними за рівнем підготовки виконавців та за стилем виконання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання художньої інтеграції в мистецький процес розглядалися різними дослідниками. Зокрема, В. Краснощеков, А. Коновалов розглядали інтеграції крізь призму ансамблю, а також визначали межі поняття «ансамбль» та його специфіку у сучасному мистецтві.

І. Шевченко та Т. Бодрова розглядали особливості використання фольклору в сучасному дитячому ансамблі, а також звертали увагу на важливість використання народних пісень в розвитку сучасної молоді.

Варто зауважити, що сучасні дослідники, на роботи яких ми спираємося, розглядали аспекти художньої інтеграції в мистецтві в окремих художніх образах, окремих жанрах; важливим залишається питання всеохолюючого залучення мистецтва в освіті, комплексного підходу в дослідженні та використанні різних видів мистецтва, а також продукт, який ми отримуємо від поєднання різних художніх жанрів в одне ціле.

Мета статті. дослідити особливості художньої інтеграції в фольклорний вокальний ансамбль.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція – від латинської “integratio” – доповнення, відбудова цілого (integer – ціле), поєднання до купи ряду частин чи елементів. У даному випадку дефініція «ціле» розглядається, як частина структурної упорядкованої системи, що виконує визначені функції. Зосереджуючи увагу на визначенні терміну з педагогічно-естетичної точки зору, слід зазначити, що інтеграція – це взаємопроникнення частин цілого, які є роз’єднані, але мають значну спорідненість: внутрішні зв’язки мистецтв, наук, уявлень та знань про світ та людину в цілому, тощо.

Художня інтеграція являє собою важливу частину загальної структури фольклорних вокальних ансамблів, адже це сприяє системності та всеохопленню розвитку навичок та здібностей учасників ансамблю. Заняття у вокальному ансамблі сприяють розширенню музичної культури молодих людей, розвитку їх музичних здібностей (мелодійного, ритмічного, тембрового, гармонійного слуху; вокального голосу; музичності в цілому), а також виховують сценічну культуру, музично-художній

смак, творчу ініціативу та самостійність. Особливо необхідно наголосити на тому факті, що участь у вокальному ансамблі впливає на розвиток виконавських навичок молоді, що позитивно позначається на самооцінці особистості та її творчому розвитку в цілому. Справа в тому, що в процесі ансамблевого співу навіть за наявних дуже скромних вокальних даних у кожного учасника ансамблю з’являється можливість самовираження, публічної демонстрації власних досягнень. Це, своєю чергою, обумовлює прагнення до освоєння вокального ансамблевого виконавства.

Ідеї інтегрованого навчання, пов’язані з різними аспектами інтеграції освітніх областей, різних видів діяльності, спадкоємності різних щаблів освіти, стали особливо актуальними у сучасний період розвитку науки та техніки, коли людині все доступно. Це дозволило по-іншому поглянути на інтеграцію освітніх областей відповідно до вікових особливостей індивідів.

Поняття «ансамбль» походить від французького “ensemble” – сукупність, єдність елементів, що утворюють одне ціле. У музичному мистецтві термін «ансамбль» позначає художній колектив із кількох виконавців, які йдуть до однієї мети – створення художнього твору.

В. І. Краснощеков зазначає, що у музиці поняття ансамбль має кілька значень: а) спільне виконання кількох співаками чи інструменталістами музичного твору; б) невелика група музикантів, які спільно виконують музичний твір; в) музичний твір, призначений для виконання невеликою групою співаків чи інструменталістів; г) колектив, який би виконавців різних видів мистецтва; д) художня єдність при спільному виконанні, узгодженість, урівноваженість усіх компонентів виконання [13].

А. А. Коновалов зазначає, що «вокальний ансамбль – це колектив, створений виконання музичних творів, де кожна його партію виконує одне чи кілька співаків [12].

Дослідниця, Шевченко І. Л., характеризує ансамбль, вказує на його необхідність в освіті: «ансамблево-виконавська діяльність має велике значення через можливість естетичного виховання учасників. В будь-якому колективі використання вокальних, ритмічних, танцювальних імпровізацій розвиває не тільки голосові, а й творчі здібності учасників» [17, с. 143].

Зазначимо, що процес вокального виховання дуже трудомісткий і тому розвиток кожного співака та ансамблю загалом залежить від професіоналізму керівника. Будь-який керівник зобов’язаний володіти вокальною педагогікою, знати та розуміти розвиток вокального апарату у будь-якому віці. Вокальна педагогіка – область, що розвивається, де безліч педагогів і шкіл шукають і пропонують свої методики роботи, діляться досвідом розвитку голосу та розкриттям потенціалу учнів, саме тому.

В такій ситуації, дуже важливим є художня інтеграція у процес керівництва.

Дослідник мистецтва В. І. Лимаренко, зазначає: «Управління вокальним ансамблем доцільно трактувати як вид художньо-творчої діяльності людини. Це пов'язано з розумінням музики як частини культури суспільства. Управління вокальним ансамблем є складним явищем в цілісній динамічній системі музичного мистецтва. Потреба надати явищам музичної культури особливу форму, що робить можливим процес їхнього суспільного освоєння, – саме це спровокувало інтерес до вокально-хорового мистецтва, зумовило його художньо-інтерпретаційну сутність і головну специфічну функцію – функцію розкриття музичних образів оригіналу композиторської творчості в даному конкретно історичному, соціокультурному середовищі» [14, с. 190].

«Художньо-естетичні потреби й інтереси учасників вокального ансамблю грають важливу роль у формуванні культури самих учасників вокального ансамблю. Керівнику необхідно виявляти художньо-естетичні інтереси і потреби членів вокального колективу для удосконалення спільної роботи з вокальним колективом в аспекті підвищення мотивації до діяльності» [14, с. 191].

Інтеграції художніх видів діяльності є досить різними та багатограними: художньо-образне мислення, методика творчого самовираження; залучення всіх учасників освітніх відносин у музично-розвивальний процес, тощо.

Наприклад, в шкільній освіті, інтеграція художніх видів діяльності спрямована на синтез діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, інтегративного підходів та принципів (доступності, перспективності, систематичності, звукової наочності, свідомості та активності, колективного характеру) із врахуванням індивідуальних особливостей, позитивного фону навчання, єдності художнього та технічного аспектів мистецтва. Такий підхід, відповідно, спрямований на вирішення питань, пов'язаних з формуванням у молодих людей звукоутворення, артикуляції, дихання, чистоти слухового контролю, ансамблю, емоційної виразності у процесі безпосередньої освітньої діяльності.

Аспектом художньої інтеграції в шкільній освіті є слухання музики, що пов'язане з усіма видами мистецтва. У його основі – концертно-виконавська діяльність. Наприклад, спів, передбачає як попереднє прослуховування пісні, і слухання її у процесі розучування і виконання. У той же час співи, наприклад, у хороводах, супроводжуються рухами. Кожен засіб музичного виховання впливає на інші, і всі разом вони служать розвитку музичних здібностей. Слухання музики виховує музичне сприйняття підлітка, допомагає розрізнати музичні твори. Оскільки слухання

передбачає впізнавання музичного твору, воно сприяє розвитку музичного слуху.

Так само як і в освіті, художня інтеграція в фольклорному ансамблі є досить важливою сьогодні. Завдання сучасного керівника ансамблю полягає у виявленні перспективних тенденцій у нових стратегіях залученості в ансамблі, які передбачають облік найрізноманітніших факторів, а також у зверненні до різних творчих методик, щоб опанувати інструменти вбудовування та одночасно регулювання спонтанно протікаючих процесів та досягнення шуканої органічності.

В активних процесах художньої інтеграції ХХІ ст. важливе місце займає взаємодія різних жанрів мистецтв, що має значний вплив на принципи формоутворення. Вивчення зв'язків між окремими ареалами художньої творчості зробило очевидною їх координуючу роль у породженні нових форм, смислів та значень художньої мови, а головне, її єдності. Саме тому, сьогодні дуже важливо не стільки дотримуватися стандартів, скільки не боятися експериментувати.

Бодрова Т. О., у свою чергу, зауважує, що «важливим... є вивчення зразків українського дитячого фольклору: колядок, щедрівок, веснянок, ігор – танків, ігор – пісень, поспівок, закличок, забавлянок, дражнилок, колискових тощо. Цей універсальний матеріал можна з успіхом використати у будь-якому виді музично-виховної діяльності» [2, с. 152].

Шевченко І. Л., вказує, що «у програмі вокального ансамблю має бути багато народних пісень, при виборі яких необхідно враховувати вікові особливості сприйняття їхнього змісту, музичний матеріал, його обробку. Особливо слід підкреслити важливість і необхідність народної пісні для вокального виховання, здобуття на її основі цілого комплексу навичок (співацького дихання, дикції, кантени, розвитку гармонічного слуху) тощо» [17, с. 144].

Фольклор на сцені у виконанні професійних колективів і діячів естради є в аранжуванні та обробці, що має вияв у ступені зміни архаїчного матеріалу композиторами: перекладення, полегшений виклад, редагування, складання композицій відповідно до фольклорного матеріалу, тощо. Аранжування є найбільш простим процесом, в тому плані, що це не сильно змінює автентичний матеріал, у той час, як обробка є більш складним процесом обробки фольклору. Сьогодні професійна музична творчість передбачає залучення автентичного музичного фольклору в якості матеріалу, який «композитори використовують у вокальних жанрах, та у інструментальних творах: симфонії, п'єсах для окремих інструментів тощо» [7, с. 12].

Окреслюючи роботу ансамблів, дослідник Павленко І., вказує, що «сучасне освоєння

традиційних контекстів культури виявляється, перш за все, у впровадженні її елементів у повсякденне життя учасників руху, власне, утворенні стійких «ритуальних» комплексів (спів, танець, обряд, мова, поведінка), які регулярно культивуються в осередках (колективах), об'єднаннях, народних хорах, ансамблях, клубах, де утверджуються традиційні культурні цінності. Безумовно, це вже інший, віддалений від істинно традиційного, контекст побутування фольклорних творів, проте він сприймається нашим сучасником і його необхідно розглядати як новацію для теперішніх соціальних і культурних умов життя» [16, с. 725].

Окрім залученості різних жанрів для мистецтвотворення, важливим також залишається і взаємодія керівника та учасників ансамблю, трупи, хору, тощо. При чому, необхідно, щоб процес протікав у формі «зацікавлених діалогічних стосунків та ділового співробітництва в пошуковій діяльності», бо це, у свою чергу, «є характерною ознакою методичного забезпечення успішності розгортання роботи; проблемно-пошуковий діалог – це не серія випадкових запитань і відповідей, а взаємопов'язані репліки, об'єднані актуальною для тих, хто спілкується, проблематикою» [2, с. 154].

Будь-яке мистецтво синтезує у собі можливості поліфонічного розкриття у рухах, жестах, звуках, фарбах, просторовій мірності, хоча мові мистецтва властиві закони, які переважно спираються на певні порядки властивостей та проявів людини, що змінюються із віком.

Можна розвивати певний ступінь поліфонічної уяви і на заняттях мовою одного мистецтва, але чи не буде це пригніченням природи свідомості, багатоаспектність якої все одно вриватиметься в це виключно ізольоване мистецтво. Варто також зауважити, що на сучасному етапі розвитку світу, ізольоване вивчення лише певного аспекту мистецтва неможливе, оскільки як діти так і дорослі мають вільний доступ до будь-якого виду мистецтва поза межами учбового закладу, місця роботи, тощо.

Оскільки кожна людина має свої мистецькі уподобання, то залучення до хорового ансамблю різних жанрових аспектів мистецтва, спонукання до використання у ансамблі різних видів мистецтва, які подобаються членам ансамблю матиме не тільки позитивний аспект на атмосферу в колективі, але і сприятиме формуванню різних музичних синтезів, що матиме свої позитивні моменти у розвитку мистецтва.

Висновки. Отже, художня інтеграція являє собою важливу частину загальної структури фольклорних вокальних ансамблів, адже це сприяє системності та всеохопленню розвитку навичок та здібностей учасників ансамблю.

Художня інтеграція являє собою важливу ступінь розвитку сучасного мистецтва, адже залученість різних жанрів мистецтва в єдину роботу – створює нові жанри та види мистецтва, що впливає на загальний рівень розвитку мистецтва. Відповідно, процес інтеграції різних видів мистецтва в роботі з фолкльорним ансамблем впливає на загальний розвиток фолкльористики сьогодні, а також створює нові, цікаві образи в мистецтві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Актуальні аспекти сучасного українського музичного мистецтва : колективна монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 212 с.
2. Бодрова Т. О. Педагогічне управління процесом вивчення української музично-педагогічної спадщини. Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. Київ : Вид-во Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2004. Вип. 5. С. 148–157.
3. Бокоч В. А. Фольклор в репертуарі сучасних естрадних вокалістів. Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство, 2018. Вип. II (11). С. 153–157.
4. Гарасим Я. Нариси до історії української фольклористики. Навчальний посібник. Київ : Знання, 2009. 301 с.
5. Гордійчук М. Українська народна музика. Фольклор і фольклористика. Київ : Музична Україна, 1979. С. 5–48.
6. Грица С. Й. Трансмісія фольклорної традиції: етномузикологічні розвідки. Київ ; Тернопіль : «Астон», 2002. 236 с.
7. Гусарова Е. М. Природа песенного фольклора как основа современного исполнительства (на примере музыкальных коллективов и солистов Республики Мордовия) : автореф. дис. ... канд. искусств. : 24.00.01. Саранск, 2012. 16 с.
8. Драбчук Ю. П. Тенденції розвитку сучасної популярної пісні в Україні. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку, 2012. Вип. 18 (2). С. 164–169.
9. Карчова Ю. І. Сучасні тенденції інтерпретування української народнопісенної виконавської парадигми. Культура України. Мистецтвознавство, 2018. Вип. 61. С. 138–148.
10. Кифенко А. М. Методика формування музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва в навчальному хоровому колективі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». Київ, 2019. 23 с.
11. Конвалюк У. В. Трансформації фольклору у творчості сучасних українських естрадних співачок. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку, 2016. Вип. 22. С. 204–208.
12. Коновалов А. А., Буторина Н. И. Развитие навыка многоголосного пения участников вокального ансамбля с применением фонограммы. URL: http://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/1773/1/fks_2013_13.pdf
13. Краснощёков В. И. Вопросы хороведения. Москва : Музыка, 1968. 300 с.

14. Лимаренко В. І. Методична компетентність майбутнього керівника вокального ансамблю: категорійний аналіз проблеми. Наукові записки. Серія: педагогічні науки, 2020. С. 189–192.

15. Лозко Г. С. Українське народознавство. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 512 с.

16. Павленко І. Вокальні ансамблі сучасного побутування (жанрові особливості). Народознавчі зошити, 2013. № 4. С. 722–726.

17. Шевченко І. Л. Вокальний ансамбль як форма організації музично-творчої діяльності майбут-

нього педагога-музиканта. Наукові записки ЦДПУ. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький : ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 157. С. 141–147.

18. Щолокова О. П. Компетентнісна парадигма мистецької освіти. Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей : зб. матеріалів ІХ Міжнар. пед. мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької, 2011. Вип. 7. С. 53–55.

19. Яценко Л. Українське народне багатоголосся. Київ : Музична Україна, 1962. 235 с.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ – ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ВСЕБІЧНО ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ

PHYSICAL CULTURE AND SPORTS AS A MEANS OF EDUCATION OF COMPREHENSIVE HARMONIOUSLY DEVELOPED PERSONALITY

Стаття присвячена одній з найбільш актуальних проблем, які поставлені перед закладами освіти – виховання всебічно розвиненої особистості. Висвітлено, що фізична культура необхідна людині як невід’ємна частина її життєдіяльності. Фізична культура і спорт – це одна з багатограничних часток загальної культури людства, спрямована на зміцнення здоров’я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості. Показано вплив фізичної культури на організм людини, на розвиток її духовних, морально-вольових якостей, виховання та любов до праці.

Відомо, що один із основних показників всебічно гармонійного розвитку людини – її здоров’я. Його збереження і зміцнення, підвищення рівня фізичної підготовленості і працездатності, продовження творчої активності – соціальні завдання нашої країни в галузі фізичної культури і спорту.

Розкрито, що сукупність всіх видів фізичної культури створює основу розкриття всього різноманіття рухових можливостей людини. Щодо самостійної форми функціонування фізичної культури, що задовольняє потреби людей в активному відпочинку, в задоволенні рухової діяльності, у спілкуванні, є фізична реакція. Це особливо важливо зараз, у несприятливих економічних умовах життя людей, втраті чи змішанні цінностей орієнтирів.

Доведено: саме фізкультурна діяльність, через її структурно-компонентний склад та змістовні аспекти, що мають дві основні сторони: внутрішню (ідеальну, духовну) та зовнішню (наочно-сприйнятну, рухову), є основою формування фізичної культури людини. Іншим видом фізичної культури, що задовольняє потреби особистості, є спортивна діяльність, у процесі якої розкриваються здібності людини на граничних та приграничних рівнях. Люди знаходять у спорті один із способів самоствердження, можливість перемоги над часом, суперником, а головне – над самим собою.

Проаналізовано, що це певна сукупність цінностей, знань і норм, які використовуються суспільством як для всебічного розвитку фізичних, психічних та моральних якостей, так і фізичного виховання. Основною метою фізичного виховання є оптимізація фізичного розвитку людини, а також всебічне вдосконалення властивих кожному фізичних якостей і здібностей, пов’язаних з ними. Але аналіз останніх досліджень і публікацій показує їх недостатню ефективність для вирішення вищезазначеної проблеми з пошуку інноваційних технологій, засобів і методів фізичного виховання.

Показано, що одним з основних завдань освітніх закладів у сучасних умовах є пошук ефективних інноваційних форм та методів залучення молоді до занять фізичною культурою і спортом, прагнення до здорового способу життя.

Ключові слова: культура, фізична культура, спорт, фізичне виховання, студенти,

здоров’я, фізична активність, всебічний гармонійний розвиток.

The article is devoted to one of the most urgent problems faced by educational institutions – education of a comprehensively developed personality. It is highlighted that physical culture is necessary for a person as an integral part of his life. Physical culture and sports are one of the multifaceted parts of the general culture of mankind, aimed at strengthening health, development of physical, moral and intellectual abilities of a person with the aim of harmonious formation of his personality. The influence of physical culture on the human body, on the development of its spiritual, moral and will-power qualities, education and love for work is shown.

It is known that one of the main indicators of comprehensively harmonious development of a person is his health. Its preservation and strengthening, increasing the level of physical fitness and work capacity, continuing creative activity are the social tasks of our country in the field of physical culture and sports.

It was revealed that the totality of all types of physical culture creates the basis for the disclosure of the entire diversity of human motor capabilities. Regarding the independent form of functioning of physical culture, which satisfies the needs of people in active recreation, in satisfying motor activity, in communication, there is a physical reaction. This is especially important now, in unfavourable economic conditions of people's lives, loss or confusion of reference values. It is proven that physical activity, due to its structural and component composition and meaningful aspects, which have two main sides: internal (ideal, spiritual) and external (visually perceived, motor), is the basis of the formation of human physical culture. Another type of physical culture that satisfies the needs of the individual is sports activity, in the process of which human abilities are revealed at the limit and borderline levels. People find in sports one of the ways of self-affirmation, an opportunity to win over time, an opponent, and most importantly, over themselves.

It was analysed that this is a certain set of values, knowledge and norms that are used by society for the comprehensive development of physical, mental and moral qualities, as well as physical education. The main goal of physical education is the optimization of a person's physical development, as well as comprehensive improvement of the physical qualities and abilities associated with each individual. But the analysis of the latest researches and publications shows their insufficient effectiveness to solve the above-mentioned problem of finding innovative technologies, means and methods of physical education.

It is shown that one of the main tasks of educational institutions in modern conditions is the search for effective innovative forms and methods of engaging young people in physical culture and sports, striving for a healthy lifestyle.

Key words: culture, physical culture, sport, physical education, students, health, physical activity, comprehensive harmonious development.

УДК 796.001.1(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.25>

Щекотиліна Н.Ф.,

канд. пед. наук.,
викладач кафедри теорії і методики
фізичної культури та спортивних
дисциплін

Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Пільова С.Г.,

канд. пед. наук.,
доцент кафедри фізичного виховання
Одеського державного університету
інтелектуальних технологій і зв'язку

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Здоров'я завжди вважалося найвищою цінністю, яка є важливою основою активного творчого життя, щастя, радості та благополуччя. Невипадково з давніх часів відома істина: «У здоровому тілі здоровий дух». Цим пояснюється винятково важлива роль фізичного виховання як невід'ємної частини комплексних виховних впливів, спрямованих на різнобічний розвиток людини. Умови та спосіб життя багато в чому визначають стан здоров'я людей. Тому виховання в молоді прагнення вести здоровий спосіб життя є особливо актуальним. Сучасне суспільство катастрофічно потребує фізичної активності, люди дедалі менше віддають перевагу пішим прогулянкам, ранковим зарядкам, вечірнім пробіжкам, тобто постійним заняттям фізичною культурою та спортом [5].

Фізична культура особистості – це соціально-детермінована галузь загальної культури людини, що представляє собою якісний, системний, динамічний стан, що характеризується певним рівнем спеціальної освіченості, фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісних орієнтацій та соціально-духовних цінностей, набутих у результаті виховання та інтегрованих у фізкультурно-спортивної діяльності, культури способу життя, духовності та психофізичного здоров'я [1].

Саме поєднання формування духовних та фізичних здібностей у процесі фізичного вдосконалення людини характеризує фізичну культуру особистості. Таким чином, як складові всебічного розвитку особистості виступають: розумове виховання, технічне (політехнічне) освіта, фізичне виховання, моральне виховання, естетичне виховання, які необхідно поєднувати з розвитком творчих здібностей і задатків людини і залученням останнього в посильну трудову діяльність. Але всебічний розвиток має мати гармонійний, (узгоджений) характер. Це означає, що повноцінне виховання має ґрунтуватися на одночасному та взаємопов'язаному розвитку всіх зазначених вище сторін особистості. Якщо та чи інша сторона, наприклад фізичний чи моральний розвиток, здійснюється з певними витратами, це неминуче негативно позначатиметься на формуванні особистості в цілому [3].

Фізична культура є частиною культури, яка спрямована на зміцнення та збереження здоров'я. Вона являє собою певну сукупність цінностей, знань і норм, що використовуються суспільством як для всебічного розвитку фізичних, психічних та моральних якостей, так і фізичного виховання.

Зв'язок фізичної культури з культурою суспільства загалом зумовлена єдністю їхнього походження та роллю у формуванні людини, а також взаємним впливом усіх частин культури у процесі її розвитку. Тому фізична культура є внутрішньо властивою людському суспільству

частиною культури будь-якої стадії його розвитку. Фізична культура пов'язана з такими загальнокультурними сторонами життя суспільства, як економіка, політика, спосіб життя, історико-етнографічні особливості розвитку народів та ін. Вона збагачує суспільство такою інформацією, яку культура не може отримати ні з якого іншого джерела (наприклад, про діяльність людини в екстремальних умовах космосу, спорту. Таким чином, фізична культура є складним суспільним явищем, яке не обмежене вирішенням лише завдань фізичного розвитку, а виконує й інші соціальні замовлення суспільства в галузі політики, моралі, виховання, естетики. Вона не має меж – соціальних, професійних, біологічних, вікових, географічних [4].

Основною метою фізичного виховання є оптимізація фізичного розвитку людини, а також всебічне вдосконалення властивих кожному фізичних якостей і здібностей, пов'язаних з ними. Все це в єдності з вихованням духовних та моральних якостей характеризуватиме суспільно активну особистість. Крім цього, до цілей фізичного виховання можна віднести забезпечення підготовленості кожного члена суспільства до плідної як трудової, так і інших видів діяльності.

Специфічною основою змісту фізичної культури як особливої і самостійної галузі культури є раціональна рухова активність людини як фактор її підготовки до життєдіяльності через оптимізацію фізичного стану. Вона виникла і розвинулась одночасно з загальною культурою людства. Це сукупність досягнень суспільства у створенні і раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного удосконалення особистості та як сукупність властивостей людини, які набуваються у процесі фізичного виховання і виражаються в її активній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя [2].

Ще в первісному суспільстві виник один з основних компонентів – фізичне виховання, пізніше виникають спорт і фізична рекреація.

В особистісному аспекті фізична культура є тією частиною загальної культури людства, яка виражається ступенем розвитку її фізичних сил і рухових навичок та здоров'я. Вона дозволяє за допомогою своїх специфічних засобів і методів розкривати потенційні фізичні можливості людини. Діяльність у галузі фізичної культури має і матеріальні, і духовні форми вираження. Впливаючи на біологічну сферу людини комплексом засобів і методів, фізична культура неминуче впливає на інтелектуальну, емоційну, духовну сфери особистості в силу єдності та взаємообумовленості функціонування матеріального і духовного в людині. З матеріальною культурою фізична культура пов'язана процесом рухової діяльності,

яка є її головним змістом, що матеріалізується у фізичних якостях людини. З духовною культурою фізична культура пов'язана наукою, спортивною етикою, естетикою, тощо [4].

У своїй основі фізична культура, як і кожна з видів культури, має духовну і матеріальну форми вираження, її духовна сторона проявляється у зростанні загального інтелекту людини, у зміні її психоемоційного стану, розумових здібностей, у надбанні науково-теоретичних знань з галузі фізичної культури та спорту, інших гуманітарних та біологічних наук (психології, педагогіки, соціальної психології, анатомії, фізіології, гігієни, біомеханіки) та їх раціональне використання в повсякденному житті [5].

Фізична культура і спорт – це поєднання в собі освітньої, оздоровчої, виховної та інших ланок особистості людини, що являється важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людини, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру. Діяльність у галузі фізичної культури має і матеріальні, і духовні форми вираження.

Характеризуючи фізичну культуру, необхідно розглядати щонайменше три аспекти.

1. Діяльнісний аспект, який включає доцільну рухову активність у вигляді різноманітних форм фізичних вправ, спрямованих на формування необхідних в житті рухових умінь і навичок; розвиток життєво важливих фізичних здібностей; оптимізацію здоров'я і працездатності.

2. Предметно-ціннісний аспект, представлений матеріальними (матеріально-технічні засоби) і духовними (наукові знання, методи) цінностями, створеними суспільством для забезпечення ефективності фізкультурної діяльності.

3. Результативний аспект характеризується сукупністю корисних результатів використання фізичної культури, які виражаються у володінні людиною її цінностями, надбанні нею високого рівня фізичної дієздатності. Найсуттєвішим результатом повноцінного використання фізичної культури є виховання готовності людини взяти на себе відповідальність за свій фізичний стан і здоров'я [3].

Сукупність всіх видів фізичної культури створює основу розкриття всього різноманіття рухових можливостей людини. Іншим видом фізичної культури, що задовольняє потреби особистості, є спортивна діяльність, у процесі якої розкриваються здібності людини на граничних та приграничних рівнях. Люди знаходять у спорті один із способів самоствердження, можливість перемоги над часом, суперником, а головне – над самим собою. Роль фізичної культури полягає також у загальному зміцненні, оздоровленні людини, підтримці всіх

функцій організму. У світі люди менш рухливі і їм як ніколи необхідні заняття фізичними вправами. У людей, які систематично та активно займаються фізичними вправами, підвищується психічна, розумова та емоційна стійкість при виконанні напруженої розумової чи фізичної діяльності. Ідеал всебічного гармонійного розвитку особистості протягом багатьох тисячоліть існував у уявленнях і сподіваннях багатьох поколінь людей. У житті сучасного суспільства він набув значення конкретної мети усієї соціальної практики виховання [1].

Відповідно до неї, метою фізичного виховання, як складової частини комплексної системи виховних впливів є сприяння всебічному та гармонійному розвитку особистості на основі використання засобів фізичної культури. Спрямованість досягнення цієї мети знаходить своє відображення в одному з провідних принципів вітчизняної системи фізичного виховання – принцип всебічного гармонійного розвитку особистості. Основним призначенням фізичного виховання є доцільний вплив передусім на фізичну природу людини, розвиток її рухових здібностей. Недостатній рівень розвитку негативно позначається на працездатності, обмежує можливості активної різнобічної діяльності. Такі люди повільніше виробляють необхідні трудові навички. Основним призначенням фізичного виховання є доцільне вплив передусім фізичну природу людини, розвиток її рухових здібностей. Недостатній рівень розвитку негативно позначається на працездатності, обмежує можливості активної різнобічної діяльності. Такі люди повільніше виробляють необхідні трудові навички [2].

Всебічний розвиток людини в сучасному суспільстві є не просто потребою, а й необхідною умовою суспільного прогресу. Вирішуючи специфічні завдання фізичного виховання, тренуючи свій організм з досягнення спортивного чи оздоровчого результату, необхідно пам'ятати про єдність всіх сторін виховання. Найважливіша роль фізичного виховання проявляється у вирішенні завдань трудового виховання, формуванні діяльної, суспільно корисної особистості. Фізичне виховання нерозривно пов'язані з естетичним. Краса здорового людського тіла, граціозність та спритність рухів завжди служили джерелом для натхнення художників та артистів, усіх, хто стикається з ними. Тією чи іншою мірою заняття фізичними вправами пов'язані з усіма іншими сторонами виховного впливу на людину і тим самим роблять свій вельми істотний внесок у формування соціально активної особистості, що поєднує в собі і фізичне, і соціальне, і духовне здоров'я, всіляко сприяючи досягненню головної мети всієї системи виховної роботи – формуванню всебічно розвиненої особистості [3].

Рік від року фізична культура стає складнішою, розумнішою, цікавішою, а активність до

систематичних занять фізичною культурою та спортом дедалі менше цікавить людей. Частка впливу фізкультури та спорту на становлення особистості людини постійно знижується.

Але таку важливу проблему в сучасному суспільстві можна вирішити тільки якщо люди будуть доцільно розуміти всю сутність і значущість систематичних занять фізичною культурою і спортом, і прагнути вдосконалювати свій рівень фізичної підготовленості [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато вітчизняних науковців М. М. Булатова, Н. В. Корж, М. В. Дутчак, В. М. Платонов, Л. П. Пилипей, Л. В. Волков, Ю. П. Мічуда, Т. В. Сичова, А. В. Цьось, Б. М. Шиян, А. С. Самошкіна та ін. зосередили свою увагу на взаємозв'язку здоров'я людини і регулярними заняттями фізичною культурою і спортом. Також цією проблемою займалися та продовжують займатись іноземні науковці. Це в свою чергу успішно і продуктивно призводить до позитивних зрушень стану організму в цілому.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В дослідженнях, на наш погляд, було недостатньо приділено уваги розкриттю багатогранності впливу складової фізичного виховання і спорту на загальну культуру, що дало нам підставу більш детально вивчити цю тему. Також недостатньо показані можливості використання інноваційних форм залучення молоді до активних занять фізичною культурою і спортом.

Мета статті полягає в аналізі та узагальненні інформації про можливості всебічного розвитку особистості за допомогою фізичної культури і спорту, використанні інноваційних форм занять фізичною культурою та спортом.

Виклад основного матеріалу. Нами було проведено анкетування та опитування студентів 1–2 курсів різних факультетів Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеського державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку, Одеського національного морського університету.

Ознайомившись з результатами досліджень, ми з'ясували, що здобувачі вищої освіти недостатньо усвідомлюють значення фізичної культури і спорту в формуванні досконалої людини. Деякі студенти намагаються покращити власне здоров'я, фігуру за допомогою різних фізичних вправ самостійно або займаючись у спортивно-оздоровчих секціях. Частина студентів займається спортом професійно. Але, на жаль, у нинішньому світі, людство більше цікавить інтернет, телебачення, та всілякі способи заробити гроші з найменшими витратами сил. Тому одне з основних завдань, покладених на викладачів фізичного виховання у сучасних умовах, є пошук нових інноваційних форм та методів фізичного виховання.

Ідеали особистості у різних народів дуже схожі. Вони включають розум, красу, працелюбність, високі моральні якості, фізичну силу, витривалість, риси борця за справедливість, тобто якості, які характеризують всебічно і гармонійно розвинену людину, та визначили що поняття всебічний розвиток означає розвиток людської особистості з усіх боків, поняття гармонійний – гармонію усіх сторін, їх пропорційність, погоджену єдність. Ідеал всебічного гармонійного розвитку особистості протягом багатьох тисячоліть існував у уявленнях і сподіваннях багатьох поколінь людей. Ідея гармонійного розвитку тілесної і духовної краси зародилася ще в античній філософії. Арістотель акцентував увагу на вихованні мужності й витривалості, поміркованості й справедливості, високої інтелектуальної і моральної чистоти. Тією чи іншою мірою це знаходило своє втілення у всіх суспільно-економічних формаціях. У цьому нічого дивного, тому що кожне суспільство завжди потребувало здорових, фізично сильних і вмілих громадян, готових до виконання найрізноманітніших обов'язків, і тому піклувалося про фізичне виховання підрастаючих поколінь [1].

Роль фізичної культури у формуванні особистісних якостей посилюється у зв'язку з її соціальною сутністю, безумовно, гуманістичними функціями, можливостями розвитку цілого ряду основ духовності людини. Високий емоційний фон виконання різних фізичних вправ, особливо у формі емоційно забарвлених змагань, сприяє розвитку схильності до співпереживання, взаємодопомоги при виконанні дружніх колективних дій, взаємної відповідальності за досягнення спільних цілей. Усе це значною мірою зростає і натомість громадських потрясінь, глибинних соціально-економічних перетворень у суспільстві, змін його структури. У ситуації ідеологічного вакууму його частково заповнити можуть засоби фізичної культури, що визначають здоровий спосіб життя, досягнення фізичної досконалості, розвиток багатьох людських достоїнств, органічно пов'язаних із поняттями загальної культури, загальнолюдських цінностей, духовності. Регулярність занять фізичною культурою визначається добровільним бажанням людини, особистим ставленням до даних занять, які, зміцнюючись у свідомості та звичках, також стають особистісними рисами [3].

Разом з тим, всебічний розвиток людини необхідний насамперед йому самому. Чим ширші і різноманітніші інтереси людини, чим більше вона знає і вмє, тим легше їй втілити в реальність свої життєві плани, тим більш насиченим і цікавим є його життя. У цьому яскраво проявляється єдність та тісний взаємозв'язок інтересів суспільства та кожної окремої людини у справі успішного вирішення завдань щодо формування гармонійної та різнобічної особистості [1].

Природно те, що основним призначенням фізичного виховання є доцільний вплив насамперед фізичну природу людини, розвиток її рухових здібностей. Недостатній рівень їхнього розвитку негативно позначається на працездатності, обмежує можливості активної різнобічної діяльності. Такі люди повільніше виробляють необхідні трудові навички [2].

У житті сучасного суспільства він набув значення конкретної мети усєї соціальної практики виховання.

Розглядаючи різнобічний вплив фізичної культури на людини, процес розвитку в нього особистісних якостей, доцільно орієнтуватися на певні критерії їх сформованості. Це зручно у світлі осмислення феномена фізичної культури особистості з урахуванням її біологічної та соціальної сторін. Зрозуміло, що ці рівні, що належать до фізичної культури особистості, можуть бути не в чистому вигляді, а в різних складних поєднаннях компонентів, що їх складають. Всі вони різною мірою взаємопов'язані зі світоглядом тієї чи іншої людини і можуть змінюватися в позитивній чи негативній динаміці, залежно від успішності різних сторін виховання, зокрема фізичного [4].

Відомо, що вплив фізичної культури на людину здійснюється в єдності її соціальних та біологічних сторін. Він розвивається як істота соціально-біологічна, при цьому соціальна сторона повинна зіграти важливу коригуючу роль, оскільки їй притаманні певні керуючі функції, наприклад, з утримання бурхливої м'язової енергії від антигромадських проявів. Агресивність, що розвивається у спорті, повинна значною мірою обмежуватися в ході засвоєння спортивної етики, правових норм, естетичних почуттів, наприклад, при розумінні краси шляхетних вчинків, формування правослухняності [2].

Відповідно до цього, фізичне виховання, як складової частини комплексної системи виховних впливів (поряд з моральним, розумовим, трудовим, етичним, естетичним видами виховання) є сприяння всебічному та гармонійному розвитку особистості на основі використання засобів фізичної культури. Спрямованість досягнення цієї мети знаходить своє відображення в одному з провідних принципів вітчизняної системи фізичного виховання – принцип всебічного гармонійного розвитку особистості [3].

Актуальні завдання фізичного виховання з позиції впливу на духовно-моральний зміст особистості:

- виховання пристрасті до здорового способу життя;
- виховання колективізму та товариської взаємодопомоги;
- виховання непримиренності до несправедливості, нечесності;

- формування у дітей потреби у регулярних заняттях фізичною культурою та спортом;

- виховання вольових якостей, самодисципліни, сміливість;

- вміння переносити труднощі;

- прищеплення навичок самоконтролю за станом здоров'я, фізичного розвитку, за фізичною та спортивною підготовкою.

Проте, виконання фізичних навантажень підтримки організму в тонусі замало у тому, щоб виховати моральні якості у людині.

Фізичне виховання сприятиме гармонійному розвитку особистості та її духовних якостей лише в сукупності з моральним, трудовим, розумовим, естетичним вихованням та навчанням [1].

Спорт – це багатогранне суспільне явище, що становить невід'ємний елемент фізичної культури суспільства, специфічним змістом якого є змагальна діяльність та підготовка до неї. У такому уявленні термін «спорт» входить у зміст поняття «фізична культура» у його широкому розумінні. Спорт дозволяє особистості формуватись правильно. Моральне виховання у вигляді фізичної культури та спорту здійснюється іграми, змаганнями, під час яких розвиваються такі риси характеру, як сила волі, сміливість, дисциплінованість і витримка [2]. Разом з тим, необхідно мати на увазі, що останнім часом спорт все більше набуває свого самостійного значення. Бурхливо розвиваючись, він посів чільне місце, як у фізичній, так і у духовній культурі суспільства. У цьому його значення продовжує стрімко зростати.

Тож в уявленнях багатьох фахівців «спорт» є поняттям як самостійним, так й значно ширшим, ніж саме поняття «фізична культура». І справді, спорт набув нині універсального значення, має всеосяжний характер. Питання розвитку спорту обговорюються навіть в Організації Об'єднаних Націй. Вони мають свій відбиток у Конституціях багатьох країн, програмах політичних партій, тощо. Спорт має величезне суспільне значення як діяльність, що розсуває межі людських можливостей. Спорт є однією із сторін фізичної культури і специфічною формою загальної культури. Заняття спортом, виступи на різноманітних змаганнях, спілкування між спортсменами, досягнення значних результатів і їх висвітлення в пресі, по радіо і телебаченні роблять людину більш дисциплінованою, зібраною, ввічливою, обізнаною, ерудованою, інтелектуальною, гуманнішою, морально стійкою. П'єр де Кубертен одного разу на початку XX століття сказав: «Наш сучасний світ і спорт як його важлива складова, мають потребу в духовності, мають потребу в оптимістичних ідеях, спрямованих проти погрози насильства й обману, проти надмірного матеріалізму, вульгарності і меркантилізму». Хуан Антоніо Самаранч уже наприкінці XX століття підтвердив його слова: «Ми раді

представляти століття Олімпійського руху, ціль якого – участь у побудові мирного і кращого світу, за допомогою навчання молоді через спорт у дусі олімпізму і без будь-якої дискримінації. Це жадає від нас дружнього взаєморозуміння, солідарності і чесної гри». Розвиток спорту, перемоги на різноманітних змаганнях, особливо першостях Європи, світу, Олімпійських іграх, інших видовищних заходах підіймають престиж як самого спортсмена, так і престиж колективу, де він виховувався, регіону, де живе, країни.

Участь у міжнародних змаганнях та спілкування між спортсменами покращують взаєморозуміння між самими спортсменами, народами, країнами, континентами. У сфері спорту обертаються величезні матеріальні та фінансові ресурси, діють найпотужніші стимули як матеріального, так і духовного характеру. І все-таки, за великим рахунком, спорт має сенс тільки доти, доки виконує роль одного з найбільш дієвих різновидів виховання, поки що є невід'ємною та найдієвішою частиною суспільно-педагогічної системи підготовки людини до ефективної діяльності. На такій своїй якості він, безсумнівно, входить у зміст поняття «фізична культура» у його сенсі [3].

Важливе місце серед об'єднання народів належить Олімпійським іграм. Олімпійські ігри та різноманітні чемпіонати світу є найяскравішим прикладом єднання усіх націй у єдиному пориві – через чесні, безкровні змагання показати свої найкращі можливості. Не через брудну політику і народне кровопролиття довести, що ти чогось вартий. У міжнародній спортивній практиці нерідкі були випадки, коли на змагання не допускалися представники тих країн, де порушуються права людини, чи країна веде загарбницьку політику по відношенню до сусідніх країн. У такий спосіб спортивне міжнародне товариство намагається показати неправій стороні, що увесь світ чи більша його частина відкрито засуджує агресію та військові дії. Навіть у часи Древньої Греції на період проведення Олімпійських ігор воюючі сторони відкладали зброю на сторону і приймали участь в змаганнях на рівних правах [1].

У системі спорту виділяється кілька типів спортивної діяльності – видів спорту. Це: масовий спорт чи спорт «для всіх»; дитячо-юнацький спорт; спорт найвищих досягнень; професійний спорт. Кожен із цих типів визначається особливостями цільових установок та критеріїв оцінки ефективності; провідними функціями; особливостями контингенту; особливостями матеріального забезпечення; особливостями значення для спортсменів. Крім цього, існує уявлення про систему видів спорту. Нині на міжнародній арені офіційно зареєстровано існування близько 70 видів спорту. Насправді з урахуванням суто національних видів спорту їх значно більше. Види спорту різняться з предметної основи

змагальної діяльності, тобто. по властивих лише даному виду способам ведення боротьби та правилам змагань. Усі види спорту можна об'єднати у кілька груп за такими ознаками:

– види, де результат залежить насамперед від рухових можливостей спортсмена (гімнастика, легка атлетика, єдиноборства тощо);

– види, у яких основним змістом є дії з керування технічними засобами (мотоцикл, автомобіль, яхта, літак тощо);

– види, де основним змістом є дії, спрямовані на поразку мети зі спортивної зброї;

– види, засновані на абстрактно-логічному обігранні суперника (шахи, шашки та ін).

Трудове виховання знаходить своє відображення у великих фізичних навантаженнях, які покладаються на людину. Ці навантаження привчають організм до праці, роблять людину витривалою і цілеспрямованою. Таким чином, після спортивної діяльності та постійних навантажень, особистість буде як фізично, так і морально витримувати різні види робіт [4].

Тривалі навантаження, безсумнівно, підвищують стресостійкість, що так необхідно у процесі навчання та роботи. Більше того, у процесі занять людина повністю сконцентрована, а значить мимоволі виховує свою уважність, по-іншому сприймає інформацію і зрештою, у неї розвивається зорова та машинальна пам'ять. Отже здійснюється розумове виховання особистості.

Щодо естетичної складової фізичного виховання: переважно люди займаються спортом, виходячи з бажання подобатися собі в дзеркалі. Поступово покращуючи якість свого тіла, людина будує в голові образ прекрасного себе, якого хоче прагнути. Також варто сказати, що деякі види спорту здатні приносити естетичну насолоду. Серед них – танці, гімнастика, фігурне катання. Займаючись ними, відбувається колосальне впливом геть формування смаків людини, ставлення до прекрасному [1].

Як говорилося раніше, спорт і заняття фізичною культурою служать якимось відповідним полем для становлення рис особистості, лідерства, моральної та фізичної підготовки до різних стресових життєвих ситуацій. Вміння виявляти свої вольові якості, витримку та стійкість людина набуває саме на заняттях фізичної культури. Більше того, спорт привчає розраховувати свої сили та ефективно діяти за обмеженого часу.

Також методами фізичної культури і спорту відбувається моральне виховання особистості у вигляді фізичних занять. Для розвитку духовних рис особистості під час занять фізичною культурою та спорту застосовують 2 основні методи: ігровий та змагальний [2].

Ігровий метод спрямований на розвиток спритності, сили, швидкості, винахідливості,

самостійності та ініціативності. Крім цього, хочеться відзначити, що розвивається свідомо дисципліна та колективізм. Тобто все те, що необхідно людині на початкових стадіях соціалізації та становлення як особистості, купується саме в процесі гри.

Вплив фізичної культури та спорту на людину допомагає вдосконалювати її особистісні можливості та якості, що зрештою призведе до її всебічного розвитку.

Застарілі форми та методи фізичного виховання не працюють у сучасних умовах. Основним завданням викладачів є пошук нових інноваційних форм та методів для залучення молоді постійними заняттями фізичним вихованням та спортом [3].

Висновки. Роль фізичної культури у всебічному розвитку особистості міцно пов'язана з її структурними компонентами. Дуже велика роль належить фізичному вихованню у духовному формуванні особистості. Людина повинна вміти абстрактно мислити, мати самоконтроль і бути дисциплінованою. Це далеко не просто фізичне вдосконалення людини як результат її занять фізичними вправами, а й творче ставлення до своєї особистості, де духовна сторона відіграє певну роль. Фізкультура та спорт не лише є засобом зміцнення здоров'я людини, її фізичного вдосконалення, раціональною формою проведення дозвілля, засобом підвищення соціальної активності людей, а й суттєво впливають на інші сторони людського життя, насамперед на трудову діяльність, моральні та інтелектуальні якості; впливають на процес самопізнання і самовдосконалення, формування волі, морально – етичне виховання; впевненості в собі та своїх силах.

Найбільш значущими гуманістичними результатами, характерними для системи освіти, є орієнтовані на фізичну культуру знання, уміння та навички, необхідні для використання фізичних вправ з метою оздоровлення, рекреації, реабілітації, формування здорового способу життя.

При цьому важливими є знання, що формують ціннісні орієнтації на здоровий, фізично активний спосіб життя та соціальні настанови на його досягнення. Зрештою загальна фізкультурна освіта має формувати світогляд здорового та обов'язково фізично активного способу життя. Домогтися цього можна за допомогою правильної фізичної освіти. Звідси той тісний зв'язок між фізичною і розумовою освітою, і лише за повної гармонії з-поміж них можемо очікувати повного розвитку морального характеру особи.

Результати наших досліджень, опитування та тестування показують, що міркувати та робити висновки – недостатньо. Потрібно вміти практично застосовувати ці висновки у житті, досягати намічених цілей, долаючи труднощі по дорозі. Необхідно постійно займатись пошуком нових інноваційних технологій, засобів і методів використання сучасних досягнень фізичної культури і спорту в нових умовах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Корж Н. Ефективність технології формування ціннісного ставлення студентів до фізичної культури в процесі самостійних занять. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. № 3. С. 59–64.
2. Пилипей Л. П. *Модернізація системи фізичного виховання УАБС Інноваційні технології в системі підвищення кваліфікації фахівців фізичного виховання і спорту* : тези доповідей III Міжнародної науково-методичної конференції, Суми, 14–15 квітня 2016 р. С. 26–29.
3. Сичова Т. В. Засоби підвищення рівня теоретичної підготовленості студенток в процесі фізичного виховання. *Молода спортивна наука України*. 2012. С. 123–126.
4. Сичова Т. В. Інноваційні технології зміцнення здоров'я студенток в процесі фізичного виховання : дис. канд. наук з фіз. вих. та спорту: 24.00.02; Дніпропетр. держ. ін-т фіз. культури і спорту. Д., 2012. 290 с.
5. Самошкіна А. С. Стан фізичного здоров'я студентів вищих навчальних закладів. *Молода спортивна наука України*. 2012. Т. 2. С. 184–187.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

JUSTIFICATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

У статті висвітлено актуальність питання підготовки майбутніх вчителів початкових класів, зокрема необхідність формування в них методичної компетентності як невід'ємної складової системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізовано думки дослідників стосовно педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Запропоновано авторські тлумачення понять «педагогічна умова», «педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів». Так поняття «умова» розглядається нами як необхідна обставина, сукупність зовнішніх та внутрішніх фактів, що уможлиблює, сприяє та впливає на розвиток конкретного явища. «Педагогічні умови» трактуємо як необхідні обставини, що визначають особливості організації освітнього процесу, дотримання яких впливає на досягнення поставленого результату.

На основі аналізу психолого-педагогічних наукових джерел в розрізі нашого дослідження схиляємося до думки, що ефективність формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів залежить від дотримання певних педагогічних умов. Таким чином у нашій роботі виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Серед таких у дослідженні розглядаються: 1) використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; 2) удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності (в рамках даної педагогічної умови пропонуємо запровадження авторського спецкурсу «Методична компетентність майбутніх учителів початкових класів», який спроектовано на основі компетентнісного та діяльнісного підходів, згідно вимог Професійного стандарту вчителя, і спрямовано на формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів); 3) модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності; 4) розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування.

Ключові слова: учитель початкових класів, майбутній учитель початкових класів, методична компетентність, методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів, умова, педагогічна умова, педагогічні умови формування методичної компетентності, педагогічні умови фор-

мування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

The article considers the relevance of the issue of future primary school teachers training, in particular, the necessity of forming their methodical competence as an integral component of the system of professional training of future specialists. The opinions of researchers regarding the pedagogical conditions for the formation of methodical competence of future primary school teachers were analyzed. The researchers' opinions of the concepts "pedagogical conditions" and "pedagogical conditions for the formation of methodical competence of the future primary school teacher" were offered. Thus, we consider the concept of "a condition" as a necessary circumstance, a set of external and internal facts that enables, contributes and affects to the development of a specific phenomenon. "Pedagogical conditions" are interpreted as necessary circumstances that determine the peculiarities of the organization of the educational process, their observance affects the achievement of the set result.

We tend to believe that efficiency of the formation of the methodological competence of the future primary school teacher depends on the observance of certain pedagogical conditions based on the analysis of psychological and pedagogical scientific sources in the context of our research. Thus, in our work, the pedagogical conditions for the formation of methodical competence of the future primary school teacher are identified and substantiated. Among these, the study examines: 1) the use of a system of internal motives and external incentives in the formation of methodical competence of future primary school teachers; 2) improving the content of the theoretical training of future primary school teachers in the process of forming methodical competence (within the framework of this pedagogical condition, we propose the introduction of the author's special course "Methodical competence of future primary school teachers", which is designed on the basis of competence and activity approaches, in accordance with the requirements of the Teacher's Professional Standard, and is aimed at forming the methodical competence of future primary school teachers); 3) modernization of the system of practical training of future primary school teachers in the context of methodical competence; 4) the development of professional reflection and the ability of future primary school teachers to use it effectively.

Key words: primary school teacher, future primary school teacher, methodical competence, methodical competence of future primary school teacher, a condition, pedagogical condition, pedagogical conditions for the formation of methodical competence, pedagogical conditions for the formation of methodical competence of future primary school teacher.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.26>

Щур В.А.,

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Євроінтеграційна стратегія розвитку України стимулює розбудову всіх сфер та галузей. Актуальним залишається оновлення системи освіти, яка, в ідеалі, має відповідати запитам сучасного світу. У таких умовах значущим є підготовка майбутнього вчителя початкових класів, від професійної діяльності якого залежить якість освіти школярів.

Наразі діяльність закладів вищої освіти націлена на формування системи компетентностей, що визначають рівень професійності педагога, тобто перехід від знаннєвої парадигми до компетентнісної моделі навчання. Важливе місце займає методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів, яка є невід'ємною складовою системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Саме методична компетентність спрямована на практичне застосування професійних умінь у подальшій діяльності і впливає на вибудову власного професійного шляху майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності студіювали Р. Гуревич, Л. Куцак, О. Савченко, Д. Синиця, С. Ткачук, С. Ящук та ін. Методична компетентність є предметом дослідження у працях таких науковців як Л. Беземчук, Н. Бібік, Т. Бодрова, Л. Ващенко, Н. Грицай, І. Княжева, М. Леврінц, Л. Ликтей, О. Мацнєва, Н. Мислицька, К. Недялкова, О. Ніколаєв, А. Остапенко, Є. Пасічник, О. Пометун, Ю. Присяжнюк, Т. Руденко, О. Семенов, А. Фрумкіна, Н. Цюлюпа, Н. Юрійчук та ін.

Сутність поняття «педагогічна умова» досліджено у працях І. Зязюна, А. Литвина, О. Мацейко, І. Підласого, О. Пехоти, Є. Хрикова та ін. В. Андрущенко, Т. Гарачук, Т. Дорошенко, О. Жигайло, К. Мулик, І. Осадченко, І. Пальшкова, Т. Плахоніна та ін. стверджують, що процес формування компетентності майбутнього вчителя відбувається ефективно за дотримання певних педагогічних умов.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз психолого-педагогічних наукових джерел засвідчив, що попри інтерес науковців до педагогічних умов як предмету дослідження не виявлено уніфікованого трактування понять «умова», «педагогічна умова». Також не виявлено єдиного комплексу педагогічних умов формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на вищесказане, метою статті є дослідження понять «умова», «педагогічна умова» та виокремлення педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів з їх подальшим обґрунтуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Почнемо з аналізу психолого-педагогічної

наукової літератури щодо сутності та змісту поняття «умова». Так, В. Коваль трактує поняття «умова» як сукупність «об'єктів, властивостей і відносин, які сприяють реалізації наявних можливостей» [14, с. 166]. В. Лимаренко як «сукупність певних, фактів, обставин, впливів, процесів, що надають змогу управляти навчально-творчим процесом, внаслідок якого формується особистість» [17, с. 103]. А. Литвин та О. Мацейко як «вимоги, які висуває одна сторона до іншої; домовленість між сторонами; правило, прийняте в певній царині» [19, с. 46].

Таким чином, спостерігаємо неоднозначність трактування цього поняття. Найчастіше «умова» – це необхідна обставина, вимога, правило, домовленість сторін, сукупність явищ, об'єктів, властивостей, відносин, фактів, впливів, процесів, що робить можливим втілення чого-небудь; сприяє реалізації, впливає на розвиток чогось тощо. Нами розтлумачено дане поняття як необхідна обставина, сукупність зовнішніх та внутрішніх фактів, що уможливорює, сприяє та впливає на розвиток конкретного явища [27].

Визначення сутності поняття «педагогічна умова» постає предметом численних дискусій дослідників. Проаналізуємо дане поняття з різних позицій (див. табл. 1).

Зауважимо, Є. Хриков [24] та О. Божок [3] наголошують, при визначенні педагогічних умов варто врахувати, що вони формулюються педагогами, хоча «фактори і причини» умов існують незалежно від будь-якої діяльності, відтак, їх краще трактувати саме через поняття «обставини». Ю. Гвоздецька та І. Філімонова [9] зазначають, що педагогічні умови тісно пов'язані між собою, є «взаємозумовлюваними», а їх реалізація впливає на підвищення ефективності освітнього процесу.

Констатуємо, дослідники не дійшли спільної думки щодо трактування поняття «педагогічна умова». Переважна більшість розглядають дане поняття як спеціально створені (штучні) обставини; сукупність (комплекс) відповідних заходів організації педагогічного процесу; комплекс методів, прийомів, організаційних форм, елементів педагогічної системи; взаємопов'язані можливості, які визначають напрями розвитку освітнього процесу та впливають на його ефективність тощо.

У контексті нашого дослідження «педагогічні умови» розглядаємо як необхідні обставини, що визначають особливості організації освітнього процесу, дотримання яких впливає на досягнення поставленого результату [27].

А. Литвин наголошує, що «специфіка досліджуваного педагогічного явища дозволяє конкретизувати педагогічні умови, наповнити їх певним змістом» [18, с. 18]. О. Гречановська, акцентує на тому, що педагогічні умови «залежать від зовнішніх, внутрішніх чинників та їх взаємозв'язку, тому

Таблиця 1

Трактування поняття «педагогічна умова» у науково-педагогічній літературі

Дослідники	Зміст поняття
Є. Хриков	«Обставини, які обумовлюють певний напрямок розвитку педагогічного процесу; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності» [24].
Т. Гарачук	«Штучно створені обставини педагогічного процесу, які суттєво впливають на його функціонування, з метою досягнення запланованих результатів» [7].
В. Коваль	«Сукупність заходів педагогічного процесу, які, з одного боку, забезпечують досягнення студентами необхідного рівня сформованості професійної компетентності, а з другого – сприяють підвищенню ефективності цього процесу» [14, с. 166].
Ю. Гвоздецька, І. Філімонова	«Сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети» [9].
А. Литвин, О. Мацейко	«Комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників» [19, с. 56].
Л. Теряєва	«Комплексне поєднання внутрішніх і зовнішніх умов функціонування різних засобів для досягнення якісної підготовки майбутніх учителів музики» [22, с. 142].
І. Коновальчук	«Елементи педагогічної системи, що забезпечують ефективність її функціонування і розвитку» [15].

що чинники не можуть впливати на умови окремо, оскільки вони пов'язані між собою» [10, с. 157–158].

У попередніх дослідженнях ми прийшли до висновку, що виокремлення педагогічних умов буде залежати від предмету та специфіки дослідження [27]. Так, О. Пожидаєва досліджуючи педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності визначила «формування мотивації майбутнього соціального педагога до набуття теоретичних знань та умінь консультативної діяльності; доповнення змісту фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності; впровадження курсу «Теорія і практика консультування у соціально-педагогічній діяльності»; формування навичок і вмінь консультування під час практичних занять та професійної практики» [21]. Х. Шапаренко серед педагогічних умов формування індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки сформулювала «педагогічний супровід формування індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх педагогів в процесі професійної підготовки; посилення практичної спрямованості освітнього процесу; підвищення долі самостійної роботи здобувачів освіти у навчанні» [25, с. 48–49]. Обґрунтовуючи педагогічні умови у процесі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей О. Гречановська виокремила «регулярний контроль динаміки сформованості рівня конфліктологічної культури для корекції та управління цим процесом; стимулювання мотивації студентів, щодо отримання гуманітарних знань, особистісно-значущого досвіду та неперервного самоосвітнього розвитку власної конфліктологічної культури; доповнення змісту професійного навчання психолого-особистісною атмосферою шляхом створення сприятливих умов адаптації до вивчення гуманітарних дисциплін

за рахунок суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладач-студент; інтегрування гуманітарних знань у професійну компетентність фахівців технічних спеціальностей, які сприяють сформованості знань конфліктологічної культури за фахом; культивування творчого хисту майбутнього фахівця в контексті формування конфліктологічної культури» [10].

Варто врахувати, що на виокремлення комплексу педагогічних умов впливають також мета, цілі та завдання дослідження в цілому.

Спираючись на предмет нашого дослідження, «педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів» тлумачимо як необхідні, штучно створені обставини, що сприяють ефективному формуванню методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів [27].

Виходячи з трактування даного поняття та усвідомлюючи, що дотримання педагогічних умов суттєво впливає на ефективність формування та розвиток досліджуваного явища, схилиємося до думки, що педагогічні умови повинні бути чітко виокремлені та науково обґрунтовані. Так, О. Божок виокремила такі педагогічні умови формування мовно-методичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови: «опора на мотиваційну сферу особистості студентів у процесі формування мовно-методичної компетентності; фахова спрямованість вивчення основ змісту лінгводидактики й психолого-педагогічних та дидактико-методичних дисциплін; створення іншомовного комунікативного середовища засобами дидактичної гри; розвиток здатності у майбутніх фахівців до професійної рефлексії у процесі формування іншомовно-методичної компетентності» [3, с. 84]. В. Лимаренко, досліджуючи процес формування методичної компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю на засадах

ед'ютейнменту визначає «стимулювання мотивації до використання ед'ютейнменту у процесі формування методичної компетентності; орієнтацію на цифровізацію освітнього процесу з наявним «хмарним» методичним забезпеченням і «хмарними» сервісами; активізацію самостійної роботи майбутнього керівника вокального ансамблю» [17, с. 104]. Н. Кошелева виділяє наступні педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології: «системне використання методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності у процесі методичної підготовки майбутніх викладачів психології; оновлення змісту методичної підготовки майбутніх викладачів психології на засадах компетентнісного підходу; системне використання засобів дидактичного проєктування в процесі методичної підготовки майбутніх викладачів психології; проєктний підхід до організації педагогічної (асистентської) практики майбутніх викладачів психології» [16, с. 242].

Шляхом аналізу психолого-педагогічних наукових джерел та з урахуванням специфіки власного дослідження виокремлено педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів:

1. Використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.
2. Удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності.
3. Модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності.
4. Розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування.

Вважаємо за необхідне більш детально розкрити та обґрунтувати кожну з виокремлених педагогічних умов.

Перша педагогічна умова – використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

В академічному тлумачному словнику та у Великому тлумачному словнику української мови поняття «мотив» тлумачиться як «підстава, привід для якої-небудь дії, вчинку; причина» [1; 5, с. 692], а «стимул» як «те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; спонукальна причина до здійснення чогось» [1; 5, с. 1392]. Н. Іванова, досліджуючи сутність мотиву особистості в теорії мотивації, наголошує, що мотив – це «внутрішні спонуки (свідомі, несвідомі) до дій; основними мотивами особистості є: бажання, інтереси, переконання, прагнення, ідеали» [12, с. 25]. Авторка також стверджує що мотив є «основою інтересу до

певної (необхідної) дії, предмета тощо» [12, с. 22]. А. Климчук та А. Михайлов диференціюють поняття «мотив» та «стимул». Так, стимулювання (стимул) визначено як «зовнішнє спонукання до дії», тобто те, що «відносно людини є зовнішнім» [13, с. 222]; стимулювання є «одним із засобів, завдяки якому може здійснюватися процес мотивації» [13, с. 222].

Л. Омельченко наголошує, що внутрішня (процесуальна) мотивація (система мотивів) викликає поведінку, яка здійснюється «заради себе самої (сам процес і зміст діяльності викликає інтерес)», тобто вона спричинена «чинниками», які не зв'язані із зовнішнім середовищем та його впливом, а безпосередньо пов'язані із самою діяльністю [20]. Дослідниця, розглядаючи педагогічну діяльність як «будь-який інший вид діяльності», стверджує, що «розвиток внутрішньої мотивації педагогічної діяльності зумовлюють переживання особистістю власної автономії й особистісної причинності, відчуття себе джерелом змін у навчально-виховному процесі чи управлінській системі ЗНЗ. Ще один фактор – відчуття власної компетентності, власних можливостей – теж є важливою спонукою педагогічної діяльності й характеризує її внутрішню мотивацію» [20].

Отже, говорячи про систему внутрішніх мотивів у формуванні методичної компетентності майбутніх вчителів початкової школи, маємо на увазі формування у здобувачів освіти відчуття власної впевненості у професійній спроможності, власної професійної значимості в освітньому процесі, внутрішнього задоволення від своєї діяльності та особистих досягнень, розвиток перспективного бачення майбутніх учителів початкової школи щодо обраної професійної діяльності тощо.

Внутрішні мотиви підсилюють зовнішні стимули, які повинні розкривати в тому числі і викладачі, діяльність яких націлена на формування методичної компетентності майбутніх фахівців. В рамках реалізації даної педагогічної умови пропонуємо викладачам КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж» активно застосовувати різні види заохочення та похвали до майбутніх фахівців, використовувати різноманітні прийоми формування оцінювання з метою звернення до особистого прогресу здобувачів освіти, проводити професійно-мотиваційні зустрічі, тренінги тощо.

Друга педагогічна умова – удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності. Розглядаємо впровадження даної умови як систематичний та послідовний процес доповнення змісту навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки ЗВО. Так, виходячи з трактування сутності поняття «методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів» у нормативно-правових документах,

дослідженого нами раніше [26] та опираючись на розглянуту в попередніх дослідженнях структуру МК [28], пропонуємо наступне:

– у дисципліні психологічного спрямування («Психологія» (загальна, вікова), «Основи корекційної педагогіки») додати теми, що стосуються особливостей розвитку сучасного покоління дітей та педагогічної взаємодії з ними (ефективні способи формування пізнавальних мотивів; розвиток критичного та системного мислення, емоційного інтелекту учнів початкових класів тощо);

– дисципліні педагогічного напрямку («Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності») варто доповнити темами, що дадуть змогу детальніше ознайомитися з нормативно-правовими документами в галузі початкової освіти, прийомами здійснення формульованого оцінювання, особливостями освітньої інтеграції, її видами тощо; підтемами, що стосуються методів і прийомів ефективної професійної рефлексії, саморефлексії та самопізнання; професійного здоров'я педагогів тощо;

– у фахові методики додати теми, які ознайомлять майбутніх учителів початкових класів з інноваційними технологіями, сучасними формами організації освітнього процесу, методами та прийомами навчання, виховання і розвитку особистості; засобами навчання освітніх галузей з урахуванням педагогічних нововведень тощо.

У контексті дослідження, пропонуємо підсилити теоретичну підготовку майбутніх учителів початкової школи введенням навчального спецкурсу «Методична компетентність майбутніх учителів початкових класів» у варіативну частину навчального плану Галузі знань «01 Освіта / Педагогіка» Спеціальності «013 Початкова освіта».

Поняття «спецкурс», згідно Великого тлумачного словника, це «курс лекцій у вузі, який являє собою поглиблену розробку спеціальної, окремої теми за програмою, запропонованою лектором» [5, с. 1364].

Про питання особливостей спецкурсів та їх значення при підготовці майбутніх учителів початкової школи йдеться в роботах Т. Гарачук (спецкурс «Робота з математично здібними молодшими школярами»), Т. Зорчкіної (спецкурс «Підготовка творчого вчителя початкових класів до роботи з обдарованими дітьми»), І. Упатової (спецкурси «Методична майстерність учителя», «Робота з батьками») тощо. Так, Т. Гарачук підкреслює важливість упровадження навчальних спецкурсів у систему професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, наголошуючи, що «зміст спецкурсів спонукає до поглибленого вивчення профільюючих дисциплін», а наповнення має відповідати актуальним тенденціям сучасності, забезпечувати можливість ознайомлення «з новітніми технологіями, передовими методиками,

авторськими розробками», сучасними освітніми методами тощо [8, с. 146].

Авторський спецкурс «Методична компетентність майбутніх учителів початкових класів» спроектовано на основі компетентнісного та діяльнісного підходів, згідно вимог Професійного стандарту вчителя, і спрямовано на формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Мета спецкурсу – розкрити здобувачам освіти концептуальні засади методичної компетентності педагога як важливої складової їхньої подальшої професійної діяльності; сформувати систему теоретичних знань, практичних умінь та професійних здатностей що розкривають зміст методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; розширити уявлення про різні аспекти методичної компетентності у професійній діяльності в сучасній початковій школі; сприяти формуванню та розвитку методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Спецкурс передбачає практико-орієнтовану форму навчання, тобто організаційно поєднуватиме як традиційно-лекційне навчання так і різноманітні педагогічні практикуми. Лекційні заняття ознайомлять майбутніх учителів початкових класів зі змістом методичної компетентності, її структурою, особливостями та значенням у професійному розвитку педагога тощо. Педагогічні практикуми орієнтовані на свідоме застосування теоретичної складової при вирішенні різноманітних завдань та відпрацювання практичних умінь і навичок; стимулювання до роботи з сучасною фаховою науково-методичною та психолого-педагогічною літературою; спостереження та аналіз уроків учителів-практиків початкової школи; створення здобувачами власного методичного портфоліо тощо. Така організація сприятиме формуванню професійних здатностей, що передбачає методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів.

Модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності – третя педагогічна умова. О. Божок наголошує на важливості педагогічної практики, підкреслюючи, що вона «створює умови, максимально наближені до майбутньої професійної діяльності» [3, с. 84]. Л. Беземчук та В. Фомін підкреслюють, що під час практичної підготовки створюються все необхідне «для самовдосконалення та підстави для формування потреби розвитку себе в майбутній професійній діяльності» [2, с. 45]. А. Волощук доводить, що «ключовою й обов'язковою умовою професійно-методичного становлення вчителя-гуманітарія є успішне проходження всіх рівнів педагогічної практики, які слугують сполучною ланкою між теоретичною підготовкою у вищому навчальному

закладі й самостійною професійною діяльністю» [6, с. 8]. Дослідниця підкреслює, що «в ході педагогічної практики всі складові методичної компетентності одержують якісно новий рівень свого розвитку за умови перевірки й інтеріоризації набутого теоретичного досвіду в діяльності» [6, с. 8].

Ми погоджуємося з думками науковців та вважаємо, що педагогічна практика є обов'язковою та необхідною складовою формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Підкреслимо, практична підготовка дає можливість застосувати отримані теоретичні знання на практиці, перевірити їх дієвість, розвинути сформовані професійні компетентності та здатності, забезпечує відчуття професійної реальності, надає можливість трансформуватися в нову соціальну роль, відчувати власну професійну спроможність тощо.

Навчальним планом Галузі знань «01 Освіта / Педагогіка» Спеціальності «013 Початкова освіта» освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» комунального закладу «Балтський педагогічний фаховий коледж» передбачено такі види практик: «Позанавчальна виховна робота» (III, IV, V семестр), «Літня практика в дитячих оздоровчих центрах» (VI семестр), «Пробні уроки і заняття» (VI–VII семестр), «Перші дні дитини в школі» (VII семестр), «Безперервна переддипломна практика» (VIII семестр).

Варто зазначити, що вказана система практик коледжу становить значну частку професійної підготовки майбутнього учителя початкових класів, передбачає різні види, тим самим сприяє формуванню майбутнього фахівця в галузі початкової освіти. Ураховуючи особливості практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності вважаємо за необхідне переглянути програми практик КЗ та пропонуємо доповнити систему практик: розробити та провести різні види навчальних занять з використанням особистісно-зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, ігрового та інтегрованого підходів до навчання учнів початкових класів; упродовж проведення навчальних занять формувати в учнів початкових класів наскрізні вміння визначені Державним стандартом початкової освіти; при організації освітнього процесу ефективно використовувати освітнє середовище навчального кабінету та закладу освіти тощо.

При проходженні таких видів практик як «Пробні уроки і заняття», «Безперервна переддипломна практика» активно використати сучасні форми організації освітнього процесу; застосовувати сучасні засоби навчання; здійснювати оцінювання результатів навчання здобувачів освіти початкового рівня освіти з урахуванням компетентнісного підходу; застосувати сучасні форми організації діяльності учнів на навчальних заняттях. При виконанні

завдань таких видів практик як «Літня практика в дитячих оздоровчих центрах», «Позанавчальна виховна робота» використовувати сучасні методи та прийоми, що допоможуть формувати ціннісні ставлення в учнів початкових класів у процесі їхнього навчання, виховання і розвитку.

Таке змістове оновлення системи практик вважаємо необхідним для ефективного формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Четверта умова – розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування. Поняття «рефлексія» в Академічному тлумачному словнику української мови серед іншого розглядається як 1) «самоаналіз, роздуми людини над власним душевним станом»; 2) «відображення, а також дослідження процесу пізнання» [1]. Великий тлумачний словник сучасної української мови серед різних трактувань дає таке: рефлексія – «осмислення людиною власних дій, діяльність самопізнання» [5, с. 1218]. І. Уличний розтлумачує рефлексію як «процес переосмислення людиною системи відносин з навколишнім світом, який здійснюється за допомогою механізму ідентифікації, проявляється при виникненні рефлексивних позицій і спирається на мотивуючі компоненти свідомості» [23, с. 154–155]. Автор стверджує, що «здатність педагога до рефлексії є механізмом переосмислення стереотипів свідомості, поведінки, спілкування, мислення, усвідомлення підстав, засобів, стереотипів діяльності, їх критичного і евристичного переосмислення, породження інновацій у різних аспектах професійної діяльності» [23, с. 153]. В. Борисов та І. Гевко у своєму дослідженні розглядають рефлексійність як «властивість особистості», яка «є підґрунтям формування професійного і особистісного зростання, в процесі самоактуалізації» майбутніх учителів [4, с. 102]. Дослідники стверджують, що рефлексія «виявляється у побудові сенсів, ціннісних орієнтацій, з одного боку, а з іншого – вона є основним механізмом особистісного і професійного саморозвитку особистості» [4, с. 105]. На думку О. Желанової «рефлексивні процеси практично пронизують професійну діяльність учителя», а «педагогічна рефлексія відображає специфіку діяльності вчителя як мета діяльності» [11, с. 109]. Так, дослідниця визначає педагогічну рефлексію майбутніх учителів початкових класів «як вид діяльності, що спрямований на аналіз й усвідомлення своїх особистісних якостей, на розуміння того, як він сприймається іншими людьми; на саморегуляцію та корегування власної діяльності та особистості учня, а також на розробку педагогічних технологій майбутньої професійної діяльності» [11, с. 112].

Отже, можемо спостерігати різні погляди щодо трактування поняття «рефлексія». Найчастіше

його розглядають як самоаналіз процес самопізнання, осмислення (переосмислення) власної діяльності тощо. Але однозначними є думки дослідників стосовно того, що професійна педагогічна рефлексія є важливим елементом у професійному становленні майбутніх учителів та їх подальшої професійної діяльності. Ми також схиляємося до такої позиції, в попередніх дослідженнях нами вже було визначено та обґрунтовано особистісно-рефлексивний компонент у структурі методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів [28]. В рамках нашого дослідження у даній педагогічній умові передбачено здатність майбутніх фахівців до аналізу/самоаналізу та самопізнання; використання ефективних прийомів з метою самовдосконалення і саморозвитку; формування та розвиток умінь знаходити нові успішні шляхи розв'язання професійних труднощів; раціонально організовувати та провадити педагогічну діяльність; об'єктивно оцінювати власний професійний рівень та здатність знаходити ефективні шляхи його зростання тощо.

Для реалізації четвертої педагогічної умови пропонуємо у структуру традиційної лекції, що є однією з основних форм організації навчання в Комунальному закладі «Балтський педагогічний фаховий коледж» ввести прикінцевий етап «рефлексія зустрічі». Цей етап повинен включати використання викладачами різноманітних методів і прийомів здійснення рефлексії здобувачами освіти. Це, на нашу думку, сприятиме ефективному формуванню рефлексивних навичок, що в подальшому ляжуть в основу розвитку професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів.

Таким чином, виокремлені педагогічні умови є необхідними та взаємодоповнюючими, а їх упродовження є обов'язковим етапом ефективного формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Висновки. Сучасні тенденції розвитку освіти знаменують появу нових підходів до навчання. Наразі, актуальним є оновлення системи підготовки майбутніх учителів початкових класів, в цілому, та формування системи професійних компетентностей зокрема. Значну увагу приділено процесу формування саме методичній компетентності майбутнього вчителя початкових класів, а ефективність її формування залежить від дотримання виокремлених педагогічних умов.

У площині нашого дослідження поняття «умова» розглянуто як необхідна обставина, сукупність зовнішніх та внутрішніх фактів, що уможливорює, сприяє та впливає на розвиток конкретного явища, а «педагогічні умови» як необхідні обставини, що визначають особливості організації освітнього процесу, дотримання яких впливає на досягнення поставленого результату.

Виокремлено педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності; модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності; розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування.

Перспектива подальших досліджень полягає в розробці критеріїв, показників та рівнів сформованості методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/shljakh> (дата звернення: 25.08.2022).
2. Беземчук Л. В., Фомін В. В. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі педагогічної практики. *Professional Art Education*. Kharkiv, 2020. Volume 1 (1). P. 43–49.
3. Божок О. С. Педагогічні умови формування мовно-методичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. Рівне, 2016. Вип. 14. С. 83–86.
4. Борисов В., Гевко І. Позиція рефлексії в процесі самоактуалізації майбутніх вчителів початкових класів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. Черкаси, 2020. № 1. С. 100–107.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.
6. Волощук А. М. Формування методичної компетентності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2012. 20 с.
7. Гарачук Т. В. Обґрунтування педагогічних умов у контексті підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [ред. кол.: Побірченко Н. С. та інші]. Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2014. Випуск 48. С. 26–33.
8. Гарачук Т. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними учнями : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2015. 263 с.
9. Гвоздецька Ю. В., Філімонова І. А. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі харчових технологій у процесі фахової підготовки. *Електронний інституційний репозитарій Уманського державного педа-*

гогічного університету імені П. Тичини, 2018. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8528/1/Gvozdecka_Filimonova.pdf (дата звернення: 25.08.2022).

10. Гречановська О. В. Обґрунтування педагогічних умов у процесі формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ – Вінниця, 2019. Вип. 53. С. 155–162.

11. Желанова В. В. Особистість майбутнього вчителя початкової школи: рефлексивний вимір. *Професіографічний підхід у системі вищої освіти* : монографія. Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2019. С. 106–125.

12. Іванова Н. Г. Сутність мотиву особистості в теорії мотивації. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2021. № 3 (61). С. 20–27.

13. Климчук А., Михайлов А. Мотивація та стимулювання персоналу в ефективному управлінні підприємством та підвищенні інноваційної діяльності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. Суми, 2018, № 1. С. 218–234.

14. Коваль В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів. *Філологічний часопис*. Умань, 2016. Вип. 1. С. 164–177.

15. Коновальчук І. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до налагодження конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. Kosice, Slovakia, 2018. Volume 6. № 3. С. 49–53.

16. Кошелева Н. Г. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2020. № 2 (35). С. 238–243.

17. Лимаренко В. І. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю на засадах ед'ютейнменту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2021. Вип. 83. С. 102–107.

18. Литвин А. Типологія поняття «умови» в науково-педагогічних дослідженнях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2013. № 5. С. 9–28.

19. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2013. № 4. С. 43–63.

20. Омельченко Л. М. Внутрішня мотивація педагогічної діяльності: сутність та чинники. *Наука і освіта*. Одеса, 2014. № 7. С. 128–130.

21. Пожидаєва О. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. *Наукові записки* : зб. ст. Львів, 2012. № 6. С. 133–139.

22. Теряєва Л. А. Педагогічні умови та інноваційні технології в процесі вивчення дисципліни «Хорове диригування». *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. Київ, 2017. № 2. С. 141–144.

23. Уличний Л. Рефлексія як механізм фахової підготовки майбутнього вчителя. *Наукові записки. Педагогічні науки*. Кропивницький, 2020. Вип. 190, 151–155.

24. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15.

25. Шапаренко Х. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх педагогів в процесі професійної підготовки. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2021. № 10 (196). С. 46–51.

26. Щур В. А. Методична компетентність майбутнього учителя початкових класів: нормативно-правовий аспект. «Інноваційні проекти та програми з психології, педагогіки та освіти» : матеріали міжнар. конф., Рига, "Baltija Publishing", 10–11 грудня. 2021 р. Рига, Латвія, 2021. С. 133–137.

27. Щур В. А. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи* : Матеріали III Всеукр. наук. практ. конф. Одеса, 24 травня 2022 р. С. 34–40.

28. Щур В., Гарачук Т. Методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: сутність та структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Умань, 2022. Вип. 1 (25). С. 115–125.

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ПАТРІОТИЗМ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
PATRIOTISM AS A FORM OF SOCIAL CONSCIOUSNESS

У статті, головною метою якої є розкриття форм та методів національно-патріотичного виховання, висвітлення ефективності сучасних методів та технологій формування патріотично налаштованих громадян, вказано статистичні дані воєнних злочинів російської армії проти українців.

У дослідженні містяться міркування вітчизняних науковців щодо першопричин російської агресії, серед яких вирізняється страх втрати культурно-історичного міфу щодо спільної історичної спадщини з Україною з переважанням московії. Вказано негативні наслідки багаторічного впливу радянських / російських пропагандистів на свідомість українців, серед яких помітні інфантильність, страх перед прийняттям радикальних рішень щодо змін власного життя, комплекс етнічної меншовартості.

Опрацьовано науковий доробок Л. С. Виготського та І. Огієнка, де зосереджено увагу на мисленні та мові (мовній свідомості) та літературі, що виражають рівень суспільного розвитку. Розглянуто історичну свідомість як вагому складову суспільної, яка надає українцям відмежуватись від недоброго минулого (цінностей, соціальних проблем) заради щасливого майбутнього.

Окреслено патріотизм як форму суспільної свідомості, що виявляється в гордості за надбання національної культури, переживанні за незалежність країни, мови, традицій, звичаїв, готовності захищати її інтереси в разі потреби.

В дослідженні проведено аналогії з історичного минулого та сьогодення української держави, виявлено спільне та відмінне, встановлено нагальну необхідність проведення патріотичного виховання українців. Висвітлено досвід низки освітніх закладів, в тому числі Хмельницького національного університету, де розкрито механізми та форми дієвої роботи з патріотичного виховання молоді.

У висновку наукової роботи здійснено наголос на необхідності спільної діяльності батьків, педагогів, органів державної влади, громадянського суспільства, спрямованої на формування образу патріотичного громадянина, вивільнення українців з-під ярма національної меншовартості та протистояння загарбникам.

Ключові слова: війна, мовна свідомість, історична свідомість, патріотизм, націо-

нально-патріотичне виховання, суспільна свідомість.

The article, the main purpose of which is to reveal the forms and methods of national-patriotic education, to highlight the effectiveness of modern methods and technologies for the formation of patriotic citizens, provides statistical data on war crimes committed by the Russian army against Ukrainians.

The study contains the opinions of domestic scientists regarding the root causes of Russian aggression, among which the fear of losing the cultural-historical myth regarding the common historical heritage with Ukraine with the predominance of Moscow. The negative consequences of the long-term influence of Soviet / Russian propagandists on the consciousness of Ukrainians are indicated, among which infantility, fear of making radical decisions regarding changes in one's life and ethnic inferiority complex are noticeable.

The scientific work of L. S. Vygotsky and I. Ohienko was elaborated, where attention is focused on thinking and language (linguistic consciousness) and literature, which express the level of social development. Historical consciousness is considered as an important component of social consciousness, which allows Ukrainians to distance themselves from the bad past (values, social problems) for the sake of a happy future.

Patriotism is outlined as a form of public consciousness, which manifests itself in pride in the heritage of national culture, concern for the independence of the country, language, traditions, customs, readiness to protect its interests in case of need.

There are analogies from the historical past and present of the Ukrainian state in the study, identified common and distinctive features, and established the urgent need for patriotic education of Ukrainians. The experience of a number of educational institutions, including the Khmelnytskyi National University, is highlighted, where mechanisms and forms of effective work on patriotic education of youth are revealed.

In the conclusion of the scientific work, emphasis is placed on the need for common activities of parents, teachers, state authorities, and civil society, aimed at forming the image of a patriotic citizen, liberating Ukrainians from the burden of national inferiority and resisting invaders.

Key words: war, linguistic consciousness, historical consciousness, patriotism, national-patriotic education, social consciousness.

УДК 37.035:172.15
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.27>

Бриндіков Ю.Л.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки
Хмельницького національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

24 лютого 2022 року став точкою відліку нової епохи, нового соціально-психологічного та духовного стану українців. Повномасштабне збройне вторгнення росіян на територію нашої Батьківщини розділило життя людей на «до» та «після». Змінився соціальний побут: чимала частка громадян

залишилась без даху над головою, втратила повністю або частково можливість доступу до речей, що забезпечують природні людські потреби (їжа, одяг, засоби гігієни тощо). Разом із соціальними змінами відбулось чергове переродження української нації: зріс рівень суспільної свідомості громадян України.

Опираючись на соціологічні опитування [14], можемо зауважити, що ставлення до російської федерації в Україні різко погіршилось після 2014 року, але залишались українці, які не усвідомлювали масштабності загрози, продовжували нейтрально або позитивно ставитись до східного сусіда. До 2021 року лише 88 % українців підтримували незалежність своєї держави (згодом цей показник зріс до 92 %), а 5 % несвідомих громадян вважали, що Україна та росія повинні об'єднатись в одну державу.

Ситуація змінилась з початком повномасштабної війни росії проти України: увесь цивілізований світ побачив величезні черги людей до районних, міських та обласних територіальних центрів комплектування, які бажали увійти до лав Збройних сил України задля захисту суверенітету та територіальної цілісності власної держави.

В інтерв'ю з нагоди третьої річниці інавгурації в сфері Національного інформаційного марафону «UA разом» Президент Володимир Зеленський наголосив, що сьогодні 250 тисячна армія збільшилась до 700 тисяч військовиків, які блискавично виконують свої професійні обов'язки [15].

Така динаміка змусила нас звернути увагу на патріотизм як форму суспільної свідомості, дослідити його феномен, методи та принципи формування патріотичної налаштованості громадян України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти свідомості, зокрема, мовний, досліджували Є. Ф. Тарасов, Т. В. Ушаков, І. М. Горелов [1]. Психологічні чинники розвитку суспільної свідомості вивчав Іван Огієнко [7]. Чимало уваги національно патріотичному вихованню у своїх працях приділив В. Сухомлинський [10]. Феномен історичної свідомості вивчали В. Воловик та К. Ясперс. Науково-теоретичні положення, що сприяють формуванню патріотичного світогляду молодшої генерації відображені в науковому доробку корифеїв вітчизняної науки та літератури Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Гоголя, П. Куліша, М. Грушевського, В. Липинського тощо [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існує потреба в необхідності ґрунтовного вивчення фундаментальних складових суспільної свідомості, зокрема, патріотизму, що вказує на рівень суспільного розвитку на різних етапах його становлення. Ми здійснюємо наголос на нагальності окреслення форм суспільної свідомості, що сприяють національній ідентифікації.

Мета статті полягає у розкритті форм та методів національно-патріотичного виховання як обов'язкової передумови забезпечення високого рівня суспільної свідомості. Завдання передбачає розкриття ефективності застосування сучасних методів, технологій формування патріотично налаштованих осіб.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш обговорюваних проблем сучасного світу є військове повномасштабне вторгнення російської федерації на територію сусідньої України. На перших шпальтах світових газет, телевізійних ефірах з'явилися страхітливі новини з підтвердженнями фактами військових злочинів росіян щодо українців. Звірства та нищівні дії військовиків російської федерації у Бучі, Гостомелі, Ірпіні та інших містах України назавжди закарбувались у пам'яті наших співвітчизників та усього цивілізованого світу як найбільш страхітливі військові злочини ХХІ століття. За повідомленням Офісу Генерального прокурора України [16], станом на 27 травня 2022 року було зареєстровано 20 877 злочинів проти України, у тому числі 14 193 злочини агресії та воєнних злочини.

Дослідник Олег Білий [3] вважає головною причиною російської агресії страх втратити культурно-історичний міф щодо спільної історичної спадщини з Україною з переважанням московії. Спеціально створені відділи та інститути радянського союзу, а згодом росії, здійснювали чимало напрацювання у галузі історії, її сфальшування та насадження ідеї ідентичності. Кремлівські ідеологи постійно наголошували на тому, що успішна євроінтеграція України зруйнує імперську ідеологію й стане на заваді успішної суспільної мобілізації росії. Кропітка багаторічна робота істориків, що здійснювалась під пильним оком кадебістів, а згодом фсб, формувала у свідомості людей комплекс імперської великодержавності та меншовартості інших народів, що складала російську імперію та срср. Ворожі засоби масової інформації постійно популяризували імперські цінності, стимулювали ностальгію за радянщиною, заохочуючи українофобію у південних та східних регіонах України.

Попри те, що українцям, як вважають фахівці з етнопсихології, притаманні індивідуалізм, релігійність, інтровертованість, хазяйновитість та неагресивність [8], масова свідомість сучасних українців зазнала негативних впливів пропагандистської діяльності заангажованих проросійських «фахівців» та інституцій, серед яких вирізняється інфантильність, притаманна багатьом українцям з вищою освітою, які виявляють непристосованість до життя (можливість робити без оплати); страх перед прийняттям радикальних рішень щодо нових змін у своєму житті, відповідальність за їх прийняття. Постійні утиски та маніпуляції соціалістичної доби сформували в українській свідомості прагнення обов'язково отримувати чиєсь (західні / східні) схвальні рішення. Співвітчизникам притаманна думка щодо організації їхнього життя кимось іншим. Українці нерідко терпимо ставляться до кримінальних виявів, зорієнтовують власний успіх за принципом «аби не гірше» (успіх оцінюється за кількісними, а не за якісними

показниками). Питома частина населення має сумніви щодо перемоги добра над злом. Суспільству необхідно позбутись радянських пут, що сковували свідомість українців, висіли у них ярмом етнічної меншовартості.

Л. С. Виготський [1] виокремлює мислення як необхідну умову становлення свідомості особи. Науковець також розглядає мислення та мову як ціннісний результат соціально зумовленої діяльності. Слово стає орієнтиром особистості, що сприяє актуалізації певної її частини попереднього досвіду на різних рівнях усвідомлення. Мовна свідомість в усіх її різновидах (комунікативна, етноцентрична, суспільна) виражає рівень суспільного розвитку на різних етапах становлення соціуму.

У науковому доробку І. Огієнка [7] стверджується, що мова – це душа народу, першооснова його існування як нації. Український вчений наголошував, якщо загине мова – загине народ, адже мова є потужним двигуном національної свідомості та культури. Він наголошував на необхідності знання літературної мови як обов'язкової передумови формування свідомої людини, єднання українського народу.

Низка дослідників розглядає історичну свідомість як вагому складову суспільної [13]. В. Волович вказує думку щодо історичної свідомості як невід'ємної частини усіх форм суспільної свідомості, прикладне значення якої полягає у передачі позитивних знань наступним поколінням, що накопичувались століттями.

Історична свідомість українців дозволяє їм переосмислити минулі цінності та соціальні проблеми, відмежуватись від них задля щасливого сьогодення. Історична свідомість відтворює відомості суспільства про власне походження, ключові події, життя та діяльність видатних співвітчизників. Адаптація нової генерації українців здійснюватиметься завдяки таким суспільним цінностям як самоідентифікація через посередництво ідеалів та цінностей попередніх поколінь. В. Вернадський [13] наполягав на тому, що культурний та освічений народ гарантовано матиме суспільне майбутнє, могутність та безпеку держави, зрештою, вивільнення від імперсько-радянсько-російських стереотипів, багатівікового поневолення та знищення українського історичного коріння.

Окреслюючи форми суспільної свідомості, що сприяють національній ідентифікації, варто звернути увагу на патріотизм, що виявляється у гордості за надбання національної культури, емоційному переживанні за незалежність країни, історії, мови, звичаїв та традицій, відданість своєму народові, готовність постати на захист її інтересів у випадку необхідності.

З врахуванням останнього, варто згадати роман «Покоління приречених» авторки Тетяни Байди [17], членкині Конгресу українських

націоналістів, Братства вояків ОУН-УПА Волинського краю ім. Кліма Савури, Союзу українок та Товариства політв'язнів. Окрім опису особистого життя сім'ї Григораків та Вагилевичів, культурного життя тогочасної Галичини, авторка висвітлює історичні події та геополітичний стан 1918–1921 років. Роман насичений дискусіями героїв щодо української державності, незалежності України та шляхів її здобуття (Грушевський був проти військового протистояння, пропонував мирні перемовини, але чимало українців не були прибічниками лібералізму та демократичних поглядів). Зауважено, що росіяни ніяк не можуть бути братнім народом (здається знищення гімназистів під Крутами багатотисячною армією генерала Муравйова). В романі згадується про Українську Галицьку Армію, армію Української Народної Республіки, її учасників, що всім серцем і душею бажали незалежності України, пориваючись у бій з часто переважаючими силами противника. Історія повторюється і подібне бажання українців увесь світ спостерігає сьогодні, але той відсоток колаборантів, осіб, що вказують позитивне ставлення до рашистів або пасивно споглядають за перебігом воєнних подій, вказує на необхідність викорінення подібного шляхом інформаційно-просвітницької роботи та національно-патріотичного виховання молоді.

Автори монографії «Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів» Абрамчук О. В. та Фіцула М. М. [11] пропонують залучати молодь (студентство) до масових заходів патріотичного спрямування, зокрема, відзначення державних та релігійних свят, проведення читацьких конференцій, тематичних вечорів, фестивалів та виставок. Фахівці виокремлюють читацькі конференції як ефективну форму патріотичного виховання, де пропагується інтерес до книги, формується літературно-естетичний смак. У якості літературно-музичних композицій запропоновано теми «Поезія Л. Українки», «Філософія серця Г. Сковороди». Не варто забувати про відвідування театру (вистави «Запорожець за Дунаєм», «Маруся Чурай», «Мазепа», «Наталка-Полтавка»), бесіди зустрічі, «круглі столи», літературні вечори, гуртки за інтересами, походи та волонтерська діяльність, адже вказані заходи вважаються найбільш поширеними та дієвими формами роботи з патріотичного виховання.

Чільне місце займає історико-краєзнавча пошукова й дослідницька робота щодо вивчення рідного краю. У якості прикладу можемо навести зустріч студентів III курсу спеціальності «Соціальна робота» Хмельницького національного університету з авторами книги «Дух їхнього часу або Проскурів неофіційний» В. Захар'євим та В. Свінцем, що відбулась 23.09.2021 року. Зустріч передбачала презентацію наукових розвідок щодо історії рідної Хмельниччини, цікаві питання та

змістовні відповіді, що сприяли формуванню суспільної свідомості та розвитку історичної пам'яті громадянина-патріота.

Спеціалісти вважають, що активна робота краєзнавчих музеїв краще формуватиме національну свідомість та любов до Батьківщини в молоді. Історико-етнографічні експедиції з вивчення історії своєї вулиці, міста, села, області, дослідження історичних пам'яток, збирання легенд, традицій, звичаїв, стануть ефективними заходами патріотичного спрямування.

У роботі з патріотичного виховання молодшої аудиторії школярів пропонуються наступні форми [10]:

- інформаційно-масові, що включають диспути, конференції, інтелектуальні вікторини, створення книг, альманахів;
- діяльнісно-практичні, що передбачають проведення екскурсій, свят, конкурсів та олімпіад;
- інтегративні – шкільні фестивалі, гуртки, клуби;
- діалогічні, що проходять у формі бесід;
- індивідуальні (творчі завдання, індивідуальна робота, звіти);
- наочні, що проводяться у шкільних музеях, книжкових виставках та виставках дитячої творчості.

Олена Руденко та Олена Беляєва у науковому дослідженні [10, с. 42] схематично зобразили складники патріотичного виховання наступним чином (рис. 1).

Рис. 1. Складники патріотичного виховання

При цьому, дослідниці наголошують, що в основу патріотичного виховання покладаються історичні й культурні цінності, традиції та звичаї українського народу.

Керівник Комунального закладу «Чудельська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I–II ступенів № 1» Рівненської обласної ради Мельник Н. М. [6] стверджує, що патріотизм розуміється їх вихованцями як високий рівень освіченості, суспільної свідомості, активної громадської позиції, бажання піклуватись про Батьківщину та захищати її авторитет на міжнародній арені. Вихованці закладу переконані, що складовими патріотизму є повага до історичного минулого свого народу, мови, обрядово-звичаєвої сфери, палка любов до України, готовність захищати її від зовнішніх та внутрішніх ворогів, примножувати здобутки вітчизняної економіки, науки, культури та спорту. Такому вірному патріотичному налаштуванню вихованці зобов'язані заходам, спрямованим на виховання в учнів толерантного ставлення одне до одного, ознайомленню зі змістом Конвенції про права дитини, військово-патріотичному вихованню, орієнтованому на формування готовності до військової служби задля захисту суверенітету та територіальної цілісності України, проведенню військово-патріотичних заходів, складовими яких є військово-історична підготовка, прикладна фізична підготовка, підготовка з основ безпеки життєдіяльності.

Висновки. Сучасність вимагає від українців активної позиції у протистоянні з ворогом, що передбачає високий рівень національної свідомості, історичної пам'яті, власної ідентифікації шляхом засвоєння мови та культури. Піднесення нації повинно відбутись завдяки обрядово-звичаєвій сфері – оволодінню духовними цінностями. Українцям необхідно рівнятись на козацькі якості та чесноти, популяризувати власну високу мораль, ідеологію, шляхетну поведінку, притаманну українцям.

Ми ототожнюємо патріотизм із обороною власної родини, держави, національної ідеї, що завжди синтезувала цивілізованість українців, їх міць, глибоку духовність, добробут та соборність. Формування національно-патріотичних настроїв, бажання бути господарями власної долі, сприятиме вивільненню наших громадян з-під ярма національної меншовартості, зневіри у власні можливості та потенціал. Такий результат потребує спільної покрокової роботи батьків, педагогів, органів державної влади, громадянського суспільства. Насьогодні ми здійснюємо не тільки фізичне й технічне протистояння ворогу, а й продовжуємо боротьбу в науковій та політичній площинах, в концепціях, через посередництво інформаційних технологій, поведінкових виявів. Такі кроки сприятимуть піднесенню власної культури й мови, України як однієї з провідних країн світу, даватимуть можливість сформувати особистість українця, що нещадно нищитиме ворога.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абрамчук О. В., Фіцула М. М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів : монографія. Вінниця, 2008. 137 с.
2. Байда Т. Покоління приречених : роман. Луцьк, 2004. 280 с.
3. Білий О. Російська агресія і російська «нова людина». Український науково-теоретичний часопис «Філософська думка». 2015. № 1. С. 14–22.
4. Болтівець С. І. Психологічні чинники розвитку мовної свідомості у науковій спадщині Івана Огієнка. Науково-практичний освітньо-методичний журнал «Практична психологія та соціальна робота». 2010. № 5 (134). С. 66–71.
5. Вашкевич В. М. Історична свідомість студентської молоді: ціннісно-світоглядні орієнтири : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ, 2010. 274 с.
6. Зеленський сказав, скільки захисників зараз воюють за Україну : веб-сайт. URL: <https://www.ceskenoviny.cz/ukrinform/ukrajinsky/zprava.php?id=1004542> (дата звернення: 23.08.2022).
7. Кількість українців, які позитивно ставляться до Росії, продовжує зменшуватись, – опитування : веб-сайт. URL: https://lb.ua/society/2022/02/17/505847_kilkist_ukraintsiv_yaki_pozitivno.html (дата звернення: 25.08.2022).
8. Новак О. В. Формування патріотизму, ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у вихованців засобами активних форм роботи. Науково-методичний журнал «Виховна робота в школі». 2018. № 11. С. 2–5.
9. Ліщинська О. Врахування особливостей етнокультурного середовища в практиці індивідуального психологічного консультування. Газета «Психолог». 2005. № 44 (188). С. 13–14.
10. Олена Руденко, Олена Беляєва. Національно-патріотичне виховання в освітньому закладі. Всеукраїнська газета для фахівців «Соціальний педагог». 2018. № 10 (142). С. 41–44.
11. Коць Т. А. Мовна свідомість у синхронії та діахронії. Науково-теоретичний журнал «Мовознавство». 2017. № 1 (292). С. 49–56.
12. Тимофєєв В. Я. Виховання козака-лицаря. Дніпро, 2019. 212 с.
13. Шаблон: Воєнні злочини під час війни Росії проти України (2022) / Вступ : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 23.08.2022).

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ
MAIN WAYS OF EDUCATION OF VALUE ATTITUDE TO WORK

У статті визначено основні шляхи виховання у підростаючого покоління ціннісного ставлення до праці. Підкреслено провідну роль сім'ї щодо формування ціннісних орієнтацій. Схарактеризовано роль закладів освіти у процесі виховання ціннісного ставлення до праці. Вихованість у підлітків ціннісного ставлення до праці розглядається як результат цілеспрямованого і систематично здійснюваного процесу формування в підлітків такого особистісного утворення, яке характеризує місце трудової діяльності в загальній системі цінностей індивіда та проявляється в їх бажанні сумлінно, відповідально та активно проводити позаурочну добродійну трудову діяльність, що є безкорисливою та добровільною на користь інших людей. Ця проблема загострюється на етапі шкільного дитинства, коли починається осмислення трудової діяльності, формуються трудові вміння і навички, а результат праці здебільшого залежить від ціннісного сприймання дитиною процесу та засобів цієї діяльності. Важливою складовою змісту виховання особистості є формування в неї ціннісного ставлення до праці. Трудове виховання є системою виховних впливів, мета яких полягає у морально-психологічній підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності. Високий рівень її розвитку передбачає оволодіння особистістю загальними основами наукової організації праці, умінням визначати мету, розробляти реальний план її досягнення, організувати своє робоче місце, раціонально розподіляти сили і засоби з метою досягнення бажаного результату з мінімальними затратами, аналізувати процес і результат власних трудових зусиль, вносити необхідні корективи. Отже, організовуючи життєдіяльність, школа в особі педагогів покликана забезпечити формування в учнів ціннісного ставлення до праці.

Незважаючи на всі сулережливі тенденції особистісного становлення, головне для цього періоду – це набуття підлітком якісно нового рівня особистісного зростання, коли завдяки засвоєнню нової соціальної позиції реально структурується його свідоме ставлення до себе як до дорослої людини. Встановлено певні відмінності у результатах діагностування підлітків за віковими та гендерними особливостями.

Ключові слова: виховання, праця, ціннісне ставлення, сім'я, заклади освіти.

The article identifies the main ways of educating the younger generation in a valuable attitude to work. The leading role of the family in the formation of value orientations is emphasized. The role of educational institutions in the process of raising a valuable attitude to work is characterized. The cultivation of teenagers' value-based attitude toward work is regarded as the outcome of a purposeful and systematically implemented process of forming such a personal unit in teenagers, which characterizes the workplace within the general value system of the individual and is manifested in their desire to carry out extracurricular charitable work conscientiously, responsibly, and actively that is disinterested and voluntary to the detriment of other people. This problem is exacerbated at the stage of school childhood, when the understanding of labor activity begins, labor skills and abilities are formed, and the result of work mostly depends on the child's value perception of the process and means of this activity. An important component of the content of personality education is the formation of a valuable attitude to work. Labor education is a system of educational influences, the purpose of which is the moral and psychological preparation of students for future professional activities. A high level of its development presupposes mastering the general fundamentals of the scientific organization of work, the ability to define a goal, develop a realistic plan for its achievement, organize one's workplace, rationally distribute forces and means in order to achieve the desired result with minimal costs, analyze the process and the result of one's own labor efforts, make the necessary adjustments. Therefore, organizing life activities, the school, represented by teachers, is designed to ensure the formation of students' valuable attitude to work.

Regardless of all the contradictory trends of personal formation, the main thing for this period is the acquisition by the teenager of a new level of personal growth, when, thanks to the assimilation of a new social position, his conscious attitude towards himself as an adult person is really structured. Certain differences have been established in the results of diagnosing teenagers by age and gender.
Key words: upbringing, work, values, family, educational institutions.

УДК 37.017:[331:17.022.1]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.28>

Коблик В.О.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Головною метою виховання є всебічний гармонійний розвиток особистості, який не можна уявити без трудового виховання. Адже тільки в процесі праці дитина розвивається духовно і фізично. І сьогодні, в час складних випробувань для нашого народу, проблема виховання ціннісного ставлення до праці у підростаючого покоління залишається однією

з найактуальніших. Саме завдяки усвідомленню значущості та цінності праці дитина поступово стає особистістю, людиною.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Дослідження щодо обґрунтування змісту понять «цінності» і «ціннісні орієнтації» – відображені у працях видатних вчених І. Беха, О. Сухомлинської, В. Кременя. Значну увагу формуванню ціннісного

ставлення до праці приділяють вітчизняні вчені А. Данієлян, В. Бурдун, В. Кішкурно.

Формулювання цілей статті – розкрити особливості виховання та шляхи виховання ціннісного ставлення до праці у дітей підліткового віку.

Виклад основного матеріалу. Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Підлітковий вік розглядається вченими, як сенситивний вік – найсприятливіший, найефективніший вік для психічного розвитку, навчання і виховання. Воно передбачає усвідомлення дітьми та учнівською молоддю соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності. Праця посідає чільне місце у навчально-виховному процесі, що дуже важливо для молодого покоління.

Тривалим є процес виховання ціннісного ставлення до праці, по суті, він охоплює все життя людини. Проте його основи закладаються ще в дитинстві. Працьовитість є моральною категорією і належить до загальнолюдських морально-духовних цінностей, тому так важливо в ранньому дитинстві сформувані психологічні засади працелюбства людини.

Згідно орієнтирам основ виховання, першим і найважливішим чинником виховання виступає сім'я – та найменша клітина у житті суспільства, його фундамент, що через власну культуру, мову, цінності виявляє значний вплив на виховання підростаючого покоління. Саме в родині будуються основи моральності виховання людини, формуються норми поведінки, цінності, розкриваються внутрішній світ та індивідуальні якості. Сім'я сприяє не тільки формуванню, але й самоствердженню особистості, стимулює її соціальну, творчу активність, розкриває її індивідуальність [2].

Деякі батьки обмежують дітей підліткового віку зі сфери праці взагалі, з надією, що вони привикатимуть до трудових процесів пізніше, після закінчення школи, помилкове і негативно впливає на розвиток дитини. Все це призводить до гальмування загального розвитку організму. Слід наголосити: якщо батьки хочуть, щоб їхні діти вирости справжніми людьми, вони повинні забути про легке безтурботне дитинство для них. Життя дітей немислиме без праці, без фізичної і духовної напруги. Праця дітей в сім'ї має бути посиленою, різноманітною, продуктивною, цікавою та систематичною.

Звичайно, вся відповідальність за виховання процес своїх дітей лежить на сім'ї, на батьках, а відвідування дитиною підліткового навчального

закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її в родинному колі. Адже виховання ціннісного ставлення до праці в сім'ї є важливим етапом розвитку особистості дитини [3].

Таким чином, перебуваючи у освітньому закладах, діти, відповідно до вікових особливостей та згідно з програмою, залучаються до різних видів трудової діяльності, у них насамперед формуються вміння та навички праці з обслуговування. У освітніх закладах освіти дітей ознайомлюють із працею батьків, оскільки це дає можливість Донести підліткам конкретні знання, створити уявлення про різні види діяльності, виховати повагу до людей, праці, бажання брати участь у посильній роботі з дорослими.

Важливо, щоб у закладах освіти була створена атмосфера спільної трудової діяльності. Спочатку діти усвідомлюють необхідність праці для дорослих, які ставлять перед собою певні завдання, потім до цього мотиву додається інтерес до роботи, відчуття задоволеності нею. Звичайно, наголошував В. Сухомлинський, не можна чекати, що з перших кроків трудової діяльності праця буде привабливою для дитини і вона одразу полюбить її. Навпаки, дійсна любов до праці виховується завдяки розумінню дитиною творчої ролі своїх зусиль, усвідомленню суспільної значущості праці [4, с. 16].

На нашу думку важливим чинником виховання ціннісного ставлення до праці є школа, яка сьогодні покликана, насамперед, стати осередком виховання, у тому числі самовизначення і самореалізації кожної особистості. У освітньому процесі головний акцент має бути перенесений із засвоєння певного обсягу знань на виховання особистості з урахуванням її унікальної природи, і вже на цій основі слід формувати моральні цінності, прагнення до творчої і самотворчої активності.

Як відомо, у загальноосвітніх навчально-виховних закладах впродовж усього навчання учні задіяні у двох основних видах праці, передбачених навчальними планами та програмами, – розумовій та фізичній. Зміст такої діяльності визначено, зважаючи на вік учнів і соціально-економічні потреби. Проте фізична праця має здебільшого навчальний характер, недостатньо уваги приділяється залученню дітей до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної взаємодії з метою передання їм певного виробничого досвіду, розвитку в них творчого практичного мислення, працьовитості й свідомого ставлення до праці.

Дитина повинна навчитися переборювати труднощі, виконуючи певну роботу, а це не так легко. Щоб виховати повагу і любов до праці, необхідне довготривале вправлення у трудовій діяльності,

оскільки потреба в ній виступає результатом, а не початковою стадією трудового розвитку. Тільки в процесі подолання труднощів, набуття умінь користуватися знаряддями праці дитина починає відчувати задоволення від виконаної роботи. Відповідні ж психологічні зусилля у школяра з'являються і формуються лише тоді, коли він виступає активним учасником постановки мети праці, її планування, а не тільки виконавцем.

На початковому етапі залучення дітей у трудову діяльність позитивне ставлення до праці може бути викликане почуттям задоволення, радості від виконаного завдання. Важливим джерелом емоційних переживань слугує також позитивний приклад дорослого. При цьому простежується така послідовність: спочатку дитина радіє речі, потім дорослому учаснику трудового процесу, далі власній трудовій діяльності, і, нарешті, вона радіє за себе, за те, що вміє працювати. Цінність праці учень усвідомлює тоді, коли починає сприймати її як один з аспектів своєї життєдіяльності, поєднує з певним емоційним станом. Ставлення кожної людини до праці визначають певні мотиви. Основний з них – почуття обов'язку перед суспільством. Але праця – це водночас і необхідність: людина повинна працювати заради життєвих благ.

Важливими чинниками та суб'єктами виховання дітей виступають і позашкільні навчальні заклади, які дають змогу покращувати та корегувати виховний процес. Значну роль у формуванні позитивного ставлення учнів до праці відіграє громадське визнання. Схвалення громади поліпшує настрій дитини, зумовлює в неї свідоме ставлення до необхідності працювати на загальну користь.

Варто відзначити, що не менш важливий вплив на ціннісне ставлення до праці мають заняття у професійних навчальних закладах, які забезпечують підготовку людини до активної професійної діяльності відповідно до соціально-економічних потреб держави [1].

Запропонований нами шлях, а саме: цілеспрямована позитивна мотивація та стимулювання учнів на необхідність здійснення позаурочної добродійної трудової діяльності, що характеризується суспільною та особистісною значущістю.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що існує багато різних варіантів трактувань поняття «мотивація». У найбільш загальному розумінні мотивація праці (від франц. *motif* – збудження) – освідомлене спонування до активної трудової діяльності суб'єкта, пов'язане з намаганням задовольнити певні потреби [2, с. 158].

Мотиви є внутрішніми чинниками. Вони тісно пов'язані з цінностями й ціннісними орієнтаціями.

Наприклад, на думку одних авторів, мотивація – це свідоме прагнення до певного

типу задоволення потреб, успіху. Інші автори під мотивацією праці розуміють усе те, що активізує діяльність людини. Відомі англійські економісти та бізнесмени М. Мальберт, М. Мескон та Ф. Хедоурі визначають мотивацію як процес спонування себе й інших до діяльності для досягнення особистих цілей і цілей суспільства.

Така різноманітність визначень засвідчує, що мотивація праці – це складне і багатопланове явище, яке потребує всебічного вивчення. На поведінку учня в процесі трудової діяльності впливає комплекс факторів-мотиваторів, що спонукають до діяльності: зовнішні – на рівні суспільства, школи, колективу – та внутрішні – складова структура самої особистості учня (потреби, інтереси, цінності, пов'язані з ними та соціокультурним середовищем особистості, трудової ментальності тощо).

Узявши до уваги сказане вище, можна сформулювати наступне визначення мотивації – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей колективу.

Вважаємо, що слід розрізняти поняття «мотивація праці» і «мотивація трудової діяльності».

Праця – це цілеспрямована діяльність особистості з видозміни і пристосування предметів природи для задоволення своїх потреб. Процес праці включає три моменти: працю, предмет праці і засоби праці. Трудова діяльність не обмежується лише процесом праці.

Діяльність – це специфічна форма ставлення до навколишнього світу, змістом якої є його доцільна зміна і перетворення в інтересах людей, зміна, яка включає мету, засоби, результат і сам процес [3, с. 98].

Трудова діяльність як одна із провідних сфер життєдіяльності відбувається в умовах поділу праці під впливом знань, умінь, трудової активності, ціннісних орієнтацій та пріоритетів особистості учня. Якщо мотивація праці є тільки спонуванням учня до праці, яка забезпечує необхідну винагороду, задовольняє потреби, то мотивація трудової діяльності в цілому включає власне мотивацію праці, мотивацію до оволодіння засобами виробництва, мотивацію до підготовки трудового процесу тощо.

На характер мотиваційного процесу значний вплив мають індивідуальні особливості учнів, їхня мотиваційна спрямованість і такі властивості, як зусилля, ретельність, активність, наполегливість, сумлінність, відповідальність.

Таким чином, можна стверджувати, що на ефективність добродійної трудової діяльності учнів впливає мотивація. Проте цей вплив досить складний і неоднозначний. Буває так, що учень,

який під впливом внутрішніх і зовнішніх мотивів зацікавлений у досягненні високих результатів, на практиці матиме гірший результат, ніж той учень, що має менше мотивів для ефективності праці. Відсутність взаємозв'язку між мотивацією і кінцевим результатом трудової діяльності зумовлена тим, що на результати праці впливає безліч інших чинників, наприклад, уміння учня, здібності та навички, правильне розуміння поставлених завдань, зовнішнє середовище тощо.

Отже, мотиви спрямовують, організовують пізнання, надають йому особистісного значення. До таких мотивів, наприклад, можна віднести: позитивне ставлення дитини до людини та праці; допитливість; довіру до вчителя; прагнення бути дорослим; – прагнення мати спеціальні засоби тощо.

Мотиви добродійної трудової діяльності формуються не самі по собі, а за певної організації виховної роботи, що враховує потреби, інтереси учнів, а також закономірності розвитку і зміни самих мотивів. Формування мотивів проходить більш інтенсивно, якщо трудове виховання здійснюється як на уроках, так і позаурочний час. Суспільна важливість результатів добродіянь учнів розкривається не лише у процесі трудової діяльності, але й під час бесіди, роз'яснення, кому і для чого потрібна їхня праця та її результати, як їх будуть використовувати.

З метою ознайомлення вчителів з методикою виховання ціннісного ставлення до праці в підлітків у позаурочній добродійній діяльності нами був організовано і проведено в експериментальній школі методичний семінар «Виховання ціннісного ставлення до праці – важливий напрям виховної роботи», яким передбачалося обговорення з учителями теоретичних, практичних та методичних аспектів проблеми виховання ціннісного ставлення до праці в процесі позаурочної добродійної діяльності. Педагогами було розкрито та проаналізовано специфіку й механізми виховання ціннісного ставлення підлітків, структуру добродійності, цінність праці в сучасному соціокультурному середовищі. Наводилися й обговорювалися шляхи та форми виховання цього особистісного утворення в підлітків.

Для формування в підлітків позитивних мотивів до добродійної діяльності класними керівниками експериментальних шкіл було проведено виховні бесіди, як наприклад на тему «Добродійність – важлива ознака патріота і громадянина», виховна година на тему «Підтримка воїнів ЗСУ».

Таким чином, у практичному аспекті стимулювання добродійної трудової діяльності підлітків включало основні напрями і форми їх реалізації:

а) забезпечення спрямованості моральних спонук на реалізацію предметної мети добродійної трудової діяльності шляхом:

– виявлення суспільного змісту трудових справ, які необхідно здійснити. Моральні фактори добродіяння (переконавання, ідеї, погляди і т. д.) стають реальною рушійною силою лише тоді, коли вони зосереджені на певній меті трудової діяльності. У протилежному випадку в них зникає стимулююча дія;

– розвитку змагальності як важливого стимулу праці;

б) забезпечення єдності особистих і суспільних інтересів у мотивах діяльності на основі:

– розвитку колективних форм організації праці;
– розвитку форм взаємодопомоги, допомоги всім людям, які цього потребують;

в) забезпечення дії стимулів самоповаги і самоствердження учня на основі засобів заохочення:

– відзначення нагородами;
– представлення в засобах масової інформації;
– висловлення подяки.

Матеріальне стимулювання учнів здійснювалося шляхом нагородження преміями з боку органів місцевого самоврядування за активну добродійну діяльність, цінними подарунками, новорічними цукерками тощо.

Отже, безперечним є той факт, що найбільш надійний результат забезпечує єдність двох сторін стимулювання: результативної (матеріальна зацікавленість) і процесуальної (здійснення самореалізації, досягнення самоствердження), оскільки впевненість у матеріальній і моральній результативності праці сприяє цілеспрямованому вихованню в підлітків ціннісних орієнтацій, прояву особистості. Активність, у свою чергу, дає змогу сформувати ціннісне ставлення до праці, що ще більше активізує учня, викликає стійке прагнення брати участь у добродійній трудовій діяльності.

Висновки і перспективи. Отже, усвідомлене ціннісне ставлення до праці відбувається, коли дитина розглядає мету майбутньої діяльності як соціально цінну, розуміє її значення для суспільства, а також переконана в особистісній значущості майбутньої справи.

У процесі проведення дослідження зроблено висновок, що єдність вимог, систематичність і наступність, а також взаємодія сім'ї, освітнього навчального закладу, позашкільних закладів та професійних навчальних закладів в організації трудової діяльності підростаючого покоління є найефективнішими шляхами вирішення завдань виховання ціннісного та свідомого ставлення до праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абульханова К. А. Психология и сознание личности (Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности) : пособ. Москва : Мысль 1999. 224 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
3. Кузьмінський А. О. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. Київ, 2006. 311 с.
4. Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 124 Електронний ресурс. URL: <http://mon.gov.ua/ua/activity/education/extracumcular-activities-and-childrenrights-protection/196/6561/>
5. Соколовська О. Т. Взаємодія підліткового навчального закладу і сім'ї у формуванні ціннісного ставлення до праці дітей старшого підліткового віку. Київ, 2014. 121–127 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. К. : Рад. школа, 1976. Т. 5. 639 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ВИХОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

PECULARITIES OF FORMING OF POLICULTURAL DECENCY OF STUDENTS IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

У статті досліджено та теоретично обґрунтовано особливості полікультурного виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу. Окреслено зміст полікультурного виховання, під яким розуміють систему полікультурних знань, цінностей, переконань, яка виявляється у конкретній поведінці та передбачає урахування інтересів різних національних і множини різномірних культур. На основі проведеного аналізу теорії та практики полікультурного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі вищого технічного навчального закладу сформульовано основні функції полікультурного виховання студентів:

- виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей;
- оволодіння студентами національною культурою;
- розвиток вмінь та навичок продуктивної взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння;
- усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості;
- формування уявлень про різноманітність культур і їх взаємозв'язок.

Подано визначення понять «полікультурна освіта». Обґрунтовано доцільність полікультурної освіти для пробудження духовних почуттів студентів, сприйняття та формування духовних цінностей та полікультурної вихованості студентів. З метою оптимізації процесу полікультурного виховання та формування у студентів полікультурної вихованості виокремлено компоненти полікультурної вихованості. Мотиваційний компонент відображає ідеальний результат, який може бути представлений у вигляді сформованої полікультурної вихованості. Знаннєвий передбачає наявність знань (з погляду полікультурності) про людські взаємини, засвоєння студентами знань, умінь, навичок, необхідних для формування полікультурної вихованості. Ціннісний має на меті прищеплення соціально-настановчих і ціннісно-орієнтованих схильностей студентській молоді до інтеркультурної комунікації та обміну, розвиток толерантності стосовно інших суспільств, народів, культур і соціальних груп. Ситуативний (оскільки у нас немає можливості роками спостерігати за поведінкою студентів і випускників) дає змогу за допомогою ситуативних завдань виявляти можливу поведінку студента і визначати характеристики його полікультурної вихованості. Рефлексивний компонент базується на процесі самопізнання, самоаналізу й усвідомлення власної діяльності, а також на сприйнятті себе ніби збоку, очима інших людей.

Виділено інтегровані педагогічні принципи формування змісту полікультурного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів, відповідно до виділених компонентів полікультурного виховання. Окреслено три основних загальнонаукових підходи, на яких базується моделювання полікультурного виховання студентів

ВТНЗ – культурологічний, синергетичний та інтегративний.

Ключові слова: полікультурне виховання, полікультурна освіта, полікультурна вихованість, особливості полікультурного виховання, ВТНЗ, полікультурний світогляд, освітньо-виховне середовище, полікультурне суспільство, компоненти полікультурної вихованості, духовні цінності.

Peculiarities of polycultural education of students in educational environment of higher technical educational establishment are researched and theoretically grounded in the article. It is also indicated that they require complex implementation with the application of environment-based approach. The objective of polycultural education is determined. It lies in education of individuals who preserve their social and cultural identity, aim at assimilating other cultures, respect other cultural and ethnical communities, who are able to live in piece and harmony with representatives of different nationalities, races and religions.

The essence of polycultural education is outlined. It involves a system of polycultural knowledge and skills, values, beliefs which manifests itself in a particular behavior style and suggests taking into consideration interests of other nationalities and cultures.

The following peculiarities of polycultural education of students are formulated on the basis of the analysis of theory and practice of polycultural education:

- polycultural orientation of interests and professional activity of students;
- education of culture and tolerance to representatives of different cultures;
- forming of basic polycultural competence and behavioral patterns in the process of professional activity.

– potentialities of polycultural education on the example of historical progress of science and engineering in their cultural aspect.

Main trends in the development of education are identified. They are: emphasizing a national component in education; preserving national traditions among ethnic groups; activation of ethnic identification processes; forming of national mentality; increasing religious effect on education; realization of special programs in the field of civil, patriotic and international education.

The notions of “corporate culture” and “educational environment” are defined. Educational environment of higher educational establishment is a specially organized space for education of an individual where his qualified professional training is provided as well as values and living standards are formed. The influence on forming polycultural competence of students are grounded. Historical views on the role of educational environment are identified.

Key words: polycultural education, polycultural competence, peculiarities of polycultural education, higher technical educational establishment, corporate culture, educational environment, polycultural society, educational space, environment-based approach, moral values.

УДК 377.1:37.013.43
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.29>

Цимбрило С.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зміст полікультурної підготовки *студентів* у вищому технічному навчальному закладі насамперед відбиває процес прогресивних змін якостей особистості майбутнього інженера. Цей прогрес можливий лише за умови дотримання системності і структурної гнучкості в побудові змісту загальнокультурної підготовки в технічній школі та визначенні системи педагогічного впливу на особистість студента у класичній тріаді – освіта, навчання, виховання, де провідним визнається виховання [4]. Полікультурне виховання зорієнтоване на виховання людини, здатної до активної й ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному суспільстві, яка знає свою рідну культуру і поважає культуру інших, якій властиве вміння жити у мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас та віросповідань.

Полікультурна освіта у вищому технічному навчальному закладі спрямована на підвищення рівня освіченості студентів та їх успішній реалізації в полікультурному середовищі.

Основними функціями полікультурного виховання є виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей, оволодіння студентами національною культурою, розвиток вмінь та навичок продуктивної взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння, усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості, формування уявлень про різноманітність культур і їх взаємозв'язок.

Низка наукових праць присвячена питанням: полікультурного виховання та освіти (Л. Барановська, Ю. Бахтін, А. Бенкс, К. Беннет, В. Болгаріна, Д. Вешбурн, Л. Голік, П. Горські, К. Грант, О. Гукаленко, Я. Гулецька, В. Гуров, В. Давидов, Г. Даутова, О. Джурицький, Г. Дмитрієв, О. Дубовик, В. Єршов, Л. Ібрагімова, П. Каптерев, В. Кемінь, Я. Коменський, М. Красовицький, В. Кукушкін, Н. Лавриченко, І. Лощенова, В. Макаєв, З. Малькова, Т. Менська, В. Міттер, С. Ньюто, Г. Палаткіна, Т. Пантюк, А. Перотті П. Ремсі, Т. Рюлькер, В. Скотний, К. Слітер, А. Солодка, О. Столяренко, О. Сухомлинська, І. Тараненко, Н. Якса); теоретичним основам виховання (І. Бех, А. Бойко, В. Бойченко, Г. Ващенко, О. Вишневський, А. Вихрущ, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Козловська, А. Максименко, Л. Оршанський, М. Пантюк, Н. Скотна, В. Сухомлинський, М. Чепіль). Особливе місце посідають дослідження проблем виховання у полікультурному середовищі навчального закладу (Л. Гончаренко, О. Грива, Г. Даутова, В. Долженко), питання культурологічної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів (Г. Белугіна, О. Вознюк, Ф. Каган, О. Картавих, Н. Підбуцька, О. Романовський, Л. Товажнянський, Д. Чернілевський, З. Шевців) та формування полікультурної компетентності

(Р. Агадуллін, Л. Голік, О. Гуренко, В. Кузьменко, Н. Лебедева, Л. Перетяга Т. Поштарьова).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Всебічний та ретельний аналіз із сучасних досліджень дозволив виокремити основні положення, які полягають у тому, що полікультурне виховання спрямоване на формування у студентів певних особистісних якостей, що виявляються у відповідній поведінці, у ставленні до інших людей, до себе самого, тобто на досягнення належного рівня вихованості, а саме полікультурної вихованості, формування якої є одним із основних завдань полікультурної освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідники, головним чином, зосереджуються на обґрунтуванні загальних теоретичних основ виховання. При цьому недостатньо уваги приділяється пошукам сутності, структури, критеріїв, показників, рівнів і компонентів полікультурної вихованості студентів та обґрунтуванню принципів моделювання полікультурної вихованості студентів вищих технічних навчальних закладів, а тому означена проблема залишається однією із найактуальніших у педагогічній теорії та практиці, що змушує як науковців, так і практиків шукати ефективні шляхи, форми, методи й засоби успішного її розв'язання.

Мета статті полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні поняття «полікультурна вихованість»; виокремленні компонентів полікультурної вихованості студентів та інтегрованих педагогічних принципів формування змісту полікультурного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів відповідно до виділених компонентів полікультурної вихованості.

Виклад основного матеріалу. Полікультурну освіту слід розглядати як частину педагогічних зусиль, що забезпечують культурно-соціальну ідентифікацію особистості, відкриті іншим культурам, національностям, расам, віруванням [1].

Інтерпретація *полікультурної освіти* особистісно орієнтованого типу в дослідженнях О. В. Гукаленко розкривається як забезпечення в освіті гармонії загальнолюдської, інтернаціональної, національної та індивідуально-особистісної культур. Полікультурна освіта покликана забезпечити формування в учнівської та студентської молоді уявлень про різноманіття культур у власній країні та світі, позитивного, толерантного ставлення до культурних відмінностей; розвивати уміння і навички продуктивної взаємодії з носіями інших культур, виховувати особистість у дусі терпимості, гуманності, миролюбності [2].

Результатом полікультурного виховання є **полікультурна вихованість** – інтегративна якість особистості, що відображає багатоаспектність її зв'язків на мікро- і макрорівні та включає

сукупність полікультурних поглядів, ідей, переконань, почуттів, потреб, цінностей, установок, які виявляються у конкретній поведінці, а також виступають невід'ємними складовими цілісної особистості.

Загалом вихованість буває загальна, культурна, професійна, екологічна, естетична, етична, демократична, економічна, фізична та ін. Вона виявляється в її адаптації до цивілізованого життя у суспільстві, в любові до Батьківщини, навколишньої природи, сім'ї, в гармонійності духовних і матеріальних потреб, соціальній активності, відповідальності, працьовитості, пошані до закону, правильності користування правами і свободами, гуманності, безперервному прагненні до повної самореалізації, самоствердження й індивідуального самовираження у згоді з особистісними і суспільними інтересами. Характерна для вихованості й самоусвідомлення людини – «схильність і уміння правильно оцінювати себе в соціумі, в думках дивитися на себе збоку, очима інших людей, передбачати своє майбутнє і спрямовувати свої зусилля в нього» [6, с. 60–61].

Полікультурна вихованість найбільшою мірою характеризує людину як громадянина суспільства, світу, носія, захисника, творця *етнокультурних і загальнолюдських цінностей* – *духовних, світоглядних, етичних, гуманних, демократичних, правових, екологічних, естетичних, трудових та ін.* – у їхніх цивілізованих якісних показниках. Вона основа життєвої спрямованості людини, інтегрованості в життя суспільства і його певні соціальні групи.

В. С. Заслуженюк та В. В. Присакар виокремлюють основні *компоненти формування полікультурності*, які доцільно враховувати у змісті навчально-виховного процесу. До цих компонентів вони відносять:

- виховання почуття приналежності до єдиного народу України, відповідальність за долю поліетнічної батьківщини;
- формування національної самосвідомості, почуття загальнонаціональної гордості й утвердження їх як головних принципів виховання;
- сформованість психічних установок на повагу, терпимість до людей з іншими звичками, іншим менталітетом і насамперед до тих, чії представники входять до контактуючих національних груп;
- всебічний розвиток толерантності в міжетнічних стосунках, подолання як зневажливого ставлення до національних почуттів і традицій, так і їхньої абсолютизації;
- подолання проявів національного нігілізму та націонал-шовінізму, усунення причин, що їх породжують;
- утвердження духовності, поваги і прихильності до загальнолюдських цінностей [3, с. 66].

Виходячи з вищесказаного, ми виокремлюємо **компоненти полікультурної вихованості** студентів вищого технічного навчального закладу.

Мотиваційний компонент відображає ідеальний результат, який може бути представлений у вигляді сформованої полікультурної вихованості. *Мотиваційний фактор сприяє формуванню мотиваційно-пізнавальних, ціннісних, світоглядних, поведінкових характеристик особистості.* Відбувається формування соціально-настановчих та ціннісно-орієнтаційних схильностей студентів до інтеркультурної комунікації та обміну, розвиток толерантності щодо інших суспільств, народів, культур і соціальних груп.

Завданням мотиваційного компонента є усунути негативне ставлення до полікультурності, активізувати позитивні складові, сформувані мотиви до полікультурних знань, переконань, поведінки тощо.

Знансвий компонент передбачає наявність знань (з погляду полікультурності) про людські взаємини, засвоєння студентами знань, умінь, навичок, необхідних для формування полікультурної вихованості. Він передбачає врахування полікультурного елементу в навчальних планах і програмах, їх доповнення темами полікультурного спрямування, а також збагачення навчальних предметів етнічним, народознавчим змістом, засвоєння зразків і цінностей національної та світової культури, культурно-історичного та соціального досвіду різних держав і народів.

Інтегрований зміст навчання, що містить значний особистісно-розвивальний потенціал, формує у студентів уміння і бажання осмислено в комплексі пізнавати ті чи інші процеси, явища; уміння порівнювати альтернативні погляди; здійснювати правильний вільний вибір; критично мислити, оцінювати і творчо вирішувати проблеми; організаційно-методичне забезпечення умов виховання у процесі навчання, що передбачає добір методів, прийомів і засобів для реалізації інтегрованих завдань навчання та виховання; психологічна, педагогічна та методична компетенція викладача, його загальна культура.

Ціннісний компонент передбачає формування соціально-настановчих та ціннісно-орієнтованих схильностей студентської молоді до інтеркультурної комунікації та обміну, розвиток толерантності щодо інших суспільств, народів, культур і соціальних груп. Становлення особистості студента в умовах інтегрованого навчання, формування особистісних якостей (розумових, моральних, естетичних) забезпечує комплексна методика інтегрованого навчання (змістовий блок), який займає провідне місце у структурній моделі виховання особистості.

Полікультурний світогляд. Формування полікультурного світогляду відбувається на основі

залучення до багатства думок, почуттів попередніх поколінь і сучасних тенденцій, з урахуванням відкритості до світової культури, спрямованої на глибоке опанування національних надбань. Важливо запобігати стандартизації свідомості, впливу «масової культури», яка виступає сурогатом культури, дегуманізації мистецтва, кіно, музики тощо.

Вона має поєднуватися з вихованням смаку до культури на вищих зразках світової та національної культур передбачає виховання взаємоповаги до проявів інокультурності й виявляється у формуванні позитивного ставлення до етнокультурного різноманіття світу.

Ситуативний компонент (оскільки ми не маємо можливості роками спостерігати за поведінкою студентів та випускників) дає за допомогою ситуативних завдань виявляти можливу поведінку студента і визначати характеристики його полікультурної вихованості. Він забезпечується послідовною реалізацією трьох підходів: перший – передбачає формування знання з питань полікультурної освіти; другий – оволодіння адекватним стилем спілкування в умовах моделювання полікультурної навчально-виховної ситуації; третій – формування вмінь і готовності реалізувати засади полікультурного виховання на практиці.

Діяльнісна складова цього компонента передбачає уміння та навички дотримання основних правил культури поведінки і культури спілкування у міжособистісних взаєминах (ґрунтуючись на засадах полікультурності); вміння контролювати і здійснювати корекцію хибних проявів та можливих порушень; вміння вибудовувати діалогічне спілкування, застосовувати тактику запобігання конфліктним ситуаціям чи конструктивне їх розв'язання, активну соціальну взаємодію з представниками різних культур при збереженні власної культурної ідентичності.

Рефлексивний компонент. Невід'ємною складовою полікультурної особистості виступає рефлексія – процес самопізнання, самоаналізу й усвідомлення своєї діяльності та ставлення немовби збоку, очима інших людей.

Сутність реалізації таких ідей полягала в тому, що процес самопізнання відбувався завдяки залученню студентів до різних видів діяльності, участі у колективних творчих справах, адже студент не може пізнати свої можливості поза практичною діяльністю.

Спираючись на розробки системи педагогічних принципів (Ю. Бабанський, М. Скаткін та ін.), а також на теоретичні засади роботи «Виховання в процесі навчання: інтегративний підхід» [5], ми виводимо **інтегровані педагогічні принципи формування змісту полікультурного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів**, відповідно до виділених компонентів полікультурного виховання:

1. **Принципи формування мотиваційного компонента:** природовідповідності, опори на позитивне у студентів, зв'язку теорії з практикою професійної діяльності, зв'язку з життям.

2. **Принципи формування знаннєвого компонента:** розумовідповідності, доступності знань, міжпредметної взаємодії полікультурних знань, диференціації знань відповідно до індивідуальних запитів і потреб студентів, професійної спрямованості культурологічних знань, культурологічної спрямованості професійних знань.

3. **Принципи формування ціннісного компонента:** гуманізації, історизму, усвідомлення змісту, цілісності системи вищої технічної освіти.

4. **Принципи формування ситуативного компонента:** єдності особистості, середовища, діяльності й поведінки, виховання в діяльності, виховання в колективі, гармонізації.

5. **Принципи формування рефлексивного компонента:** культуровідповідності, працьовитості, самоудосконалення, самореалізації системності.

Можна говорити про розвиток полікультурного мислення як особливу складову мислення студента. З цієї метою необхідно передбачити: формування уявлень про культурне, національне, релігійне *різноманіття* світу і необхідність приймати це різноманіття як даність; визнання *права* за всіма народами і культурами на свою самобутність; оволодіння спеціальним *понятійним* апаратом, який дасть змогу описувати себе та інших в культурному різноманітті. Теоретичне обґрунтування, розробка та впровадження моделі базувалися на таких трьох основних загальнонаукових підходах:

1) **культурологічний** – як основа полікультурного підходу,

2) **синергетичний** – виходячи з урахування умов освітньо-виховного середовища ВТНЗ і відкритості системи навчання та виховання,

3) **інтегративний** – виходячи з інтегративної природи самого явища полікультурності.

У деяких конкретних випадках ми спиралися на підходи, які відгравали важливу допоміжну роль, а саме: **діалогічний, країнознавчий, українознавчий, лінгвокраїнознавчий тощо.**

Висновки. Полікультурне виховання сприяє зниженню соціального напруження в суспільстві. Воно формує індивіда, який готовий до міжкультурного діалогу, розширює можливості полікультурного простору та створює умови для розвитку особистості.

Результатом та необхідною складовою полікультурної освіти є полікультурна вихованість – інтегративна якість особистості, що відображає багатоаспектність її зв'язків на мікро- і макро-рівні та включає сукупність полікультурних поглядів, ідей, переконань, почуттів, потреб, цінностей, установок, які виявляються у конкретній

поведінці, а також виступають невід'ємними складовими цілісної особистості. Формування полікультурної вихованості є складним процесом. Для того, щоб цей процес був більш ефективним, він повинен здійснюватись цілеспрямовано. З цією метою було виокремлено компоненти полікультурної вихованості студентів вищого технічного навчального закладу. Мотиваційний відображає ідеальний результат, який може бути представлений у вигляді сформованої полікультурної вихованості. Знаннєвий передбачає наявність знань (з погляду полікультурності) про людські взаємини, засвоєння студентами знань, умінь, навичок, необхідних для формування полікультурної вихованості. Ціннісний має на меті прищеплення соціально-настановчих і ціннісно-орієнтованих схильностей студентській молоді до інтеркультурної комунікації та обміну, розвиток толерантності стосовно інших суспільств, народів, культур і соціальних груп. Ситуативний (оскільки у нас немає можливості роками спостерігати за поведінкою студентів і випускників) дає змогу за допомогою ситуативних завдань виявляти можливу поведінку студента і визначати характеристики його полікультурної вихованості. Рефлексивний компонент базується на процесі самопізнання, самоаналізу й усвідомлення власної діяльності, а також на сприйнятті себе ніби збоку, очима інших людей.

Також виділено інтегровані педагогічні принципи формування змісту полікультурного виховання студентів вищих технічних навчальних

закладів, відповідно до виділених компонентів полікультурного виховання.

Виокремлено три основних загальнонаукових підходи, на яких базується моделювання полікультурного виховання студентів ВТНЗ – культурологічний, синергетичний та інтегративний.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васютенкова И. В. Социальное здоровье личности в поликультурной образовательной среде. *Здоровье и образование* : материалы IV науч.-практ. конф./ отв. ред. Г. Е. Гунн. СПб. : ЛОИРО, 2007. 236 с.
2. Гукаленко О. В. Теоретико-методологические основы педагогической поддержки и защиты учащихся-мигрантов в поликультурном образовательном пространстве : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – Ростов н/Д., 2000. 36 с.
3. Заслуженюк В. С. Формування у школярів культури міжнаціонального спілкування. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 2. С. 66–74.
4. Картавих О. В. Аксиологічні основи формування загальної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2002. 17 с.
5. Козловська І. М. Інтегративний підхід як загальнонаукова методологія в педагогічній науці: прогностичний аспект. *Неперервна освіта: теорія і практика*. 2003. № 1. С. 59–68.
6. Столяренко А. М. *Общая педагогика* : учебн. пособие для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. 479 с.
7. Столяренко А. М. *Психология и педагогика* : учебн. пособие для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 423 с.

STRUCTURE AND CONTENT OF INFORMATION COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL SPECIALTIES

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

The article is devoted to the problem of information competence formation of international medical students in the educational environment of universities. The basic structural components and skills that constitute the information competence of international medical students are presented and clarified. There are: motivational and targetive component, cognitive and activity-oriented component, personality and value-oriented component. A motivational and targetive component is associated with the formation of students' interest and need to work with information, motives for mastering information competence. It is noted that the personalized goals of students should be fully consistent with the main learning objectives of applicants for higher medical education, defined in the Standard of Higher Education of the second (master's) level, field of knowledge (22 Health care), specialty (222 Medicine). Cognitive and activity-oriented component of the information competence of students certifies the formation of their knowledge and skills necessary for working with information. It is concluded that this component includes the following groups of skills: information-oriented and analytical skills, constructive and projective, organizational and communicative, reflexive and evaluative, special skills. A personality and value-oriented component of the information competence of foreign students of medical specialties certifies the identity of future specialists of personal qualities and values necessary for working with information. It was concluded that the composition of the information competence of foreign students of medical specialties includes the following professional and personal qualities: humanity, social responsibility, honesty, independence, attentiveness, observation, creativity, balance, tolerance, activity, purposefulness, determination, prudence.

Key words: *information competence, international medical students, structural components, skills, motivational and targetive component, cognitive and activity-oriented component, personality and value-oriented component.*

Стаття присвячена проблемі формування інформаційної компетентності іноземних студентів-медиків в освітньому середовищі ВНЗ. Представлено та уточнено основні структурні компоненти та вміння, що становлять інформаційну компетентність іноземних студентів-медиків. Виділяють: мотиваційно-цільовий компонент, когнітивно-діяльнісний компонент, особистісно-ціннісний компонент. Мотиваційно-цільовий компонент пов'язаний із формуванням в учнів інтересу та потреби працювати з інформацією, мотивів оволодіння інформаційною компетентністю. Зазначається, що персоналізовані цілі студентів мають повністю відповідати основним цілям навчання здобувачів вищої медичної освіти, визначеним у Стандарті вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузі знань (22 Охорона здоров'я), спеціальності (222 Медицина). Когнітивно-діяльнісний компонент інформаційної компетентності учнів засвідчує сформованість у них знань і вмінь, необхідних для роботи з інформацією. Зроблено висновок, що цей компонент включає такі групи умінь: інформаційно-аналітичні, конструктивно-проективні, організаційно-комунікативні, рефлексивно-оцінні, спеціальні. Особистісно-ціннісна складова інформаційної компетентності іноземних студентів медичних спеціальностей засвідчує наявність у майбутніх спеціалістів особистісних якостей і цінностей, необхідних для роботи з інформацією. Зроблено висновок, що до складу інформаційної компетентності іноземних студентів медичних спеціальностей входять такі професійно-особистісні якості: людяність, соціальна відповідальність, чесність, самостійність, уважність, спостережливість, креативність, врівноваженість, толерантність, активність, цілеспрямованість, рішучість, розсудливість.

Ключові слова: *інформаційна компетентність, міжнародні студенти-медики, структурні компоненти, вміння, мотиваційно-цільовий компонент, когнітивно-діяльнісний компонент, особистісно-ціннісний компонент.*

UDC 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.30>**Davydova Zh.V.,**

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Humanitarian and Social-economic
Disciplines
Kharkiv International Medical University,
Postdoctoral researcher
ETH Zurich

Problem under research. Training foreign students of higher education in medical specialties is one of the key strategic directions of the development of higher education in Ukraine, which is due, firstly, to the economic component, and, secondly, to the expansion of international relations and recognition of the prestige and demand of Ukrainian education in the global space.

The study of the process and results of the training foreign students of higher education in

medical specialties revealed the contradiction between the growing requirements for medical professionals training and the relatively low success rate of foreign students.

Training of foreign students of medical specialties has certain features that determine the specificity of the content of the components of the didactic system. It includes the following units: predictive and targetive, conceptual and methodological, theoretical and content-oriented,

activity-oriented and procedural, resultative and evaluative.

Analysis of the latest research and publications. Researchers T. Zakusilova, O. Kovtun, O. Isaeva, N. Khodotova, O. Solodovnik, Y. Ilyasova, L. Nazarenko and I. Melnychuk studied the main factors and skills mandatory for a medical worker's professional development. K. Kurenkova, G. Stechak, V. Svyrydyuk paid much attention to the development of personal qualities and values of future physicians.

The purpose of the paper is to clarify the content of the structural components of the information competence of international students of medical specialties and basic skills that constitute them.

Presentation of the main material of the study. To clarify the content of the structural components of the information competence of foreign students of medical specialties, the content of regulatory documents was analyzed (Law of Ukraine "On Higher Education" [1], Strategy for the Development of Medical Education [2], Standard of Higher Education of the second (master's) level, branch of knowledge 22 Health care, specialty 222 Medicine [3], etc. as well as the theoretical positions of specialists in the field of medical education.

The first component of the information competence is a *motivational and targetive component*. It is associated with the formation of students' interest and need to work with information, motives for mastering information competence.

So, T. Zakusilova emphasizes that motivation is a basic and central element that directs a person to achieve a goal and contributes to the development of personality. In light of this, future medical professionals should be aware of and understand the choice of future professional activity, have formed internal motives for achieving success in the chosen professional field, etc. [4, p. 53].

O. Kovtun notes that in medical education institutions it is important to ensure the formation of internal motivation in future doctors regarding their professional and personal becoming, development of students' sustainable interest in the chosen specialty based on social motives [5, p. 89, 90]. A similar opinion is expressed by Y. Ostraus, who emphasizes that considerable attention in the process of teaching students in a medical education institution should be paid to the development of their motives for mastering professionally significant knowledge and skills, as well as relevant professional and personal qualities [6, p. 134]. According to the conclusions of O. Isaeva, future doctors should develop the need for the assimilation of the necessary professional knowledge and skills and the desire to help other people, primarily to their patients [7, p. 140].

Of particular interest in the context of the initiated research were the scientific views of V. Svyrydyuk,

according to which, during the formation of information and communicative competence of medical students, it is necessary to ensure their awareness that this competence is an important component of the integral professional competence of medical workers, to form in them the desire to master this competence as within the framework of the development of their professional and educational motivation, as well as motivation for future professional activity. The scientist also emphasizes that in future doctors it is important to develop motivation for the active use of modern innovative, information technologies, the need for the manifestation of cognitive independence, the desire to actively engage in scientific activities in the field of their professional activities based on the use of these technologies [6, p. 114–116].

So, on the basis of the foregoing, it can be summed up that the motivational and targetive component of the information competence of foreign students of medical specialties provides for:

- their interest and need to work with various types of educational and professionally oriented information;
- awareness of the essential role of information competence in educational and professional activities, the development of motives for mastering information competence and its continuous improvement;
- formation of motivation among applicants for higher medical education to set a sequence of goals on the way to mastering information competence, the manifestation of the ability to formulate and achieve these goals.

It should be clarified that the personalized goals of students should be fully consistent with the main learning objectives of applicants for higher medical education, defined in the Standard of Higher Education of the second (master's) level, field of knowledge (22 Health care), specialty (222 Medicine), namely as follows:

- acquisition of the ability to solve complex problems and problems, including research and innovation, in the field of medicine;
- ensuring the ability to continue learning with a high degree of autonomy [3, p. 7].

The *cognitive and activity-oriented component* of the information competence of students certifies the formation of their knowledge and skills necessary for working with information (information-analytical, constructive and projective, organizational and communicative, reflexive and evaluative).

Thus, in the Standard of Higher Education of the second (master's) level, the field of knowledge (22 Health care), specialty (222 Medicine) it is noted that the objects of training medicine and medical activity are prevention, diagnosis and treatment of human diseases, the impact of health problems on patients, their families and population, maintaining health, principles and theories of prevention,

diagnosis and treatment of human diseases at the individual and population levels [3, p. 7].

In accordance with the normative content of the training of applicants for higher education, formulated in terms of the results of students in the specified standard, students must have a thorough knowledge of the structure of professional activity, understand and assimilate knowledge of fundamental and clinical biomedical sciences at a level sufficient to solve professional problems, as well as master specialized conceptual knowledge that includes scientific achievements in the field of health care and is the basis for conducting research [3, p. 11].

According to V. Svyrydyuk, in the totality of knowledge included in the structure of information and communicative competence of future doctors, the following places are occupied by the following:

- form the basis for research methodology;
- knowledge of the basic methods of searching for modern information sources on selected research problems;
- knowledge of the essence of the concept of “relevance of sources of scientific information”, knowledge of the essence of the concept of “pertinence of information sources” [6, c. 151].

V. Svyrydyuk considers that students of medical specialties should know:

- the essence and basis of information and communicative competence of a physician;
- conceptual apparatus of this competence;
- medical terminology, as well as the basic concepts necessary for research activities, including: “scientometrics”, “Hirsch index”, “impact factor”, “international scientometric database”, “cloud technologies” etc.;
- basic approaches to the organization of scientific research in medicine based on the use of the above technologies;
- rules for the use of international scientometric bases, containing databases of open and closed access, as well as their cloud services in science and education;
- the content and specifics of the application of the method of computer modeling in medical science and education;
- features of various typical information and communicative situations that often arise during the presentation of intellectual property objects at scientific forums, and requirements for scientific publications for their placement in scientometric databases [6, p. 65–58].

M. Bichko emphasizes that future doctors should master not only professional knowledge, but also knowledge from other academic disciplines (physics, biology, anatomy, psychology, etc.), which are professionally necessary for these specialists. In particular, about modern medical equipment used for diagnostics (stadiometer, scales, stetho-

phonendoscope, tonometer, thermometer, etc.), therapy (a set of medical devices and medicines for emergency medical care), clinical laboratory tests (spirometer, glucometer, microscope, etc.), etc. [7, c. 8].

Native scientists (I. Levenok, I. Melnychuk, O. Yatsyshyna, etc.) also draw attention to the fact that foreign students must master medical terminology in at least two languages (Ukrainian and English), because without this they will not be able to become qualified physicians [8; 9]. It is also worth noting that, according to N. Avramenko, future foreign doctors, in order to master professional terminology, must learn the system of knowledge about: the norms of the modern Ukrainian (or English) language (morphological, orthoepic, syntactic, lexical, stylistic, etc.), speech means (intralingual and extralingual), communicative strategies and tactics of professional behavior of the physician; scope and semantic features of professional terminology (primarily medical terms – composites and abbreviations); basic terminology elements and methods of constructing clinical terms; norms of planning and implementation of professional speech and cross-cultural communication, implementation of therapeutic and recommendatory strategies of medical discourse [10, p. 96, 96].

Regulatory documents and scientific literature also emphasize the need to ensure professionally necessary skills in the process of professional training of future doctors of different groups. In particular, during the development of the didactic system for the formation of information competence, the list of mandatory skills given in the Standard of Higher Education of the second (master's) level, the field of knowledge (22 Health care), specialty (222 Medicine) was analyzed.

1. Ability to abstract thinking, analysis and synthesis.
2. Ability to learn and master modern knowledge.
3. Ability to apply knowledge in practical situations.
4. Ability and understanding of the subject area and understanding of professional activities.
5. Ability to adapt and act in a new situation.
6. Ability to make informed decisions.
7. Ability to work in a team.
8. Ability to interpersonal interaction.
9. Ability to communicate in a foreign language.
10. Ability to use information and communication technologies.
11. Ability to search, process and analyze information from various sources.
12. Certainty and perseverance regarding the tasks and responsibilities taken.
13. Awareness of different opportunities and gender issues.
14. Ability to realize their rights and obligations as a member of society, to realize the values of civil (free

democratic) society and the need for its sustainable development, the rule of law, human and citizen freedoms in Ukraine.

15. Ability to preserve and increase moral, cultural, scientific values and achievements of society based on an understanding of the history and patterns of development of the subject area, its place in the general system of knowledge about nature and society and in the development of society, technology and technology, to use various types and forms of physical activity for active recreation and healthy lifestyle [3, p. 8–9].

Obviously, all these abilities of future doctors are largely related to the information competence of a specialist. It should also be noted that many specialists in the field of medical education reveal their own position on what skills future doctors should first of all master.

According to O. Kovtun, students need to form the following important skills: the ability to convincingly explain the need for the necessary medical manipulations, to establish clear feedback with their colleagues to ensure coherence in joint activities with them; ensure effective communication with representatives of various target auditors; to regulate and prevent the occurrence of conflict situations; manage your emotions and statements [11, p. 91, 92].

According to the conclusions of T. Zakusilova, future doctors should master the following skills:

- make independent balanced decisions in extreme situations, carry out all professional types of medical intervention and their correction;
- competently apply innovative types, methods and technologies of treatment;
- monitor the patient's health and course of the disease;
- master the technique of carrying out medical procedures and manipulations in their professional field [12, p. 73].

Based on the foregoing, our own scientific position on the content of the *cognitive and activity-oriented* component of the information competence of foreign students of medical profile was formulated. This component includes:

- awareness of the meaning of information, ways of its search in modern sources, its processing (analysis, systematization, verification of reliability, relevance and pertinence) and broadcasting to other participants of communication;
- awareness of the essence, structure, content of information competence of a physician and its role in his professional and everyday life, ways to improve this competence;
- awareness of medical terminology in English (Ukrainian) and native languages and methods for determining the meaning of each concept using modern sources of information;

- awareness of the basic requirements for a modern physician, his professional duties using modern information and computer technologies;

- awareness of the norms of communication with other people, in particular representatives of different cultures, different segments of the population, patients and their relatives etc. online and off-line;

- awareness of the requirements for research activities, ways to search for modern sources of information on the chosen problem and the algorithm for working with these sources, presenting your own intellectual product to the general public.

In the process of research, it was also concluded that this component includes the following groups of skills:

- information-oriented and analytical skills – provide information (search, selection, collection and dissemination of information) and analytical (analysis, systematization, generalization, clarity, transformation of information, formulation based on this conclusion, proposals and forecasts) level of educational, research or professional activity of a specialist;

- constructive projective skills – imply the ability of future doctors to formulate, specify the individual goal of their own educational or professional activities in accordance with their own plan and the existing specific situation, develop a plan to achieve this goal (determine the ways and stages of its achievement of this goal, in light of this design the content of their future activities and the sequence of actions on the use of modern information sources, select methods, forms, means of implementing this goal-oriented activities, to predict possible difficulties in work and deviations from the plan and options for making appropriate adjustments to the activity, etc.);

- organizational and communicative skills – manifested in the ability of a physician to carry out effective direct or indirect communication with other people based on the use of modern information technologies, the ability of a physician to clearly and correctly express his thoughts, taking into account the individual characteristics of the recipient of the message (age, gender, national, speech, age, psychological, etc.) and to establish effective feedback with him, mobilize people to perform set tasks, rationally distribute work between the participants of joint interaction;

- reflexive and evaluative skills – necessary for foreign students to carry out introspection of the level of formation of knowledge, skills, qualities necessary for working with information, and determining ways to further improve them, identifying positive and negative aspects in the process of forming their own information competence and self-control of their educational and professional activities, if necessary, making timely adjustments to its course; personal self-improvement on the basis of taking into account

the results of self-study and introspection of their own knowledge, skills, qualities and properties;

- special skills – reflect the specifics of the professional activity of physicians and the need of medical students to perform educational, professional and research activities, taking into account this specificity. This group of skills includes the following: correctly apply medical terminology in different languages (Ukrainian or English, native); be able to diagnose the state of health of patients, identify their diseases and prescribe optimal treatment using modern information technologies and innovative medical equipment; be able to convince patients and their relatives of the need to perform prescribed medical procedures and use prescribed medications; competently organize interaction with their colleagues on the basis of compliance with the rules of medical ethics, timely update their knowledge and skills, improve their professional skills based on the development of the latest information and professional sources; carry out research activities in the field of medicine, present research products to their colleagues in author's scientific publications and reports of scientific and practical conferences and seminars of various levels; skills of life-long education etc.

As it was defined earlier, *the personality and value-oriented component* of the information competence of foreign students of medical specialties certifies the identity of future specialists of personal qualities and values necessary for working with information.

Thus, Y. Ilyasova emphasizes the need to form in future doctors such personal and professionally significant qualities as: humanity, mercy, empathy, patience, kindness, ability to reflect and adequate self-esteem [13, p. 84]. L. Nazarenko, I. Melnychuk believe that a medical worker should master the following personal qualities: observation, responsibility, empathy, balance, benevolence, tolerance, empathy, etc. [14, p. 42].

According to G. Stechak, professionally important qualities for a physician are the following: moral responsibility, civic maturity, social activity, a tendency to the profession, humanity, high demands on oneself and others, sociability, education, competitiveness, independence in making important decisions, responsibility for the results of their own activities, patience, purposefulness, determination, prudence, observation, love of mankind [15, p. 67]. V. Svyrydyuk to professionally important qualities as a component of information and communicative competence of a physician include the following: creativeness, activity, purposefulness, tolerance, observation, assertiveness, etc. [4, p. 151].

It is also worth noting that many specialists in the field of medical education emphasize the importance of forming humanistic professional and personal values in future doctors. According to L. Nazarenko

and I. Melnychuk, these values are an important aspect of the competence of a physician, because they determine the value characteristics of the student to the patient and his family, to collaborators, to various professional and everyday situations, as well as the choice of a specific model of specialist behavior when solving complex professional problems [14, p. 42].

As it turned out, scientists express different opinions on the definition of the system of professional and personal values of a physician. So, K. Kurenkova among these values identified the following:

1. Basic professional values that ensure the general orientation of the personality of the specialist. This group is formed by values of a worldview nature that ensure the social orientation of the individual physician (person, health, life, good, etc.).

2. Social and regulatory values that determine the nature of the relationship of the medical worker with patients and their families. This group combines the values that regulate the relationship of the physician with patients and their relatives (kindness, social maturity, mercy, altruism, humanity, empathy).

3. Collegial and regulatory values governing the relationship of a physician with his colleagues. and their own people with co-workers. The group includes the values governing relations with colleagues (collegiality, goodwill, professional reputation, exactingness).

4. Personal-reflexive values that determine the attitude of the individual to himself as a representative of the medical profession. The author names the following values: love for the medical profession, professional dignity, self-criticism, conscientiousness, etc. [17, p. 7, 8].

The scientific position of K. Kurenkova is shared by Y. Ostraus. In her scientific work, she identified similar groups of professional and personal values [18, p. 71].

Based on the foregoing and the results of their own teaching activities, it was concluded that the composition of the information competence of foreign students of medical specialties includes the following professional and personal qualities: humanity, social responsibility, honesty, independence, attentiveness, observation, creativity, balance, tolerance, activity, purposefulness, determination, prudence. It was also found out that in the process of studying at the university, foreign students of medical specialties should internalize, first of all, universal human values that acquire special importance for a physician, in particular the following: person, life, health, information, etc. Mastering these values becomes the basis for the formation of a general humanistic orientation of the individual while working with information. In addition, medical students master the following professionally important values: love and respect for people, professional duty, assertiveness, self-development, self-education, optimism, empathy.

The assimilation of these values by future medical professionals during their work with information allows us to ensure that the specifics of their future professional activities are taken into account.

Conclusion. Clarification of the content of the structural components of the information competence of foreign students of medical specialties makes it possible to move on to the issue of determining the organizational aspects of its formation in the educational environment of the university.

REFERENCES:

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>; Закон України «Про освіту» – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Стратегія розвитку медичної освіти. URL: https://moz.gov.ua/uploads/1/8475-medical_education_analytics.pdf
3. Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузь знань 22 Охорона здоров'я, спеціальність 222 Медицина. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/11/09/222-Medytsyna.mahistr.09.11.pdf>
4. Закусилова Т. О. Формування основ професіоналізму майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки : дис. кан. пед. наук 13.00.04. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2018. 318 с.
5. Ковтун О. М. Формування світоглядної культури майбутніх медичних сестер засобами деонтологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівно, 2020. 336 с.
6. Свиридчук В. В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх магістрів медсестринства на засадах технологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2018. 347 с.
7. Ісаєва О. С. Формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки : монографія. Харків : «Смуґаста типографія», 2015. 364 с.
8. Свиридчук В. В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх магістрів медсестринства на засадах технологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2018. 347 с.
9. Бичко М. В. Підготовка майбутніх сімейних лікарів до застосування медичного обладнання в професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2021. 20 с.
10. Яцишина О. В., Мельничук І. М. Особливості професійної підготовки іноземних студентів вищих медичних навчальних закладів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород : Говерла, 2013. Вип. 27. С. 119–121.
11. Левенок І. Професійно орієнтований текст як засіб формування мовно комунікативних навичок іноземних студентів медичних спеціальностей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4 (78). С. 112–123.
12. Авраменко Н. О. Підготовка майбутніх лікарів-іноземців до оволодіння професійною термінологією у медичних закладах вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук: 13. 00.04. Хмельницький, 2019. 354 с.
13. Ковтун О. М. Формування світоглядної культури майбутніх медичних сестер засобами деонтологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівно, 2020. 336 с.
14. Закусилова Т. О. Формування основ професіоналізму майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки : дис. кан. пед. наук 13.00.04. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2018. 318 с.
15. Ілясова Ю. С. Професійна підготовка майбутніх молодших медичних спеціалістів у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... док-ра філос.: 015. Вінниця, 2020. 338 с.
16. Назаренко Л. В., Мельничук І. М. Зміст та структура професійної компетентності майбутніх медичних сестер. *Медсестринство*. 2014. № 4. С. 40–43.
17. Стечак Г. М. Педагогічна підготовка майбутніх сімейних лікарів у медичному університеті : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Львів, 2017. 282 с.
18. Назаренко Л. В., Мельничук І. М. Зміст та структура професійної компетентності майбутніх медичних сестер. *Медсестринство*. 2014. № 4. С. 40–43.
19. Куренкова К. М. Формування професійних цінностей майбутніх медсестер у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2009. 21 с.
20. Остраус Ю. М. Педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів : дис. канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2020. 336 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

IMPLEMENTATION OF HEURISTIC EDUCATION TECHNIQUES IN UKRAINIAN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Мета будь-якого закладу вищої освіти – підготовка майбутнього професіонала (лікаря, вчителя, інженера, журналіста, програміста та ін.) високого рівня, який має, крім набору базових фахових знань та умінь, стійку спрямованість на індивідуальну і групову творчу діяльність, володіє основними технологіями пізнавально-творчої (евристичної) діяльності, розвинуті уміння діалогової співпраці. Означену мету неможливо досягти у межах традиційної (репродуктивної) системи освіти. Тому на зміну їй приходить евристична освіта – відома, але недостатньо реалізована сьогодні. У статті на основі результатів теоретико-експериментального дослідження розкриваються можливості технологій евристичної освіти, які в умовах вимушеного дистанційного навчального процесу ефективно сприяють досягненню поставленої мети – кваліфікованої підготовки професіонала, здібного до самореалізації та самовдосконалення. Розглядається окреслена і випробувана авторами експериментальна модель організації практичних занять зі студентами університету із включенням ідей і технологій евристичної освіти, а саме: організаційний блок (створення доброзичливої атмосфери, точна і зрозуміла постановка загальної мети і завдань, підбір потрібної літератури); підготовчий блок (самостійна обробка студентами навчальної літератури); блок аудиторної роботи (поглиблення та доповнення теоретичної бази навчальної теми (модуля); блок самостійної роботи (самостійне виконання студентами евристичного завдання); результативний блок (оцінювання різномірних евристичних завдань за допомогою розроблених діагностичних критеріїв).

Виокремлено четвертий етап розвитку концепцій і технологій евристичної освіти в кінці ХХ – на початку ХХІ століття – сполучення евристичних концепцій і технологій навчання з дистанційною освітою (перші три було визначено авторами раніше).

Ключові слова: технології евристичної освіти, різномірні евристичні завдання,

пізнавальна діяльність, діалогова взаємодія, заклад вищої освіти, освітній продукт.

The goal of any institution of higher education is to train a future professional (doctor, teacher, engineer, journalist, programmer, etc.) of a high level who, in addition to a set of basic professional knowledge and skills, has a steady focus on individual and group creative activity, possesses the basic techniques of cognitive and creative (heuristic) activity, developed skills of dialogue cooperation. This goal cannot be achieved within the traditional (reproductive) education system. Therefore, it is replaced by heuristic education – known, but insufficiently implemented today. The article, based on the results of theoretical and experimental research, reveals the possibilities of heuristic education techniques, which in the conditions of a forced distance learning process effectively contribute to the achievement of the set goal – qualified training of a professional capable of self-realization and self-improvement. The experimental model defined and tested by the authors for organizing practical classes with university students with the inclusion of ideas and techniques of heuristic education is considered, namely: organizational block (creation of a friendly atmosphere, precise and clear formulation of the general goal and tasks, selection of the necessary literature); preparatory block (independent processing of educational literature by students); block of classroom work (deepening and supplementing the theoretical base of the educational topic (module); block of independent work (independent completion of a heuristic task by students); result block (evaluation of different level heuristic tasks using developed diagnostic criteria).

The fourth stage of the development of concepts and techniques of heuristic education in the late 20th – early 21st centuries is singled out – the combination of heuristic concepts and learning techniques with distance education (the first three were defined by the authors earlier).

Key words: techniques of heuristic education, heuristic tasks of different levels, cognitive activity, dialogue interaction, institution of higher education, educational product.

УДК 37.02:378.4(477-81)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.31>

Нефедченко О.І.,

доктор філософії,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

Плохута Т.М.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

Нефедченко В.Ф.,

канд. фіз.-мат. наук,
доцент кафедри електроніки,
загальної та прикладної фізики
Сумського державного університету

Постановка проблеми. Щоб активно задіяти сучасних студентів в навчальний процес, потрібно впровадити в традиційну систему вищої освіти інноваційні концепції і технології. Поширена за останні роки дистанційна освіта показала, що переважна більшість студентів здатна ефективно працювати самостійно, використовуючи літературу, інтернет-ресурси, різні навчальні платформи. Роль пасивних слухачів не задовольняє нове «цифрове» покоління, яке прагне йти в ногу з часом та вимагає поваги до себе як до особистості. У Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2016), у Концепції «Нова українська школа» (2016) наголошено на

модернізації існуючої переважно репродуктивної освіти, перехід від *традиційної* моделі професійної підготовки фахівців до *інноваційної*, де відбувається ефективна співпраця педагога зі студентом, сконцентрована на продуктивній самостійній пізнавальній діяльності майбутніх фахівців, на «відкритті» і конструюванні ними власного професійного освітнього продукту як основи евристичної освіти сьогодні.

Аналіз актуальних досліджень. Аналізуючи праці зарубіжних (Н. Барбаліс, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Фрейре, А. Хуторської) і вітчизняних (Г. Ващенко, Б. Коротяєв, М. Лазарєв, Г. Скородова, В. Сухомлинський) науковців, ми дійшли

висновку, що саме евристична освіта, з її новими концепціями і технологіями найбільш затребувана сучасним «цифровим» поколінням, яке категорично протестує проти шаблонів, стереотипів та будь-якого нав'язування чужої думки. Тому одне з важливих завдань педагогів – спрямувати потік бурхливої енергії студентів в правильне русло: навчити їх добувати знання самостійно, аналізувати інформацію, робити висновки (В. Лозова, Н. Усенко,); правильно конструювати й ставити суттєві уточнюючі запитання (Л. Крившенко, К. Лазарева, І. Проценко, Н. Тарасевич), створювати власний освітній продукт (Б. Коротяєв, М. Лазарєв) спочатку в стінах ЗВО, а потім і в професійній діяльності і, безумовно, оцінити свій «винахід», маючи чіткі критерії (Т. Плохута).

Мета статті – дослідити впровадження технологій евристичної освіти в українських закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Дослідження історії розвитку концепцій і технологій евристичної освіти у вітчизняній педагогіці на основі системного, особистісно-діяльнісного, синергетичного підходів із застосуванням методів історико-генетичного та історико-зіставного аналізу дало можливість виокремити етапи розвитку зазначених концепцій і технологій в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

I етап (70-і – початок 80 рр. ХХ ст.) – **початкове формування** основних ідей і технологій евристичного навчання на основі активної розробки сократівських діалогічних методів та ідей творчого співробітництва учителя й учнів (Г. Гарвін, Б. Фуллер, Д. Сейпл, В. Сухомлинський, В. Онищук, В. Шаталов, І. Іванов, Є. Ільїн, Б. Коротяєв та ін.).

II етап (кінець 80-х – початок 90-х рр. ХХ ст.) – подальший розвиток ідей **навчального діалогу, діалогічної співпраці, освоєння та впровадження** в освітню діяльність **концепцій творчої самореалізації** сутнісних сил особистості як основної мети освіти (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс, І. Бех, І. Зязюн, Н. Тарасевич, А. Хуторської).

III етап (90 рр. ХХ – перші 10-ліття ХХІ ст.) – **інтеграція й оновлення евристичних та проблемно-евристичних** концепцій і технологій вищої освіти для професійної підготовки вчителя – творця і майстра (Н. Гузій, Б. Коротяєв, В. Лозова, М. Лазарєв, Н. Тарасевич), збагачення їх сучасними концепціями інноваційного розвитку університетської педагогічної освіти [2].

Зважаючи на епідемічну ситуацію в світі, раптовий перехід всіх закладів освіти на on-line навчання, дало нам підстави виокремити початок IV етапу – **сполучення евристичних концепцій і технологій** навчання з **дистанційною** освітою. Різномірні on-line тести відкритого та закритого типів поєднуються з пошуково-дослідницькою самостійною роботою, виконанням

реконструктивних, конструктивних і креативних завдань з використанням діалогових, інтерактивних методів і прийомів, прогнозуванням, проектуванням, конструюванням особистісно значимих освітніх продуктів.

Протягом останніх років ми активно намагаємося впроваджувати технології евристичної освіти в навчальний процес. І студенти, і викладачі відреагували на такий експеримент позитивно, при цьому викладачі відзначили, що студенти виявилися більш мотивованими, ніж коли курс викладався в традиційному форматі. Аналізуючи спільну роботу педагогів та студентів, можна виокремити *ключові переваги технологій евристичної освіти*: можливість для студентів отримати перше знайомство з курсу до занять; можливість окреслити перш за все для студента мету дисципліни, способи її досягнення та кінцевий результат; стимул для студентів підготуватися до занять більш усвідомлено; підвищення пізнавально-пошукової активності всіх суб'єктів навчального процесу; розвинута діалогова взаємодія студент-викладач, студент-студент; самоорганізація, творча, а в подальшому і професійно-творча самореалізація фахівців; шанс потерпати невдачі, самостійно корегувати свої помилки, маючи чітку діагностично-критеріальну основу; прозорий механізм оцінювання кінцевого освітнього продукту студентів.

На основі результатів наукових праць дослідників евристичної освіти та власного досвіду її застосування ми розробили експериментальну модель організації практичних занять зі студентами університету із включенням технологій евристичної освіти і пропонуємо її для дискусійного обговорення з колегами і читачами (рис. 1).

I. *Організаційний блок* передбачає створення доброзичливої, відкритої до співтворчості атмосфери; точна і зрозуміла постановка загальної мети і завдань; підбір потрібної літератури, інтернет-сайтів.

Зміна мислення, настрою та загальної атмосфери в аудиторії починається з викладача. Він задає тон навчальному процесу з першої хвилини. Якщо викладачі в захваті від своєї дисципліни, студенти будуть прагнути слідувати своєму наставнику. Однак мислення педагога щодо того, як розробляти та подавати контент, має вирішальне значення для інноваційного процесу навчання. Більшість педагогів були виховані виключно з точки зору вчителя-лідера. Щоб змінити цю авторитарну систему навчання на інноваційну, ми повинні думати про своїх студентів як про особистостей – діяти як гіді до нового, непізнаного, а не лише бездумно репродукувати інформацію.

II. *Підготовчий блок*. Самостійна обробка студентами навчальної літератури, отриманої від викладача заздалегідь.

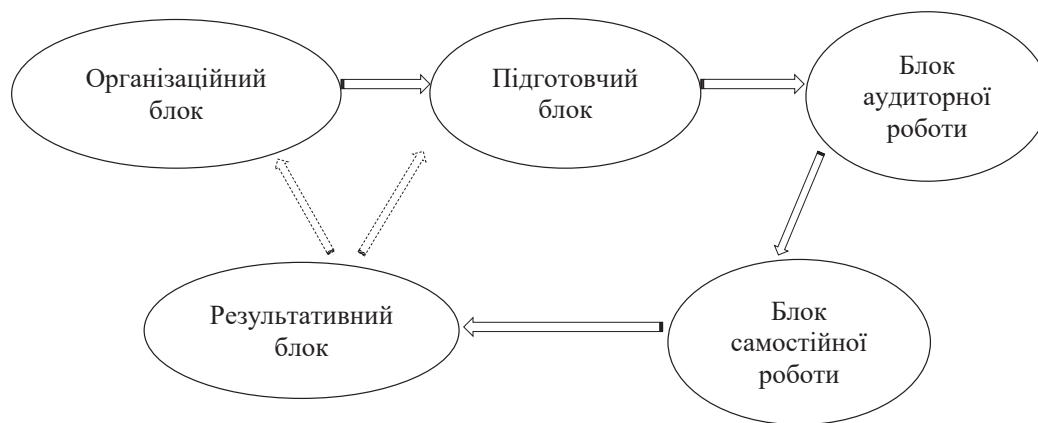

Рис. 1.

Замість стратегії Problem-Solving викладачі кафедри електроніки, загальної та теоретичної фізики успішно впроваджують в освітній процес технологію Problem-Finding. Пошук проблеми еквівалентний виявленню проблеми. Викладачі можуть використовувати дану технологію як частину більш важливого проблемного процесу в цілому, який може включати формування та вирішення проблем разом.

До кожної теми надається теоретичний матеріал, що дозволяє зрозуміти типові приклади розв'язання задач з фізики. Навмисне видалення окремого елемента, величини або навіть процесу з умови запропонованої для самостійного розв'язання задачі призводить до неможливого знаходження кінцевого результату. Студентам пропонують спочатку знайти «проблему неможливості вирішення задачі» і тільки після цього розв'язати її. Пошук проблеми робить необхідним ґрунтовне дослідження рекомендованої літератури, потребує інтелектуального та творчого бачення, щоб знайти те, чого може бракувати або що слід додати до чогось важливого. Використовуючи цю стратегію, педагоги можуть надати студентам можливість глибоко міркувати, ставити критичні запитання та застосовувати творчі способи вирішення проблем.

III. *Блок аудиторної роботи*. 1. Обговорення учасниками навчального процесу опрацьованого матеріалу, з'ясування незрозумілих понять (аспектів), використовуючи комплекс евристичних методів: *когнітивних* (метод емпатії, метод евристичних запитань, метод гіпотез, дослідницькі методи, метод прогнозування), *креативних* («мозковий штурм», метод «Якщо б...», дослідницькі методи), *оргдіяльнісних* (метод взаємонавчання; методи діагностики). Використання відкритих запитань (на які немає відповідей у підручнику) сприяє більш глибокому зануренню всіх суб'єктів навчання в поставлену проблему, їх тісній співпраці. Ця практика також може допомогти студентам реалізувати потенціал, який вони ніколи б не знайшли в собі.

2. З'ясування зв'язку навчального матеріалу з реальним життям. Зі студентами-медиками ми моделюємо діалог пацієнт-лікар, пацієнт-пацієнт, лікар-лікар, де майбутні фахівці вчаться ставити як загальні так і уточнюючі запитання, проявляти емпатію по відношенню до співрозмовника, застосовувати професійну лексику на практиці. Зімітований діалог між роботодавцем та претендентом стимулює до саморозвитку та самореалізації (однієї з складових евристичної освіти), адже при «рекламуванні» себе розкриваються як присутні професійні якості майбутнього фахівця, так і деякі тимчасові «пробіли».

3. Використання on-line тестів та тестових завдань, розроблених як на загальних, так і на місцевих університетських освітніх платформах. Вибір кожним студентом необхідної кількості різнорівневих евристичних завдань в якості домашнього завдання; визначення кінцевого освітнього продукту, способів його створення; формування (спільно зі студентами) чітких критеріїв оцінювання творчих завдань, зокрема, творів.

IV. *Блок самостійної роботи*. Самостійне виконання студентами евристичного завдання.

Технологія Jigsaw є перевіреною стратегією спільного навчання, яка допомагає студентам створювати власні знання. Їх об'єднують у групи та надають кожній різну інформацію. Всі члени групи повинні засвоїти наданий матеріал, за допомогою уточнюючих запитань з'ясувати невідоме чи незрозуміле, спільно знайти рішення поставленої проблеми, щоб мати змогу пояснити своїм колегам з іншої групи вже відомі та «відкриті» особисто знання з даної теми.

Використовуючи таку технологію, студенти стають експертами в навчанні своїх однолітків. Це оживляє заняття, спонукає студентів створювати власні знання та ділитися ними з іншими.

Уже п'ятий рік поспіль ми застосовуємо евристичний інтерактивний метод взаємонавчання та взаємоконтролю для опанування студентами теми «Лікарські форми» (дисципліна «Латинська мова

та медична термінологія»). Група розбивається на три підгрупи, кожна з яких готує окремі підтеми. Студенти кожної підгрупи заздалегідь самостійно опрацьовують надану викладачем літературу, готують конспект відповіді, надають приклади та визначають доповідача. На запитання, які ставлять слухачі, може відповідати будь-хто з цієї підгрупи. В кінці заняття студенти самостійно визначають внесок кожного члена своєї команди та оцінюють його. Якщо студенти не повністю висвітлили запропоновану тему, викладач доповнює її або ставить навідні запитання. Студенти, таким чином, мають змогу розвивати та вдосконалювати свої вміння самостійної роботи з підручниками та інтернет-ресурсами, виконувати вправи, творчо підходити до презентації своєї відповіді.

Після засвоєння теоретичних правил виписування рецептів на різні види лікарських форм, ми пропонуємо студентам спробувати свої сили в практичній роботі. Їм надається можливість обрати завдання різної складності, щоб самостійно вирішити ступінь засвоєння нового матеріалу та готовність для написання тесту. Студенти чітко розуміють, що ці знання вони будуть використовувати в подальшій практичній професійній діяльності, а тому добре мотивовані якнайкраще засвоїти даний навчальний матеріал [1].

V. Результативний блок. Розгляд, коротке обговорення та оцінювання представлених здобувачами освіти різнорівневих евристичних завдань за допомогою запитань викладача і студентів, застосування діагностичних критеріїв і показників якості представлених освітніх продуктів; комп'ютерне тестування деяких завдань (за необхідністю).

Викладачами кафедри іноземних мов в якості кінцевого освітнього продукту експериментально була представлена телепрезентація (Т. Плохута). Запис усного виступу студента дозволяє детальніше проаналізувати освітній продукт, визначити його недоліки й переваги. Під час оцінки усних доповідей студентів англійською мовою враховувалися їх зміст, вербальна і невербальна ефективність, які ґрунтовно описані в *Speech and Presentation Scoring Rubrics* (автор. Н. Муліна, Т. Плохута) [4].

Підготовка й запис телепрезентації наукової доповіді студентів – гарна можливість заздалегідь проглянути та проаналізувати відеоматеріал, знайти недоліки та виправити їх. Запис виступу зручно також використовувати для колективного обговорення, проведення взаємоаналізу, взаємооцінювання й пошуку шляхів вдосконалення кінцевого освітнього продукту.

Висновки. Евристична освіта поступово розвивається, вдосконалюється та практично використовується педагогами-новаторами різних часів, адаптуючись під сучасне, не схоже один на одне покоління підростаючих особистостей. Гнучкі інноваційні ідеї

та технології евристичної освіти конче потрібні оновленій українській вищій школі для підготовки кваліфікованого, спрямованого на самовдосконалення та самореалізацію професіонала.

Створена й запроваджена авторська експериментальна модель організації практичних занять на основі ідей і технологій евристичної освіти наочно доводить пріоритети евристично-пошукової, евристично-перетворювальної, конструктивної і креативної діяльності у підготовці сучасного професіонала. Реалізація будь-якої нової системи навчання вимагає змін, перш за все, у свідомості всіх учасників освітнього процесу. Для ефективного впровадження евристичних ідей і технологій в освітній процес викладачі мають володіти набором необхідних концептуальних теоретичних і технологічних компетентностей. Досвід українських науковців та власні експерименти засвідчили, що саме евристичні технології спричиняють помітне покращення мотивації студентів до навчання, оволодіння ними достатнім і високим рівнем професійних знань та умінь.

Відзначаючи суттєвий прогрес в розробках теорії і практики евристичної освіти, слід звернути увагу на недостатньо досліджені можливості евристичних технологій у підготовці сучасних кваліфікованих кадрів. Тому перспективними видаються, такі напрями наукових розвідок, як знаходження ґрунтовних способів модернізації існуючих технологій семінарських, практичних занять, лекцій, самостійної роботи студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Нефедченко О. Застосування методів евристичної освіти у професійній підготовці майбутніх лікарів. *Новітні чинники впливу на розвиток особистості майбутніх фахівців системи охорони здоров'я* : матеріали XIX міжнародної наукової конференції. Київ, 2019. С. 115–117.
2. Нефедченко О. І. Становлення технологій евристичної освіти в українській вищій педагогічній школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2019. № 7 (91). С. 366–380.
3. Нефедченко О. І., Нефедченко В. Ф., Гладченко О. Р. Евристична освіта – інноваційний феномен сучасної вищої школи. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Збірник наукових праць. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Випуск 82. Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2021. С. 117–123.
4. Плохута Т. М., Зайцева І. О., Нефедченко О. І. Організація наукової роботи студентів на заняттях з іноземної мови: евристичний підхід. *Інноваційна педагогіка*. Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 47. С. 291–295.
5. Nefedchenko V. F., Nefedchenko O. I. Innovative techniques in Ukrainian higher institutions. *Nauka i edukacja w warunkach zmian cywilizacyjnych* : Mater. III Międz. Konf. Nauk.-Prakt. / Pod red. M. Andrzejewskiego. Warszawa: Nowa nauka, 2021. P. 9–11.

ПОСЛІДОВНІСТЬ ТА ЕТАПИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРИЙОМІВ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

SEQUENCE AND STAGES OF THE PROCESS OF FORMATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S MENTAL ACTIVITY TECHNIQUES

Здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури щодо процесу формування системи прийомів розумової діяльності учнів. Виділено та охарактеризовано етапи, їх послідовність при формуванні у молодших школярів прийомів розумової діяльності. Визначено критерії, за якими визначається рівень сформованості прийомів розумової діяльності. Наведено типи зв'язків між прийомами розумової діяльності учнів.

В результаті аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та практики навчання в початковій школі, встановлено, що проблема формування прийомів розумової діяльності учнів продовжує залишатися актуальною.

З метою успішного вирішення практичних завдань сучасної початкової школи, при організації освітнього процесу, потрібно передбачити і спеціально формувати систему прийомів розумової діяльності, необхідних для роботи з будь-якими предметними знаннями.

Процес формування системи прийомів розумової діяльності складається з ряду етапів: попередні етапи – кумуляція, діагностика; основні етапи – осмислення суті прийомів і вивчення їх структури, застосування прийомів, узагальнення прийомів і їх перенесення у нові ситуації.

Сформувати систему прийомів розумової діяльності в учнів можливо тільки в умовах активної пошукової роботи, і, в першу чергу, при виконанні завдань. Організація виконання завдань, на відміну від інших видів навчальної діяльності, максимально сприяє врахуванню індивідуальних особливостей учнів; формуванню як системи знань, так і системи прийомів розумової діяльності.

Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, у теорії та практиці навчання необхідно вирішити проблему розробки і використання в освітньому процесі системи частково-пошукових завдань, застосування яких буде сприяти цілеспрямованому підвищенню рівня сформованості у молодших школярів прийомів розумових операцій.

Ключові слова: послідовність та етапи, формування, прийоми розумової діяльності, молодші школярі, критерії, освітній процес, виконання завдань, види навчальної діяльності, система мислення.

An analysis of the psychological and pedagogical literature on the process of forming a system of the pupils' mental activity techniques was conducted. The stages and their sequence in the formation of mental activity techniques in junior schoolchildren were identified and characterized. The criteria used to determine the level of formation of the mental activity techniques were determined. The types of connections between the pupils' mental activity techniques were presented.

As a result of the analysis of the psychological and pedagogical literature on the problem of research and teaching practice in primary school, it is established that the problem of forming pupils' mental activity techniques continues to be relevant.

In order to successfully solve the practical tasks of a modern primary school, when organizing the educational process, it is necessary to foresee and specially form a system of mental activity techniques necessary for working with any subject knowledge.

The process of forming a system of mental activity techniques consists of a number of stages: previous stages – accumulation, diagnostics; main stages – understanding the essence of techniques and studying their structure, applying techniques, generalizing techniques and transferring them to new situations.

It is possible to form a system of mental activity techniques in pupils only in the conditions of active search work, and, first of all, in the process of performing tasks. Organization of fulfilling tasks, in contrast to other types of educational activities, maximally contributes to taking into account pupils' individual characteristics; formation of both the system of knowledge and the system of mental activity techniques.

Despite a significant amount of scientific research, in the theory and practice of teaching, it is necessary to solve the problem of developing and using in the educational process of a system of partial search tasks, the use of which will contribute to a targeted increase in the level of formation of mental operations techniques in junior schoolchildren.

Key words: sequence and stages, formation, techniques of mental activity, junior schoolchildren, criteria, educational process, fulfillment of tasks, types of educational activities, thinking system.

УДК 373.3.015.31(477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.32>

Парфілова С.Л.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної
і початкової освіти

Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Шаповалова О.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної і початкової
освіти

Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Забара Л.О.,

вчитель-методист,
Комунальної установи Сумської
спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів
ім. Д. Косаренка

Постановка проблеми. Сьогодні в шкільній практиці розроблені і застосовуються різні знання. Однак багато з них спрямовані в основному на заучування та відтворення матеріалу, тобто є репродуктивними. В останні десятиліття з багатьох навчальних предметів створені творчі завдання, які спрямовані на застосування у нестандартних, нових ситуаціях. Але в навчанні практично не розроблені та не використовуються такі види завдань, які передбачають цілеспрямоване застосування школярами прийомів розумової діяльності. Крім

того, при формуванні прийомів розумової діяльності не завжди достатньо уваги приділяється дотриманню послідовності та проходженню учнями всіх етапів даного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психології і педагогіці створена багата теоретична база, яка дозволяє поставити та вирішити проблему формування в учнів прийомів розумової діяльності: встановлені важливі закономірності та етапи діяльності (Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Є. М. Кабанова-Меллер, С. Л. Рубінштейн);

враховані вікові особливості учнів (Н. О. Менчинська, А. В. Петровський); розроблено навчальні завдання (І. Я. Лернер, В. О. Онищук, П. І. Підкасистий, Л. М. Фрідман); виявлені основні закономірності освітнього процесу (Ю. К. Бабанський, В. І. Бондар, В. В. Краєвський, І. В. Малафіїк, О. Я. Савченко).

Дослідження цих вчених доводять, що необхідно застосовувати принцип єдності змістової та процесуальної сторін навчання, який відкидає односторонню предметно-наукову орієнтацію змісту освіти і передбачає, що при організації освітнього процесу слід формувати прийоми розумової діяльності в учнів не лише через зміст знань, але й використовуючи цілеспрямоване озброєння школярів методами добування нових знань – операційними знаннями.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ми виходимо з того, що для успішного вирішення практичних завдань сучасної початкової школи, при організації освітнього процесу, потрібно передбачити і спеціально формувати систему прийомів розумової діяльності, необхідних для роботи з будь-якими предметними знаннями.

Мета статті – виділити та охарактеризувати етапи ефективного формування у молодших школярів прийомів розумової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Процес формування системи прийомів розумової діяльності складається з ряду етапів. Аналіз і узагальнення робіт ряду дослідників [1; 2; 5; 7 та ін.] дозволили нам виділити і охарактеризувати кожен з етапів формування прийомів розумової діяльності на основі спільної діяльності вчителя та учнів.

І. Попередні етапи формування прийомів розумової діяльності.

1-й етап (кумуляція). Цей етап є результатом не тільки освітньої, а всієї пізнавальної діяльності молодших школярів. У них відбувається накопичення досвіду розумової діяльності. Такі прийоми, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація застосовує кожна людина, але частіше за все неусвідомлено і нерідко з похибками, без чіткого уявлення про всю глибину і складність цієї розумової діяльності, з якою пов'язаний кожен, навіть самий елементарний акт мислення. Стихійно сформоване і неусвідомлюване вміння логічно правильно мислити далеко не завжди достатньо для успішного здійснення освітньої діяльності.

2-й етап (діагностика). Вчителю для організації цілеспрямованого процесу формування прийомів розумової діяльності спочатку необхідно визначити рівень їх сформованості в учнів.

Критерії, за якими визначається рівень сформованості прийомів розумової діяльності описані Є. М. Кабановою-Меллер [3],

І. С. Якиманською [7], Н. О. Менчинською [6], А. Біне [1]. Проаналізувавши дані роботи, ми виділили критерії, найбільш відповідні цілям нашого дослідження, так як вони узгоджуються з визначенням сутності поняття «прийом розумової діяльності» та етапами їх формування.

Виділені критерії будемо використовувати для кожного з етапів процесу формування в молодших школярів прийомів розумової діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії сформованості прийомів розумової діяльності

Рівень сформованості прийомів розумової діяльності	Критерії сформованості прийомів розумової діяльності
1-й рівень	Знають сутність і значення прийому
	Визначають завдання, в яких необхідно застосувати прийом
	Знають структуру прийому
2-й рівень	Самостійно правильно виконують завдання
3-й рівень	Самостійно правильно складають і виконують завдання

II. Основні етапи формування прийомів розумової діяльності.

1-й етап (осмислення суті прийомів і вивчення їх структури).

Учні під керівництвом вчителя виконують завдання, яке дозволяє детально відпрацювати структуру прийому розумової діяльності. Цей етап має особливе значення, так як сформувати прийом можна лише послідовно спираючись на перелік складових його дій.

Завдання вчителя на цьому етапі в ході освітнього процесу полягають у наступному:

- 1) акцентувати увагу школярів на сутність прийомів розумової діяльності;
- 2) показувати їх значення в пізнавальній діяльності, в тому числі при виконанні різних завдань;
- 3) запропонувати школярам використовувати логічні схеми прийомів;
- 4) організувати діяльність учнів по застосуванню прийому на практиці при виконанні завдань, в яких чітко простежується структура прийому або його окремі компоненти.

На цьому етапі молодші школярі досягають 1-го (нижчого) рівня сформованості прийому розумової діяльності, оцінка якого проводиться за наступними критеріями: знання сутності і значення прийому; визначення необхідності застосування прийому для виконання конкретного завдання; знання структури прийому.

2-й етап (застосування прийомів).

Учні самостійно на різному матеріалі проводять дії відповідно до засвоєних правил. При цьому

відбувається подальше вдосконалення прийомів, в результаті чого у кожного школяра виробляється спосіб виконання. За часом це найтриваліший етап. Він пронизує всю навчальну роботу молодших школярів. Багаторазове використання прийомів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації в нових ситуаціях, на новому матеріалі стимулює в учнів подальше формування зазначених прийомів.

Учитель, використовуючи різні завдання, створює умови і ситуації, в яких необхідно використовувати прийоми розумової діяльності, стимулює застосування логічних схем. Разом з тим він постійно перевіряє усвідомленість виконання кожного кроку і сприяє застосуванню прийомів для більш глибокого вивчення матеріалу.

На цьому етапі учні досягають 2-го рівня сформованості прийому розумової діяльності, оцінка якого проводиться за наступним критерієм: правильне виконання завдання, адекватного прийому, в якому в явному вигляді представлена вимога застосувати прийом.

3-й етап (узагальнення прийомів і їх перенесення в нові ситуації).

Молодші школярі здійснюють не тільки названі вище дії, але і виконують їх перенесення в інші ситуації, в інші галузі знань. Вони намагаються знайти «свої» способи виконання прийомів, виробляють «свої» правила. Кожен з прийомів «скорочується», схематизується, об'єднується з іншими в загальну оперативну систему мислення.

Завдання вчителя – організувати освітній процес так, щоб учні могли встановлювати зв'язок між окремими прийомами, будувати раціональні прийоми, об'єднуючи вже відомі їм.

На цьому етапі школярі досягають 3-го (вищого) рівня сформованості прийому розумової діяльності, оцінка якого проводиться за наступним критерієм: складання завдань, у яких в явному вигляді не представлена вимога застосувати прийом.

Таким чином, кожен прийом розумової діяльності можна сформувати послідовно на трьох різних рівнях.

Однак ми, як і більшість дослідників [2; 3; 7 та ін.], дотримуємося думки про те, що важливо сформувати не окремі прийоми на певних рівнях, а систему прийомів аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, в якій визначено місце кожного з них і їх зв'язку з іншими прийомами.

Ми вважаємо, що система прийомів розумової діяльності молодших школярів повинна містити два типи зв'язків. Дамо характеристику цих типів зв'язків.

1. Горизонтальні зв'язки – прийоми розумової діяльності необхідно формувати в такій послідовності:

аналіз і синтез ↔ порівняння ↔ узагальнення ↔ класифікація.

2. Вертикальні зв'язки – прийоми розумової діяльності (аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, класифікація) повинні бути послідовно сформовані на кожному з рівнів, причому сформувати кожен наступний рівень неможливо без досягнення попередніх. Взаємозв'язок сформованості рівнів прийомів розумової діяльності виражається в тому, що формування кожного з них впливає на рівень і якість засвоєння інших.

Сформувати систему прийомів розумової діяльності в учнів можна тільки в умовах активної пошукової роботи, і, в першу чергу, при виконанні завдань.

Вибір завдань, як засобу формування прийомів розумової діяльності обумовлений характером навчальної діяльності учнів початкової школи та віковими особливостями молодших школярів.

Труднощі молодших школярів полягають в тому, що у них ще не склалася система способів навчальної діяльності, в тому числі і прийомів розумової діяльності. Для їх засвоєння, як показують психолого-педагогічні дослідження [1; 2; 3; 5; 6 та ін.], недостатньо тільки пояснити способи діяльності та ілюструвати їх, хоча і це важливо. Необхідно залучити учнів до безпосередньої розумової діяльності, і, перш за все, до виконання завдань.

Великою перевагою молодшого школяра, як відзначають психологи [4; 6; 7 та ін.], є його готовність до всіх видів навчальної діяльності, які роблять його дорослим у власних очах. Його приваблюють самостійні форми організації навчання, можливість самому будувати свою пізнавальну діяльність, а одним з найбільш ефективних способів її організації є використання в освітньому процесі завдань.

Організація виконання завдань, на відміну від інших видів навчальної діяльності, максимально сприяє врахуванню індивідуальних особливостей учнів; формуванню як системи знань, так і системи прийомів розумової діяльності.

Висновки і перспективи дослідження. Однак, незважаючи на значну кількість наукових розвідок, у теорії та практиці навчання необхідно вирішити проблему розробки та використання в освітньому процесі системи частково-пошукових завдань, застосування яких буде сприяти цілеспрямованому підвищенню рівня сформованості у молодших школярів прийомів розумових операцій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біне Альфред. Зміна розумових здібностей. Львів : Літопис, 2000. 430 с.
2. Виготський Л. С. Динаміка розумового розвитку школяра у зв'язку з навчанням. Педагогічна психологія. Київ : Наукова думка, 2008. 332 с.
3. Кабанова-Меллер Е. Н. Формирование приемов умственной деятельности и умственное развитие учащихся. Москва : Просвещение, 1978. 183 с.

4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. шк, 1989. 608 с.

5. Малафіїк І. В. Системно-розвиваюче навчання: суть, досвід, проблеми. *Нова педагогічна думка*. 1999. № 2.

6. Менчинская Н. А. Проблемы учения и умственного развития школьников. *Избранные психологические труды*. Москва : Педагогика, 1989. 224 с.

7. Якіманська І. С. Психологічні критерії якості знань школярів : зб. наук. пр. Харків : «Видавнича група "Основа"», 2005. 143 с.

РОЗДІЛ 6. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХDIGITAL TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT
OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN GERMAN-SPEAKING COUNTRIES

У статті висвітлено питання цифрової трансформації освітнього середовища закладів вищої освіти у німецькомовних країнах, що спрямовані на забезпечення випереджувального характеру вищої освіти, високого рівня професійної підготовки й конкурентоспроможності фахівців. Закцентовано увагу на тому, що визначальним фактором для створення освітнього середовища у закладах вищої освіти є його цифровізація на основі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів та студентів та адаптації існуючих вимог до міжнародних стандартів й сертифікації. Виокремлено нову тенденцію цифровізації освітнього середовища у закладах вищої освіти Німеччини, пов'язану із створенням цифрових екосистем, котрі у формі відкритих систем навчання пропонують новітню структуру дизайну для використання можливостей сучасної цифровізації в мережевій економіці. У статті розглянуто суттєві зміни в науковій діяльності, пов'язані з цифровізацією, а саме це : формування культури обміну інформацією та співпрацю; визнання наукової роботи з використаними даних, отриманих завдяки програмному забезпеченню; баланс високої динаміки, стабілізації та соціального обміну за межами звичайного наукового кола спілкування; епістемічні та етичні проблеми. Цифрова освіта розглядається як динамічна та перспективна, вона передбачає розумове переосмислення, мисленеву сміливість та спільну творчість. Акцентується увага на тому, що цифрова освіта базується на гуманістичному ідеалі людини, науковій доступності, а також на здатності до критичної рефлексії та відповідної наукової практики. Дидактичною основою для узагальненої характеристики цифрової освіти визначено міждисциплінарність й трансдисциплінарність, а також її спрямованість на подальший розвиток європейської ідеї в майбутньому. Розглядається декілька підходів до розуміння категорії цифрової освіти, що представлено у вигляді моделей: модель викладання та навчання; модель дослідження та передачі інформації; модель професійного зростання; модель цифрової зрілості; модель індивідуальності та різноманітності; модель створення сучасного освітнього середовища в університеті.

Ключові слова: цифрова трансформація, освітнє середовище, заклади вищої освіти,

німецькомовні країни, моделі цифровізації освітнього середовища.

The article highlights the problems of the digital transformation of the educational environment of higher education institutions in German-speaking countries, which is aimed at ensuring the anticipatory character of higher education and the high level of professional training and competitiveness of specialists. Attention is focused on the fact that the determining factor for creating an educational environment in institutions of higher education is its digitization based on the development of information and communication competence of teachers and students and the adaptation of existing requirements to international standards and certification. A new trend of digitization of the educational environment in German higher education institutions is highlighted, associated with the creation of digital ecosystems, which, in the form of open learning systems, offer the latest design structure for using the opportunities of modern digitalization in the network economy. The article examines significant changes in scientific activity related to digitization, namely: the formation of a culture of information exchange and cooperation; recognition of scientific work with used data obtained thanks to software; a balance of high dynamics, stabilization, and social exchange outside the usual scientific circle of communication; and epistemic and ethical issues. Digital education is seen as dynamic and promising; it involves mental rethinking, thinking courage, and joint creativity. Emphasis is placed on the fact that digital education is based on a humanistic image of a person, scientific accessibility, as well as the ability for critical reflection and appropriate scientific practice. Interdisciplinary and transdisciplinary are defined as the didactic basis for the generalized characteristics of digital education, as well as its focus on the further development of European ideas in the future. Several approaches to understanding the category of digital education are considered and presented in the form of models: the model of teaching and learning; the model of research and information transfer; the model of professional growth; the digital maturity model; the model of individuality and diversity; and the model of creating a modern educational environment at a university.

Key words: digital transformation, educational environment, institutions of higher education, German-speaking countries, models of digitization of the educational environment.

УДК 378.147:616:004.7
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.33>

Акімова О.В.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління
освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла
Коцюбинського
Сапогов М.В.,
доктор філософії,
завідувач лабораторії кафедри
інноваційних та інформаційних
технологій в освіті
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла
Коцюбинського
Гапчук Я.А.,
асистент кафедри німецької філології
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла
Коцюбинського

Постановка проблеми. Цифрова трансформація освітнього середовища є актуальною проблемою, адже Україна перейшла в нову епоху

цифровізації всіх сфер суспільного життя. Передумовами такої трансформації стали процеси глобалізації та інтеграції, потреби розвитку суспільства,

що у своїй єдності визначають нові вимоги до обміну інформацією, її зберігання й перетворення, а також особливості освітнього процесу у сучасних складних умовах війни. Важливою тенденцією розвитку сучасної освіти є процеси євроінтеграції, що передбачають узгодження європейських та українських стандартів якості вищої освіти, у тому числі цифровізації освітнього середовища закладів вищої освіти. Євроінтеграційні процеси у вищій освіті передбачають забезпечення випереджувального характеру освіти і відповідно високого рівня професійної підготовки й конкурентоспроможності фахівців на світовому ринку працевлаштування, що безумовно вимагає інноваційної моделі освітньо-інформаційного середовища. У цьому контексті дослідження досвіду цифрової трансформації освітнього середовища закладів вищої освіти у німецькомовних країнах є безумовно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблеми цифрової трансформації освітнього середовища стає все більш обговорюваною та дискусійною проблемою у вітчизняній та німецькій науці. У статті В. Бикова «Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України» проаналізовано розвиток вітчизняної системи освіти і науки з урахуванням можливостей її оцифрування у контексті проблем глобалізації.

Німецькі науковці Г.-П. Босфельд (H.-P. Blossfeld), В. Бос (W. Bos), Г.-Д. Даніель (H.-D. Daniel), Б. Ганновер (B. Hannover), О. Кьоллер (O. Köller), Д. Ленцен (D. Lenzen) проаналізували проблему цифрового суверенітету в системі вищої освіти. Т. Брам (T. Brahm), Т. Єнерт (T. Jenert) та Д. Ойлер (D. Euler) присвятили свої роботи проблемі комплексного підходу до підвищення якості викладання та навчання; М. Керрес (M. Kerres) – питанню Е-навчання та дигіталізації освітнього середовища закладу вищої освіти; В. Вальстер (W. Wahlster) – можливостям використання штучного інтелекту в процесі цифровізації освітнього середовища; С. Зойферт (S. Seufert) – гнучкості професійного навчання в контексті цифровізації.

Метою статті є аналіз проблеми цифрової трансформації освітнього середовища закладів вищої освіти у німецькомовних країнах.

Виклад основного матеріалу. Визначальним фактором для створення освітнього середовища у закладах вищої освіти є його цифровізація, основою якої є розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів й студентів, а також адаптація існуючих вимог до міжнародних стандартів й сертифікації. Нині, зазначає В. Биков, цифровізація освіти є певним імперативом реформування вищої школи, головним напрямом ефективного розвитку інформаційного суспільства.

Цифровізація освіти, як зазначається у «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» є одним із етапів її інформатизації та передбачає наповнення освітнього середовища електронно-цифровими засобами та пристроями, забезпечення необхідного електронно-комунікаційного обміну, що уможливорює інтегральну взаємодію фізичного та віртуального, таким чином створюючи кіберфізичний освітній простір. До сучасних тенденцій інформаційного розвитку, котрі впливають на процес цифровізації освіти В. Биков відносить такі: розвиток штучного інтелекту, «машинне навчання», нейромережі; подальший розвиток мобільно орієнтованих засобів; широке запровадження технологій блокчейн та криптовалют; розвиток технології хмарних обчислень та віртуалізації, технології туманних обчислень; розроблення доповненої реальності і віртуальної реальності; широке запровадження чат-ботів та віртуальних помічників тощо [1].

До нових тенденцій цифровізації освітнього середовища у закладах вищої освіти Німеччини та Австрії відносяться цифрові екосистеми, котрі у формі відкритих систем навчання пропонують новітню структуру дизайну для використання можливостей сучасної цифровізації в мережевій економіці. Освітні процеси в екосистемі забезпечують індивідуальний дизайн навчання, персоналізоване навчання на основі інтелектуальних систем і більш міцний зв'язок між науковими дослідженнями та навчанням. Наслідки, ризики й потенціал оцифровки та її взаємозалежності від дій людини, причинно-наслідкових процесів, природи цифрових процесів та контролю за допомогою алгоритмів часто розуміють лише експерти, тому проблема безперервної оцифровки виключається з широкої соціальної дискусії, але впливає на всі сфери освітньої діяльності. Існуючі інфраструктури для цифрового суспільства та їхній дизайн нині достатньо широко розповсюджені, але їхні можливості щодо отримання знань та навичок розвиваються індивідуально, або у межах окремих груп. Це також стосується експертних організацій, таких як університети, хоча в період так званого «Карантинного семестру» ("Corona-Semester") вони достатньо швидко перенесли навчання, викладання й наукову діяльність у цифровий простір [10].

Незважаючи на високі досягнення з цифровізації освіти у Німеччині та Австрії, підвищення рівня цифрової інфраструктури та швидке розширення цифрових навичок серед студентів (цифрової грамотності, аналізу даних), серйозним викликом для всіх суб'єктів освітньої діяльності в університетах залишається проблема прав щодо доступу до інформації на рівні можливості отримання освітніх послуг, подальшої освіти й освіти протягом життя (Lifelong learning) [7].

Проблема цифрової трансформації освітнього середовища закладів вищої освіти у німецькомовних країнах отримала поширення у наукових дослідженнях. Так, актуальною вважається проблема наукового визначення та концептуалізації поняття цифрової компетенції та її інтеграції в проблему цифрової освіти. Певного прогресу має також проблема оцифровки методів дослідження та концепцій викладання й навчання щодо їх використання у різноманітних дисциплінах і галузях наукового дослідження. Широко досліджуваними є проблеми використання штучного інтелекту і великих даних (BigData) [6].

Науковці Кельнського університету (Universität zu Köln) категорію цифрової компетентності потрактовують як складову навичок майбутнього – у значенні «навичок, котрі стануть надзвичайно важливими в наступні роки для соціальної і професійної життєдіяльності» [10]. Подібну думку висловлює В. Мейєр-Гукель (V. Meyer-Guckel), який стверджує, що цифрова освіта слугує для розширення традиційних форм пізнавальної діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу, всіх сфер діяльності та всіх підрозділів університету щодо обслуговування у різноманітних вимірах (освіта, дослідження, передача інформації, управління навчальною діяльністю та обслуговування); такий підхід до розуміння цифровізації освіти прописаний у документах, що регламентують розвиток вищої освіти у Європі, таких як «Європейський план навичок» (2020) та «Європейський план цифрової освіти» (2020) [10; 11; 6; 7].

На думку зарубіжних науковців, цифрова освіта не може бути зведена до інформаційної освіти як шляху до успішного та стійкого формування цифрових змін у суспільстві та економіці, що вимагає навичок, пов'язаних з інформаційними технологіями, таких як цифрова грамотність, обчислювальне мислення [6]. Науковими організаціями Німеччини рекомендовано формувати навички цифрової грамотності у процесі вивчення різних дисциплін – «систематичний експорт викладання ІТ для студентів на інших дисциплінах» [10; 4]. Цифрова освіта, на думку німецьких науковців, передбачає суттєві зміни в науковій діяльності, а саме: культуру обміну інформацією та співпрацю; визнання наукової роботи з використаними даними отриманими завдяки програмному забезпеченню; баланс високої динаміки, стабілізації та соціального обміну за межами звичайного наукового кола спілкування; епістемічні та етичні проблеми [3; 8, с. 15].

На основі узагальнення наукової літератури можна дати наступне визначення: цифрова освіта – це науково-дослідний шлях усіх суб'єктів освітнього процесу, університетської спільноти та суспільства до професійного, міждисциплінарного суверенітету в цифровому полі, до обґрунтованої

взаємодії типу людина-середовище-машина, з великими та малими даними інформації й штучним інтелектом [6; 7; 9; 10]. Цифрова освіта динамічна та перспективна, вона передбачає розумове переосмислення й спритність думки, мисленеву сміливість та спільну творчість. Цифрова освіта базується на гуманістичному образі людини, науковій доступності, а також на здатності до критичної рефлексії та відповідної наукової практики. Для більшості закладаів вищої освіти Німеччини та Австрії розвиток цифрової освіти базується на збереженні цінностей – демократії, різноманітності, толерантності, відкритості, прихильності до етично та соціально відповідальної, стійкої та доброзичливої взаємодії між людиною, суспільством та навколишнім середовищем [3; 16; 15]. Міждисциплінарність і трансдисциплінарність є дидактичною основою для узагальненої характеристики цифрової освіти, а також її спрямованості на подальший розвиток європейської ідеї в майбутньому. Цифрова освіта включає безперервний і орієнтований на майбутнє розвиток університету як космополітичного, глобального закладу вищої освіти у XXI столітті. Таким чином головною метою цифровізації є надання всім студентам чудової технічної, загальної та міждисциплінарної цифрової освіти [4; 6; 10; 15].

Для створення цифрових інновацій у міждисциплінарних дослідницьких галузях, а також у викладанні та навчанні необхідними умовами є доступ до навчання протягом життя задля набуття професіоналізму всіма суб'єтами освітнього процесу, сприяння розвитку талантів та толерантності до різноманітності думок у студентів, створення сприятливих умов для досліджень, а також наявність відповідної інфраструктури [10; 15].

У науковому дискурсі Німеччини розглядається декілька підходів до розуміння категорії цифрової освіти, тому вважаємо доцільним коротко висвітлити їх головні моделі.

1. *Модель викладання та навчання* – цифрова освіта включена як в освітній процес, так і в його результати, що вимагає відповідних умов навчання та наявності пов'язаних з цим цифрових інструментів, ресурсів та даних; організації діяльності та спілкування; врахування соціальних і культурних умов, інструментів і ресурсів та врахування їх значення в освітньому процесі, що відрізняє цю модель від суто аналогових форм навчання. Цифрове академічне навчання, що організовується таким чином, включає цифрові медіа (зміст), воно засновано на алгоритмічних та методологічних принципах, оцінюється з огляду на додану вартість у порівнянні з традиційними аналоговими підходами [1].

2. *Модель дослідження та передачі інформації* – передбачає застосування та аналіз потенціалу цифровізації для пізнавальної діяльності,

уміння користуватися великими та малими даними, сприяє використанню штучного інтелекту в освіті, його механізмів та потенціалу. Модель слугує для створення знань та інновацій у дисциплінах, галузях дослідження та міждисциплінарних дослідницьких галузях, у викладанні, передачі інформації, управлінні та інтернаціоналізації знань в цілому, а також у самих цифрових інноваціях, котрі мають бути повністю розроблені. Цей процес здійснюється на основі наукових теорій та розуміння відповідальності за подолання основних освітніх проблем. Таким чином, цифрова освіта відбувається на фаховому та міждисциплінарному, а також міжпредметному рівнях у дослідженні, навчанні та викладанні [11].

3. *Модель професійного зростання* заснована на цінності високої кваліфікації, постійному підвищенні її рівня, розширенні прав й можливостей оцифровки освітньої діяльності, вона передбачає здійснення всіх складових у повному обсязі. Керівники освітнього процесу беруть на себе відповідальність за якісну підготовку студентів до майбутнього професійного та особистого життя, за розширення можливостей у процесі вивчення дисциплін й участі в усіх сферах діяльності університету, за додержання цифрового суверенітету. Цифрова освіта забезпечує безперервну, динамічну та реагуючу на зміни технічну, наукову та професійну підготовку з метою ефективного індивідуального розвитку, критично рефлексованого поведіння з цифровими інструментами, ресурсами та даними [14].

4. *Модель цифрової зрілості*. Цифрова освіта сприяє розвитку компетенцій на основі знань, закладених у часі та культурі. Соціальний та індивідуальний розвиток особистості стає можливим у тому числі через набуття необхідних навичок рефлексії та діяльності у цифровому середовищі та світі. Таким чином, у цій моделі цифровізація розглядається як процес і результат, що сприяє індивідуальному розвитку особистості у соціально обумовленому контексті [15].

5. *Модель індивідуальності та різноманітності*. Цифрова освіта у даній моделі враховує вихідні позиції різних типів навчання, професійні вимоги та специфічний для кожного покоління попередній досвід. Перспектива навчання орієнтована на результат у вигляді сформованих компетентностей на основі використання цифрових технологій з урахуванням суб'єктивних передумов, що впливають на набуття навичок [17].

6. *Модель створення сучасного освітнього середовища в університеті*. Цифрова освіта у цій моделі базується на інтегрованій цифровій інфраструктурі, що поєднує ресурси, інструменти та інформацію в потужну цифрову екосистему. Такий підхід вимагає стратегічного репроектування простору викладання та навчання, адаптування

організаційних структур як елементів сучасного та стійкого «світового університету, що навчається» [17].

Аналіз наукової літератури доводить різноманітність трактувань поняття цифрової освіти як індивідуального результату освітнього процесу. У той же час можна виокремити декілька загальних для всіх складових, а саме :

- коректність подання даних, як здатність критично збирати, управляти, оцінювати та застосовувати інформацію [1];

- цифрова грамотність, що розуміється як продуктивне використання цифрових інструментів, парадигм і технологій (наприклад, кодування, KI/AI, блокчейн);

- цифрова відповідальність як відповідальне та ціннісне критичне відображення умов та наслідків власних цифрових дій;

- дигітальне викладання та навчання (Digital teaching and learning), що розуміється як здатність викладачів та студентів активізувати освітні процеси, засновані на дослідженні, на дидактично значущих віртуальних і гібридних форматах, процесах і структурах відповідно до рівня компетентності;

- нові методи роботи та практики, що розуміються як здатність приймати та застосовувати нові підходи до роботи, такі як дизайн-мислення або спільна творчість [1; 9; 17].

Університети Німеччини посідають чільне місце у процесі впровадження цифрової освіти, у тому числі завдяки різноманітності інноваційних технологій, можливості співпраці між учасниками освітнього процесу, інтелектуальному потенціалу для постійного розвитку цифрової освіти на науковій основі та можливості впровадження результатів в освітній процес. Крім того, пандемія зробила цифровізацію ще більш відчутною, виявила її особливості в усіх вимірах функціонування, а також визначила потенціальні можливості.

Проте цифрова трансформація ставить університети перед проблемою постійного розвитку, використання нових можливостей, інструментів та технологій. Зростаюча оцифровка в університетському викладанні вже має свою історію. У своєму дослідженні У. Діттлер (U. Dittler) описує три хвили електронного навчання (E-learning / E-навчання), або технологічного викладання та навчання в університетах Німеччини [5, с. 13]. Емпіричні результати, що подані у науковій літературі стосовно розвитку університетської освіти, доводять, що комплексні стратегії цифровізації за вимірами економіки й культури, а також процесів розвитку лідерства є перспективними для сталого впровадження E-навчання [17]. Тому постійний розвиток університетського освітнього середовища у бік цифровізації останніми роками стає все більш суттєвим. З цим пов'язане питання про зміну

дослідницьких процесів і механізмів у результаті оцифровки та залучення усіх суб'єктів освітнього процесу до постійної проєктної діяльності та наукових досліджень.

Глобалізаційними тенденціями розвитку освіти характеризується рух «Відкрита освіта» (Open Education), котрий надає зростаючого значення неформальній освіті, а також освіті, що відбувається у повсякденному житті, у родинному колі, або у вільний час. Про зростаюче значення відкритої освіти пишуть німецькі науковці: Б. Гетто, П. Хінтце та М. Керрес (B. Getto, P. Hintze, M. Kerres). На думку науковців, дискусії в контексті просування оцифровки в освітню галузь стосуються наслідків відкритого доступу, відкритої науки та відкритої освіти, що необхідні для проведення досліджень і викладання в університетах [8, с. 20]. Суть обговорення полягає в тому, що недостатньо додати соціальне та мобільне навчання до освітніх пропозицій, необхідно також створити нові бізнес-моделі, культурні зміни та модифіковані процеси обслуговування [8, с. 22].

С. Зойферт (S. Seufert) на основі представлених результатів емпіричних досліджень Державного секретаріату з питань освіти, досліджень та інновацій (SERI) стверджує, що цифрова трансформація в контексті розвитку освітнього середовища університетів полягає у тому, що: «...з одного боку, розвиток цифрового середовища університету стосується ціннісної вартості знань та комунікації, а з іншого – здатності всіх суб'єктів освітнього процесу університету, зокрема викладачів і студентів, самостійно та відповідально використовувати

можливості оцифрування та мережевих ефектів для розвитку університету» [17].

У своєму дослідженні С. Зойферт (S. Seufert) демонструє зв'язок нормативної концепції цифрового суверенітету з її практичною реалізацією (рис. 1) [17].

На рис. 1 відображені змінені вимоги до вищої освіти, котрі можна розглядати на різних рівнях. У першу чергу – це нормативний рівень, котрий відображає цифровий суверенітет та профіль академічної компетентності 4.0, оскільки на перший план висуваються нові цілі та зміст у вищій освіті. Але, слід зазначити, що конкретні вимоги дуже різняться, так: в актуальній дискусії технічні та орієнтовані на роботу компетенції часто виступають на передньому плані, тоді як в іншій крайній позиції вимагається більш активне просування так званих «м'яких навичок» (Soft skills). Цифрові навички, на думку науковців, необхідно розвивати як частину спеціальних знань і навичок, орієнтованих як на пізнавальну діяльність, так і на розвиток особистості. Таким чином, недостатньо інтегрувати цифрові навички, котрі розуміються як «важкі навички» (Hard skills), в існуючі навчальні курси, але й потрібно формувати «м'які навички» (Soft skills) [17].

Такий погляд має достатньо технологічну та функціональну орієнтацію, адже у центрі уваги постає питання створення освітньо-цифрового середовища, сприятливого для людей у цифровому світі. Тому саме освітні менеджери відіграють важливу роль у розробці нормативних специфікацій для здобувачів, які повинні оволодіти технічними знаннями й одночасно розвивати

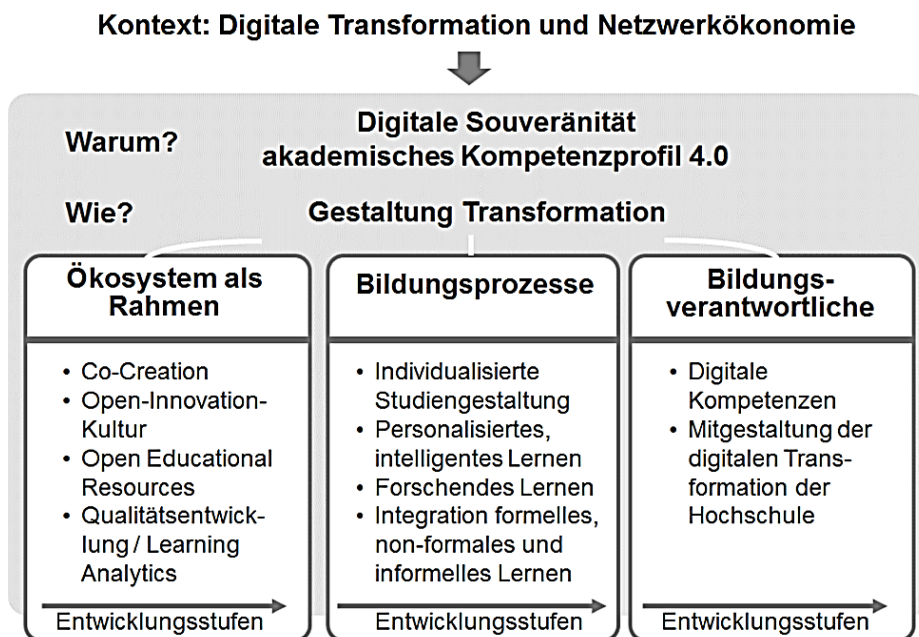

Рис. 1. Цифрова трансформація в університетах Німеччини (Digitale Transformation in Hochschulen) [17]

власний профіль, що дозволить просуватися від технократичного вирішення проблем до формування рефлексивної, відповідальної та дієвої особистості [18].

Екосистеми у формі відкритих систем навчання являють нову основу, котра дозволяє викладачам і студентам використовувати можливості передової цифровізації в мережевій економіці самостійно та на власну відповідальність. Освітні процеси в екосистемі забезпечують індивідуальний дизайн навчання, персоналізоване навчання на основі інтелектуальних систем, міцніший зв'язок між дослідженнями та навчанням, а також формальним, неформальним та інформальним навчанням [17; 12, с. 25].

Виходячи з базового розуміння екосистем відкритого навчання в середовищі університету, варто врахувати етапи розвитку та хвилі цифровізації. На думку Г. Морманн та К. Віллес (H. Mormann, K. Willjes) «перша хвиля оцифрування стосується машиночитаних даних, а також інтернету та хмарних технологій, тоді як друга хвиля стосується машинно зрозумілих даних, а також AI штучного інтелекту та машинного навчання (цифрування «з розумом і розумінням») [12, с. 27].

Отже, етапи розвитку ґрунтуються на емпіричній роботі і диференційованих подальших обговореннях. Через ці етапи демонструється процес становлення цифрової екосистеми, котра створює формальне, неформальне та інформальне навчання і, таким чином, показує зв'язок із відкритою освітою [17; 13].

Висновки. Таким чином, цифрова трансформація в університетах Німеччини та Австрії має на меті досягнення «цифрового суверенітету» учасників освітнього процесу, створення цифрових екосистем та пов'язаних з ними мережових ефектів, забезпечення їх придатності для використання. Цифрова трансформація освітнього середовища закладів вищої освіти включає додержання вищезгаданих етапів розвитку цифровізації для підвищення якості вищої освіти. У цьому контексті для організаційного розвитку встановлено моделі зрілості, котрі визначають етапи створення бажаної трансформації на основі конститутивних характеристик. Це робить розвиток відчутним, а отже, його легше планувати та контролювати, при цьому слідкуючи за довгостроковими цілями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Матеріали методологічного семінару НАПН України «Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку». 4 квітня 2019 р. / За ред. В. Г. Кременя, О. І. Ляшенка. К., 2019. С. 20–26.

2. Blossfeld H.-P., Bos W., Daniel H.-D., Hannover B., Köller O., Lenzen D. et al. Digitale Souveränität und

Bildung. Gutachten des Aktionsrats Bildung. Münster : Waxmann. 2018. URL: <https://www.waxmann.com/index.php?eID=download&buchnr=3813> (дата звернення: 13.07.2022).

3. Brahm T., Jenert T. & Euler D. Pädagogische Hochschulentwicklung. Von der Programmatik zur Implementierung. Wiesbaden: Springer. 2016. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-658-12067-2> (дата звернення: 10.07.2022).

4. CAS Digitale Bildung. Universität St. Gallen. URL: <https://www.scil.ch/scil-weiterbildung/zertifikatsprogramm-cas-digitale-bildung-universitaet-st-gallen/> (дата звернення: 09.07.2022).

5. Dittler U. Ein kurzer historischer Rückblick auf die bisherigen drei Wellen des E-Learning. In U. Dittler (Hrsg.), E-Learning 4.0. Mobile Learning, Lernen mit Smart Devices und Lernen in sozialen Netzwerken. Berlin : De Gruyter. 2017. S. 5–42.

6. European Digital Education Plan 2020. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/digital-education-action-plan> (дата звернення: 09.07.2022).

7. European Skills Agenda 2020. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223> (дата звернення: 09.07.2022).

8. Getto B., Hintze P. & Kerres M. (Wie) Kann Digitalisierung zur Hochschulentwicklung beitragen? In B. Getto, P. Hintze, & M. Kerres (Hrsg.), Digitalisierung und Hochschulentwicklung. Proceedings zur 26. Tagung der Gesellschaft für Medien in der Wissenschaft e. V. Münster : Waxmann. 2018. S. 13–25.

9. Kerres M. E-Learning vs. Digitalisierung der Bildung: Neues Label oder neues Paradigma? In A. Hohenstein & K. Wilbers (Hrsg.), Handbuch E-Learning. Köln : Fachverlag Deutscher Wirtschaftsdienst. 61. Ergänzungslieferung. 2016. URL: <https://learninglab.uni-due.de/sites/default/files/elearning-vs-digitalisierung.pdf> (дата звернення: 12.07.2022).

10. Konzept Digitale Bildung. Universität zu Köln. URL: <https://portal.uni-koeln.de/digital-education/konzept-digitale-bildung> (дата звернення: 10.07.2022).

11. Meyer-Guckel V., Klier J., Kirchherr J. & Winde M. (2018). Future Skills: Strategische Potenziale für Hochschulen (Stifterverband Diskussionspapier Future Skills 3). URL: <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/research/future-skills-strategische-potenziale-fur-hochschulen-2019> (дата звернення: 10.07.2022).

12. Mormann H. & Willjes K. Organisationsprojekt und Projektorganisation. In F. Stratmann (Hrsg.), IT und Organisation in Hochschulen. Hannover : HIS GmbH. 2013. S. 23–42.

13. Österreich B. & Schröder C. Das kollegial geführte Unternehmen. Ideen und Praktiken für die agile Organisation von morgen. München: Vahlen. 2017. URL: https://www.ciando.com/img/books/extract/3800652307_lp.pdf (дата звернення: 12.07.2022).

14. Sabine Seufert, Josef Guggemos, Luca Moser Digitale Transformation in Hochschulen: auf dem Weg zu offenen Ökosystemen. Universität St. Gallen. Bd. 14 Nr. 2 (2019): Open Education im Kontext der Digitalisierung. URL: <https://zfhe.at/index.php/zfhe/article/view/1214> (дата звернення: 08.07.2022).

15. Schirmers L., Schröder J., Sönmez N. A. & Weihmann S. Hochschulbildung für die Arbeitswelt 4.0. Jahresbericht 2016. Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft e. V. (Hrsg.). 2016. URL: <https://www.stifterverband.org/medien/hochschul-bildungs-report-2020-bericht> 2016. (дата звернення: 13.07.2022).

16. Seufert S. Flexibilisierung der Berufsbildung im Kontext fortschreitender Digitalisierung. Bericht im Auftrag des Staatssekretariats für Bildung, Forschung und Innovation SBFI im Rahmen des Projekts "Berufsbildung 2030 – Vision und Strategische Leitlinien". 2018. URL: <https://www.sbf.admin.ch/sbf/de/home/bildung/berufsbildungssteuerung-und--politik/projekte-und-initiativen/berufsbildungsstrategie-2030.html> (дата звернення: 07.07.2022).

17. Stang, Richard and Becker, Alexandra. Zukunft Lernwelt Hochschule: Perspektiven und Optionen für eine Neuausrichtung, Berlin, Boston: De Gruyter Saur, 2020. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110653663> (дата звернення: 13.07.2022).

18. Wahlster W. Künstliche Intelligenz als Treiber der zweiten Digitalisierungswelle. IM+io Das Magazin für Innovation, Organisation und Management. 2017. URL: http://www.wolfgang-wahlster.de/wordpress/wp-content/uploads/KI_als_Treiber_der_zweiten_Digitalisierungswelle.pdf (дата звернення: 10.07.2022).

ЗАСТОСУВАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ДЛЯ ІНТЕГРОВАНОГО ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДИ ЗЕМЛІ У ПРИРОДНИЧИХ ШКІЛЬНИХ КУРСАХ

APPLICATION OF ONLINE RESOURCES FOR THE INTEGRATED TEACHING OF THE EARTH NATURE DEVELOPMENT IN THE EARTH SCIENCE SCHOOL COURSES

Стаття присвячена проблемі доступного вивчення навчального палеогеографічного матеріалу та популяризації наукових знань про геологічне минуле Землі серед учнівської аудиторії. На сучасному етапі розвитку освіти в глобальному масштабі STEM-освіта відіграє все більшу роль. В контексті вітчизняної системи освіти популяризація природничих наук відіграє стратегічне значення, що підтверджується низкою прийнятих важливих норм, положень тощо. Проаналізовано та рекомендовано до застосування у навчанні географії та інтегрованих курсів з природничих наук науково-популярні онлайн-ресурси для комплексного вивчення розвитку планети, її минулого зокрема. Оцінено різноманіття ефективних онлайн-засобів навчання, які варіюються від електронних карт до змістовних документальних фільмів вітчизняного та зарубіжного авторства.

У дослідженні наголошено на важливості палеогеографічних знань та на способі їх засвоєння у пізнанні минулого Землі. Схарактеризовано поняття засобів як запоруки успішного уроку географії та суміжних інтегрованих курсів. Представлено власну компіляцію подібних ресурсів, які були апробовані у різних формах організації навчання. У ході педагогічної практики та позаурочних волонтерських заходів була використана низка онлайн-ресурсів, широкі можливості яких значно покращили засвоєння подібної наукової інформації. Серед них виділено сайти з картографічною наочністю, моделями Землі, веб-сторінки музеїв та інших закладів, відеохостинг YouTube, документальні фільми та ін. Широке різноманіття цих засобів робить їх зручними для використання та придатними практично на будь-якій формі навчально-виховного процесу чи при самостійному вивченні природи минулого. Особливої уваги заслуговують подібні тематичні наочності творчого характеру, вагомий внесок у розвиток яких привнесли українські спеціалісти.

Ключові слова: шкільна географія, інтегровані курси з природничих наук, палеогеографія, засоби навчання, Google Earth, музеї.

The article is devoted to the problem of accessible learning of paleogeographical educational material and the popularization of scientific knowledge about the geological past of the Earth among students. At the current stage of educational development on a global scale, STEM education plays an increasingly important role. In the context of the Ukrainian education system, the popularization of natural sciences plays a strategic role, which is confirmed by a number of adopted important norms, provisions, etc. Popular scientific online resources for a comprehensive cognition of the Earth development, particularly its past, are analyzed and recommended for use in teaching Geography and integrated courses of Earth sciences. The diversity of effective online-learning tools varying from electronic maps to complex documentaries of domestic and foreign authorship, is evaluated.

The study emphasizes the importance of paleogeographical knowledge and options for the knowledge generation of the Earth's past. The variety of tools is characterized as a key to a successful geography lesson or related integrated courses. The compilation of educational resources, which have been tested in various forms of educational organization, is presented by the authors. In the process of pedagogical practice and extracurricular volunteer activities, a number of online-resources has been used, the wide options of which have significantly improved the cognition of scientific information. Websites with maps, 3D-models of the Earth, web-pages of museums and other scientific institutions, YouTube, documentaries are distinguished. The wide variety of these tools makes them convenient to use and suitable for almost any form of educational process or self-study of the nature in the past. Similar thematic visualizations of a creative character deserve the special attention; a significant contribution to the development of which was made by Ukrainian specialists.

Key words: Geography in secondary schools, integrated Earth science courses, Paleogeography, teaching tools, Google Earth, museums.

УДК 378.011.3-051:91(07)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.34>

Алексєєв В.В.,
студент VI курсу географічного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
вчитель географії Чернівецького професійного ліцею
автомобільного сервісу
Холявчук Д.І.,
канд. геогр. наук,
доцент кафедри фізичної географії,
геоморфології та палеогеографії
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У Державному стандарті базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. до ключових компетентностей навчання віднесено компетентності у галузі природничих наук, що передбачають формування наукового світогляду, здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації [2]. З метою підсилення формування таких компетентностей в Україні запущено реалізацію

Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) в Україні до 2027 р. як необхідної умови осучаснення природничих шкільних курсів. Відповідно якісна STEM-освіта забезпечує розвиток особистості через формування природничо-наукової картини світу з використанням трансдисциплінарного підходу до навчання, що базується на практичному застосуванні наукових та технічних і знань. У контексті побудови природничо-наукової картини Землі учнями визначальними є пізнання цілісності у розвитку світу, його минулого та відповідно усвідомлення можливих

науково обґрунтованих сценаріїв майбутнього [2]. У цьому руслі практичний досвід навчання географії авторів доводить, що ресурси палеогеографії, як трандисциплінарної науки вивчення минулого природи Землі, виступають цінним та захоплюючим елементом навчання на уроках і факультативах. Так, щороку ця наука активно збагачується новими відкриттями; подібній тематиці присвячено безліч літературних джерел, наукових фільмів тощо. Така інформація здатна чинити захоплюючий вплив на шкільну аудиторію. Проте, відомості про природу та розвиток геологічної оболонки в минулі часи в контексті шкільної географії та інтегрованих шкільних курсів з природничих наук представлені поверхнево. Окрім того, навіть з використанням різноманітних освітніх технологій досить складно сформулювати цілісне уявлення у дітей про геологічне минуле та розвиток планети. В сучасному світі для того, щоб будь-яка форма організації едукативного процесу викликала пізнавальні інтереси та розкривала різноманітні процеси, об'єкти та явища в зрозумілій формі, використовуються *засоби навчання* [3, IV, с. 129–135]. Так, в умовах сьогодення така наочність дедалі частіше набуває електронного вигляду [1, с. 12]. Увагу дитячої аудиторії дедалі важче зосередити навіть такими об'єктами, як атласи, ілюстрації тощо, не говорячи вже про значну текстову інформацію, якою насичена вузькоспеціалізована палеогеографічна наука. З огляду на це, постає проблема у виокремленні матеріалів, які допомагають засвоїти відповідні складні знання, уміння та навички якнайкраще та якнайдоступніше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Огляд сучасних джерел у галузі свідчить про те, що роль та різноманіття онлайн-ресурсів, придатних для використання в середній освіті, зростає [1, с. 12]. У низці зарубіжних досліджень глобального, регіонального та національного рівнів вказується на нагальній потребі розвитку комплексних знань про Землю та її розвиток в учнів, як і застосування якісних та сучасних ресурсів для навчання цієї тематики у контексті природничих наук [8; 9; 15]. Дедалі частіше дослідження у цьому напрямку вказують на необхідність підвищення кваліфікації вчителів з географії у сфері наук про Землю та застосування ними сучасних інтерактивних технологій, в пізнанні минулого та розуміння майбутнього Землі зокрема [9; 12; 13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У процесі підготовки до уроків географії під час педагогічної практики в 2021 році та волонтерської вчительської діяльності в 2022 році нами здійснений пошук доступних для сприйняття на учнівському рівні палеогеографічних літературних джерел, сайтів, карт тощо. В мережі інтернет виявлено безліч ресурсів відповідної тематики, проте більшість з них потребують

подальшого опрацювання та підготовки вчителем, яка буде доступна в контексті шкільної географії. Загалом, віднайдені засоби навчання згруповано в електронні карти, віртуальні моделі Землі, матеріали відеохостингу YouTube, сайти наукового призначення та документальні фільми. Апробація таких наочностей відбулася в Чернівецькому лицейі № 9, Глибоцькій гімназії та у волонтерському освітньому онлайн-об'єднанні Юлії Кондратюк «Уроки мистецтва!».

Мета статті – оцінити значення онлайн-ресурсів палеогеографічного та суміжного характеру та їхній вплив на якість проведення різних форм навчально-виховного процесу під час навчання природничих курсів.

Виклад основного матеріалу. Палеогеографічна інформація є дуже змістовною, оскільки охоплює основні віхи та складові розвитку Землі. Зважаючи на це, грамотне оперування цим матеріалом і його відображення у вигляді наочностей здатні сформувати компетентності в галузі природничих наук у повному обсязі. Засоби навчання є одними з головних та невід'ємних складових вивчення географії та суміжних інтегрованих курсів з природничих дисциплін. Так, вони слугують джерелом знань, наочністю-замінником, інструментом тощо. Без даних об'єктів, перелік яких може бути невичерпним, фактично неможливо сформувати досвід пізнавальної та практичної діяльності на уроці в повній мірі [4, IV, с. 129–135]. Наведені нижче онлайн-ресурси трактуються як засоби викладання і навчання.

Карти є одними з найважливіших атрибутів навчання та ключовим елементом візуалізації на уроках географії [4, IV, с. 157]. Зараз цей засіб може бути представлений у навчальному процесі в електронному, зокрема й інтерактивному вигляді. Найвідомішими такими картами в світі є веб-сервіс Google Maps, який активно застосовується в географічному освітньому середовищі; хоча наразі його не можна назвати засобом вивчення палеогеографії. Інформативним та складнішим у використанні едукативним ресурсом є *інтерактивні карти порталу «Природа України»*. Цей сайт створений для знайомства широкого кола користувачів із природними умовами та ресурсами України. Так, в цілях вивчення палеогеографії тут наявний тематичний розділ «геологічна будова», який містить такі підрозділи, як загально-геологічна карта, дорифейські відклади, допалеозойські утворення, антропогенові (четвертинні) відклади, потужність четвертинних відкладів (у м), тектонічні та неотектонічні карти, а також палеогеографічні умови деяких геологічних періодів фанерозою. До того ж, в останній вказані зниження та підвищення суходолу, зміна складчастих споруд, регресія і трансгресія морів, акумулятивні процеси та літологічний склад порід [3].

Google Earth – це безкоштовна, вільно-завантажувальна програма від компанії Google, що відображає віртуальну тривимірну реалістичну модель Землі. В контексті проблеми статті варто наголосити на те, що в цьому ресурсі розроблена опція зміни обрисів планети. Ймовірно, з часом дана програма буде містити значну інформацію про геологічне минуле (рис. 1). Навіть розглядаючи конфігурацію материків чи об'ємне відображення рельєфу в цьому зручному найпередовішому замінику класичного глобуса, учні вже можуть шляхом спостереження простежити певні закономірності розвитку географічної оболонки, зробити припущення про рух літосферних плит тощо.

Ancient Earth – це сайт і додаток iOS (*Earth Viewer*), призначений для детального ознайомлення з геологічним минулим Землі. На нашу думку, це найпридатніший ресурс для вивчення динаміки розвитку Світу для учнів. На разі він прив'язаний лише до найважливіших геологічних і біологічних подій. Завдяки цьому сайту можливо дійти до висновку, що обриси планети постійно змінюються: він наочно показує як виглядала Земля мільйони років тому, формувалися льодовики, вулкани, з'являлися та зникали гори тощо; можливо навіть дізнатися розташування міст та

держав в минулому (рис. 2). Такий віртуальний глобус, який зображує планету у процесі її розвитку, стає цінною наочною під час ознайомлення з літосферними плитами, вивчення геологічної будови материків, океанів й України [6].

Сьогодні існують можливості відвідувати відомі музеї, переважно як джерела цінної палеонтологічної наочності, у віртуальному режимі, в тому числі й деякі вітчизняні. Реконструкції фауни минулого у вигляді мультимедійних історій, лонгрідів, трансляцій та ін. переважно представляють такі заклади, як Королівський бельгійський інститут природничих наук, Х'юстонський музей природничих наук, Берлінський музей природознавства тощо (рис. 3). Подібний підхід до пізнання природи набирає обертів і в Україні: наприклад, перші онлайн-екскурсії музеями Херсонської області були створені за ініціативи Херсонської обласної державної адміністрації [5].

На власному досвіді виявлено, що *відеохостинг YouTube* стає окремою освітньою категорією. Для вивчення палеогеографії на цій платформі представлена низка каналів, зокрема й від провідних вчених, музеїв і навчальних закладів. До прикладу, у 2020 році на сайті був створений канал кафедри фізичної географії, геоморфології

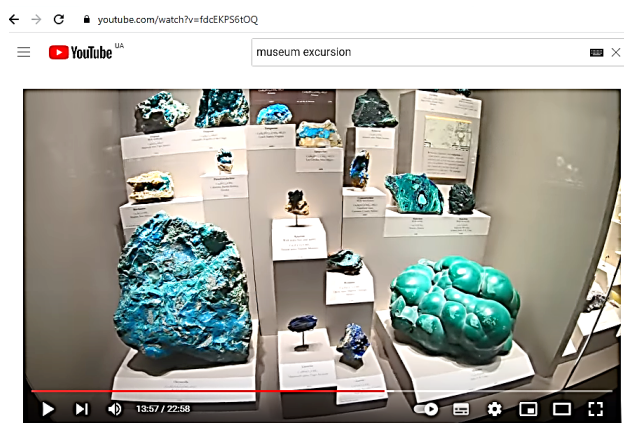

Рис. 1. Приклад фотографічної реконструкції зміни поверхні Землі екзогенними силами в Google Earth (період з 1984 по 2012 рр.)

Рис. 2. Можливості ресурсу Ancient Earth

та палеогеографії географічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича – «Цілко природно», у списках відтворення якого розповідається про догеологічний етап світу, еволюцію планети в археї та протерозої, особливості геологічних періодів у доступній для сприйняття формі (рис. 4). До цікавих науково-популярних YouTube-каналів варто також віднести помічені нами англомовні Knowing Earth, Geology, Kosmo, Sinus, Funsciencedemos, канал американського геолога Крістофера Скотіса та ін. Деякі відеоматеріали з вищенаведеного переліку дозволяють ознайомитись з динамікою географічної оболонки Землі з докембрію, що свідчить не лише про дидактичну, а й наукову цінність таких матеріалів.

Natural History Museum (New Dinosaur Exhibit) Walking Tour in 4K – Washington, D.C.

Рис. 3. Відео-тур Національним музеєм природознавства (Вашингтон, США)

Google Arts & Culture – ще один пізнавальний ресурс, який надає доступ до 300 000 екземплярів

колекцій музеїв світу, в тому числі й природничих, а також до 35 цифрових виставок, віртуальних турів та інтерактивної гігапксельної фотографії (рис. 5). В рамках цієї платформи можливо віртуально відвідати й давні та сучасні чудеса світу, в тому числі й такі природні пам'ятки, як Великий бар'єрний риф, дізнатися про їхнє розташування та історію [7].

Твори мистецтва також можуть бути джерелом знань про природу минулого. Низка науково-популярних сайтів акумулює відомі колекції біологічних, у тому числі й палеонтологічних, ілюстрацій, гравюр, рукописів та ін., цінних з наукової точки зору [10]. Деякі сучасні цифрові художники надихаються тематикою палеогеографії та палеонтології. Варто наголосити про важливий проєкт українського палеохудожника та графічного дизайнера Романа Учителя *Prehistoric fauna*. Творець ресурсу займається вивченням викопних скелетів кайнозою. Його галереї є цінним ресурсом, у якому наведені художні реконструкції доісторичних тварин і природних зон останньої геологічної ери. Автор сподівається, що цей сайт стане провідником у світ доісторичної природи, яка є незвіданою для більшості. Кожне зображення доповнено видовою ідентифікацією та додатковою інформацією про зростання, вагу та історію життя тварин, що вже робить цей ресурс інформативним [11].

Отож, тематика наукового живопису, візуальної реконструкції природних умов тощо зазвичай базується на інформації, яка отримана науковими методами. В цілях найповнішого відображення подібного митці використовують свої знання з біології, анатомії тварин, географії тощо. Помічено, що такі напрями, як палеонтологія,

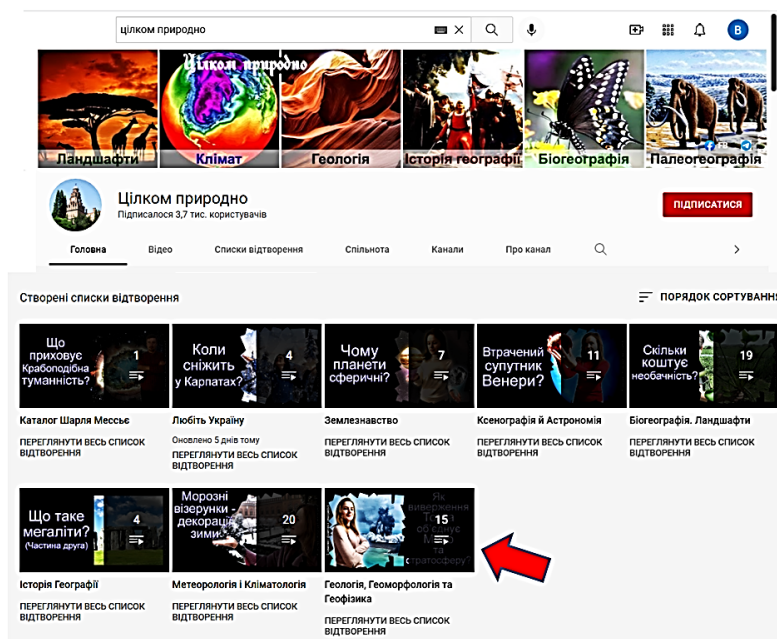

Рис. 4. Приклад списку відтворення науково-популярного YouTube-каналу (Цілко природно), присвяченого тематиці палеогеографії

палеогеографія, спекулятивна біологія, крипто-зоологія стають дедалі популярнішими серед молоді: дедалі більше аматорських відео на дану тематику можна знайти на відеохостингу YouTube. Саме тому вчителі предметів природничого циклу можуть частіше подавати подібні теми, наприклад, на гуртках чи факультативах.

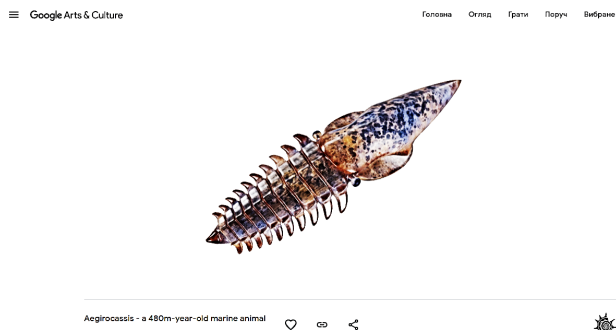

Рис. 5. 3D-реконструкція вимерлого молюска Aegirocassis (екземпляр Дарвінського музею) порталу Google Arts & Culture

В XXI ст. можливості вивчення природи дійсно необмежені: статті, новини, посібники по дослідницькій роботі з молоддю, відеозаписи, набори ілюстрацій, 3D-моделі тощо, які об'єднані цією тематикою, постійно накопичуються на різноманітних науково-популярних веб-сторінках. До прикладу, сайт Музею природознавства Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії містить значну кількість посилань на освітні ресурси, присвячені для різних вікових категорій. Зокрема, їхні ресурси, які призначені для дітей середнього шкільного віку, зосереджені на вивченні природи; охоплюють проблеми зміну клімату, забруднення довкілля та міського середовища. Веб-сервіс також дає можливість долучитися до відеоекспедицій, виготовляти прості освітні наочності (ілюстрації, макети форм рельєфу з солоного тіста тощо), що свідчить про його високу дидактичну цінність [10].

Документальні фільми, як потужні носії інформації, також використовуються у навчанні географії та інших предметів як на уроках (переважно у вигляді уривків), так і в позаурочній діяльності. Подібні матеріали продукують та транслюють такі відомі науково-популярні канали, як американські Discovery Channel, National Geographic Channel, український Мега тощо. В аспекті шкільної географії це можуть бути їхні доречні випуски про динозаврів, первісних людей, мегафауну плейстоцену, великі зледеніння тощо. Незважаючи на те, що фільмів суто палеогеографічної тематики значно менше, пізнавальну інформацію про природу минулого можна знайти навіть, наприклад, в історичних наукових фільмах. Зміна природи в античні часи (голоцен) згадується в документальному серіалі «Давній апокаліпсис»

шведського телеканалу Viasat History. Відомо, що стихійні лиха, зміни клімату, землетруси та інші геологічні фактори здебільшого негативно впливають на розвиток людства. У цьому серіалі наведені приклади наукових методів, у тому числі й палеокліматичних реконструкцій температурних і гідрологічних змін. У результаті досліджень було виявлено, що довкола давнього міста Шубат-Енліль (держава Аккад) відбувалися сильні засухи та пилові бурі. Так, такі природні зміни призвели до соціальної нестабільності та голоду. Відповідно ця територія була покинута та не заселялася сотні років, що сильно вплинуло на хід розвитку історії регіону [14]. Таким чином справляється синергетичний пізнавальний вплив: отримуються знання і з історії, і з географії; фільм може бути використаний і на бінарних уроках.

Висновки. Отже, враховуючи особливості сприйняття наукової інформації учнями, здійснений пошук, оцінений контент та рекомендований перелік онлайн-ресурсів, спрямованих на формування цілісних знань про минуле Землі з метою формування наукового світогляду, здатності застосовувати комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи та набуття учнями досвіду дослідження природи на основі захопленої інтерактивно поданої інформації. На практиці також доведено, що такі наочності дають змогу активізувати зацікавленість учнів, чинити емоційний вплив та навіть спонукати до власних наукових досліджень та відповідно виступають важливою складовою у популяризації природничих наук та STEM-освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Д. С. Електронні засоби навчання: сутність поняття та їх класифікація. *ФМО: науковий журнал*. Випуск 3 (21). С. 12–18.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 29.08.2022).
3. Природа України. URL: <https://nature.land.kiev.ua/> (дата звернення: 29.08.2022).
4. Самойленко В. М., Топузов О. М., Вішнікіна Л. П., Діброва І. О. Дидактика географії : монографія (електронна версія). Київ : НІКА Центр, 2013. 570 с.
5. Херсонська обласна державна адміністрація. URL: <https://khoda.gov.ua/onlajn-ekskursii%3A-muzej-prirodi-u-hersoni> (дата звернення: 29.08.2022).
6. Ancient Earth globe. URL: <https://dinosaurpictures.org/ancient-earth#540> (дата звернення: 29.08.2022).
7. Google Arts & Culture. URL: <https://artsandculture.google.com/> (дата звернення: 29.08.2022).
8. King C. (2013). Geoscience education across the globe – results of the IUGS-COGE/IGEO survey. *Episodes*, 36, 19–30. <https://doi.org/10.18814/epiiugs/2013/v36i1/004>

9. King C. & Thomas A. (2012). ESEU: report on the 2-year pilot and 10-year national rollout. ESEU Internal Report, April 2012.

10. Natural History Museum. URL: <https://www.nhm.ac.uk/visit/virtual-museum.html> (дата звернення: 29.08.2022).

11. Prehistoric fauna. URL: <https://prehistoric-fauna.com/> (дата звернення: 29.08.2022).

12. Scherer H., Holder L. & Herbert B. (2017). Student learning of complex Earth systems: conceptual frameworks of Earth Systems and instructional design. *Journal of Geoscience Education*, 65 (4), 473–489, doi: 10.5408/16-208.1

13. Semmens K. et al. (2021). Teaching Earth systems connections to middle school students in

an informal learning environment with Science on a Sphere®, personal relevance and arts-based activities, *Journal of Geoscience Education*, 69 (1), 71–84, doi: 10.1080/10899995.2020.1829396

14. Takaaki K. Watanabe, Tsuyoshi Watanabe, Atsuko Yamazaki, Miriam Pfeiffer; Oman corals suggest that a stronger winter shamal season caused the Akkadian Empire (Mesopotamia) collapse. *Geology* 2019; 47 (12): 1141–1145. doi: <https://doi.org/10.1130/G46604.1>

15. Yale National Initiative (2016). *Understanding Earth's history and geologic time through evolution*. Understanding Earth's History and Geologic Time through Evolution. URL: https://teachers.yale.edu/curriculum/viewer/initiative_16.06.04_у (дата звернення: 29.08.2022).

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ACADEMIC INTEGRITY IN THE CONTEXT OF FUTURE TEACHERS' SELF-DEVELOPMENT IN USING DIGITAL TECHNOLOGIES

У статті розглянуто проблему впливу використання цифрових технологій на активізацію саморозвитку майбутнього педагога у процесі вивчення дисципліни «Культура академічної доброчесності».

Зазначається, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво загострив проблему дотримання академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу. Підкреслено, що перед педагогами всього світу постає завдання постійного вдосконалення цифрових навичок для самоосвіти й опанування новітніх педагогічних методик навчання. Аналізуються сучасні наукові доробки, що спрямовані на дослідження використання цифрових технологій й необхідності впровадження політики академічної доброчесності у процесі фахової підготовки. Розглянуті практичні завдання із дисципліни «Культура академічної доброчесності», що передбачають використанням цифрових технологій та стимулюють до саморозвитку й професійного зростання майбутніх педагогів. Розглянуті групові проекти і воркшопи із тематики дисципліни, а саме: запобігання академічному плагіату, використання сервісу Google Академія, інструменти систем для перевірки текстів на наявність текстових запозичень, використання референс-менеджерів. Автором описано практичні завдання із використанням цифрових інструментів (Canva, Google Академія, Unicheck, Strikeplagiarism, Mendeley) що стимулюватимуть інтерес майбутніх педагогів до використання таких технологій для самовдосконалення і професійного зростання. За допомогою онлайн-сервісів студенти створювали інфографіки, працювали в команді в режимі онлайн, здійснювали пошук надійних джерел інформації, впорядковували власну цифрову бібліотеку із повнотекстовими файлами, перевіряли фрагменти текстів на наявність текстових запозичень, оформлювали цитування і списки літератури за бібліографічними стандартами із використанням референс-менеджеру. У статті зазначено, що використання онлайн-сервісів сприяє як ефективному виконанню навчальних завдань, так і покращує професійний саморозвиток майбутнього педагога.

Ключові слова: професійна підготовка педагога, цифрова компетентність, академічна доброчесність, саморозвиток, цифрові онлайн-сервіси.

The article deals with the problem of the influence of the use of digital technologies on the activation of future teachers' self-development in the process of studying the discipline "Culture of Academic Integrity". It is noted that the rapid development of information and communication technologies has significantly exacerbated the problem of adhering to academic integrity among the participants in the educational process. It is emphasized that teachers around the world are faced with the task of constantly improving digital skills for self-education and mastering the latest pedagogical teaching methods. Modern scientific works aimed at studying the use of digital technologies and the need to introduce a policy of academic integrity into the process of professional training have been analyzed. Practical tasks within the discipline "Culture of Academic Integrity", which provide for the use of digital technologies and stimulate self-development and professional growth of future teachers, have been considered. Group projects and workshops on the subjects of the discipline have been considered, namely: preventing academic plagiarism, using the Google Academy service, system tools for checking texts for text borrowings, and using reference managers. The author describes practical tasks in using digital tools (Canva, Google Academy, Unicheck, Strikeplagiarism, Mendeley), which will stimulate future teachers' interest in using such technologies for self-improvement and professional growth. With the help of online services, students created infographics, worked in a team online, searched for reliable sources of information, organized their own digital library with full-text files, checked text fragments for text borrowings, arranged citations and lists of references according to bibliographic standards using reference manager. The article states that the use of online services contributes both to the effective fulfillment of educational tasks and improves the professional self-development of future teachers.

Key words: teachers' professional training, digital competence, academic integrity, self-development, digital online services.

УДК 37.011.3-51-
043.86:347.77178:004(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.35>

Візнюк В.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри дошкільної
педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні суспільно-політичні і науково-технічні процеси в Україні зумовлюють нові пріоритети у забезпеченні якості освітнього процесу для закладів вищої освіти. Нині підготовка майбутніх фахівців зорієнтована на активне використання цифрових технологій, що застосовуються в освітньому середовищі. Вимогою сьогодення є постійний саморозвиток майбутнього педагога для підвищення рівня обізнаності із застосування цифрових технологій в педагогічній діяльності. Також швидкий процес

цифровізації вищої освіти суттєво загострює проблему дотримання академічної доброчесності у фаховій підготовці майбутніх педагогів. Саме академічна доброчесність, як ключова категорія у контексті саморозвитку майбутнього педагога посідає важливу роль у формуванні цифрової компетентності фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання готовності майбутніх фахівців до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та формування їх цифрової компетентності

широко досліджується українськими та зарубіжними науковцями. Психолого-педагогічні засади із використання ІКТ в освітньому процесі досліджують такі українські вчені: В. Биков, Р. Гуревич, М. Лещенко, О. Овчарук, О. Сисоєва, О. Спірін, Я. Топольник, та ін. Важливість використання цифрових технологій у професійній діяльності педагогів обґрунтовують зарубіжні дослідники (М. Бонд, В. Марин, С. Долч, С. Беденлер, О. Заваски-Річтер та ін.).

У межах досліджуваної теми, зазначимо, що проблематика впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності є предметом дослідження для багатьох учених. Українські дослідники, Т. Фініков, В. Хмарський аналізують сутність і зміст поняття, А. Артюхов, Є. Ніколаєв, Н. Сорокіна, С. Чуканова розглядають проблеми та пріоритети поширення академічної доброчесності в закладах освіти.

За дослідженням Т. Бретанг питання впровадження й дотримання політики академічної доброчесності в освітньому просторі стало обов'язковою умовою підготовки фахівців з кінця ХХ сторіччя. Активне використання нових цифрових технологій вплинуло на опанування простими цифровими навичками студентів, а саме: «копіювати і вставити», тобто під час досліджень стало легко застосувати чужий текст і видавати його за самостійну роботу. Також на актуальність доброчесності вплинули міжнародні скандали із порушення авторського права видатними дослідниками [1].

Як відомо, основною метою закладу вищої освіти є всебічна якісна підготовка конкурентоспроможного фахівця. Нині в освітній галузі на ринку праці затребуваними є педагоги із розвиненими цифровими навичками, що здатні до саморозвитку.

Стійка тенденція підвищення якості підготовки майбутніх фахівців із дотриманням культури академічної доброчесності впливає на формування цифрової компетентності педагогів та підвищує мотивацію до професійного і особистісного саморозвитку. Отже, окреслена проблематика не охоплена спеціальними науковими розвідками та зумовлює необхідність детального розгляду впливу використання цифрових технологій на активізацію саморозвитку майбутніх педагогів у контексті академічної доброчесності.

Метою статті є висвітлення процесу використання цифрових технологій під час вивчення дисципліни «Культура академічної доброчесності» у контексті саморозвитку майбутнього педагога. Завдання дослідження: описати значення академічної доброчесності та цифрової компетентності у процесі фахової підготовки педагога; конкретизувати сутність завдань, що стимулюють саморозвиток майбутнього фахівця із використанням ІКТ

та сприятимуть формуванню цифрової компетентності педагога.

Виклад основного матеріалу. Натепер дистанційне навчання загострює проблему фахової підготовки майбутніх педагогів, що здатні до саморозвитку за допомогою цифрових технологій із дотриманням принципів академічної доброчесності.

Важливість набуття цифрових навичок (компетенцій) громадян підкреслено в Українській цифровій стратегії, а саме «стрімке розповсюдження «цифрових» технологій робить цифрові навички (компетенції) громадян ключовими серед інших навичок. Так, «цифровізація» та кросплатформовість у даний час є головними трендами на загальному ринку праці. Іншими словами, вміння працювати із «цифровими» технологіями поступово стає постійним та необхідним для більшості спеціалізацій, тобто наскрізним або кросплатформовим» [8].

Необхідно зазначити, що розвинені цифрові навички людини можуть полегшити соціалізацію, покращити якість освіти або підвищувати професійну компетентність. Постійне вдосконалення цифрових навичок майбутнього педагога із використанням онлайн-платформи для самоосвіти допоможе ефективно виконувати професійні обов'язки і швидко орієнтуватись у нових педагогічних методиках.

Міністерство цифрової трансформації України для покращення рівня цифрової компетентності українців, підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці запустило національну онлайн-платформу для розвитку цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта». Зазначимо, що платформа містить відео-уроки із практичного використання цифрових інструментів для повсякденного життя та професійного саморозвитку педагога.

Нині серед основних пріоритетів для освітньої і наукової спільноти в Україні та в усьому світі є обов'язковість дотримання принципів академічної доброчесності як під час навчання, так і під час виконання досліджень всіма учасниками освітнього процесу.

Розглянемо тлумачення поняття академічної доброчесності за статтею 42 Закону України «Про освіту»: «академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватись учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [5].

Варто погодитись із думкою вчених О. Іванової, О. Горицької та Т. Шаповалової щодо основних ознак академічної доброчесності, а саме: наявність комплексного характеру, тобто поєднання моральних і правових засад; застосування

до спеціального суб'єкту, а саме – учасники освітнього процесу: студенти, педагогічні та наукові працівники, а також інші особи, передбачені законом; чітка сфера використання (освітня і наукова діяльність); основна мета – це довіра до результатів освітньої й наукової діяльності [2, с. 87].

За розширенням глосарієм термінів та понять академічної доброчесності, до основних компетентностей із академічної доброчесності здобувача освіти відносяться: спроможність діяти в професійних і освітніх ситуаціях із позиції академічної доброчесності та фахової етики; самостійно виконувати навчальну програму; дотримуватись правил цитування; осмислювати значущість норм академічної доброчесності; давати моральну оцінку власним вчинкам [6].

У професійній діяльності майбутнього педагога важливим є вдосконалення професійної компетентності за завдяки саморозвитку, який включає неперервний процес самоосвіти, що базується на цілеспрямованій, системній та якісній індивідуальній роботі.

Зарубіжні психологи з проблем розвитку людини (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс) зазначають, що в кожного фахівця є прагнення бути компетентним і повноцінним професіоналом, тобто має відбуватись тенденція до самоактуалізації особистості.

Забезпечення дотримання академічної доброчесності майбутніми педагогами може здійснюватись шляхом застосування у фаховій підготовці цифрових технологій, що сприятимуть саморозвитку студента. Реалізація запропонованої умови відбувалась на лекційних і практичних заняттях з дисципліни «Культура академічної доброчесності», майбутні педагоги отримували знання щодо нормативних вимог і принципів академічної доброчесності та навички використання цифрових інструментів для оформлення цитування, що сприяють розвитку особистісного потенціалу студента.

Набуття майбутніми педагогами навичок використання цифрових інструментів відбувалось під час виконання таких практичних завдань: *проект (інфографіка)* «Запобігання академічному плагіату»; *воркшоп* «Використання сервісу Google академія»; *воркшоп* «Інструменти систем для перевірки текстів на наявність текстових запозичень»; *воркшоп* «Референс-менеджер Mendeley – синхронізація та інтеграція бібліографії в текстові редактори».

Для створення інфографіки із теми «Запобігання академічного плагіату» студентам було запропоновано онлайн-сервіс Canva, що дозволяє безкоштовно створити обліковий запис, спільно виконувати та ділитись проектами. Майбутні педагоги виконували проекти в малих групах (2–6 осіб), самостійно працювали над текстовим і графічним наповненням порад для студентів із назвами: «Вакцинація студента від CNTR+C – CNTR+V»,

«Кроки до одужання студента від плагіату», «Як вилікувати студента від плагіату».

Виконання цього завдання передбачало групу розробку студентами проекту інфографіки, де мали бути представлені власні короткі поради для запобігання академічного плагіату під час виконання дослідження. Така робота сприяла опануванню навичок командної роботи, оволодіння цифровими інструментами онлайн-сервісу Canva. Розробка і створення інфографіки спонукало студентів самостійно дослідити наявні дизайнерські шаблони, інструменти для командної роботи в режимі онлайн. Студенти відмітили різноманітність проектів і шаблонів онлайн-сервісу Canva та самостійно ознайомились із можливостями даної платформи, а саме створення презентацій, листівок, публікацій для соціальних мереж тощо. Таким чином, виконання такого завдання із використанням цифрових технологій спонукає студентів до самостійного створення листівок, фотоколлажів, відео, власного портфоліо, що може бути необхідним для самопрезентації або ведення професійної сторінки в соціальних мережах у майбутній педагогічній діяльності.

Під час воркшопу «Використання сервісу Google Академія» студенти створювали профілі в сервісі Google Академія, налаштовували сповіщення, підбирали власну онлайн-бібліотеку для виконання дослідницької роботи. Таке завдання сприяло набуттю навичок роботи із надійними онлайн-джерелами наукової літератури, опанування правил і стандартів цитування. Таким чином, виконання практичного завдання із дисципліни «Культура академічної доброчесності» ознайомило студентів із цифровим джерелом Google Академія, що містить повнотекстові файли наукових досліджень із інституційних репозитаріїв, архівів журналів тощо. Дослідження фахових статей дозволило студентам розібратись із складовими наукової публікації та виділити цитування, перефразування, узагальнення і авторський текст. Зазначимо, що створення індивідуальної бібліотеки та сповіщень про нові публікації сприяло особистісному й професійному самовдосконаленню майбутніх педагогів.

Як відомо, для виявлення академічного плагіату в письмових роботах використовуються спеціальні комп'ютерні програми для порівняння текстів. Важливим є те, що ці програми відрізняються фінансовою політикою, ставленням до інтелектуальної власності, наявністю ліцензій, охопленням баз для перевірки, формуванням довідки про результати перевірки, виявленими коефіцієнтами тощо. Студенти під час воркшопу «Інструменти систем для перевірки текстів на наявність текстових запозичень» ознайомились із принципами роботи ліцензійних програм для порівняння текстів (Unicheck, Strikeplagiarism), безкоштовними антиплагіатними програмами та можливостями

звичайних пошукових систем Google, Bing, Yahoo тощо. Майбутні педагоги завантажували для перевірки фрагмент тексту в різні системи, знайомились із перевагами роботи систем та загрозами при використанні безкоштовних антиплагіатних програм. Зазначимо, що студенти отримали практичні навички використання сервісів для порівняння текстів, що можуть допомогти в освітній і професійній діяльності майбутнього педагога. Такі цифрові інструменти сприятимуть доброчесному виконанню студентами власних дослідницьких завдань та значно скорочують час для перевірки робіт учнів у майбутній викладацькій діяльності.

Вимогою написання академічних текстів є повага до інтелектуальної власності, а саме використання правил оформлення цитувань і бібліографії для дослідницької роботи. Як відомо, студентам важко запам'ятовувати бібліографічні стандарти, однак нині цей етап оформлення дослідницької роботи можна спростити із допомогою спеціальних програм – референс-менеджерів. Воркшоп із теми «Референс-менеджер Mendeley – синхронізація та інтеграція бібліографії в текстові редактори» передбачав використання онлайн-сервісу Mendeley і встановлення плагіну для цитування в документі Microsoft Word. Майбутні педагоги використовуючи цифрові інструменти референс-менеджеру створювали власні бібліотеки, ознайомились із можливістю цитування й оформлення літератури використовуючи різні вітчизняні й міжнародні бібліографічні стандарти. Створення власної онлайн бібліотеки із повнотекстовими файлами в референс-менеджері Mendeley, робота із нотатками, можливість командної роботи та синхронізація документів на різних пристроях сприяє ефективному виконанню навчальних завдань і покращує професійний саморозвиток майбутнього педагога.

Відзначимо, використання майбутніми педагогами цифрових технологій під час вивчення навчальної дисципліни «Культура академічної доброчесності» стимулювало інтерес студентів до самостійного виконання завдань, осмисленню моральної складової академічної доброчесності, а також набуттю навичок командної роботи. Крім того, представлені завдання стимулювали власну активність, підсилювали бажання до використання цифрових інструментів для самовдосконалення і професійного зростання майбутніх педагогів.

Отже, необхідно підкреслити, що в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів розглянуті практичні завдання із використанням цифрових технологій для опанування принципів академічної доброчесності та підвищення мотивації до

саморозвитку не є універсальними та потребують досконалого вивчення.

Зазначимо, у межах викладеного, професійна підготовка майбутніх педагогів має включати формування цифрової компетентності фахівця у контексті дотримання академічної доброчесності й активізації саморозвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час дослідження окреслено значення використання цифрових технологій під час виконання практичних завдань із дисципліни «Культура академічної доброчесності». Новизною дослідження стало виокремлення цифрових сервісів для опанування знань й навичок із запобігання академічному плагиату та активізації саморозвитку і професійному зростанню майбутніх педагогів. Подальші дослідження будуть присвячені розробці й обґрунтуванню педагогічних умов формування цифрової компетентності педагога під час фахової підготовки в закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bretag T. Handbook of academic integrity. Springer Singapore, 2016. 1096 p.
2. Іванова О., Горицька О., Шаповалова Т. Академічна доброчесність як запорука забезпечення якості освіти. *Перспективи та інновації науки* 2022. № 3 (8). С. 84–97.
3. Одайник С., Використання хмарних технологій в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами. *Нова педагогічна думка*. 2016. № 4 (88). С. 103–107.
4. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoyi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf (дата звернення: 08.08.2022).
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.08.2022).
6. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#top> (дата звернення: 15.08.2022).
7. Сопова Д. Академічна доброчесність у системі професійної підготовки майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. № 3–4 (56–57). С. 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2018_3-4_9 (дата звернення: 20.05.2022).
8. Цифрова адженда України – 2020 (Цифровий порядок денний – 2020). Концептуальні засади. Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 15.06.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

PECULIARITIES OF THE USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRIMARY SCHOOL

У статті охарактеризовано особливості використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи. Відзначено, що мультимедійні технології дедалі частіше впроваджуються у різні сфери освіти, адже це один із найбільш перспективних напрямів інформаційних технологій. Цьому сприяють поширення у закладах освіти сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, а також прийняття державних програм щодо інформатизації освіти. У більшості випадків використання засобів мультимедіа надає позитивний вплив на ефективність навчання школярів. Зазначено, що молодші школярі мають низку психологічних особливостей, які створюють сприятливі умови для включення мультимедійних технологій до освітнього процесу початкової школи. Визначено, що впровадження нових мультимедійних технологій в освітній процес початкової школи дозволяє в доступній формі використовувати пізнавальні та ігрові потреби учнів для пізнавальних процесів та розвитку індивідуальних якостей. Зазначено, що презентація надає можливості вчителю виявити творчість, індивідуальність, уникнути формального підходу до проведення уроку, адже педагогу необхідно зацікавити та залучити кожного учня до атмосфери діяльності освітнього процесу. Визначено, що педагогічний потенціал мультиплікації дозволяє успішно вирішувати мету та завдання сучасної освіти – створювати умови для формування ключових компетентностей та універсальних навчальних дій молодших школярів. Використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи зумовлено тим, що у цих технологіях закладено невичерпні можливості для навчання і розвитку особистості учнів та їх здібностей. У ході дослідження було виявлено, що впровадження мультимедійних технологій у роботу вчителя початкових класів сприяє досягненню основної мети модернізації освіти – покращення якості навчання, збільшення доступності освіти, забезпечення гармонійного розвитку особистості, що орієнтується в інформаційному просторі, залученої до інформаційно-комунікаційних можливостей сучасних технологій.

Ключові слова: молодші школярі, мультимедійні технології, освітній процес,

навчальна діяльність, презентація, мультиплікація.

The article describes the peculiarities of the use of multimedia technologies in the educational process of primary school. It is noted that multimedia technologies are increasingly being implemented in various fields of education, because this is one of the most promising areas of information technology. This is facilitated by the spread of modern computer technology and software in educational institutions, as well as the adoption of state programs for informatization of education. In most cases, the use of multimedia has a positive effect on the effectiveness of schoolchildren's learning. It is noted that younger schoolchildren have a number of psychological features that create favorable conditions for the inclusion of multimedia technologies in the educational process of primary school. It was determined that the introduction of new multimedia technologies into the educational process of primary school allows to use the cognitive and game needs of students for cognitive processes and the development of individual qualities in an accessible form. It is noted that the presentation provides opportunities for the teacher to show creativity, individuality, avoid a formal approach to conducting the lesson, because the teacher needs to interest and involve each student in the atmosphere of the educational process. It was determined that the pedagogical potential of multiplication allows to successfully solve the goal and tasks of modern education – to create conditions for the formation of key competencies and universal educational actions of younger schoolchildren. The use of multimedia technologies in the educational process of primary school is determined by the fact that these technologies provide inexhaustible opportunities for learning and developing the personality of students and their abilities. In the course of the study, it was found that the introduction of multimedia technologies into the work of primary school teachers contributes to the achievement of the main goal of modernization of education – improving the quality of education, increasing the accessibility of education, ensuring the harmonious development of an individual oriented in the information space, involved in the information and communication capabilities of modern technologies.

Key words: younger schoolchildren, multimedia technologies, educational process, educational activity, presentation, animation.

УДК 373.3.013:004
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.36>

Довженко Т.О.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зараз спостерігається стрімкий розвиток інформаційних технологій, які знайшли широкі можливості для застосування в освітньому процесі. Використання цих технологій дозволяє покращити результати навчання та удосконалити ефективність освітнього процесу, що відкриває передові можливості сучасної освіти. Так, мультимедійні технології дедалі частіше

впроваджуються у різні сфери освіти, адже це один із найбільш перспективних напрямів інформаційних технологій. Цьому сприяють поширення у закладах освіти сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, а також прийняття державних програм щодо інформатизації освіти. У більшості випадків використання засобів мультимедіа надає позитивний вплив на ефективність навчання школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема використання мультимедійних технологій в освітньому процесі завжди була цікавою для вчених-педагогів та вчителів практиків. Так, Н. Вовковінська у своєму дослідженні розглядає програмні засоби, технології, досвід та перспективи інформатизації середньої освіти. Дидактичні функції мультимедійних технологій навчання у початковій школі висвітлено у наукових здобутках Ю. Дорошенко, М. Левшина, Ю. Мельник та В. Савченко. Ю. Жук у своїх працях досліджує організацію навчальної діяльності у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі. У роботах Р. Гуревич та М. Кадемія розглянуто впровадження інформаційно-комунікаційні технології в навчальний процес. У дослідженні Ю. Машбиця визначено основи нових інформаційних технологій навчання. У наукових здобутках О. Пінчук розглядається технологічний аспект визначення мультимедіа в освіті. Методика використання ІКТ у початковій школі наведена у дослідженнях В. Шакотько.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Якщо раніше мультимедійні технології активно застосовувалися лише у середній та старшій школі, то у сучасних умовах технології мультимедіа пропонують учителям та дітям молодшого шкільного віку освітні інструменти та ресурси, які розширюють можливості навчального середовища. Саме тому проблема використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи набуває дедалі більшої актуальності.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проведення теоретичного дослідження щодо використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи та визначення головних особливостей цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Мультимедійні технології мають значні можливості для використання в освітньому процесі початкової школи. Для посилення інтенсивності уроку потрібне створення дидактичних матеріалів. Це дозволить підвищити загальний рівень освітнього процесу та посилить пізнавальну активність учнів. За даними вчених, людина запам'ятовує 20 % почутого і 30 % побаченого, і більше 50 % з того, що вона бачить і чує одночасно.

Особливістю використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи є те, що базовою дидактичною формою є пізнавальна гра. За умови включення в процес навчальної діяльності елементів гри, можна викликати у дітей позитивні емоції та підвищити їхню пізнавальну активність. Молодші школярі з великим інтересом виконують комп'ютерні завдання ігрового характеру. Але покращення навчально-виховної роботи може успішно відбуватися лише шляхом вдалого спрямування гри вчителем та батьками.

Визначаючи зміст занять із використанням комп'ютерної техніки у початковій школі, необхідно враховувати рівень розвитку мислення дітей цього вікового періоду. Мислення молодших школярів найчастіше характеризують як конкретно-образне. Однак під впливом навчання змінюється співвідношення його образних та понятійних, конкретних і абстрактних компонентів. І тут вчитель має володіти методикою адаптації дітей до нових, незвичних форм навчання за допомогою мультимедійних технологій [8].

Щоб ознайомити учнів з фактами, подіями, на основі яких вони могли б будувати узагальнення та досягати усвідомлених знань, вчитель застосовує різноманітний наочний матеріал. Частина наочності може виготовлятися та демонструватися за допомогою комп'ютерних способів навчання, наприклад, навчальні фільми, анімація, графічні зображення (схеми, малюнки, фотографії приладів, установок), звукові фрагменти, комп'ютерні моделі предметів, процесів, явищ. Наочність під час уроків тоді буде перетворювати на самоціль. Вона сприяє ефективному навчанню молодших школярів, оскільки невміле використання наочності відволікає дітей від цілеспрямованої роботи.

Як показує досвід – ідеальної моделі навчання не існує, проте вчителю в процесі планування кожного уроку варто намагатися знайти раціональне співвідношення між репродуктивною та творчою діяльністю учнів. Разом з тим, ефективнішим буде такий освітній процес, у якому активно використовуються засоби наочності під час викладу навчального матеріалу. Уроки можуть бути різними за типом, внутрішньою структурою та методикою проведення. Найбільш поширеною у педагогічній теорії та практиці є класифікація типів уроків, що визначена основною дидактичною метою:

- засвоєння нових знань;
- формування навичок і вмінь;
- узагальнення і систематизація знань і вмінь;
- контролю і корекції знань і вмінь;
- практичного застосування знань, навичок і умінь;
- комбіновані [7].

Кожен урок має певну мету і завдання, тому перед учителем постає проблема, як побудувати процес навчання з урахуванням дидактичних завдань, і як раціонально розподілити час уроку.

Мультимедійні технології для представлення навчального матеріалу можна віднести до засобів наочності нового покоління. Для визначення мультимедійних технологій у системі засобів навчання зокрема та в освітньому процесі загалом, слід враховувати те, що їх використання:

- сприяє розвитку в учнів наочно-образного мислення;
- стимулює увагу (мимовільну та довільну) на етапі подачі навчального матеріалу;

- сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- дозволяє пов'язати теоретичні питання з практикою;
- сприяє формуванню мотивації до навчання;
- дозволяє досить швидко оцінити рівень засвоєння навчального матеріалу кожним учнем зокрема та класом загалом.

Опираючись на вищезазначене можемо сказати, що використання мультимедійних технологій підвищує рівень активності учнів, посилює розвиток уваги та підвищує рівень мотивації до засвоєння навчального матеріалу [4].

Слід зазначити, що кожен молодший школяр має низку психологічних особливостей: наочно-образне мислення, мимовільну увагу, переключення від ігрової діяльності до навчальної, емоційну рухливість. Як нам здається, все це створює сприятливі умови для включення мультимедійних технологій до освітнього процесу початкової школи.

Будь-який досвідчений педагог зможе перетворити традиційний урок на цікавий метод залучення учнів до освітньої діяльності, адже завдання вчителя – не лише донести навчальний матеріал, а й зацікавити учнів мультимедійними технологіями. Наприклад, підготувати до уроку яскраву презентацію за допомогою програмних продуктів Microsoft Power Point.

Як правило, презентація може бути своєрідним планом уроку, його логічною структурою, тобто може використовуватися на будь-якому етапі уроку: знайомстві з темою уроку, контролю знань, перевірки домашнього завдання тощо. Презентація надає можливість вчителю виявити творчість, індивідуальність, уникнути формального підходу до проведення уроку, адже педагогу необхідно зацікавити та залучити кожного учня до атмосфери діяльності освітнього процесу. Це дозволить розкрити індивідуальні особливості учнів, а також надасть можливість проявити власні знання та продемонструвати досягнуті результати. Основним завданням шкільної освіти є підготовка учнів до життя у сучасному інформаційному суспільстві. Ці фактори говорять про важливість впровадження мультимедійних технологій у систему освіти. Саме тому грамотне використання мультимедійних технологій в освітньому процесі здатне суттєво підвищити його ефективність [2].

Впровадження нових мультимедійних технологій в освітній процес початкової школи дозволяє в доступній формі використовувати пізнавальні та ігрові потреби учнів для пізнавальних процесів та розвитку індивідуальних якостей. Розвиток молодших школярів забезпечується набуттям ними досвіду організованої навчальної діяльності, що дозволяє формувати індивідуальність дитини в різних аспектах.

Слід зазначити, що за допомогою мультимедійних технологій можна вирішити такі завдання:

- посилити інтенсивність уроку;
- підвищити мотивацію учнів;
- вести моніторинг їх досягнень [6].

Поліпшення даних показників переважно залежить від вчителів. Використання мультимедійних технологій допоможе вчителю підвищити навчальну мотивацію молодших школярів та призведе до наступних позитивних результатів:

- забезпечення активного процесу засвоєння навчального матеріалу молодшими школярами;
- залучення до процесу навчання кожного учня;
- збільшення обсягу виконаної роботи;
- стимулювання живого інтересу до предмета пізнання;
- здійснення диференційованого підходу;
- розширення загального кругозору учнів;
- підвищення рівня використання наочності на уроці.

Завдяки цьому створиться ситуація, сприятлива для досягнення успіху в навчальній діяльності, в якій основне місце у структурі навчання молодших школярів займає процес, що сприяє засвоєнню знань, умінь та навичок, які дозволяють адаптуватися до сучасних умов та виявити свою індивідуальність.

Так, психолого-педагогічні дослідження доводять, що використання можливостей мультимедійних технологій у початковій школі сприяє:

- підвищенню мотивації до навчання;
- підвищенню ефективності освітнього процесу за рахунок високого ступеня наочності;
- підвищенню успішності школярів;
- розвитку наочно-образного та інформаційного мислення;
- розвитку навичок самоосвіти та самоконтролю у молодших школярів;
- підвищення активності та ініціативності молодших школярів на уроці;
- підвищенню рівня комфортності навчання.

Особливе місце при використанні мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи займає використання мультимедіації.

Зазвичай перегляд мультфільмів сприймається як відпочинок та приємне проведення часу. Але організований педагогом аналіз відеоматеріалів та перегляд навчальних мультфільмів на уроці дозволяє зробити процес вивчення нового матеріалу інтенсивним та цікавим.

За допомогою дидактичних мультфільмів можна:

- надавати різноманітну інформацію;
- виступати як основне джерело знань;
- формувати уявлення про об'єкт вивчення (явище, подію тощо);
- ілюструвати пояснення педагога чи доповнювати його;

- розширювати кругозір у певній галузі знань;
- створювати умови для мотивації пізнавальної діяльності дітей;
- керувати процесом пізнання;
- узагальнювати навчальний матеріал;
- організовувати самостійну пізнавальну діяльність учнів;
- розвивати розумову діяльність дітей.

Усе вищеперелічене дозволяє опанувати молодшому школяру універсальні способи діяльності.

Розглянемо докладніше такий етап уроку, як перевірка домашнього завдання. Тут доцільно використовувати кросворди, ребуси, тести з вивчених творів, що допомагає здійснити контроль за процесом засвоєння вивченого матеріалу. Завдяки електронним носіям можна негайно перевірити правильність відповіді та отримати оцінку за накопичені знання без допомоги вчителя. Це значно полегшує роботу власне педагога і дозволяє учню перевірити свої знання самостійно.

У кожний слайд доцільно включати яскраві анімації та картинки, які підвищують пізнавальну активність молодших школярів.

На етапах підготовки до сприйняття теми уроку літературного читання можна застосувати яскраві портрети письменників та поетів як ілюстративний матеріал для заочної подорожі, які доцільно доповнити основними ключовими поняттями та відеофрагментами (мультфільмами та відеофільмами, створеними відповідно до теми уроку) [5].

Учитель може розпочати урок не за стандартною схемою, а з використанням звукового файлу, вставленого у презентацію, що відповідає темі уроку.

Впровадження відеоматеріалів у педагогічний процес сучасної освіти молодших школярів не є чимось принципово новим: педагогічна наука накопичила певний досвід застосування відеоресурсів у освітній роботі з молодшими школярами. Значний потенціал для використання в освітньому процесі початкової школи мають мультфільми.

Спільне обговорення після перегляду мультфільму дозволить формувати в учнів навички визначення власної позиції, знаходження того, що сподобалося або не сподобалося і чому, а вчителю цікаво спостерігати за класом та відзначати реакцію учнів на ті чи інші моменти мультфільму.

Учень дізнається думки однокласників та вчителя, формує свою позицію. При цьому його власне ставлення може змінитися. Але важливо, що в процесі обговорення відбувається розвиток мовлення, мислення, також важлива активність при обґрунтуванні своєї точки зору.

На етапі підбору мультфільму вчителю важливо зібрати про нього додаткову інформацію: рік створення, художник-мультиплікатор, у якій технології створено мультфільм, історія створення тощо.

Педагогічний потенціал мультиплікації дозволяє успішно вирішувати мету та завдання сучасної освіти – створювати умови для формування ключових компетентностей та універсальних навчальних дій молодших школярів.

Використання мультфільмів сприяє подачі більшої кількості інформації, професійно підготовленої для сприйняття у концентрованому вигляді та допомагає зазирнути в сутність явищ і процесів, недоступних людському оку.

Саме тому мультиплікація в сучасному педагогічному процесі постає одним із потужних джерел впливу на свідомість і підсвідомість дитини. Вона може використовуватися на всіх етапах навчання, а особливо у початковій школі. Поясненням цього є деякі психологічні аспекти дітей молодшого шкільного віку.

Характерна риса молодших школярів – це яскраво виражена емоційність сприйняття. А що може бути ще більш емоційним, ніж перегляд мультиплікаційного фільму? І що, як не мультфільм, допоможе дитині у розвитку уяви?

Деякі вікові особливості притаманні увазі молодших школярів. Основна з них – слабкість довільної уваги, яка потребує ігрової мотивації.

Мультиплікаційні фільми сприяють формуванню універсальних навчальних дій молодших школярів: пізнавальних, регулятивних, комунікативних та особистісних.

Це залежить від уміння педагога методично грамотно включити перегляд мультфільму до певного етапу уроку: постановки навчальної проблеми; формулювання проблеми; планування; відкриття нового знання [1].

У багатьох учнів у процесі перегляду мультфільму або після нього, виникає бажання і потреба з кимось поділитися враженнями, обговорити вчинки та характери мультиплікаційних героїв – а це формування комунікативних УНД.

Цей факт пояснюється тим, що мультфільми залишають певний емоційний відбиток у свідомості дітей, почуття, якими дітям хочеться поділитися.

У той самий час мультфільм – це засіб формування пізнавальних УНД, якщо у процесі перегляду мультфільму учень зіштовхується з поняттям чи явищем, яке йому невідоме, він одразу прагне отримати їх пояснення.

А коли дитина намагається осмислити, прокоментувати окремі події, дати оцінку вчинкам мультиплікаційних героїв, співвіднести вчинки героїв та реальних людей, провести паралелі із повсякденним життям – це сприяє формуванню регулятивних універсальних навчальних дій учнів [3].

Висновки. Отже, використання мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи зумовлено тим, що у цих технологіях закладено невичерпні можливості для навчання і розвитку особистості учнів та їх здібностей.

Впровадження мультимедійних технологій у роботу вчителя початкових класів сприяє досягненню основної мети модернізації освіти – покращення якості навчання, збільшення доступності освіти, забезпечення гармонійного розвитку особистості, що орієнтується в інформаційному просторі, залученої до інформаційно-комунікаційних можливостей сучасних технологій. Зокрема, грамотне використання засобів мультиплікації, невідмінно сприятиме формуванню в учнів вміння вчитися, у процесі якого успішно вирішуватимуться завдання повноцінного розвитку молодшого школяра (розумове, моральне, соціальне, психічне), що засноване на системно-діяльнісному та особистісно-орієнтованому підходах та збагачення його емоційно-творчого досвіду (естетичний смак і почуття, художньо-творчі здібності).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вовковінська Н. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи. К. : Педагогічна думка, 2003. 272 с.
2. Дидактичні функції мультимедійних технологій навчання у початковій школі. Тр. другої Всеукраїнської конференції молодих науковців «Інформаційні технології в науці та освіті». Ю. О. Дорошенко, М. М. Левшин, Ю. С. Мельник, В. Ю. Савченко. Черкаси : ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2000. С. 90–91.
3. Жук Ю. Організація навчальної діяльності у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі. Інформаційне забезпечення навчального процесу: інноваційні засоби і технології : колективна монографія. К. : Атіка, 2005. С. 195–204.
4. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : посібник для педагогічних працівників і студентів педагогічних вищих навчальних закладів. Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2002. 116 с.
5. Основи нових інформаційних технологій навчання : посіб. для вчителів. За ред. Ю. Машбиця. К. : ІЗМН, 1997. 264 с.
6. Пінчук О. Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект. Нові технології навчання. К., 2007. Вип. 46. С. 55–58.
7. Типи сучасного уроку. URL: http://lyzogubivka.edu.kh.ua/psihologichna_sluzhba/na_dopomogu_vchitelyu/tipi_suchasnogo_uroku/ (Дата звернення: 21.08.2022).
8. Шакотько В. Методика використання ІКТ у початковій школі К. : Комп'ютер, 2008. 128 с.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN AN INSTITUTION OF PRESCHOOL EDUCATION

У статті окреслено проблеми та перспективи цифровізації освітнього процесу, які передбачають трансформацію змісту, методів та форм взаємодії з метою забезпечення якості та доступності дошкільної освіти. Актуальність теми зумовлена модернізацією дошкільної освітньої галузі в Україні, зміною вимог до професійної діяльності педагогів в умовах інформаційного суспільства. Авторами статті визначено, що цифровізація осучаснює освітній процес, робить його більш мобільним, персоналізованим, пристосованим до сучасних умов. У педагога з'являється можливість використовувати цифрове моделювання та конструювання, індивідуалізацію освіти, елементи гейміфікації тощо. Аналіз літературних джерел засвідчив, що питання використання цифрових технологій в діяльності закладів дошкільної освіти потребує більш детального вивчення. З'ясовано, що процес цифровізації є ефективним засобом для вирішення завдань виховання та реалізації діяльнісного підходу, збагачення розвиваючого середовища закладу дошкільної освіти. Розкрито роль та місце цифрових технологій у забезпеченні взаємодії між учасниками освітнього процесу. Зазначено, що інформаційно-комунікаційні технології є потужним ресурсом професійного розвитку педагогів, забезпечуючи їм швидку адаптацію до сучасних умов інформаційного суспільства, розширення комунікаційних можливостей, самореалізацію, збагачення професійного досвіду. Висвітлено педагогічний потенціал, основні переваги та виклики щодо використання цифрових технологій. Сформульовано висновки, що завдяки цифровізації освітній процес в закладі дошкільної освіти (ЗДО) стає неперервним. Це, у свою чергу, забезпечує комфортні умови для розвитку дошкільнят. Визначено основні напрями подальших наукових розробок, зокрема пошук ефективних шляхів цифровізації як комплексу інструментів, що оптимізують освітній процес в ЗДО.

Ключові слова: цифровізація, освітній процес, цифрові технології, інформаційно-комунікаційні технології, цифрове освітнє середовище, заклад дошкільної освіти.

The article outlines the problems and prospects of digitalization of educational process, which involve transformation of the content, methods and forms of interaction in order to ensure the quality and accessibility of preschool education. The topic is relevant due to the modernization of preschool education sector in Ukraine, changes in the requirements for the professional activity of teachers in the conditions of the information society. The authors of the article determined that digitalization modernizes the educational process, makes it more mobile, personalized, adapted to modern conditions. The teacher has an opportunity to use digital modeling and construction, individualization of education, elements of gamification etc. The analysis of literary sources proved that the issue of the use of digital technologies in the activities of preschool education institutions requires a more detailed study. It has been found that the digitalization process is an effective tool for solving educational tasks and implementing an activity approach, enriching the developing environment of a preschool education institution. The role and place of digital technologies in ensuring interaction between participants in the educational process is revealed. It is noted that information and communication technologies are a powerful resource for the teachers' professional development, providing them with quick adaptation to modern conditions of the information society, expansion of communication capabilities, self-realization, enrichment of professional experience. Pedagogical potential, main advantages and challenges regarding the use of digital technologies are highlighted. The conclusions are formulated that thanks to digitalization, the educational process in the preschool education institution becomes continuous. This, in turn, provides comfortable conditions for the development of preschoolers. The main directions of further scientific developments have been determined, in particular, the search for effective ways of digitalization as a set of tools that optimizes the educational process in educational institutions.

Key words: digitalization; educational process, digital technologies, information and communication technologies, digital educational environment, institution of preschool education.

УДК 373.2:004
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.37>

Колеснікова І.В.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри методики
викладання навчальних предметів
Комунального закладу «Житомирський
обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської
обласної ради
Орлова О.А.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри суспільно-
гуманітарних дисциплін
Комунального закладу «Житомирський
обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської
обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни, що відбуваються в суспільстві визначають нові підходи до розвитку системи освіти. Цифрові технології швидко інтегруються в освітні простори закладів дошкільної освіти (ЗДО), відкривають нові можливості педагогам для ефективної організації взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Цифровізація набуває глобальних масштабів. Якісні зміни змісту, структури освітнього процесу, упровадження дистанційних технологій характеризують сучасний етап розвитку дошкільної освіти. У зв'язку з цим проблема вивчення потенціалу цифрових технологій

та можливостей їх використання в ЗДО стає все більш актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На необхідності цифровізації освітньої сфери акцентовано увагу в низці нормативно-правових документів. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція), який ґрунтується на основних положеннях Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», введено освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» (варіативна складова), що передбачає формування та розвиток цифрової компетентності дошкільника [2].

Різні аспекти впровадження цифровізації в освітній простір стали предметом дослідження зарубіжних (К. Бассет (C. Bassett), К. Гере (C. Gere), Г. Грибер (G. Creeber), М. Деузе (M. Deuze), Дж. Стоммел (J. Stommel), М. Хенд (M. Hand)) та вітчизняних (В. Биков, Д. Галкін, М. Жалдак, М. Лещенко, П. Матюшко, О. Овчарук, В. Ребрина, О. Стрижак, М. Шишкіна, А. Яцишин) науковців. Формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності вихователів дошкільних закладів присвячено праці С. Дяченко, Т. Котик, І. Таран та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемі цифровізації освітнього процесу, деякі з них потребують уточнення та більш детального вивчення. Особливо це стосується проблеми цифровізації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Означене визначило вибір теми дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Цифрова трансформація торкнулася сьогодні не лише закладів загальної середньої та вищої освіти. Сучасна дошкільна освіта також зазнає низки змін, зумовлених упровадженням інновацій. Цифровий простір став невід'ємною складовою життя кожної людини. Він є джерелом формування уявлень дитини про навколишній світ. Для сучасних дітей пізнавальна, дослідницька, ігрова діяльність за допомогою комп'ютерних засобів є повсякденним, привабливим заняттям, доступним способом отримання нових знань та емоцій. Цифрові технології задають нові орієнтири та виклики.

Особливе значення має цифровізація дошкільної освіти, оскільки якісні зміни неможливі без трансформації освітнього процесу, яка передбачає максимально повне використання потенціалу сучасних цифрових технологій.

Цифровізація передбачає не лише технологічну модернізацію інфраструктури закладу дошкільної освіти, а й створення безпечного цифрового освітнього середовища, розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності педагогічних кадрів, які здатні ефективно використовувати цифрові технології в освітньому процесі. Саме тому, цифровізація діяльності ЗДО потребує уваги та дослідження.

Мета статті – окреслити основні напрямки цифровізації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, визначити перспективи та виклики цього процесу в умовах реформування системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільна освіта не залишається осторонь тенденцій сучасного цифрового суспільства, так як в українському законодавстві зазначено, що первинною ланкою системи освіти є дошкільна, яка має значний вплив на формування людини як особистості та є фундаментом, який забезпечує її всебічний гармонійний розвиток [2].

Модернізація дошкілля вимагає від педагогів якісної зміни підходів до організації освітньої діяльності дітей. Зокрема, використання інформаційно-комунікаційні технології для реалізації освітньої програми, дозволить стимулювати пізнавальну активність дошкільнят – необхідну складову освітнього процесу. Важливою умовою реалізації цифрового навчання є розвиток у дошкільнят інтелектуальних здібностей, образного мислення, уяви, соціального інтелекту в процесі пізнавальної діяльності за допомогою цифрових технологій.

Дошкільний вік – це важливий етап для формування цифрової компетентності, яку можна визначити як нову форму грамотності, що стає у XXI столітті необхідним компонентом будь-якого процесу життєдіяльності. Сьогодні цифрові технології відіграють важливу роль у розвитку та підвищенні якості сучасної дошкільної освіти.

Цифровізація освіти бере свій початок від явища комп'ютеризації, яке у середині XX століття здійснило переворот у системі взаємодії та передачі знань. Розпочався процес активного впровадження комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життя суспільства. У вітчизняній педагогічній практиці перші спроби застосування комп'ютера у дошкільних закладах належать до 80-х років XX століття.

Наразі термін «цифровізація» (від англ. digital, цифровий) має багато значень. Науковці розглядають цифровізацію як: трансформацію, що представляє широкий спектр інтерактивних та мультимедійних ресурсів, які дозволяють вибудовувати онлайн-діалог між усіма учасниками освітнього процесу; як перехід на цифровий спосіб комунікації, збереження та передачі інформації за допомогою цифрових пристроїв; як зміна парадигми того, як ми мислимо, як ми діємо, як ми спілкуємося із зовнішнім середовищем та один з одним [3].

В цілому, цифровізація має на меті підвищення якості дошкільної освіти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, виховання інтелектуальної, різнобічно розвиненої, креативної особистості та підготовку дошкільника до цифрових реалій нашої сьогодення.

Цифрова трансформація осучаснює освітній процес, робить його більш мобільним, персоналізованим, пристосованим до навколишніх умов існування, що дозволяє забезпечувати неперервність освіти. У педагогів з'являється можливість використовувати цифрове моделювання та конструювання, індивідуалізацію освіти, елементи гейміфікації, а інформаційно-цифрові технології слугують засобами перетворення предметно-розвивального середовища.

Змінюється роль педагога, він є не тільки носієм знань, якими ділиться з вихованцями, а й провідником до цифрового світу. Вихователь повинен володіти цифровою грамотністю, здатністю

створювати та застосовувати контент за допомогою цифрових технологій, включаючи навички пошуку, обміну інформацією, комунікацію.

Цифровізація дошкільця впливає на форми роботи з батьками, відкритість системи взаємодії та правове унормування освітнього процесу. Цифрові технології стали потужним ресурсом професійного розвитку педагогів, забезпечуючи їм швидку адаптацію до сучасних умов існування в інформаційному суспільстві, розширення комунікаційних можливостей, самореалізацію, збагачення професійного досвіду.

Дошкільник XXI століття – це дитина, яка є активним користувачем цифрових пристроїв. Усе частіше з'являються нові технології, орієнтовані на дошкільний вік: комп'ютерні ігри для розвитку математичних здібностей (розташувати фігури в порядку збільшення/зменшення розміру, зафарбувати однакові фігури одним кольором або розмістити картинку у хронологічному порядку); ігри, які навчають навичкам планування та управління, що розвивають алгоритмічну грамотність дошкільника; ігри з розвитку пам'яті, уваги, мислення, уяви; програми, що сприяють мовному розвитку; ігри-подорожі; арт-студії, що стимулюють творчий розвиток дитини, віртуальні екскурсії, які несуть у собі якісно нову форму роботи, коли реально існуючі об'єкти відображаються віртуально, дозволяючи дитині, яка не має можливості бути присутньою на реальній екскурсії, знайомитися з історичними, науковими, художніми експонатами, технічними моделями, визначними місцями міст, із традиціями та звичаями різних народів, з творами культури та мистецтва.

Розвиваюча ефективність комп'ютерних ігор полягає в тому, що закономірності, властиві звичайній ігровій діяльності, спостерігаються і в комп'ютерній грі: мета, мотиви, засоби та способи розв'язання поставленого завдання. Дитина самостійно ставить завдання й знаходить оптимальні шляхи його вирішення, що сприяє розвитку логічного мислення. Граючись, дитина вчиться узагальнювати та аналізувати, проєктувати та прогнозувати, мислити.

Логічні комп'ютерні ігри сприяють формуванню важливих складових розумової діяльності: синтезу, класифікації, здатності розрізняти знаки та символи, що лежить в основі розвитку абстрактно-логічного мислення. Динамічні ігри тренують швидкість реакції, розвивають орієнтацію у просторі, рольові ігри – сприяють усвідомленню мотивів і потреб персонажів, отже, і своїх власних. Творчі ігри формують просторову уяву, художній смак.

Навчальні комп'ютерні ігри, підібрані відповідно до віку та індивідуального розвитку дитини, стають чудовим засобом самонавчання, розвивають довільну пам'ять та концентрацію уваги

дошкільника. Залучення до гри та перенесення ігрової мотивації на пізнавальну діяльність сприяють швидкому навчанню.

Пам'ять та увага дітей дошкільного віку мають мимовільний характер. Переважно яскраві події, що запам'ятовуються, стають об'єктами уваги, а, отже, і пам'яті дитини. У зв'язку з цим цифрові засоби стають незамінними для образного, барвистого представлення інформації. Цифрові технології дозволяють змодельовувати процес, який складно візуалізувати в реальних умовах (наприклад, політ супутника).

Комп'ютерні ігри сприяють психомоторному розвитку дитини, допомагають фіксувати, спостерігати, планувати свої дії, приймати гнучкі когнітивні рішення. Сучасні дошкільні заклади активно працюють із засобами мультимедіа, інтернет-ресурсами, цифровими проєкторами, інтерактивними дошками. Для покращення розуміння та наочності матеріалу педагогі успішно використовують у своїй роботі відео, презентації, анімації, ілюстрації та інші засоби наочного подання інформації, які покращують якість подачі матеріалу, забезпечують зворотний зв'язок із дитиною, допомагають в організації як індивідуальної, так і групової роботи, стимулюють мотивацію вихованця, спонукають дитину до пошукової, дослідницької роботи разом із педагогом чи батьками.

Цифрове середовище робить дошкільний освітній процес наочним, формує інформаційну культуру дитини, активують розвиток розумово-аналітичних, дослідницьких здібностей.

Цифрові технології допомагають педагогам структурувати матеріал, полегшують роботу з пошуку інформації, дозволяють реалізовувати особистісно орієнтований підхід. Мультимедійне представлення матеріалу сприяє швидкому розвитку навичок читання, письма, рахунку, розуміння кольору, величини, форми, простору, часу, числа та множини.

Існує кілька дидактичних напрямків використання цифрових технологій у ЗДО. Це гра, творчість, дозвілля та навчання. Крім того, виділяється декілька моделей використання цифрових технологій: візуальна (презентації, мультимедіа), ігрова (навчальні ігри та інтерактивні іграшки), методична (дидактичні матеріали), підготовча (матеріали для проведення занять, наприклад шаблони, що роздруковуються), діагностична, інформаційна та комунікаційна моделі.

Застосування цифрових технологій у дошкільній освіті перетворює дитину з пасивного слухача та спостерігача на активного суб'єкта взаємодії. Навіть найпасивніші учасники освітнього процесу з цікавістю долучаються до роботи.

Попри усі переваги використання цифрових інструментів, батьківська спільнота розділилася на дві групи: прихильники та противники ранньої

дитячої цифрової соціалізації. Проте прогрес зупинити неможливо. Цифровізація – це тренд XXI століття й середовище, в якому росте та розвивається сучасна дитина.

Досвід упровадження цифрових технологій в дошкільну освіту показує, що мінімізувати ризики впливу цифрових технологій на розвиток дітей дошкільного віку можливо, якщо враховувати два важливі фактори:

1) інтеграція технологій у різні види діяльності дошкільника;

2) інтенсивне використання мультимедійного обладнання та цифрового контенту для проведення занять.

Правильно організоване використання цифрових технологій та ресурсів стимулює творчість дітей, надає широкі можливості для їх самовираження. Важливою умовою використання цифрових технологій у дошкільній освіті вважаємо врахування факторів ризику, що впливають на безпеку та здоров'я дитини у цифровому просторі (за визначенням ЮНЕСКО):

– тривале перебування за комп'ютером дає тяжкі наслідки впливу на фізичне здоров'я дитини (на зір, на поставу, на суглоби);

– часта та безконтрольна взаємодія з цифровими пристроями впливає на соціальний розвиток дитини;

– негативний вплив на розвиток пізнавальних здібностей;

– витиснення ігровою діяльністю інших видів діяльності;

– небезпечний контент.

Ці чинники важливо враховувати під час організації роботи дошкільнят з цифровими пристроями в освітньому процесі ЗДО.

Сучасний педагог має вміти поєднувати традиції та інновації, класичні методи та нові педагогічні тренди. Те, яким буде майбутнє дошкільного освітнього середовища наперед невідомо, але вже

зараз видно, що дошкільні заклади освіти – активні учасники цифрових змін сучасного суспільства.

Висновки. Цифровізація є одним із ключових напрямків трансформації системи дошкільної освіти й передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі з метою забезпечення її якості та доступності, посилення індивідуалізації та диференціації, розвитку цифрової компетентності усіх учасників взаємодії. Це зміна парадигми спілкування із зовнішнім світом та якісний внутрішній інструмент для оптимізації освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Цифровізація необхідна, щоб зробити процес освіти гнучким, пристосованим до реалій сьогодення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрющенко Т. К., Лохвицька Л. В., Руденко Ю. А., & Дудник Н. А. Використання ІКТ для формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. № 81 (1). С. 15–35. URL: <http://bit.do/fPRKT>

2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <http://bit.do/fPRLK>

3. Колеснікова І. В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. *Науковий часопис Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2020. Вип. 78. С. 117–120.

4. Мардарова І. К., Баранова В. М. Підготовка майбутніх вихователів до розвитку мовлення дошкільників засобами ІКТ. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (64). С. 161–166.

5. Новоселова С. Л. Компьютерный мир дошкольника. М. : Новая школа, 1997. С. 46–47.

6. Орлова О. А. Формування характеру дитини на сучасному етапі. *American Journal of Fundamental*, № 1 (12), 2019.

7. Чекан О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу. *Навчальний посібник*. 2015. С. 184.

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: ОСОБЛИВОСТІ, РИЗИКИ

BLENDED LEARNING IN CRISIS SITUATIONS: FEATURES, RISKS

Стаття присвячена дослідженню змішаного навчання під час кризових ситуацій – COVID-19 та війни в Україні. Багатьма науковцями було описано як позитивний так і негативний досвід організації в закладах вищої освіти змішаного чи дистанційного навчання, але, на сьогодні, мало досліджень, як впливають ризики та кризові ситуації на навчання під час воєнного стану. Вимушений та необхідний перехід до дистанційного та змішаного навчання спричинив трансформації в освітньому процесі, до яких педагоги та студенти закладів вищої освіти (ЗВО), безумовно, повинні підлаштуватись. Адже створення умов для навчання, формування мотивації, підвищення цифрових компетенцій – це одні з основних особливостей, на які необхідно звертати увагу при змішаному навчанні. В статті проаналізовано останні досягнення науковців, актуалізовано проблему змішаного навчання в період воєнного конфлікту. Описані фактори негативного впливу на навчання, які виникли через війну та охарактеризовані основні загрози для змішаного навчання. Авторами наведені особливості змішаного навчання, яке зайняло належне місце в освітній діяльності.

Проведено опитування онлайн, за допомогою гугл форм, в таких закладах вищої освіти: Львівському національному університеті імені Івана Франка та Національному університету біоресурсів і природокористування України. Опитування містило декілька компонентів – перше опитування проводилось з метою виявити чи зміниться форма освіти через війну в Україні, на думку викладачів. Друге опитування було проведено серед студентів, для виявлення їхньої думки, щодо ролі викладача, під час змішаного навчання. І третє опитування проводилось і серед студентів, і серед викладачів – які саме фактори вплинули на їхнє ставлення до роботизованого навчання з початком вторгнення Росії в Україну.

На основі анкетування, аналізу ризиків та недоліків змішаного навчання під час війни, авторами зазначені рекомендації щодо більш оперативного оновлення навчального процесу.

Ключові слова: змішане навчання, дистанційне навчання, заклад вищої освіти, опитування, цифрові компетентності.

The article is devoted to the study of blended learning during crisis situations – COVID-19 and the war in Ukraine. Many scientists have described both positive and negative experiences of the organization in institutions of higher education of mixed or distance learning, but, to date, there are few studies on how risks and crisis situations affect education during martial law. The forced and necessary transition to distance and mixed learning has caused transformations in the educational process, to which teachers and students of higher education institutions (HEIs) must certainly adapt. After all, creating conditions for learning, forming motivation, increasing digital competences are some of the main features that must be paid attention to in blended learning. The article analyzes the latest achievements of scientists, updates the problem of mixed education in the period of military conflict. The factors of negative impact on education that arose due to the war are described and the main threats to blended learning are characterized. The authors present the features of blended learning, which has taken its place in educational activity.

The survey was conducted online, using Google forms, in the following institutions of higher education: Ivan Franko Lviv National University and the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. The survey contained several components – the first survey was conducted to find out whether the form of education will change due to the war in Ukraine, according to teachers. And the second survey was among students to find out their opinion about the role of the teacher during blended learning. And the third survey was conducted among both students and teachers – what factors influenced their attitude to work/study with the beginning of Russia's invasion of Ukraine. On the basis of questionnaires, analysis of risks and disadvantages of mixed training during the war, the authors indicated recommendations for a more prompt update of the training process.

Key words: blended learning, distance learning, higher education institution, surveys, digital competences.

УДК 378.147.001.76

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.38>

Корняк В.С.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи

Львівського національного університету
імені Івана Франка

Чередник Л.М.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Діра Н.О.,

доктор філософії,
асистент кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні освітні стандарти орієнтують на перехід від навчання як процесу, в якому студент є об'єктом впливу викладача, до навчання, де студент стає активним суб'єктом з правом самостійного вибору умов та засобів оволодіння необхідними компетентностями, а викладач виконує роль партнера в комунікації зі студентами. Підвищення якості освіти на інноваційній основі, орієнтація на реалізацію високого потенціалу комп'ютерних технологій, створення і забезпечення можливостей для використання різноманітних освітніх моделей – основні тенденції сучасної освітньої системи [3]. «Змішане навчання» використовується у науковій літературі як персоналізоване,

диференційоване, гібридне навчання, навчання з використанням веб-технологій. У цю нову епоху змішаного навчання студенти та викладачі повинні мати можливість для роботи постійно – будь-де, та будь-коли. А у разі чергового примусового закриття шкіл, закладів вищої та передвищої освіти – повинна бути можливість швидко повернутися до дистанційного чи змішаного навчання. Але, зважаючи на війну в Україні, виникає багато проблем та особливостей – від психологічних, до мотиваційних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені О. Спірін, Л. Карташова, Н. Гуцина, К. Осадча, С. Сисоєва, Т. Сорочан, П. Москал, М. Аряєв аналізують в своїх роботах особливості змішаного навчання. Науково-методичні

підходи і стратегії впровадження змішаного навчання у вищу школу розглядали Т. Бодненко, Т. Дибська, Ю. Капустін, Н. Морзе, Л. Карташова, К. Осадча, А. Стрюк, Г. Ткачук, та ін. Також науковцями було проведено дослідження ставлення студентів і викладачів до реалізованої організації змішаного [4] у іноземних закладах вищої освіти. В 2017 році на базі Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського, вперше була проведена конференція «Цифрові комунікації у глобальному просторі. Змішана освіта», у якій взяли участь більше 60 українських вишів, де було представлено досвід роботи викладачів організації змішаного навчання [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Є достатньо робіт науковців про змішане навчання під час COVID-19, але саме воєнний період містить ризики та особливості, які не були враховані раніше. Та які необхідно досліджувати.

Мета статті. Проаналізувати через опитування та анкетування, які саме форми навчання будуть переважати через війну в Україні та чи зміниться освіта в цілому. Виявити загрози та ризики, дати рекомендації щодо більш оперативного оновлення навчального процесу навіть у воєнний час в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз останніх праць науковців [1] відзначають, що саме в період кризи – COVID-19 та війна 2022 р., розв'язана Росією проти України, значно зростає потреба в кваліфікованих кадрах. Адже саме висококваліфіковані управлінські, педагогічні, науково-педагогічні кадри здатні здолати кризу і його наслідки. Також зазначають, що саме в кризовий період необхідно звернути увагу на проведення якісного дистанційного та змішаного навчання адміністрації закладів освіти та викладачам. Однак якщо пандемія захворюваності залишається гострою проблемою для всього світу, то в Україні, безумовно, саме війна стала основною причиною переходу закладів освіти до змішаного навчання. Збій в навчанні через війну чи пандемію може мати постійний негативний вплив, оскільки він позначається на такі фактори:

- менше часу, витраченого на навчання;
- нижча якість навчання за допомогою дистанційних/онлайн-моделей;
- зниження мотивації і студентів, і викладачів.

До пандемії Україна працювала нарівні зі своїми регіональними сусідами у Європі і випереджала їх у плані стійкості студентів до навчання; однак оцінювання погіршення навчання через російське вторгнення свідчать про те, що результати навчання нині нижчі, ніж у країнах Європи.

В пандемію COVID-19 було широко запроваджене дистанційне навчання, яке поступово змінювалось на змішану форму, з послабленням

карантинних заходів. Це мало під собою підґрунтя, адже очевидним недоліком дистанційного навчання є обмежений обсяг живого спілкування та зменшення мотивації. Багато учасників освітнього процесу і нині мають труднощі з адаптацією до нових правил. Важливо, щоб університети були місцем, що об'єднує співтовариство і полегшує соціалізацію, як нові знайомства, так і матеріали. В даний час заклад вищої освіти, як соціальний осередок студентів та викладачів, існує лише за статусом. Його роль у тому, що люди з різних міст і навіть країни можуть спілкуватися разом та підтримувати стабільність зв'язків, стало важко зберегти. Через це студентська корпоративна культура ЗВО є важливим завданням соціалізації першокурсників і загалом. Почуття єдності та спільності багато в чому включає передачу традиції, звичаїв і знань від одного покоління до іншого. У зв'язку з карантинними обмеженнями такі процеси відбуваються онлайн, що, своєю чергою, докорінно змінює форму та зміст цих елементів культури. Тому саме змішана форма дасть можливість живого спілкування, кращої адаптації та підвищенню мотивації студентів.

Вчені Ю. Триус, І. Герасименко та А. Стрюк, зазначали, що процес навчання, під час якого відбувається здобуття студентами знань, умінь і навичок на основі інтеграції їхньої аудиторної й позааудиторної навчальної діяльності, яка передбачає використання та взаємне доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного й мобільного навчання за наявності самоконтролю здобувачів за часом, місцем, маршрутами й темпом навчання [6; 7]. Змішане навчання поєднує в собі дві форми – синхронне та асинхронне. Синхронне навчання – це навчальна діяльність, яка проводиться в певний час, і в одному місці, а асинхронне – це навчальна діяльність, що проводиться в різний час і в різних місцях. Термін «змішане навчання» виник понад 17 років тому і досі не має остаточного визначення.

Змішане навчання зайняло належне місце в освітній діяльності, адже переваг його використанні багато: свобода та гнучкість, індивідуальність, мобільність, самостійний вибір темпу навчання, залучення більшої кількості людей різного віку, легке формування віртуальних спільнот, що дозволяє обговорювати між викладачами ті чи інші проблеми, вирішувати спільні проблеми, ділитися досвідом чи інформацією тощо. При змішаному навчанні реальний клас поєднується з віртуальними компонентами до створення більш персоналізованого та ефективного навчання. Це дозволяє школам, коледжам та університетам використовувати найкраще з обох світів – особисті зв'язки та взаємодію, які приходять із очним навчанням, а також гнучкість, зручність та налаштування онлайн-навчання.

Змішане навчання також допомагає підготувати студентів до цифрового майбутнього, оскільки вони, працюючи над своєю курсовою чи практичною роботою, освоюють технології, які потім використовують в професійній роботі.

Цінність отримання практичного досвіду роботи з технологіями неможливо переоцінити у світлі потреб ринку, що постійно змінюються. Такі навички, як аналіз інформації, засоби масової інформації, креативність та емоційний інтелект, затребувані та мають вирішальне значення, коли йдеться про усунення прогалів у навичках. Під час розробки програм змішаного навчання 21 століття педагогам рекомендується подумати, як інформація передається з допомогою технологій, аби допомогти студентам стати кращими спеціалістами.

Хоча, звісно, в воєнний період є і загрози для змішаного чи дистанційного навчання:

- ЗВО майже не має можливості визначити чіткий план, оскільки є багато моментів, які необхідно враховувати при плануванні тривалого навчання, а зовнішні умови точно не сприяють полегшенню навчального процесу. Постійний стан «порохової бочки» призводить до погіршення психічного здоров'я як викладача, так і у студентів, тому різко падає загальна мотивація до навчання та викладання.

- Очевидно, що не всі викладачі та студенти мають можливості для змішаного навчання (потужні комп'ютери, стабільне підключення до Інтернету тощо). Крім того, є проблеми із самими серверами, а також технічні обмеження, пов'язані із зовнішніми факторами. Адже змішана форма обов'язково включає онлайн навчання, яке залежне від інтернету, комп'ютерів, та цифрових навичок.

- Наша молодь практично народилася з гаджетами в руках, а от старшому поколінню дуже не вистачає підготовки до змішаного та онлайн навчання. На цьому наголошують і викладачі, і експерти під час опитування Державної служби

якості освіти. Фахівці наголосили, що серед основних проблем дистанційної освіти – посередній рівень цифрової грамотності та навичок роботи з інформаційно-комп'ютерними технологіями [2].

Тобто, з початком війни в Україні, збільшилася кількість слабких сторін та загроз взагалі для галузі освіти. Зокрема, багато студентів фізично не готові до продовження навчання (знаходять не в Україні, знаходяться на окупованих територіях, знаходяться в містах, де заклади освіти зруйновані). Крім того, студенти та викладачі не мають побутових умов для занять (стабільне підключення до Інтернету, потужні комп'ютери, окремі кімнати тощо).

Авторами було проведено опитування онлайн, за допомогою гугл форм, в таких закладах вищої освіти: Львівському національному університеті імені Івана Франка та Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Опитування містило декілька компонентів – перше опитування проводилось з метою виявити чи зміниться форма освіти, на думку викладачів (рис. 1).

Як бачимо з відповідей, переважна більшість викладачів вважає, що освіта в Україні зміниться, і в основному вона матиме змішану форму навчання. Автори наголошують, що опитування проводилось під час воєнних дій, та стосувалось саме оцінки освітнього процесу під час війни в Україні. Лише 14 % викладачів вважають, що буде лише дистанційна форма навчання, і менше 5 % – що освіта взагалі не зміниться.

Друга частина анкетування містила опитування студентів. Адже роль викладача при змішаній та дистанційній освіті змінюється. Було опитано 116 студентів, які повинні були визначити роль викладача під час змішаного навчання. На думку багатьох вчених, при змішаній формі навчання викладачі стають фасилітаторами навчального процесу. Тобто, люди, які організують колективне обговорення так, щоб усі студенти були максимально залучені, а проблеми вирішувалися швидко й ефективно. Відтак, основна

Чи зміниться освіта, її форми під час війни в Україні

49 відповідей

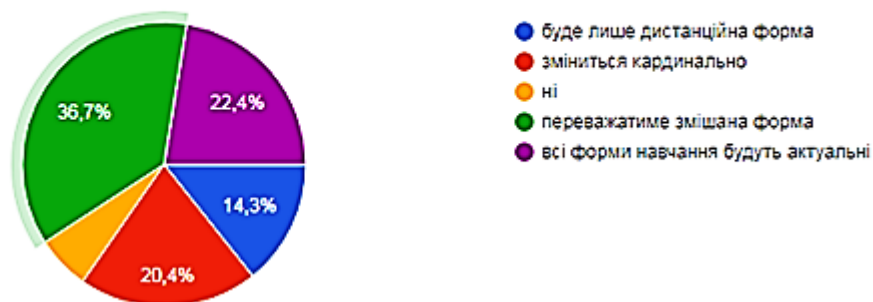

Рис. 1. Опитування викладачів щодо майбутніх форм освіти

мета викладача – не оцінити студента на іспиті, а активно взаємодіяти з ними, відстежувати прогрес та допомагати у разі потреби. Так змінюється роль викладача – перестають бути просто спостерігачами і займають роль менторів.

Автори відзначають, що опитування було проведено через гугл-форми, в травні 2022 року, та залучені студенти 4 курсів, які мали змогу повчитись і очно, і дистанційно, і в змішаній формі. Тобто вони більш об'єктивно могли оцінити питання про різні форми навчання.

І третя частина анкетування була і серед студентів, і серед викладачів. Вона містила питання зазначити ті основні фактори, які вплинули роботу чи навчання респондентів, оцінити їх стан, мотивацію, віри в майбутнє та ін. (рис. 3).

З відповідей респондентів (177 чоловік), автори узагальнюють, що найбільш вагомими факторами впливу – була відсутність мотивації до роботи та навчання, відсутність розуміння про своє майбутнє та фінансова та матеріальна нестабільність. Всього 6,2 % зазначили, що для них все залишилось, як було раніше, до війни.

Аналізуючи всю отриману інформацію, та провівши анкетування між викладачами, адміністрацією закладів освіти та студентами, можна зробити рекомендації щодо більш оперативного оновлення навчального процесу навіть у воєнний час:

- Асинхронна робота зі студентами, яка буде контрольована та узгоджена між учасниками процесі навчання.
- Навчальна програма може бути адаптована до окремих випадків, виходячи з можливості та здатності проводити навчання під час війни.
- Психологічна допомога має створюватися для всіх педагогів та учасників (наприклад, з ініціативи ЗВО).
- Навчальний процес має включати адаптивні технології, інтерактивні явища, які будуть позитивно сприйняті студентом.
- Проведення очного навчання має бути в захищеному місці, та гарантувати безпеку всім учасникам процесу.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, авторами було встановлено, що більшість

Яка пріоритетна роль викладача при змішаному навчанні

116 відповідей

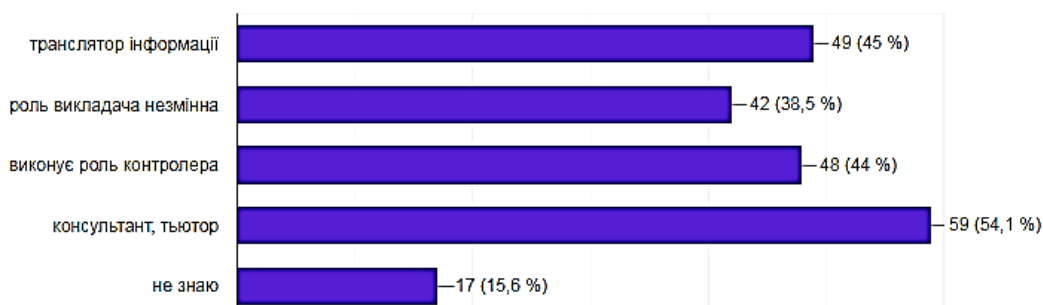

Рис. 2. Опитування студентів, щодо ролі викладача в процесі змішаного навчання

Які саме фактори вплинули на Ваше ставлення до роботи\навчання з початком вторгнення Росії в Україну.

177 відповідей

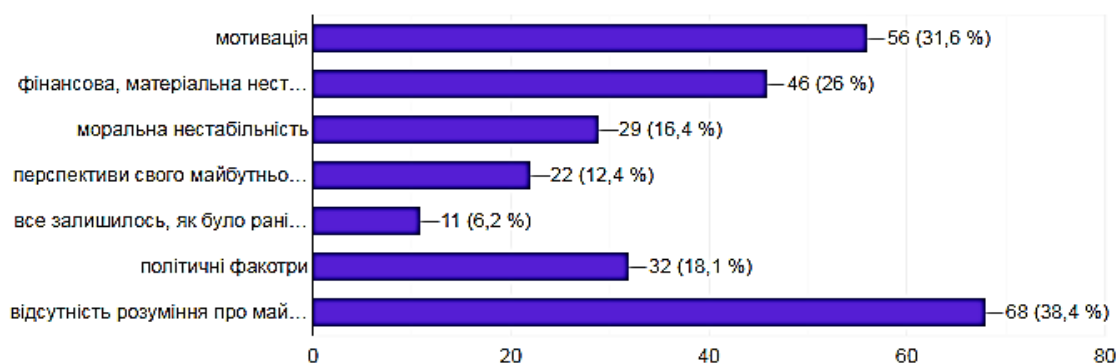

Рис. 3. Оцінка факторів впливу на навчання та роботу респондентами

викладачів вважає, що саме за змішаною формою навчання закріпиться переважна форма навчання під час воєнних дій в Україні. Загальний рівень задоволеності змішаним навчанням значно підвищився, хоча, звісно різні негативні фактори також присутні. У результаті проведеного дослідження серед 177 респондентів зроблені такі висновки: основними факторами, що вплинули на навчання та роботу під час воєнних дій була відсутність мотивації та матеріальна нестабільність; переважна більшість студентів вважає, що викладач під час змішаного навчання має роль тьютора та консультанта, переважна частина викладачів відзначили, що освіта матиме кардинальні зміни, які почалися під час карантину, і продовжаться з початком війни. **Перспективи подальших досліджень** автори вбачаються у вивченні позитивного досвіду організації змішаного навчання в ЗВО з врахуванням наданих рекомендацій, обов'язковим використанням адаптивних технологій та індивідуалізації навчання для підвищення мотивації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kartashova L., Sorochan T., Sovkina O., Sheremet T. Digital twin of postgraduate educational institution: ecosystem for transformation of professional development of teachers in conditions of martial law. Danish scientific journal: pp. 46–51 (60). 2022.
2. Державна служба якості освіти України Всеукраїнське опитування щодо є організацією дистанційного навчання в умовах карантину протягом 2 семестрів 2020/2021 навчального року. 2021. URL: https://new.sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/АНАЛІТИЧНА-ДОВІДКА_весна_2021-1.docx
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : проект. Освіта України. № 29. С. 4–6. 2001.
4. Осадча К. П., Осадчий В. В. Аналіз досвіду змішаного навчання в іноземних закладах вищої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. № 60. С. 410–420.
5. Перша Всеукраїнська конференція з проблем змішаної освіти. 2017. URL: <http://kpi.ua/2017-01-27> (дата звернення: 15.08.2022).
6. Стрюк А. М. Теоретико-методичні засади комбінованого навчання системного програмування майбутніх фахівців з програмної інженерії : монографія. Теорія та методика електронного навчання. Кривий Пир, 2015.
7. Триус Ю. В., Герасименко І. В. Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. Теорія та методика електронного навчання. Вип. III. Кривий Пир. С. 299–308. 2012.

ТЕМАТИКА ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО ТА АДАПТИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ТА МАГІСТРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

TOPICS OF PERSONALIZED AND ADAPTIVE LEARNING IN THE CONTENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF BACHELORS AND MASTERS OF VOCATIONAL EDUCATION

УДК 378.14:37.013.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.39>

Осадча К.П.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри інформатики
і кібернетики
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя)

Осадчий В.В.,

докт. пед. наук, професор,
декан факультету економіки
та управління
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
професор кафедри інформатики
і кібернетики
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя)

Спірін О.М.,

докт. пед. наук, професор,
проректор з наукової роботи
та цифровізації
Державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Круглик В.С.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри інформатики
і кібернетики
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя)

Крашеннік І.В.,

докт. філософії,
в. о. завідувача кафедри інформатики
і кібернетики
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя)

Враховання особистих інтересів, запитів і можливостей студентів, адаптація освітнього середовища до них належать до тих чинників, що допомагають закладам вищої освіти дотримуватися стандартів якості в ситуації війни. У статті виокремлено деякі завдання, що постають перед закладами вищої освіти в сучасних умовах (забезпечення доступу до освітнього процесу, забезпечення його належної якості, визначення шляхів повоєнного відновлення й розвитку освітньої галузі), показано, що для їх вирішення доцільно будувати процес професійної підготовки майбутніх фахівців на засадах адаптивного і персоналізованого підходів. Науковці активно досліджують цю проблематику, що підтверджується численними публікаціями в періодичних виданнях. Зокрема, результати пошуку у Google Scholar, Scopus, Web of Science, Research4Life за ключовими фразами «адаптивне навчання» (“adaptive learning”) і «персоналізоване навчання» (“personalized learning”) засвідчує поступове зростання кількості відповідних публікацій. Для розповсюдження досвіду впровадження адаптивного і персоналізованого навчання було вирішено ввести нові теми до змісту освітніх компонентів у програмах бакалаврського та магістерського рівнів зі спеціальності 015.39 Професійна освіта (Цифрові технології), що реалізуються в МДПУ імені Богдана Хмельницького. На основі аналізу структури цих програм було обрано такі освітні компоненти: Дидактичні основи професійної освіти; Методика професійного навчання; Основи комп'ютерного оцінювання навчальних досягнень; Педагогіка; Практикум «Сучасний урок професійного навчання»; Наукові дослідження в галузі; Теорія і методика професійного навчання; Тьюторство у сфері освіти. У статті наведено перелік питань, які доцільно розглянути в межах кожного з цих освітніх компонентів. **Ключові слова:** адаптивне навчання, персоналізоване навчання, зміст освіти, проектування змісту освіти, системи адаптивного навчання.

Taking into account the personal interests, requests and capabilities of students, adapting the educational environment to them are among the factors that help higher education institutions to adhere to quality standards in a war situation. The article singles out some of the tasks facing higher education institutions in modern conditions (ensuring access to the educational process, ensuring its proper quality, determining the ways of post-war recovery and development of the educational sector), it is shown that for their solution it is expedient to build a process of professional training of future specialists on the basis of adaptive and personalized approaches. Scientists are actively researching this problem, which is confirmed by numerous publications in periodicals. In particular, the search results in Google Scholar, Scopus, Web of Science, Research4Life for the key phrases “adaptive learning” (“adaptive learning”) and “personalized learning” (“personalized learning”) show a gradual increase in the number of relevant publications. In order to spread the experience of implementing adaptive and personalized training, it was decided to introduce new topics to the content of educational components in bachelor's and master's programs in the specialty 015.39 Vocational education (Digital technologies), which are implemented at Bogdan Khmelnytsky Melitopol state pedagogical university. Based on the analysis of the structure of these programs, the following educational components were selected: Didactic foundations of professional education; Methodology of professional training; Basics of computer evaluation of educational achievements; Pedagogy; Workshop “Modern lesson of professional training”; Scientific research in the field; Theory and methodology of professional training; Tutoring in the field of education. The article provides a list of questions that should be considered within each of these educational components.

Key words: adaptive learning, personalized learning, educational content, designing the content of education, adaptive learning systems.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Найважливішим завданням вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) в умовах війни, розв'язаної Російською Федерацією, є забезпечення доступу до освітнього процесу для всіх його учасників – і студентів, і викладачів – у формі дистанційного або за можливості змішаного навчання з використанням засобів Інтернету, систем керування навчанням, систем адаптивного навчання, масових відкритих онлайн курсів тощо. В попередніх публікаціях, зокрема [5], нами було схарактеризовано особливості організації змішаного освітнього

процесу на основі LMS Moodle та наведено методи навчання, за допомогою яких можна надати викладанню інтерактивності. Незважаючи на складні обставини, обов'язковою вимогою до вищої освіти є її належна якість, стандарти якої сформульовано в рекомендаціях Європейського простору вищої освіти [6]. Відповідно до цих настанов внутрішнє забезпечення якості передбачає реалізацію: студентоцентрованого навчання, викладання та оцінювання (зокрема врахування різноманітності і потреб студентів для формування гнучких навчальних траєкторій); інформаційного

менеджменту (збір, аналіз і використання необхідної інформації для ефективного керування освітніми програмами); поточного моніторингу і періодичного перегляду освітніх програм (зокрема оновлення змісту програм для забезпечення їх відповідності сучасним вимогам) та ін. [6]. Ще одним актуальним завданням є визначення шляхів повного відновлення й розвитку освітньої галузі.

Зважаючи на це, розробка науково обґрунтованих підходів до організації адаптивного персоналізованого освітнього процесу залишається на часі. Врахування особистих інтересів, запитів і можливостей, адаптація освітнього середовища до них мають важливе значення в умовах, коли кожному студенту доводиться самостійно працювати з навчальним матеріалом, будуючи власну траєкторію навчання й керуючи рухом нею. Вони належать до тих чинників, що допомагають ЗВО дотримуватися стандартів якості вищої освіти в ситуації війни.

Адаптивне та персоналізоване навчання є предметом дослідження, проведеного протягом 2020–2022 років науковцями кафедри інформатики і кібернетики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького в межах НДР «Адаптивна система для індивідуалізації та персоналізації професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах змішаного навчання» (державний реєстраційний номер 0120U101970). Отримані теоретичні та прикладні наукові результати зорієнтовані на вирішення вказаних вище завдань, хоча й були заплановані ще в 2019 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження було проведено аналіз великого масиву вітчизняних й іноземних літературних джерел, результати якого подано в наукових публікаціях, зокрема [4; 17; 18]. Констатовано, що багато наукових досліджень присвячено теоретичним аспектам змішаного навчання, а протягом останніх трьох років зросла кількість публікацій, де висвітлюється практичний досвід його впровадження у ЗВО та отримані ефекти [4]. У статті [17] проаналізовано наявну класифікацію систем адаптивного навчання та наведено результати порівняння систем адаптивного навчання за сферою використання, типом адаптивного навчання, функціоналом, можливістю інтеграції з системами керування навчанням. В роботі [18] показано, що кількість публікацій, присвячених адаптивному та персоналізованому навчанню з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій, поступово зростала протягом 2010–2019 років, що свідчить про інтерес науковців до цієї тематики.

Зазначене можна продемонструвати шляхом відбору наукових праць, опублікованих протягом 2017–2021 років і проіндексованих у Google Scholar (українською мовою), а також Scopus, Web

of Science, Research4Life (англійською мовою). Для цілей цієї статті обрано дві ключові фрази: «адаптивне навчання» (“adaptive learning”) та «персоналізоване навчання» (“personalized learning”). Числові результати пошуку подано в табл. 1 та відображено на рис. 1.

Таблиця 1

Кількість публікацій з тематики адаптивного та персоналізованого навчання (за роками)

Ключова фраза	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Scopus					
“adaptive learning”	96	132	116	136	165
“personalized learning”	97	124	141	154	177
Web of Science					
“adaptive learning”	80	108	94	106	116
“personalized learning”	109	129	109	112	102
Research4Life					
“adaptive learning”	41	36	33	55	90
“personalized learning”	60	63	83	88	112
Google Scholar					
«адаптивне навчання»	64	57	72	89	100
«персоналізоване навчання»	20	33	22	31	46

На основі наведених даних, можна зробити висновок, що інтерес науковців до проблем адаптивного й персоналізованого навчання протягом останніх п'яти років поступово зростає. Зокрема, кількість публікацій, присвячених адаптивному навчанню, у 2021 році перевищила аналогічну в 2017 році: проіндексованих у Scopus – в 1,7 рази; в Web of Science – в 1,5 рази; в Research4Life – у 2,2 рази; в Google Scholar – в 1,6 рази. Кількість публікацій, присвячених персоналізованому навчанню, у 2021 році перевищила аналогічну в 2017 році: проіндексованих у Scopus – в 1,8 рази; в Research4Life – в 1,9 рази; в Google Scholar – у 2,3 рази. Проте це зростання не було рівномірним і можна помітити зменшення кількості публікацій в окремі роки. Зауважимо, що вітчизняними науковцями цій тематичі наразі приділяється менша увага. Слід також враховувати обмеження проведеного відбору публікацій, а саме: використання лише декількох ключових фраз – що дозволяє продемонструвати лише найбільш загальну тенденцію.

Окремі аспекти персоналізованого навчання розкрито у працях Дж. Гроф, Кіншука, В. Кухаренка, Н. Морзе, І. Лиценко, Є. Смирнкової-Трибульської та інших дослідників. Адаптивне навчання

в закладах вищої освіти також розглядають багато науковців, зокрема: В. Бондар, П. Брусіловський, Кіншук, М. Коляда, Т. Лендюк, Т. Франчук й інші.

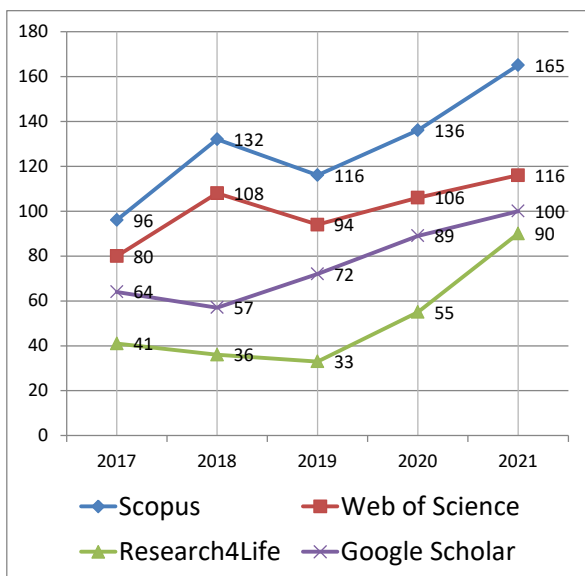
Дослідниці Є. Смирнова-Трибульська, Н. Морзе та Л. Варченко-Троценко у праці [19] наводять характеристику різних підходів до адаптивного навчання та можливостей LMS Moodle для впровадження адаптивного навчання з урахуванням очікувань студентів, а також результати порівняльного дослідження, проведеного з метою вивчення ставлення студентів університетів Польщі й України до адаптивного навчання. Становить інтерес схарактеризований авторами підхід до вибору «активностей» LMS Moodle для підготовки навчальних матеріалів на основі моделі стилів навчання VARK (Visual, Aural/auditory, Reading/writing, Kinesthetic), а також запропонована ними структура заняття з адаптивними елементами [19, с. 6796–6797].

У статті [7] розглядаються способи побудови моделей для автоматизованого надання підказок на вимогу (за вибором) особам, які навчаються, в системах автоматизованого навчання й оцінювання. Автори вважають, що на використання підказок впливають як здатності й уміння тих, хто навчається, так і інші індивідуальні характеристики. Вони наводять дві стратегії моделювання: 1) модель базується на правилах підрахунку балів, що враховують точність відповіді і використання підказки; 2) вибір використання підказок і точність відповіді, що залежить від цього вибору, моделюються за допомогою моделей дерева відповідей на елемент. Як приклад розглянуто додаток до даних адаптивної системи вивчення іноземних мов Duolingo. В ньому використовується модель на основі правил підрахунку балів: повний бал

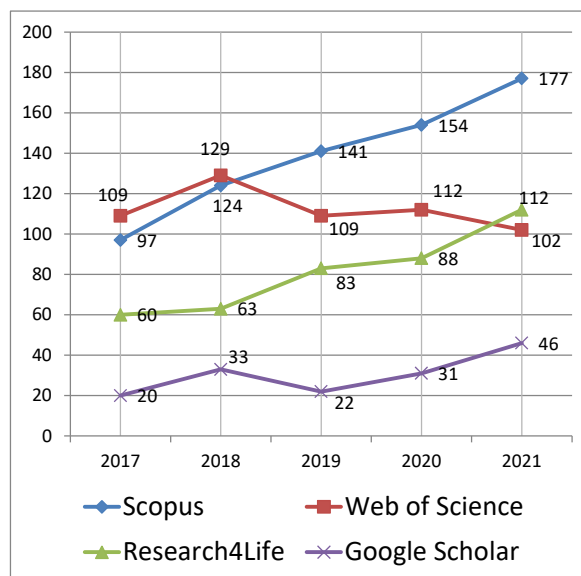
особа отримує за правильну відповідь без підказок; частковий бал – за правильну відповідь з підказками; без балів – за неправильну відповідь. Другий вимір цієї моделі враховує індивідуальні відмінності у схильності використовувати підказки.

У статті [14] представлено результати впровадження персоналізованого навчання у процес професійної підготовки студентів – медиків. Методологія дослідження була зосереджена на адаптації процесу навчання до конкретних вимог студентів до знань у курсах клітинної біології та хімії з метою поглиблення їхніх знань та покращання успішності. На початку курсу було проведено діагностичне тестування, а потім студентам було надано можливість навчатися у власному темпі, побудувавши свої навчальні шляхи. Наприкінці курсу студенти повторно склали іспит, щоб виміряти різницю між результатами діагностичного тестування та підсумковим рівнем знань. Як результат авторами було розроблено модель персоналізованого навчання, яка емулює адаптивне навчання, забезпечує гнучкість і автономію студентів для отримання знань. До складу цієї моделі входять такі елементи: дидактична послідовність проходження курсу; схема процесу навчання; опис компонентів, необхідних для персоналізації навчання; склад цифрових навчальних ресурсів; схема організації персонального навчального шляху студента; структура дерева навігації персоналізованої навчальної платформи.

Як зауважують автори, ця модель персоналізованого навчання відрізняється від моделі традиційного навчання, оскільки має такі освітні можливості: самостійне навчання (студент сам обирає, що вивчати); персоналізація (студенти обирають зміст відповідно до своїх навчальних потреб);

а) відбір за ключовою фразою “adaptive learning” / «адаптивне навчання»

б) відбір за ключовою фразою “personalized learning” / «персоналізоване навчання»

Рис. 1. Кількість публікацій з тематики адаптивного та персоналізованого навчання (за роками)

інтернет-вміст завжди доступний; гнучке налаштування тривалості й формату/типу ресурсів; інтерактивність, що полегшує взаємодію студентів з освітніми ресурсами; коротка тривалість окремих фрагментів навчального матеріалу (мікронавчання); ітеративність (ресурси можна переглядати стільки разів, скільки необхідно для повного засвоєння матеріалу); портативність і мобільність (вміст можна переглядати з будь-якого пристрою); багаторазове використання (концепції можна застосовувати до різних тем) [14, с. 74].

У праці [9] схарактеризовано андрагогічну модель професійного розвитку вчителів без відриву від педагогічної діяльності в закладах освіти, а також систему персоналізованого навчання для вчителів практиків, що реалізує цю модель на практиці. Професійний розвиток автори розуміють як вдосконалення технологічних, педагогічних і предметних знань вчителів відповідно до моделі ТРАСК (*англ.*: Technological Pedagogical Content Knowledge), запропонованої Мішра й Кьохлером [16].

Модель складається з чотирьох основних фаз:

1. Фаза мотивації передбачає розвиток внутрішньої мотивації, готовності до навчання та професійного самовизначення. На цьому етапі вчителям пропонується самостійна робота в системі персоналізованого навчання.

2. Фаза концептуалізації спрямована на формування у вчителів-практиків розуміння концептуальних основ науки про навчання та умінь вчитися. Для цього проводяться рольові ігри, під час яких вчителі виконують роль студентів.

3. Фаза консолідації спрямована на формування у вчителів-практиків умінь навчати й використовувати цифрові педагогічні інструменти та нового практичного досвіду.

4. Фаза рекомендації спрямована на оцінювання прогресу вчителів і формування рекомендацій для подальшого професійного розвитку [9, с. 5–6].

Розроблена авторами система персоналізованого навчання – це комп'ютерна адаптивна технологія з набором попередньо визначених правил. Окрім того, завдяки адаптованим механізмам персоналізованого навчання вчителі персоналізують навчальний процес з урахуванням своїх запитів. Система містить три основні модулі: персоналізованої діагностики, персоналізованих рекомендацій та персоналізованого оцінювання. Модуль персоналізованої діагностики використовується для аналізу важливих характеристик користувачів (стилів навчання, наявних компетентностей та ін.). На основі результатів діагностики для кожного слухача визначаються індивідуальні проблеми розвитку технологічних, педагогічних і предметних знань. У наступному модулі користувач отримує персоналізовані рекомендації й може обрати

навчальний зміст, типи навчального матеріалу, види навчальної діяльності тощо. Третій модуль призначений для персоналізованого оцінювання досягнень користувачів системи та організації зворотного зв'язку з ними. Вони можуть оцінити свій рівень розвитку ТРАСК і порівняти його з іншими, а також проаналізувати свою продуктивність протягом навчання [9, с. 3].

Інший варіант технологічного рішення для організації персоналізованого навчання майбутніх учителів та розвитку їхніх ТРАСК презентовано у праці [10]. За твердженням авторів система не просто доставляє навчальний матеріал студентам, а швидше є когнітивним партнером, який підтримує навчання студентів і допомагає їм досягти наступних етапів розвитку технологічних, педагогічних і предметних знань за рахунок персоналізації змісту за заздалегідь визначеними сценаріями. Система складається з трьох основних навчальних просторів: навчальний матеріал (цифрова бібліотека з необхідною інформацією); інструменти соціальних мереж (засоби для синхронного та/або асинхронного спілкування між студентами й викладачами); педагогічний дизайн (основний простір, де відбувається професійний розвиток майбутніх педагогів шляхом виконання завдань з проєктування освітнього процесу). Простір педагогічного дизайну містить три типи сценаріїв дизайну навчання з різними рівнями складності: а) завершені сценарії (рівень складності 0), що надають приклади дизайну навчання з використанням технології для конкретного змісту, який буде викладатися; б) напівзавершені сценарії дизайну навчання (рівень складності 1–4) з пропущеними етапами в послідовності навчальних дій, які повинні завершити студенти; с) нові сценарії дизайну навчання (рівень складності 5), які студенти повинні розробити самостійно. Персоналізований досвід навчання в системі забезпечується шляхом адаптації шляху навчання користувача на основі суб'єктивної оцінки когнітивного навантаження, вподобань користувача щодо технологічних інструментів і рівня складності сценарію [10, с. 4].

У процесі аналізу літературних джерел з проблем персоналізованого та адаптивного навчання нами виділено низку праць, які доцільно використовувати як основу для оновлення змісту навчальних дисциплін, що входять до програм підготовки бакалаврів та магістрів професійної освіти. Авторами цих робіт висвітлено зокрема такі питання: адаптивне навчання майбутніх педагогів [1; 2]; персональне навчальне середовище студента, переваги та стратегії персоналізованого навчання [3]; системи адаптивного навчання для персоналізації вищої освіти [8]; моделювання особистості студента, процесів засвоєння та забування інформації для створення освітнього програмного

забезпечення та проєктування персоналізованого освітнього процесу [11]; теоретичні основи концепції персоналізованої освіти [12; 13; 15]; практичні аспекти проєктування навчальних середовищ з можливістю автоматичного налаштування навчання та викладання [15]; теоретичні та прикладні аспекти використання навчальної аналітики для побудови успішного освітнього процесу [20].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У процесі виконання НДР згідно з поставленими завданнями було розроблено концепцію та модель адаптивної системи для індивідуалізації та персоналізації професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах змішаного навчання, модель змішаного навчання, форми, методи й засоби інтенсифікації професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО, рекомендації щодо організації змішаного, персоналізованого та адаптивного навчання на основі LMS Moodle, рекомендації щодо створення адаптивного навчального контенту та адаптації електронних навчальних курсів до мобільного формату змішаного навчання.

Безпосереднє впровадження цих напрацювань у процес професійної підготовки майбутніх фахівців спрямоване на підвищення його якості. Проте не менше значення має розповсюдження отриманого досвіду, зокрема шляхом оновлення змісту обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів і введення окремих питань, що розкривають сутність адаптивного та персоналізованого підходів в освіті, допомагають майбутнім викладачам отримати досвід використання спеціалізованих освітніх інформаційних систем і сформулювати власне судження про них. Вказане є доцільним також з огляду на повоєнну розбудову системи освіти, в якій братимуть участь теперішні студенти, тому саме вони мають бути обізнаними на сучасних педагогічних концепціях і підходах. Зазначені питання наразі в наукових публікаціях не отримали достатнього висвітлення.

Мета статті. Схарактеризувати підхід до розповсюдження результатів НДР – введення тематики персоналізованого та адаптивного навчання у змісті професійної підготовки бакалаврів та магістрів професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Персоналізоване навчання доцільно розглядати як освітній підхід, який адаптує навчання кожного студента з урахуванням його індивідуальних потреб, сильних сторін, здібностей та інтересів, надаючи йому можливість для гнучкого вибору того, що, коли, як і де вивчати протягом виконання навчального плану, а також різноманітний досвід навчання [14, с. 73].

Модель персоналізованого навчання, розроблена авторами праці [14], передбачає, що освітній процес складається з таких етапів:

1) студент проходить діагностику знань для визначення початкового рівня підготовки й подальшого формування особистого навчального маршруту;

2) студент отримує доступ до навчального курсу на освітній платформі;

3) студент обирає навчальний матеріал (зміст курсу) згідно з результатами вхідного тестування;

4) студент проходить формувальне оцінювання для визначення рівня засвоєння навчального матеріалу;

- якщо студент досяг необхідного рівня, то переходить до вивчення наступного фрагменту матеріалу;

- якщо ні – опрацьовує інші освітні ресурси з того самого навчального фрагменту з подальшим повторним проходженням формувального оцінювання;

5) моніторинг навчального прогресу студентів і групи;

6) накопичення інформації про студентів на платформі;

7) підсумкова діагностика знань студентів.

Адаптивне викладання означає аналіз впливу навчальних підходів на студентів та відповідні зміни різних аспектів навчання для покращення освітнього процесу. Адаптивність можна розглядати як перспективу розвитку навчального середовища, а персоналізація враховує індивідуальні перспективи студента. Обидва підходи мають на меті покращити навчання окремих студентів за рахунок підвищення їхньої ефективності, результативності та задоволеності [15, с. 4–5].

За визначенням дослідниць Є. Смирнової-Трибульської, Н. Морзе та Л. Варченко-Троценко метою адаптивного навчання є: 1) забезпечення відповідних ресурсів знань – необхідно зосередитись на проблемах, актуальних для учасників освітнього процесу/курсу, та здійснювати на цій основі перегляд і коригування навчального планування; 2) запобігання втомі від навчального матеріалу – потрібно надавати учасникам новий, цікавий, не вивчений раніше зміст; 3) повна персоналізація процесу навчання [19, с. 6788].

В МДПУ імені Богдана Хмельницького реалізуються освітні програми (ОП) бакалаврського та магістерського рівнів зі спеціальності 015.39 Професійна освіта (Цифрові технології), зорієнтовані на підготовку викладачів інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій для закладів профільної середньої, професійної (професійно-технічної), позашкільної, фахової передвищої та вищої освіти. Окрім того, ОП магістерського рівня є освітньо-науковою, тому передбачає залучення здобувачів до проведення наукових досліджень.

На основі аналізу структури ОП було виокремлено низку освітніх компонентів (ОК), у змісті яких доцільно розглядати питання адаптивного та

персоналізованого навчання й особливості використання відповідних цифрових технологій:

- ОП бакалаврського рівня: Дидактичні основи професійної освіти (1 семестр); Методика професійного навчання (2, 3 семестри); Основи комп'ютерного оцінювання навчальних досягнень (3 семестр); Педагогіка (6 семестр); Практикум «Сучасний урок професійного навчання» (7 семестр);

- ОП магістерського рівня: Наукові дослідження в галузі (1 семестр); Теорія і методика професійного навчання (2 семестр); Тьюторство у сфері освіти (3 семестр).

Розглянемо, які питання доцільно ввести до змісту наведених освітніх компонентів з метою ознайомлення здобувачів вищої освіти з проблематикою адаптивного і персоналізованого навчання.

Навчальна дисципліна «Дидактичні основи професійної освіти» (1 семестр, ОП бакалаврського рівня). З вивчення цього ОК розпочинається «занурення» студентів до галузі педагогіки і професійної освіти. В її межах майбутні викладачі засвоюють базові поняття дидактики, а також починається формування в них здатностей до організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) та фахової передвищої освіти (ЗФПО). Враховуючи це, до змісту курсу доцільно ввести такі питання: поняття про адаптивне й персоналізоване навчання; адаптивний і персоналізований підходи у професійній освіті; проектування адаптивного освітнього процесу; системи адаптивного навчання (поняття, призначення, класифікація, можливості, загальний огляд).

Навчальна дисципліна «Методика професійного навчання» (2, 3 семестри, ОП бакалаврського рівня). Метою цього ОК є методична підготовка здобувачів вищої освіти до викладання цифрових технологій у ЗП(ПТ)О та ЗФПО, ознайомлення їх з методиками організації та проведення занять з професійного навчання, оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти тощо. До змісту курсу доцільно ввести такі питання: використання персоналізованого підходу для формування навчальної і професійної мотивації здобувачів освіти; використання систем адаптивного навчання у процесі професійного навчання; адаптивний і персоналізований підходи як основа взаємодії учасників освітнього процесу; методи й засоби розробки адаптивного навчального змісту; адаптація електронних навчальних курсів до мобільного формату для змішаного навчання.

Навчальна дисципліна «Основи комп'ютерного оцінювання навчальних досягнень» (3 семестр, ОП бакалаврського рівня). Метою цього ОК є формування у здобувачів вищої освіти здатностей до проведення та аналізу результатів формувального

й підсумкового оцінювання навчальних досягнень у ЗП(ПТ)О та ЗФПО з використанням комп'ютерних технологій. До змісту курсу доцільно ввести такі питання: проектування адаптивних тестів; використання систем адаптивного навчання для оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Навчальна дисципліна «Педагогіка» (6 семестр, ОП бакалаврського рівня). Цей ОК зорієнтований на узагальнення та систематизацію знань здобувачів вищої освіти в галузі педагогіки, формування в них системного педагогічного мислення та професійної самосвідомості. До змісту курсу доцільно ввести такі питання: історія становлення адаптивного і персоналізованого підходів в освіті; педагогічні технології адаптивного й персоналізованого професійного навчання.

Практикум «Сучасний урок професійного навчання» (7 семестр, ОП бакалаврського рівня) зорієнтований на закріплення у здобувачів вищої освіти професійних умінь, необхідних для викладацької діяльності у ЗП(ПТ)О та ЗФПО. З огляду на це під час проведення практикуму доцільно приділити увагу застосуванню програмних засобів навчального призначення (мобільних, з доповненою та віртуальною реальністю) для формування у здобувачів освіти практичних навичок, а також систем керування навчанням й систем адаптивного навчання для організації освітнього процесу у ЗП(ПТ)О і ЗФПО, зокрема для оцінювання навчальних досягнень і надання допомоги здобувачам освіти під час формування індивідуальних освітніх траєкторій.

Оскільки ОП магістерського рівня є освітньо-науковою, то розгляд проблематики адаптивного і персоналізованого навчання має бути зорієнтованим на аналіз концептуальних засад і проведення психолого-педагогічних досліджень у цій сфері.

Навчальна дисципліна «Наукові дослідження в галузі» (1 семестр, ОП магістерського рівня). Метою цього ОК є оволодіння теоретичними знаннями з методології наукових досліджень, розвиток у здобувачів вищої освіти навичок постановки і вирішення наукових задач, організації дослідницької діяльності з проблем використання цифрових технологій у навчанні. До змісту курсу доцільно ввести такі питання: моделювання адаптивного і персоналізованого освітнього процесу; моделювання освітнього процесу на основі поєднання технологій доповненої і віртуальної реальності з системами адаптивного навчання.

Навчальна дисципліна «Теорія і методика професійного навчання» (2 семестр, ОП магістерського рівня) зорієнтована на узагальнення знань про теоретичні та методичні засади професійної освіти та закріплення умінь розробляти дидактичні складові професійного навчання, зокрема з комп'ютерних дисциплін. До змісту курсу доцільно ввести такі питання: концептуальні

засади адаптивного і персоналізованого професійного навчання; використання систем адаптивного навчання у процесі професійного навчання.

Навчальна дисципліна «Тьюторство у сфері освіти» (3 семестр, ОП магістерського рівня). Метою цього ОК є формування знань про особливості тьюторського супроводу в системі формальної освіти, методологію тьюторства, формування умінь здійснювати тьюторську діяльність у закладі освіти, зокрема надавати допомогу у процесі розробки й реалізації індивідуальної освітньої програми того, хто навчається. У змісті цього курсу доцільно приділити увагу впровадженню інтелектуальних тьюторських систем у професійне навчання.

Для поглибленого й системного розгляду вказаної тематики доцільно запропонувати здобувачам вищої освіти магістерського рівня вибірковий курс «Технології адаптивного й персоналізованого навчання». Наведемо його орієнтовний зміст: Персоналізоване й адаптивне навчання як світові освітні тенденції; Системи адаптивного навчання: становлення, функції, технології розвитку, платформи; Моделювання особистості студента для персоналізованого навчання; Методика використання систем адаптивного навчання в закладах освіти.

З метою формування практичних умінь студентам доцільно запропонувати завдання з аналітичного огляду систем адаптивного навчання, розробки адаптивних тестів і курсів на різних платформах, розробки методик використання цих систем в освітньому процесі. Для формування умінь проведення наукових досліджень доцільно залучити їх до аналізу публікацій та реалізації адаптивного й персоналізованого підходів у сучасній освіті.

Висновки. Серед найважливіших завдань, що нині постають перед вітчизняними ЗВО, варто виділити забезпечення доступу до освітнього процесу для всіх його учасників у формі дистанційного або змішаного навчання, забезпечення його належної якості відповідно до рекомендацій Європейського простору вищої освіти, визначення шляхів повного відновлення й розвитку освітньої галузі. Одним зі шляхів вирішення цих завдань є впровадження адаптивного і персоналізованого навчання з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Ці проблеми досліджено науковцями кафедри інформатики і кібернетики МДПУ імені Богдана Хмельницького в межах НДР «Адаптивна система для індивідуалізації та персоналізації професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах змішаного навчання». З метою розповсюдження отриманих наукових результатів і практичного досвіду доцільно оновити зміст обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів, які входять до навчальних планів підготовки бакалаврів та магістрів професійної освіти, шляхом

введення питань, що розкривають сутність адаптивного та персоналізованого підходів в освіті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адаптивна хмаро орієнтована система навчання та професійного розвитку вчителів закладів загальної середньої освіти [Електронне видання] : монографія / Дем'яненко В. М. та ін.; за наук. ред. М. П. Шишкіної. Київ : Педагогічна думка, 2020. 183 с.
2. Адаптивне навчання студентів професії вчителя: теорія і практика : монографія / Бондар В. І., Шапошнікова І. М., Опалюк Т. Л., Франчук Т. Й. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 308 с.
3. Кухаренко В. М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання : посібник. Київ : Міленіум, 2019. 307 с.
4. Осадча К., Осадчий В., Спірін О., Круглик В. Аналіз досвіду змішаного навчання: огляд сучасної практики професійної підготовки майбутніх фахівців в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 49. Т. 2. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-2-19>
5. Осадча К. П., Осадчий В. В., Спірін О. М., Круглик В. С. Використання технологій змішаного та дистанційного навчання у педагогічній підготовці бакалаврів професійної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 46. С. 155–160. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.31>
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
7. Bolsinova M., Deonovic B., Arieli-Attali M., Settles B., Hagiwara M., Maris G. Measurement of Ability in Adaptive Learning and Assessment Systems when Learners Use On-Demand Hints. *Applied Psychological Measurement*. 2022. Vol. 46, Issue 3. P. 219–235. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F01466216221084208>
8. Brown J. Personalizing Post-Secondary Education: An Overview of Adaptive Learning Solutions for Higher Education. *ITHAKA S+R*, 2015. 35 p. DOI: <https://doi.org/10.18665/sr.221030>
9. Chaipidech P., Srisawasdi N., Kajornmanee T., Chaipah K. A personalized learning system-supported professional training model for teachers' TPACK development. *Computers and Education: Artificial Intelligence*. 2022. Vol. 3. Art. 100064. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100064>
10. Christodoulou A., Angeli C. Adaptive Learning Techniques for a Personalized Educational Software in Developing Teachers' Technological Pedagogical Content Knowledge. *Frontiers in Education*. 2022. Vol. 7. Article 789397. 14 p. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2022.789397>
11. Chrysafiadi K., Virvou M. Advances in Personalized Web-Based Education. Cham, Switzerland: Springer Cham, 2015. 171 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-12895-5>
12. Garrick B., Pendergast D., Geelan D. Theorising Personalised Education: Electronically Mediated Higher Education. Singapore: Springer Singapore, 2017. 166 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-10-2700-0>
13. Groff J. S. Personalized Learning: The State of the Field & Future Directions. Center for Curriculum

Redesign, 2017. 47 p. URL: <https://www.media.mit.edu/publications/personalized-learning/>

14. Hernandez Cardenas L. S., Castano L., Cruz Guzman C., Nigenda Alvarez J. P. Personalised learning model for academic leveling and improvement in higher education. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2022. Vol. 38, No. 2. P. 70–82. DOI: <https://doi.org/10.14742/ajet.7084>

15. Kinshuk. Designing Adaptive and Personalized Learning Environments. New York, USA : Routledge, 2016. 191 p.

16. Mishra P., Koehler M. J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for integrating technology in teachers' knowledge. *Teachers College Record*. 2006. Vol. 108, No. 6. P. 1017–1054.

17. Osadcha K., Osadchy V., Semerikov S., Chemerys H., Chorna A. The review of the adaptive learning systems for the formation of individual

educational trajectory. *CEUR Workshop Proceedings*. 2020. Vol. 2732. Pp. 547–558. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2732/20200547.pdf>

18. Osadchy V., Krashenninik I., Spirin O., Koniukhov S., Diuzhykova T. Personalized and Adaptive ICT-Enhanced Learning: A Brief Review of Research from 2010 to 2019. *CEUR Workshop Proceedings*. 2020. Vol. 2732. P. 559–571. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2732/20200559.pdf>

19. Smyrnova-Trybulska E., Morze N., Varchenko-Trotsenko L. Adaptive learning in university students' opinions: Cross-border research. *Education and Information Technologies*. 2022. Vol. 27. P. 6787–6818. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10830-7>

20. Utilizing Learning Analytics to Support Study Success / Ifenthaler D., Mah D.-K., Yau J. Y.-K. (eds.). Cham, Switzerland: Springer Cham, 2019. 341 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-64792-0>

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗМІШАНОМУ НАВЧАННІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ

CLOUDY TECHNOLOGIES IN MIXED STUDY: PROSPECTS AND PROBLEMS

«Змішане навчання» використовується у науковій літературі як персоналізоване, диференційоване, гібридне навчання, навчання з використанням веб-технологій. Змішане навчання – це система, що набирає популярності, філософія навчання, яка додає технологічні компоненти для підтримки щоденного навчання в закладах освіти України. У цій статті авторами аналізується концепція хмарних технологій в процесі змішаного навчання в закладах вищої освіти. Змішане навчання – це освітня програма, що поєднує цифрові онлайн-засоби з традиційними методами навчання в аудиторії. Воно передбачає фізичну присутність викладача та студента, з деяким елементом контролю студента над часом, місцем, маршрутом чи темпом. На сьогодні, використання хмарних технологій в освіті є досить перспективним, оскільки суттєво зменшує затрати на програмне забезпечення – мережеві додатки, електронна пошта, серверне обладнання. Варто наголосити, що для навчання не потрібні надпотужні пристрої чи додаткові матеріальні витрати. В останні роки переважна більшість університетів збільшили інвестиції у створення освітніх ресурсів, та накопичили велику кількість навчальних інформаційних ресурсів. Але серед усіх закладів освіти, відсутність обміну та співробітництва призводить до дублювання конструкцій ресурсів. Авторами було проведено опитування серед викладачів ЗВО – Житомирського державного університету імені Івана Франка, Львівського державного університету безпеки життєдіяльності та Бердянського державного педагогічного університету. Було встановлено, що більшість викладачів використовують в своїй роботі хмарні технології, проведено опитування, які саме переваги вони вбачають. Вказано, що навчальний процес заснований на спілкуванні за допомогою месенджерів – Gmail, Viber, Telegram, зберігання на ресурсі Google диск, роботі з навчальним відео на YouTube, проведення онлайн-занять у Google Meet чи Zoom, створення публікацій у будь-якій із соціальних мереж (Facebook, Instagram, TikTok),

створення мультимедійних презентацій в Prezi, Canva.

Ключові слова: хмара, хмарні технології, змішане навчання, опитування.

“Mixed Education” is used in scientific literature as personalized, differentiated, hybrid education, training using web technologies. Mixed learning is a system that is gaining popularity, philosophy of learning, which adds technological components to support daily education in educational institutions of Ukraine. This article analyzes the concept of cloud technologies in the process of mixed education in higher education institutions. Blended learning is an educational program that combines digital online tools with traditional classroom teaching methods. It provides physical presence of a teacher and a student, with some element of control of a student over time, place, route or pace. Today, the use of cloud technologies in education is quite promising, because it significantly reduces the cost of software – network applications, e-mail, server equipment. It is worth noting that training does not require extra devices or additional material costs. In recent years, the vast majority of universities have increased their investments in educational resources and have accumulated a large number of educational information resources. But among all educational institutions, the lack of exchange and cooperation leads to duplication of resource structures. The authors of the poll conducted among the teachers of the ZVO – Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Lviv State University of Life Safety and Berdyansk State Pedagogical University. It was found that the majority of teachers use cloudy technologies in their work, the survey was conducted, what advantages they see. It is indicated that the educational process is based on communication with the help of mass media – Gmail, Viber, Telegram, stored on Google disk, working with educational videos on YouTube, conducting online classes in Google Meet or Zoom, creating publications in any of the social networks (Facebook, Instagram, TikTok), creating multimedia presentations in Prezi, Canvas.

Key words: Cloud, cloud technologies, mixed learning, poll.

УДК 378.147.001.76
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.40>

Семеняко Ю.Б.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Бердянського державного
педагогічного університету

Фонарюк О.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри алгебри та геометрії
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Чорниш Ю.І.,
провідний фахівець відділу персоналу
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності,
аспірант
Класичного приватного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Період війни та COVID-19 внесли корективи в освіту українських закладів вищої освіти. Більш широкого застосування набуло дистанційне та змішане навчання, яке раніше використовувалось лише частково, хоча, слід відмітити, багато закладів освіти його впровадило ще на початку 2000-х р. Всі заклади освіти застосовують різні комп'ютерні програми, що ґрунтуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Тому, перед педагогами постає завдання забезпечити освітній процес якісними електронними засобами навчання, з використанням не лише комп'ютерів, а й інших сучасних пристроїв, які

можна було б використовувати як під час занять, так і будучи поза межами закладу освіти. Актуальність впровадження хмарних технологій в освіту дає можливість сформувати уміння та навички до самостійного навчання, отримати якісні знання незалежно від місця знаходження студента. Останніми роками в Україні зроблено чимало позитивних кроків стосовно впровадження і продуктивного використання у закладах освіти інформаційних технологій. Педагоги різного віку, від фахівців молодших класів до викладачів закладів вищої освіти, шукають та створюють хмарну цінність, що допомагає знизити витрати та підвищити якість освіти для нових цифрових аборигенів, особливо

в період активного впровадження змішаного та дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагому роль у запровадженні інформаційних технологій до освітньої діяльності відіграв Закон України «Про Національну програму інформатизації», відповідно до якого було впроваджено декілька проектів інформатизації закладів освіти [5]. Доцільність упровадження хмарних технологій у педагогічний процес обґрунтовано Т. Архиповою [3], В. Биковим, М. Жалдак, Н. Морзе, О. Петрович [1] та ін. Побудова навчальних хмарних середовищ досліджував О. Воронкін, О. Спірін, хмарні технології в професійній підготовці студентів можна знайти в роботах Ю. Тріуса.

Метою статті є висвітлення поняття хмарні технології, їх особливості, переваги та недоліки, застосування в закладах вищої освіти при змішаному навчанні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Досить багато приділено уваги хмарним технологіям в дистанційному навчанні, але авторами встановлено, що мало досліджень саме застосування хмарних технологій в змішаному навчанні, та саме реальних опитувань серед викладачів, щодо їх ставлення, бачення та реалізації на особистому досвіді.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У цю нову епоху змішаного навчання студенти та викладачі повинні мати можливість для роботи у будь-який час та в будь-якому місці. А у разі чергового примусового закриття шкіл, коледжів, закладів вищої освіти повинна бути можливість швидко повернутися до дистанційного чи змішаного навчання – при цьому мінімізувати вплив на навчання студентів. Ця безперервність стала можливою завдяки безпечному цифровому середовищу за допомогою хмарних обчислень. Поява хмарних сервісів змінює взагалі наше уявлення стосовно використання апаратного, програмного забезпечення та збереження даних. На сьогодні використання хмарних технологій в освіті є досить перспективним, оскільки суттєво зменшує затрати на програмне забезпечення – мережеві додатки, електронна пошта, серверне обладнання. Варто наголосити, що для навчання не потрібні надпотужні пристрої чи додаткові матеріальні витрати. Для цього достатньо буде лише мати звичайний ноутбук, смартфон чи будь-який інший пристрій, за допомогою якого користувач матиме вихід в Інтернет та обов'язковим пристроєм в закладі освіти має бути потужний сервер. Дедалі більше закладів освіти використовують хмарні сервіси як високоефективну та доступну альтернативу для надання якісних ресурсів та послуг усім учасникам навчального процесу.

Технології «хмарних обчислень» вносять суттєві зміни у процес навчання будь-якої дисципліни,

забезпечуючи оптимальний збір, збереження, пошук, опрацювання та представлення даних, при цьому не потребуючи внесення змін до навчальних чи робочих планів закладів освіти. Особливістю хмарних технологій є відсутність залежності до апаратної платформи і географічної території. Викладачі та студенти можуть працювати з хмарними сервісами з будь-якої точки планети і з будь-якого пристрою, що має доступ в інтернет, а також оперативно реагувати на зміни, що особливо важливо в період війни, коли багато студентів та викладачів вимушено переїхали до іншої області чи країни. Застосування хмарних технологій для накопичення освітнього контенту можуть реалізувати викладачі різних відділень, факультетів, та дисциплін. На думку О. Маковоз, хмарні обчислення – це Інтернет-технології віддаленого збереження даних. Ці технології передбачають використання високошвидкісних комп'ютерних мереж (хмар) і забезпечують доступність інформаційних ресурсів для студентів і викладачів [7].

Освітній контент формується з урахуванням основних видів діяльності освітнього закладу, тобто базова та додаткова підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, та категорії користувачів – абітурієнти, студенти, аспіранти, магістранти, освіта дорослих. Інфраструктура освітнього контенту та технологія управління ним відображає методологію бачення навчального процесу, а інформаційне наповнення і можливості сервісів визначають якість віртуального інформаційно-комунікаційного середовища закладу освіти. Тому установки на формування єдиного освітнього простору, підходів до навчання та мови спілкування, забезпечення неперервності внутрішньовузівського досвіду управління знаннями, розвиток сучасної інформаційної культури ВУЗу є умовами для створення освітнього контенту [12]. Автори зазначають, що з впровадженням в закладах освіти змішаного навчання, значну популярність набув сервіс Google диск, адже активно використовується багатьма педагогами та методистами з різних дисциплін у своїй професійній діяльності (Google Meet, Google Class room). Дані сервіси використовуються у якості допоміжного інструменту для формування комунікативних компетенцій. Перш за все Google Drive – безкоштовний онлайн-офіс, що включає в себе текстовий, табличний процесор, сервіс для створення презентацій, а також інтернет-сервіс хмарного зберігання файлів з функціями файлового обміну.

Це веб-орієнтоване програмне забезпечення, тобто програма, що працює в рамках веб-браузера без інсталяції на комп'ютер користувача. Документи і таблиці, створювані користувачем, зберігаються на спеціальному сервері Google, або можуть бути експортовані в файл. Це одна з ключових переваг хмарного сервісу, оскільки доступ

до введених даних може здійснюватися з будь-якого комп'ютера, підключеного до глобальної мережі Інтернет [11].

Розглянемо основні напрямки розвитку хмарних технологій, що мають застосування в галузі освіти. За технологією та функціональністю сервіси класифікуються на:

1. SaaS (Software as a Service) – програмне забезпечення як сервіс [4]. Цей тип хмарних технологій надає можливість використовувати програмне забезпечення мережі Інтернет в освіті. Цей тип сервісу може надавати студентам доступ до електронної пошти, різноманітних навчальних сайтів, блогів, відео-, аудіо-, матеріалів у мережі Інтернет. Наприклад, сервіс Google Apps for Education надає Інтернет-технології та інструменти для створення інформаційно-освітнього середовища навчального закладу [8].

2. PaaS (Platform as a Service) – платформа як сервіс. В якості послуги надається деякий набір програм, сервісів та бібліотек, який можна використовувати для розробки власних електронних освітніх ресурсів (EOP). Може надаватись інтегрована платформа для розробки, тестування та підтримки веб-додатків, створених на основі хмарних обчислень. У галузі освіти даний різновид послуг може бути застосований для розробки інтегрованих додатків, що використовують «у хмарі», для керування освітніми проектами, здійснення спільних досліджень, наприклад створення віртуальних лабораторій спільного доступу. СДН можуть бути представлені у «хмарі» завдяки даного типу сервісу.

3. HaaS (Hardware as a Service) – надання в якості послуги апаратних можливостей, наприклад, певного обсягу пам'яті, процесорного часу, пропускну здатності тощо.

4. IaaS (Infrastructure as a Service) можна розглядати як розвиток технології HaaS, що передбачає надання в якості послуги певних систем, що лежать в основі побудови інших систем, наприклад, засобів віртуалізації, розподілення навантаження тощо. До складу IaaS можуть входити апаратні засоби (сервери, системи зберігання даних, клієнтські системи та обладнання); операційні системи і системне програмне забезпечення (засоби віртуалізації, керування ресурсами); програмне забезпечення зв'язку між системами (наприклад інтеграції в мережі, управління обладнанням). Застосування даної технології в освіті дає можливість позбавитися від необхідності підтримки складних інфраструктур обробки даних, клієнтських і мережних інфраструктур.

5. CaaS (Communication as a Service) – новий вид послуг, що є розвитком технології SaaS. В якості сервісу надаються послуги зв'язку, наприклад, IP телефонія, пошта, чат. Наприклад, в якості сервісу для закладу освіти застосовується електронна пошта.

6. DaaS (Desktop as a Service) – користувачі отримують в якості сервісу повністю готове для роботи віртуалізоване робоче місце. Дана послуга є розвитком технології SaaS, що знайшла поширення в останні роки.

Моделі хмарних послуг, такі як SaaS, PaaS та IaaS, довели свою ефективність у реалізації індивідуального підходу у гібридних та мультихмарних стратегіях, надаючи студентам та викладачам більш цінні послуги. Додатковим стимулом цієї нової угоди також може бути те, що не потрібно турбуватися про обслуговування або оновлення, оскільки цим займається обраний постачальник хмарних послуг.

У рамках змішаного навчання на основі хмарної платформи під час розробки навчальних планів керуються такими ідеологіями:

- змішане навчання підтримується платформою хмарних обчислень, підкреслює навчальні конструкції та приділяє особливу увагу поєднанню провідної ролі викладачів та суб'єктивної ролі студентів;
- важливим при змішаному навчанні на основі хмарних сервісів є вибір засобів навчання. Змішане навчання – це вид навчання, у якому використовується особисте спілкування у традиційному класі;
- коли йдеться про змішане навчання, найважливіше – це вивчити спосіб подання інформації. Різні способи подачі інформації призводять до того, що студенти отримують різний досвід навчання [2].

В останні роки переважна більшість університетів збільшили інвестиції у створення освітніх ресурсів, та накопичили велику кількість навчальних інформаційних ресурсів. Але серед усіх закладів освіти, відсутність обміну та співробітництва призводить до дублювання конструкцій ресурсів. Хмарні обчислення можуть посилити обмін та співпрацю між усіма школами, закладами передвищої та вищої освіти, сприяти інтеграції навчальних ресурсів.

Хоча, автори зазначають, є і негативні моменти хмарних середовищ:

- *Висока цифрова грамотність.* Сьогоднішні студенти народжуються зі смартфонами у руках. Це не стосується їхніх вчителів, які іноді відстають від технічного прогресу. Якщо хмарні обчислення займуть велику вагу в освіті, то тим талановитим вчителям, які не ладні з технологіями, буде важко вписатися. У той же час студенти з менш технологічно просунутого середовища також відчуватимуть стрес, якщо вони не зможуть відповідати технічним вимогам для навчання. Тому будь-яка організація, яка хоче запровадити хмарні технології, також має переконатися, що всім її членам зручно їх використовувати, або надати додаткову підтримку.

- *Проблеми з безпекою.* Хмара використовує VPN для захисту всього контенту, що там зберігається. Коли викладачі та студенти підключаються до хмари, вони потрапляють під той самий захисний щит. Хоча VPN вважається безпечним, його можна скомпрометувати та вкрати дані. Дані можуть включати відповіді на тести або конфіденційну особисту інформацію. Зазвичай це причина, через яку люди не довіряють цій передовій технології.

- *Залежність від постачальника.* Це найменш очевидна нестача хмарних обчислень, але заклади освіти повинні мати на увазі, що може бути складно змінити постачальника послуг хмар. Щойно школа, коледж чи університет обрали постачальника хмарних послуг, вони фактично укладають контракт. Справа не тільки в грошах, але і в обсязі послуг та їх якості. Щоразу, коли відбувається міграція, вона неминуче порушує процеси викладання, навчання та досліджень.

- *Залежність від інтернет-з'єднання.* Інтернет – єдиний шлях до хмарних обчислень. Якщо у будинку студента немає підключення до Інтернету або є проблеми у ЗВО з підключенням до хмарного провайдера, доступ до хмарного обчислювального комп'ютера буде автоматично вимкнено.

За даними Absolute Markets Insights, очікується, що до 2027 року хмарні технології у вищій освіті зростуть на 25,4 %. Очікується, що цей показник збільшиться за рахунок використання хмарних рішень для зменшення витрат та збільшення продуктивності та ефективності.

Для визначення, що саме спонукає викладача користуватись хмарними технологіями, так як вони впливають на індивідуалізацію процесу навчання, авторами було проведено декілька опитувань викладачів через гугл форми.

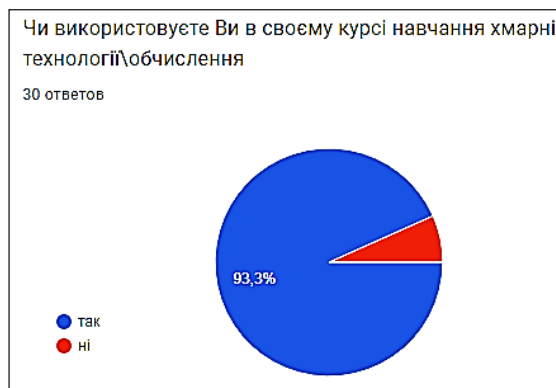

Рис. 1. Опитування викладачів

Опитування проводилось серед викладачів Житомирського університету імені Івана Франка, Бердянського державного педагогічного університету та Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Близько 93 % викладачів відзначили, що використовують хмарні технології в своїх закладах освіти при проведенні лекційних, практичних, семінарських занять. Наступне опитування стосувалось переваг хмарних технологій в змішаному навчанні (рис. 2).

Згідно опитування, викладачі відмічають, що використовують інформаційні технології практично в будь-якій діяльності, і пропонують врахувати величезну популярність та багатофункціональність Google, так як цей хмарний сервіс дозволяє організувати навчальний процес таким чином, що студенти активно та з ентузіазмом освоювали навчальні матеріали. Особливо, відмітили зручність використання системи управління навчанням, як Google Classroom.

Як бачимо, майже всі перераховані переваги мають велике значення та значні переваги. В «інше» ще були відзначені викладачами такі переваги:

- Ресурси дозволяють широко використовувати можливості онлайн-роботи зі студентами та

Відзначте, які, на вашу думку є переваги використання хмарних технологій

30 ответов

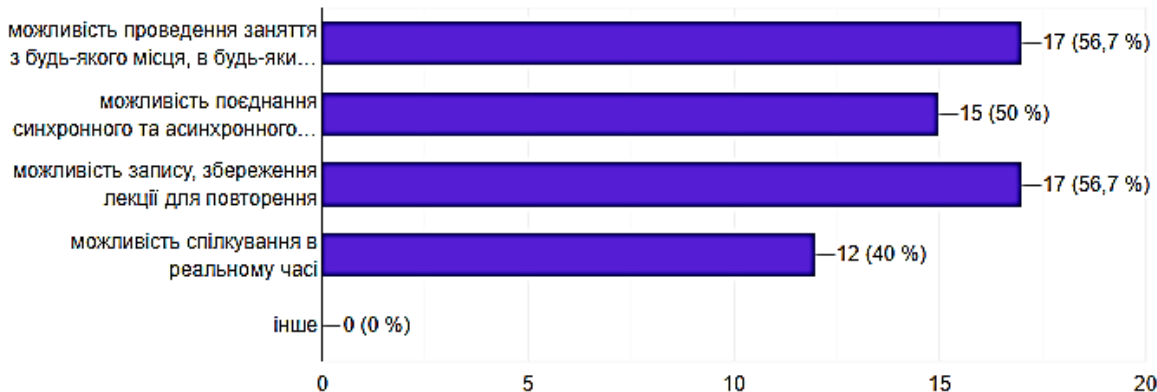

Рис. 2. Переваги використання хмарних технологій – опитування викладачів ЗВО

оптимізувати процес доступу до теоретичного та практичного матеріалу.

– Проведення практичних та лабораторних робіт за допомогою хмарних обчислень, значно спрощує роботу викладача.

– Можливість створення інтерактивних листів, зошитів, де можна розмістити відео, формули для розрахунку, посилання на ютуб, дуже зручно і для викладача, і для студента.

Авторами відзначено, що використання хмарних технологій у навчальному процесі сприяє практико-орієнтованому та компетентно-орієнтованому професійному розвитку студентів, а викладачам це спрощує процес викладання та спонукання студентів до навчання.

Висновки. Хмарні технології знайшли своє місце у сфері освіти завдяки тому, що дають можливість значно знизити витрати, певною мірою вирішити проблему забезпечення рівноправного доступу до засобів інформаційних технологій завдяки тому, що досить потужні ресурси можна отримувати через Інтернет. Перспективними напрямками подальших досліджень автори вбачають в експериментальному вивченні ефективності використання хмарних технологій в змішаному навчанні при вивченні конкретних дисциплін та дослідження психологічних аспектів проблеми використання хмарних технологій у компетентісно-орієнтованому професійному розвитку студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Petrovych O., Vinnichuk A., Poida A. The didactic potential of cloud technologies in professional training

of future teachers of Ukrainian language and literature. СТЕ2021. Kryvyi Rih, 2022. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-3085/paper32.pdf>

2. Zeyu Sun, Yunxing Shu. Analysis of Blended Learning Scheme Based on Cloud Computing Assisted Instructions. iJET. 2016. URL: <https://online-journals.org/index.php/i-jet/article/download/5535/3842>

3. Архипова Т. Використання хмарних обчислень у вищій школі. Інформаційні технології : наук. збірник. Херсон, 2018.

4. Глуходід М. В. Реалізація моделі SaaS в системі мобільного навчання інформатичних дисциплін. Новітні комп'ютерні технології. С. 156–158. 2010.

5. Закон України «Про Національну програму інформатизації». URL: <http://plex.com.ua/doc.php?code=2684-14&red=1000034167782929de97ebb3e5863f2704db1b&d=5&st=0>

6. Кравцов Г. Методи використання хмарних сервісів у навчанні іноземної мови. 2016. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2168/paper8.pdf>

7. Маковоз О. Методика використання хмарних технологій в освіті. 2017. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2936>

8. Мерзликін О. В. Можливості використання Google Classroom для реалізації хмарного середовища підтримки навчальних досліджень з фізики. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2014». Київ, 2014.

9. Шахіна І. Хмарні технології в організації освітньої діяльності університету. Наукові записки: Вінницький державний університет імені Михайла Коцюбинського. 2016. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=2021STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=nz_pmfm_2016_9\(2\)](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=2021STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=nz_pmfm_2016_9(2))

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ:
ПЕРСПЕКТИВИ, ОСОБЛИВОСТІINTERNET OF THINGS TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION:
PROSPECTS, FEATURES

Інтернет речей (Internet of Things, IoT) – це глобальна мережа підключених до Інтернету речей – пристроїв, оснащених сенсорами, датчиками, засобами передавання сигналів. Ці цифрові пристрої можуть сприймати датчиками різноманітні сигнали з навколишнього світу, вступати у взаємодію з іншими пристроями, обмінюватися даними з метою віддаленого моніторингу за станом об'єктів, аналізу зібраних даних і прийняття на їх основі рішень. Підвищення інтелекту навчального середовища та створення мультимедійного навчального обладнання стало серйозним завданням закладів вищої та передвищої освіти. Адаптація цифрових інструментів робить освіту більш ефективною та сучасною. Інтернет речей дозволяє закладам вищої та передвищої освіти оптимізувати роботу, виявити присутність студентів, персоналізувати навчання та проводити заняття безпосередньо на пристрої кожного студента. Навчальні платформи розвиваються завдяки живим заняттям, попередньо записаним лекціям та можливостям вирішення різних проблем. Сектор освіти є одним з найбільш адаптивних та ефективних з точки зору розгортання пристроїв IoT для його використання, щоб зробити освіту більш спільною, інтерактивною та доступною для всіх.

Пристрої Інтернету речей надають студентам надійний доступ до всього, від навчальних матеріалів до каналів зв'язку та гарного сприйняття матеріалів онлайн, а також дають викладачам можливість оцінювати успішність студентів у реальному часі.

Інтернет речей дозволяє перейти від традиційної методології навчання до цифрової, що дає низку додаткових переваг та підвищує ефективність, особливо з широким розповсюдженням дистанційного та змішаного навчання.

Разом з тим, IoT приносить і величезні виклики для вищої та передвищої освіти. Тому ця стаття також представляє погляд на виклики IoT у освіті.

Авторами було проаналізовано досвід українських вчених у впровадженні IoT в закладах освіти, та досвід зарубіжних вчених. Проведено опитування, які інструменти використовуються викладачами з техно-

логії інтернет речей, та на скільки вони знайомі з цими поняттями.

Ключові слова: інтернет речей, заклади освіти, дистанційне навчання, технології.

The Internet of Things (IoT) is a global network of devices connected to the Internet of Things – devices equipped with sensors, sensors, and signal transmission facilities. These digital devices can pick up various signals from the world around them with their sensors, interact with other devices, and exchange data in order to remotely monitor the state of objects, analyze the collected data, and make decisions based on it. Increasing the intelligence of the learning environment and the creation of multimedia learning equipment has become a major challenge for higher and pre-higher education. Adapting digital tools makes education more efficient and modern. The Internet of Things allows higher education institutions to streamline operations, identify student presence, personalize learning, and deliver lessons directly to each student's device. Learning platforms are evolving with live classes, pre-recorded lectures, and problem-solving capabilities. The education sector is one of the most adaptive and efficient in terms of deploying IoT devices for its use to make education more shared, interactive and accessible to all.

Internet devices give students reliable access to everything from instructional materials to communication channels to good perception of materials online, and give educators the ability to assess student performance in real time.

The Internet of Things allows a shift from traditional teaching methodology to digital, which offers a number of additional benefits and efficiencies, especially with the widespread proliferation of distance and blended learning. At the same time, IoT will also bring huge challenges for higher education. Therefore, this article also presents a look at the challenges of IoT in education.

The authors analyzed the experience of Ukrainian scientists in the implementation of IoT in educational institutions and the experience of foreign scientists. A survey was conducted of what tools are used by teachers on Internet of Things technology, and how familiar they are with these concepts.

Key words: Internet of Things, educational institutions, distance learning, technology.

УДК 378.147.001.76

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.41>

Шелевер О.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології
Ужгородського національного
університету

Лисак Г.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іншомовної освіти
і міжкультурної комунікації
Хмельницького національного
університету

Харлай Л.О.,

канд. тех. наук, доцент,
викладач-методист
Київського фахового коледжу зв'язку

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Ми живемо в епоху великої кількості даних, і експоненціальне зростання розвитку нових знань кидає виклик закладам освіти переоцінити навчання на глобальному ринку. Також є потреба підготувати студентів до зростання конкуренції на робочому місці, адже програми вищої та передвищої освіти повинні забезпечити наступне покоління спеціалістів розумінням, як проектувати та будувати ті технологічні системи, які відображають наші змінені очікування відкритості та участі. Необхідно

розробити такі інноваційні навчальні програми, які б відображали радикальні зміни в обчислювальній техніці. Інтернет речей (IoT) – це підключення пристроїв, різних стандартних продуктів, таких як комп'ютери та смартфони, до Інтернету, у процесі перетворення частот нашого повсякденного життя. Сучасна освіта неможлива без інтернет-речей в сьогоденні. Інтернет глибоко укоренився в наших закладах освіти, а електронне, дистанційне, змішане навчання стало звичайною практикою в українській системі. Зростання

мобільних технологій та Інтернету речей дозволяє всім закладам освіти підвищувати безпеку, цінність ресурсів та розширювати доступ до інформації у навчальному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У роботах таких вітчизняних науковців досліджувались питання застосування технологій Інтернет речей: Б. Жураковський, О. Смолин [6], Л. Олещенко, А. Попова, А. Семенченко та ін. Зарубіжні вчені, які цікавились питанням IoT – С. Корнель [4], Н. Геншерфельд, П. Темкар та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей реалізації Інтернет речей в освіті, проаналізувати обізнаність педагогів та викладачів в питанні Інтернет речей, для цього провести анкетування та зробити аналіз щодо впровадження IoT в закладах освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні недостатньо наукових праць, які б описували особливості впровадження IoT в освіті. Досить небагато університетів, які мають реальний досвід впровадження Інтернету речей, з точки зору безпеки, віртуальних лабораторій та інтерактивності при проведенні занять в очному форматі. Разом з тим, саме перехід на дистанційний формат дозволив швидше запровадити IoT в навчання. Тому авторами було описано основні поняття, проблеми та інструменти IoT. Доведено в статті, що IoT підвищує рівень освіти, дає можливість розширити послуги та підвищити цифрові можливості та компетентності майбутніх спеціалістів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Студенти, особливо в закладах вищої та передвищої освіти, найчастіше переходять від паперових книг до планшетів та ноутбуків. Маючи під рукою всю сукупність даних, вони переключаються на власний темп і отримують майже добірний освітній досвід вдома та в аудиторії. Можливо, це вимагатиме підвищення рівня компетенції і у студентів, і у викладачів, але зробить процес навчання більш ефективним. Сплеск підключених технологій означає, що викладачам не потрібно точно оцінювати тести на папері чи виконувати інші рутинні завдання.

В 2020 році заклади освіти по всьому світу закрили або призупинили очне навчання, щоб пом'якшити поширення COVID-19. Всі опинилися у кризовому процесі та у розгляді широкого кола питань в Інтернеті, щоб полегшити перехід до структурованого дистанційного навчання. Проте пандемія оголила багато суворих реалій нерівності освіти. У той час як збільшилось використання платформ відеоконференцій, таких як Zoom, Google Meet, віртуальної та доповненої реальності, деякі студенти мали проблему відсутності смартфонів, ноутбуків, чи боролися із встановленням, забезпеченням надійного підключення до Інтернету.

IoT має потенціал для перетворення освіти шляхом докорінної зміни взаємодії з користувачами та автоматизацією процесів, об'єднує в мережі фізичні об'єкти за допомогою використання вбудованих датчиків, виконавчих механізмів та інших пристроїв, які можуть збирати та передавати інформацію про заклад у режимі реального часу. Коли IoT поєднується з такими технологіями, як мобільність користувачів та аналітика даних, це призводить до нового парадигму освіти. IoT дозволяє закладам освіти:

- створювати нові можливості для студентів вчитися, підтримуючи більше персоналізоване та динамічне навчання;
- використовувати цифрові підручники та ігрові навчання;
- змінити методи проведення лекцій, практичних занять, тестувань успішності за допомогою інтелектуального аудіовізуального обладнання, цифрових відеомагнітофонів для запису лекцій [1].

Які ж інструменти інтернет-речей використовуються в освіті? Автори проаналізували досвід зарубіжних вчених [3; 4] і узагальнили:

- розумні дошки та інші цифрові інтерактивні засоби медіа, які можуть збирати та аналізувати дані для викладачів, а також оптимізувати навчання та покращувати його результати;
- розумні студентські картки, пристрої для відстеження відвідування закладів освіти покращить контроль та дасть можливість адміністрації мати реальну картину про відвідування студентами закладу;
- бездротові дверні замки, підключені камери спостереження і системи розпізнавання обличчя забезпечать безпеку для викладачів, студентів та співробітників;
- дослідницькі програми, вдосконалені за допомогою більш просунутих та автоматизованих систем в основних областях навчання, таких як медицина, сільське господарство та техніка.

IoT можна використовувати для навчання всіх предметів, від мов до математики та спеціальних предметів, для навчання практичним навичкам, з використанням графіки та анімації для кращого розуміння предмета.

Коли ми говоримо про IoT в освіті, ми насамперед вказуємо на включення цифрових та інтернет-інтелектуальних пристроїв для студентів та викладачів у закладах освіти.

Сучасні освітні платформи адаптують такі пристрої, як електронні книги, які можна завантажувати та які доступні з функціями масштабування та збереження, смарт-дошки замість класних дошок, які можна використовувати як дошки для письма маркером, а також можуть відображати пов'язані з темою зображення та графіку.

Крім того, системи голосового управління для викладачів, системи ведення нотаток,

інтелектуальні камери відеоспостереження, пристрої сповіщення про стихійні лиха та планшети, а також смартфони з освітніми програмами змінюють те, як традиційні школи та освітні системи працювали завжди. Професори та викладачі також можуть використовувати Інтернет речей для впровадження інструментів професійного навчання та обміну ресурсами з іншими викладачами по всьому світу для обміну передовим досвідом та створення єдиних стандартів навчання. Говорячи про глобальну взаємопов'язаність, так само і студенти зможуть обмінюватися навчальними матеріалами між однолітками, а також отримувати доступ до віртуальних бібліотек, просто скануючи QR-код.

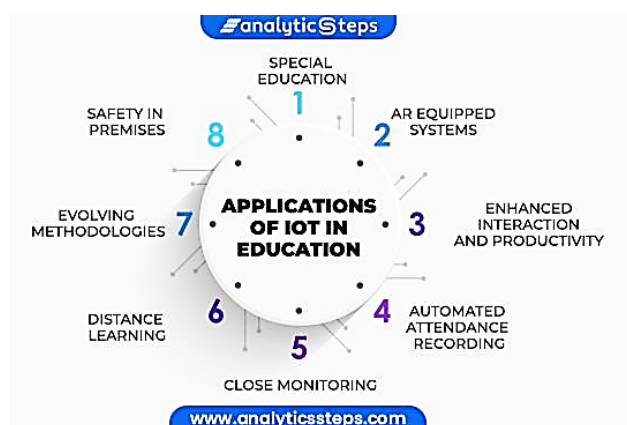

Рис. 1. Застосування IoT в освіті [1]

Вищі та передвищі заклади освіти можуть різноманітно впроваджувати IoT (рис. 1), незважаючи на спеціалізацію – наприклад, викладач інформатики та інженерії може керувати лабораторіями IoT при проведенні практично-лабораторних робіт, медичні коледжі можуть розширити можливості Інтернету медичних речей, юридичні коледжі можуть викладати етику, конфіденційність і політику IoT. Віддалена лабораторія (або лабораторна установка з віддаленим доступом) – це програмно – апаратний комплекс, що дозволяє проводити дослідження при відсутності безпосереднього контакту з реальною установкою. Такі лабораторії також, в свою чергу, створюються і працюють на основі засобів IoT.

Показники успішності студентів та їх досвід можуть бути покращені за допомогою правильної стратегії IoT. За поведінкою та активністю можна стежити, щоб виявити студентів, які мають труднощі і потребують допомоги. Оскільки навчання відбувається на ПК та планшетах, а не на друкованих підручниках, заклади освіти можуть відстежувати навчальні звички та дозволяти студентам навчатися у своєму власному темпі. Особливо при дистанційному навчанні. Викладачі можуть пропонувати більш персоналізовані інструкції та коригувати плани занять протягом семестру. IoT – це не просто оновлення та розвиток технологій у галузі

освіти, але й можливість бути лідером, можливість поширювати зміни на все суспільство, включаючи заклади освіти.

Згідно зі звітом Citrix 2020 Technology Landscape Report, у найближчі п'ять років технологія IoT покращить досвід навчання різними способами. Навчальний досвід продовжуватиме ставати більш віртуальним, студенти будуть отримувати знання та навчання новими способами, а аудиторії будуть краще обладнані для навчання. Зрештою, навчання стане дивовижним досвідом для викладачів та студентів, а знання будуть прискорюватися, приносячи нові ідеї та рішення по всьому світу. Крім того, студенти будуть підготовлені до майбутньої роботи та очікувань на робочому місці в майбутньому.

Хоча потенціал Інтернету речей у вищій та передвищій освіті є величезним, існують проблеми, які необхідно вирішити:

- Величезний обсяг підключених пристроїв та даних потребує значної пропускну здатності та бездротового доступу, що може вимагати модернізації мережного обладнання та програмного забезпечення.

- Без оптимальної продуктивності ініціативи IoT, швидше за все, зазнають невдачі. Заклади освіти також мають вирішити питання безпеки до впровадження. Кожен об'єкт, підключений до Інтернету, повинен бути належним чином захищений, а доступ користувачів повинен належним чином контролюватися, щоб захистити конфіденційні дані та уникнути проблем із конфіденційністю.

- Нарешті, для використання всіх переваг даних IoT необхідні правильні інструменти аналітики, досвід та навчання.

Інтернет речей не приходить у освіту. Він вже тут. Коледжі та університети повинні оцінювати свою існуючу інфраструктуру, досліджувати рішення IoT та визначати конкретні варіанти використання, які принесуть найбільшу віддачу від інвестицій у IoT.

Для визначення впровадження інструментів IoT викладачами в дистанційному та змішаному навчанні, авторами було проведено опитування під час міжнародної конференції, які відбулась в червні 2022 року. Опитування містило декілька питань:

- чи знайомі викладачі з поняттям IoT;
- які саме інструменти використовують в своїй роботі зі студентами (рис. 2, рис. 3).

Як можна узагальнити, 84 % респондентів знайомі з терміном IoT та широко використовують його в своїй практиці – це і електронні книги (16 %), різні інтернет додатки (40 %), електронні журнали та віртуальні лабораторії. Без можливостей, які нам дає Інтернет, на сьогодні проводити навчання дистанційно неможливо, тому викладачі повинні максимально ефективно підвищувати свою цифрову компетентність, обізнаність в сучасних

технологіях, та намагались ці знання якісно подати студентам. Адже майбутні фахівці потребують цих знань та вмінь.

Рис. 1. Відповіді респондентів про обізнаність поняття Інтернет речей

Висновки. Впровадження технологій IoT в освітній процес сприятиме підвищенню рівня мотивації та пізнавальної активності студентів, формуванню їх готовності використовувати свої знання в реальних життєвих ситуаціях. Інтернет речей дасть змогу змінити спосіб взаємодії між студентами і викладачами в процесі навчання та виховання.

Інтернет речей зробив процес навчання розумнішим і спростив процес здобуття освіти. Сьогоднішній світ пов'язаний з Інтернетом, і IoT підвищує рівень освіти, надаючи студентам все необхідне – від електронних книг до безпечного середовища. Опитування, проведене авторами показало, що хоча і не всі, але більшість респондентів знайомі з поняттям інтернет речей, і максимально впроваджують його в своїй практиці.

Який з перерахованих прикладів Інтернет речей Ви застосовуєте в своїй практиці

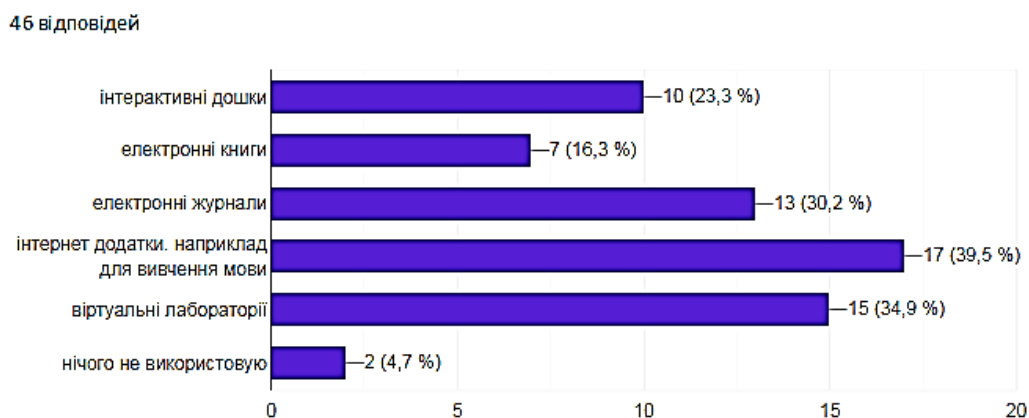

Рис. 2. Інструменти, які використовують респонденти в своїй роботі зі студентами

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. 8 applications of the Internet of things in education. URL: https://www-analyticssteps-com.translate.google/blogs/8-applications-iot-education?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
2. Banitsa L., Burtescu E., Enescu F. The impact of the Internet of Things on higher education. Scientific Journal of Economic Sciences. 2017.
3. Botta A., De Donato V., Persico V., Pescapè A. Integration of cloud computing and the Internet of Things: an overview. Computer systems of the future generation. 2016. URL: <https://doi.org/10.1016/j.future.2015.09.021>

4. Cornel C. and Ph. D., The Role of Internet of Things for a Continuous Improvement in Education. 2015.

5. The Internet of Things in Education Improve learning and teaching experiences by leveraging IoT on a secure foundation. 2021. URL: <https://www.al-enterprise.com/-/media/assets/internet/documents/iot-for-education-solutionbrief-en.pdf>

6. Смолин О., Олесюк В. Інтернет речей як технологічний феномен XXI століття. Інноваційні технології цифрової освіти у вищій та середній школі України та країн Євросоюзу. 2020.

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 50

Том 2

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *О. Данильченко*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 25,05. Ум. друк. арк. 24,88.
Підписано до друку 30.08.2022. Замов. № 0922/368. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.